

A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE
XXXVII.

A FŐVÁROSI
SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
ÉVKÖNYVE
XXV.

1994 – 1995 – 1996.

BUDAPEST, 1999.

A FŐVÁROSI
SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
ÉVKÖNYVE • XXV.

A FŐVÁROSI KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE

XXXVII.

A FŐVÁROSI
SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
ÉVKÖNYVE
XXV.

1994-1995-1996.

ЕЖЕГОДНИК
Городской Библиотеки ИМ.
Эрвина Сабо, Будапешт
1994-1995-1996.

YEARBOOK
for the years 1994-1995-1996 of the
Metropolitan „Ervin Szabó” Library

ANNUAIRE
de la Bibliothèque de la Ville
de Budapest, „Ervin Szabó”
1994-1995-1996.

JAHRBUCH
der Stadtbibliothek
„Ervin Szabó”, Budapest
1994-1995-1996.

BUDAPEST, 1999.

SZERKESZTŐ:

KISS JENŐ

A KÖNYVTÁR MUNKÁJÁRÓL SZÓLÓ BESZÁMOLÓT A
VONATKOZÓ ÉVES JELENTÉSEK ALAPJÁN ÖSSZEÁLLÍTOTTA:

SOMOGYI JÓZSEF, GUJGICZER IMRÉNÉ

ISSN 0 139-2085

Felelős kiadó a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgatója
Készült a FSZEK nyomdájában
Táskaszám: 99/ 89 Terjedelem:10,5 A/5 ív Példányszám: 300

JELENTÉS

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR MUNKÁJA 1994-1996-BAN

Kritikus időszak volt e három év a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár életében: vagy megkezdí szomorú útját a leépülés egyre szűkülő spirálján, vagy továbblép a korszerű, automatizált, a világ információkincsét közvetítő közkönyvtár eszményének megvalósítása irányába. Az első megoldás megindult a megvalósulás útján, s ma is – minden biztató jel ellenére komoly fenyegetést jelent: nem vagyunk még túl a nehezen. 1994-ben nem tarhattuk tovább magunkat a költségvetés nyomása alatt; jobb meggyőződésünk ellenére szolgálati helyeket szüntettünk meg: 5 fiókot (melyek gyerek- és iskolai könyvtárként működtek) átadtunk a nekik addig is helyt adó iskolának, másik 5 fiókot pedig bezártunk. 1995-ben újra sivár perspektívát nyújtott anyagi helyzetünk: olyan mértékben fogtuk vissza a szolgáltatásokat, csökkentettük a könyvek és egyéb kiadványok beszerzését (nem is szólva a régóta esedékes, a munka racionalizálásához és az információs szolgálathoz nélkülözhetetlen, átfogó számítógépes és telekommunikációs fejlesztés elodázásáról), egyszerűen: a kiadásokat olyan mértékben kényszerültünk lefaragni, amely a beiratkozott olvasók számának és jó néhány egyéb használati mutatónak komoly visszaesését okozta. Ennek fő, közvetlen oka persze az, hogy kevesebb a könyvtár (1990-ben még 90 egységből állt a hálózat, 1996-ban 78-ból) és a megmaradtak nyitva tartását nagymértékben korlátoznunk kellett.

De a fenti alternatívának reményébresztő ága is van: 1996-ot a fordulat évének szeretnénk tudni anyagi helyzetünket illetően. A Fővárosi Közgyűlés a megszokottnál jóval nagyobb gondot fordított reánk. Úgy tűnik, hogy a könyvtár feljebb mozdult a prioritások létráján. Nem véletlen, hogy a Fővárosi Közgyűlés első díjat nyert a Művelődési és Közoktatási Minisztérium „Könyvtárpártoló Önkormányzat” címért kiírt pályázatán.

Külső támogatóink jelentősen növelték hozzájárulásukat tevékenységünk finanszírozásához. Fenntartónk a Fővárosi Közgyűlés 1993-96 között 52%-kal több támogatást adott (a teljes költségvetés 56%-kal nőtt); a többi „külső” 72%-kal.

Bevételeink növekedési üteme is meghaladta az összköltségvetését; köszönhetően leginkább a beiratkozási díjnak (259%-ra nőtt, miközben a beiratkozók száma 92%-ra esett vissza); a késedelmi díjnak (229%, ám a késők száma nem változott); a másolási szolgáltatásnak (202%); a bérbeadásból befolyt bevételnek (163%, mialatt az általuk fizetett bérleti díjak 63%-ra mérséklődtek); de a bankkamatbevétel emelkedése is imponáló (364%). Ezek a többletek ellensúlyozták a lassan fékeződő inflációt és egyéb külső hatások mellett a videofilm-kölcsönzésből bevett összeg 76%-ra süllyedését, a nyomdai tevékenység csökkenő bevételét (88%).

A társadalom előtt

Továbbra is tudatosan törekedtünk arra, hogy könyvtárunk mint szolgáltató intézmény jelenjen meg a fővárosi közösség előtt. Ezt elsősorban az elvárásoknak mindinkább megfelelő szolgálattal akarjuk elérni, de más módszerekkel is élünk.

Jó alkalmat kínált 1994-ben könyvtárunk alapításának 90. évfordulója, hogy reprezentatív rendezvényekkel – melyek mottója a „Szolgáltatukra” volt – hívjuk fel a figyelmet magunkra.

Abban a sikeres kampányban, amelyet az „Összefogás a könyvtárakért” elnevezésű országos akció keretében a fővárosban 1995-ben folytattunk a korábbi évek munkájának gyümölcsei is beértek. Számos látványos rendezvény, felvonulás, könyvbemutató, kiállítás (Bartók-centenáriumi!) és koncert, a keresett, tönkrement, kiadóra váró könyvek „rongyos frankfurti vására”, könyv- és videofilm

kiárúsítás segítségével szólítottuk meg a lakosságot és a várospolitikusokat. Mindez a könyvtár megbecsültségét, képmásának szépülését szolgálta.

1966-ban a már hagyományossá váló Fővárosi Könyvtári Napok gazdag programja nagy személyi és anyagi befektetést igényelt; de propagandaértéke folytán megérte. Számos politikus vett részt a programokon, a sajtó nagy teret szentelt a beszámolóknak. E napokon a gyerekek ingyen iratkozhattak be, érdekes rendezvényeket szerveztünk (pl. a Központi Könyvtár elavult, csonka vagy másodpéldányos lexikonjainak árverését).

A könyvtár társadalmi szerepének bemutatása mellett anyagi hasznot is hajtott az 1995-ben elindított könyv-örökbefogadási mozgalom. Névtelen és neves személyiségek, honpolgárok, de külföldi diplomaták is fogadtak örökbe jelképesen könyvet. 1996-ban ez az akció már 2 millió forintot eredményezett.

Kapcsolódtunk kerületi kezdeményezésekhez (pl. Szent László-napok), közösséget formáló programsorozatokot bonyolítottunk le (Irodalmi Kávéház, Kulturális Tőzsde). Kiállításokat rendeztünk: a Kőbányai Könyvtár artotékája havi rendszerességgel mutatott be egy-egy művészt; a Wenckheim-palota is helyet adott tárlatoknak.

Mind bátrabban és hatásosabban éltünk a sajtóval. Rendszeresen szerepeltünk a napilapok, kerületi újságok hasábjain, országos és helyi rádiók, televíziók műsoraiban.

A könyvtár az utolsó 6-8 év megrázkódtatásai után kinyílt, s számtalan gyökeret, indát bocsátott a társadalomba, hogy annak szerves részévé váljék.

Használat

A használat mutatói ellentmondásos számokat produkáltak 1993 és 1996 között: ez a változás, átalakulás, de – mint látni fogjuk – a kritikus, sőt már-már válságos helyzet jele.

1994-ben még úgy tűnt, kitar a 90-es évek elejére jellemző fellendülés. De ekkor csapott át a mennyiség minőségbe: a megszorítások következtében a csökkentett, ill. reálértéküket veszített kiadások a minőség, a szolgáltatások, de egyáltalán: a könyvtári munka színvonalának süllyedésével bosszulták meg magukat. Ez évben voltak a nagy bezárások a hálózatban. Ezek hatása a használati mutatókban a következő évben jelentkezett. Az 1995-ös nyitvatartás-szűkítések (a hálózati könyvtárak heti nyitvatartási ideje ebben az évben 20%-kal csökkent), a beszerzés több mint 10%-os (nominális!) csökkenése szintén a hálózati szolgálat megroppanását okozták.

Az ellentétes tendencia: a Központi Könyvtár minden várakozást fölülmúló forgalomrobbanása alig érezte hatását az össz-számokban. Lássunk példát. A beiratkozott olvasók száma a hálózatban 89%-ra esett vissza, az összes esés pedig 92% volt. A Központi Könyvtár 18%-os emelkedése tehát mindössze 3%-ot javít az összesítésben. A kölcsönzők számában a Központi Könyvtár 77%-os(!) növekedése az összesített adatot mindössze 2%-kal tornássza feljebb. A dokumentumok forgalma a Központi Könyvtárban 60%-kal emelkedett időszakunkban: ez az emelkedés csak 1%-ot jelent az összes kikölcsönzött mű számában. Tehát a könyvtárhasználat mutatósítható részében a hálózat súlya túlnyomó.

A harmadik ellentmondás a forgalmi mutatók között feszül. Minden mutatónk süllyedt, a kölcsönzött műveké emelkedett. Ez is ellentmondásos tény. Ugyanis a nyomtatott dokumentumok forgalma 12 %-kal több 1993-hoz képest; mindezt annak ellenére „hozta” a hálózat, hogy időközben nyomtatott dokumentum állománya 5%-kal lett kevesebb. Ez a növekedés a videofilm-forgalom katasztrófális zuhanását is ellensúlyozni tudta. A videokazetták ugyanis ellentétesen viselkedtek: a 24%-os forgalomesést 29%-kal nagyobb állományból sikerült teljesíteni.

Milyen okok húzódnak meg a forgalmi adatok ellentmondásai mögött?

1995-ben csak egyetlen kis könyvtárat csuktunk be, de 1994 során 10-et vontunk össze vagy adtunk át iskolának. Az olvasóknak csak kis töredéke iratkozott be más, akár közeli könyvtárba is (új olvasókat csak új könyvtárak és új szolgáltatások vonzanak!) A létszámmal való takarékoskodás

kényszerített bennünket arra, hogy – némely helyen radikálisan – megkurtítsuk a nyitvatartási időt, a szakképzett személyzet helyett egyre több adminisztratív munkatársat alkalmazunk (általában a közhasznú munka keretében foglalkoztatott munkanélkülieket). Zsúfolt könyvtárak, alacsony színvonalú kiszolgálás: az eredmény az igénybevétel, az érdeklődés hanyatlása. Negatívan hatott a könyvtárak huzamosabb nyári zárva tartása is, amely részben a közalkalmazotti szabadságok hosszabbodásának, részben a személyzet, különösen a szakképzett személyzet zsugorodására visszavezethető helyettesítési-pótlási problémák számlájára írható. Számos olvasót veszítettünk el amiatt, mert beszerzési keretünk nem volt képes lépést tartani különösen a tanulmányi és információs igényekkel: gyengébb választék, kevesebb példány, elavuló állomány, elmaradó olvasó. (A hálózat 1996-ban nominálisan 11%-kal fordíthatott többet beszerzésre, mint 1993-ban. Hogy mit ért ez a „több”, azt jól érzékelteti az a tény, hogy ezért a pénzért 25%-kal kevesebb könyvet tudott venni...) Hozzájárult a csökkenéshez használóink fizetőképességének beszűkülése is: bevételeink növelése érdekében megemeltük a beiratkozási díjat, 100 forintról 350-re, a kedvezményes (gyermek és nyugdíjas) díjat pedig 30-ról 100 forintra, amit olvasóink úgy igyekeztek kivédeni, hogy családonként kevesebben iratkoztak be. Megszüntettük azt a gyakorlatot, hogy egy beiratkozási díjért valamennyi könyvtárat használni lehetett (már csak állományvédelmi okokból is); bizony kevesebben voltak hajlandóak többször befizetni a díjat.

A könyvek forgási sebessége 20%-kal gyorsult; ez a tény arra mutat, hogy kevesebből, de többet (többször) visznek olvasóink. Nyilván nehezen boldogulnak anyagi körülményeik szorításában, a szükséges könyveket megvenni nincs pénzük; így szegényedő könyvtáraink lepusztuló, elavuló állománya az utolsó lehetőségük a tájékozódásra, pihentető kikapcsolódásra. A videofilmek forgási sebessége viszont majdnem a felére lassult (a forgalmuk, mint láttuk, a háromnegyedére). Aligha csak a jobban beosztott pénzecske az oka a kölcsönzési kedv hanyatlásának; valószínűleg az efemer műfajok, melyeket e filmek képviselnek, váltak érdektelenné, unalmassá (illetve olcsóbban hozzáférhetővé a kereskedelmi tévé csatornákon) – talán általános divatapály-jelenség húzódik meg a háttérben.

A Központi Könyvtárat előntő olvasóáradatot már jellemeztük az imént néhány számmal. A könyvéhséget érzékelteti, hogy a 80-as évek végén a kérések felét, 1996-ban háromnegyedét nem tudtuk kielégíteni; továbbá, hogy olvasóink 1995-ben 1,7 millió, 1996-ban 2,5 millió forintot költöttek másolatokra. Különösen a kölcsönzésben és különösen a Központi Könyvtárban szembevető az automatizáltság hiánya; az eredmény: hosszú, várakozó sorok, ideges hangulat, elégedetlen kifakadások. A terek zsúfoltságát és a személyzet leterheltségét jelzi, hogy 1990-ben átlagosan napi 400, 1996-ban 1000 látogatója volt a Központi Könyvtárnak, de nem ritkán több mint 1700-an fordulnak meg ott naponta. Kérdés, meddig tud eleget tenni az olvasói elvárásoknak a Központi Könyvtár évek óta változatlan személyzettel, számítógépesítés nélkül, reális értékét veszített beszerzési kerettel? Valójában azért is tudott eddig is helyt állni, mert a kényszerű anyagi elvonások nem érintették olyan mértékben, mint a hálózatot. Úgy is mondhatnánk: a hálózat használóinak rovására sikerült a Központi Könyvtár szolgáltatóképességének romlását fékezni.

Összefoglalva: a hálózatot működési feltételeinek hiánya, a Központi Könyvtárat a túlzásfoltosság és túlterheltség miatt fenyegeti elnyomorodás.

Használók

A látogatóközönség folyamán belül három fő áram hullámozása érintette könyvtárainkat súlyosan: a gyerekolvasók apálya, a tanulni-tájékozódni vágyók dagálya és a hátrányos helyzetűek elszigetelődése.

A gyerekek

Az elmúlt években aggodalomra adott okot a gyerekolvasók elmaradása. Vizsgálatot is folytattunk ez ügyben felderíteni az okokat és megkeresni e káros tendencia megfékezésének lehetőségeit és eszközeit.

A gyerekolvasók száma valamivel gyorsabban apadt, mint a felnőtteké. Magyarázhatnánk ezt azzal, hogy a gyerekek, az iskolások száma általában is csökken; hogy erősödnek az iskolai könyvtárak; a tény azonban tény marad: egyre kevesebb gyerek használja a könyvtárat, válik olvasónkká. Feltehetjük a kérdést: hogyan lehetne vonzóvá tenni a könyvtárat számukra, ha nem tudjuk megvenni a hallatlanul megdrágult, ráadásul gyenge fizikai állagú könyveket; ha nincs pénzünk szakképzett gyermekkönyvtárosok alkalmazására, mert olcsóbb egy munkanélkülit beállítani; ha munkaidőmérlegünkéből alig telik az intenzív foglalkozásokhoz szükséges munkaórákra; ha nem kelhetünk versenyre a modern, bár kommersz képvilág tarka bódulatával, mert nem tudjuk a könyvtári teret érdekes és korszerű játékokkal, technikával fölszerelni; ha földrajzilag is egyre távolabb kerülnek könyvtáraink (hiszen fogy a számuk) a gyerekek lakóhelyétől és mozgáskörzetétől?

1996-ban – megállítandó ezt, a könyvtár jövőjét fölemésztő tendenciát – különös figyelmet fordítottunk rájuk. Rendszeres könyvtárhasználati foglalkozásokat, játszóházakat, vetélkedőket, kézműves szakköröket, szerepjáték-klubot, nyári olvasótábort szerveztünk a gyerekek számára; pályázatokat, szavaló- és rajzversenyeket indítottunk. Már maguk a számok is impozánsak: csak a Kőbányai Könyvtárban 194, Rákoskeresztúron 270, a Krisztinavárosban 90 foglalkozást tartottunk. A FSZEK Gyermekkönyvtáros Műhelye kezdeményezően és hatásosan fogta össze a különféle akciókat, s igen hasznos kapcsolatokat épített ki az érdekelt külső partnerekkel; előadásorozatával pedig a gyermekkönyvtárosok továbbképzéséhez járult hozzá. A gyerekolvasó állt az októberi Fővárosi Könyvtári Napok középpontjában is. Országos szakmai rendezvény a Liszt Ferenc téri Gyermekkönyvtárban, tudományos ülészak a Központi Könyvtárban („Gyereksorsok 1996” címmel), valamint a hozzákapcsolódó kiállítás és a tanulmányokat is tartalmazó katalógus állította szélesebb dimenziókba a gyerekkönyvtári ellátást.

Külső forrásokból kaptunk ugyan támogatást a foglalkozásokhoz és rendezvényekhez, az alapvető kiadásokhoz (személyzet és könyvbeszerzés) sajnos nem; a lelkesedés és elhivatottság oly könyvtárosi erénye segített leginkább bennünket abban, hogy talán túlzás nélkül nevezhetjük 1996-ot könyvtárunkban a gyermekek évének.

A tudni- és tanulnivágók

Ha helyesen ítéljük meg a könyvtárhasználati szokások – s így az azokat követő könyvtárfunkciók – változásának irányait, akkor belátható időn belül az eddig elsőrendű rekreációt és az általában vett művelődést felváltja az információgyűjtő és – szétsugárzó, tanulmányi és célirányosan tájékoztató szerep.

Véleményünket alátámasztja a tájékoztató kérdések özöne, ami nap mint nap elárasztja munkatársainkat (s aminek a forgalmi „dugók”, a zsúfoltság folytán egyre nehezebben tudnak megfelelni); továbbá a kölcsönzött vagy keresett művek, kiadványfajták (pl. CD-ROM) megosztásán belüli arányeltolódás az információözlők, a tudnivalókat, ismereteket összegyűjtők és rendszerezők javára (aminek viszont a gyarapítási keretek szűkössége és az ebből fakadó dokumentumhiány, állományavulás miatt alig vagyunk képesek megfelelni); valamint a (főleg a központi és jó néhány nagyobb könyvtárunkban) szembeszökő jelenség, mely szerint a használói táboron belül egyre többen vannak azok, akiket sorsuk – a bennünket is sodró társadalmi átmenet – szorít rá az ön/át/képzésre, a lehetőségek közti tájékozódásra, a világ viszonyaival való célszerű ismerkedésre; azok, akik tudni és tanulni vágyanak.

A gyerekek mellett, akiket vissza kell csábitanunk, ők akiket meg kell nyernünk a szervezett és dúsitott információ áradatával, ők határozzák meg jövőnket.

A hátrányos helyzetűek

A könyvtáros lelkiismeret arra sarkall, hogy a fizikailag vagy szociálisan hátrányos helyzetbe kerülteknek szükségleteikhez szabott ellátást nyújtson; ám ezt a rendelkezésre álló erőforrások, az alapszolgáltatások munkaerőigénye alig teszik lehetővé. Megkevesbedtek a házhoz kötöttek, akiknek könyvtárosaink helyükbe viszik a kívánt könyveket (nincs szállítójármű, a támogatók is nehezebb helyzetbe kerültek), szigorúbban kellett korlátoznunk az ingyenes szolgáltatások körét, kevesebb nyugdíjas klubra és programra telik; s általában is háttérbe szorult a közművelődési könyvtár ún. szociális funkciója. Szinte kizárólag az odaadó könyvtárosok személyes elkötelezettsége és áldozatvállalása következtében lelhetőek még fel könyvtárainkban ezek a szolgáltatások.

Valamit – ha csekélyet is – tudtunk tenni: a vakok és gyengénlátók körében oly népszerű hangoskönyveink gyűjteményét a Soros Alapítvány segítségével fejlesztettük. Újabb öt egységünkben férhetőek hozzá a kazetták; de – tudjuk – ez kevés.

Állomány

A könyvtár több mint könyvek tára – ám hová lenne könyvek nélkül? A kérdés nem csak költői. Állományunk fogy, tartalmi értéke avul, fizikai állapota kopik.

Az állomány építése

Keserű tapasztalatunk, hogy a könyvtárak kihasználtságával nem tart lépést – sőt, éppen fordítottan arányos – a gyűjtemények fejlesztése. Egyre több pénzért egyre kevesebb kiadványt szerezhettünk be időszakunkban. Az egy könyvre jutó kölcsönzések száma emelkedik: az állomány fizikai állapota gyorsuló ütemben romlik; magyarul: a könyvek elkopnak. A nagyobb egységek úgyahogy még képesek választékot nyújtani (bár ebben már a Központi Ellátó Szolgálatra szorulnak), de igen ritkán vásárolhatnak az olvasói érdeklődéssel arányosan többes példányokat. Fokozódik a kereslet az idegen nyelvű művek iránt; kielégítéséről azonban a legtöbb helyen le kell mondani, ami könyvtáraink provincializálódásához vezet. A drágulást alternatív, kedvezményes beszerzési források felkutatásával próbálják kivédeni; ám a réven veszítik el, amit a vámon megnyertek: a könyveket maguknak kell feldolgozniuk, ami a szűkös munkaerőalapjukat terheli, azaz ugyancsak pénzbe kerül.

Vásárlóerőnk csökkenését és a könyvek drágulását szakmai és szervezeti intézkedésekkel nem tudtuk ellensúlyozni; bár ezek nélkül még tragikusabbra fordult volna helyzetünk. A hat régióra alapozott szervezet lehetővé tette a könyvtárak gyűjtőkörének finomabb összehangolását, a funkciók megosztását, állományok, azok részei átcsoportosítását. A beszerzési javaslatokat az egyes könyvtárak teszik igazodva használóik elvárásaihoz, a döntéseket viszont már egyre több helyen az egész régió szolgáltatási rendszerét figyelemmel kísérő bizottság hozza.

Minden évben kevesebb folyóiratot és napilapot tudunk előfizetni (holott a piaci választék bővül), s – érthetően – az olvasói érdeklődés rohamosan növekszik.

A gyarapodás csökkenése ellenére sem állhatunk le az elavult és elrongálódott könyvek kivonásával. Korábban megnyugtató egyensúlyt teremtettünk a bevett és törölt könyvek között; most néhány könyvtárunkban aggasztóan borul ez a kívánatos arány. A tendencia 1995-re ijesztően fölerősödött. Túl lévén az avitt könyvek garmadájának kivonásán, már az elrongyolódott könyveket kényszerülünk selejtezni. Megkezdődött az állomány leépülése mind mennyiségi, mind minőségi tekintetben. E kór, a túlhasznált elsősorban a szak- és gyerekkönyvek körében pusztít, megtámadva a könyvtári szolgálatot is.

A Központi Könyvtárban is megkezdődött az állomány elkopásának folyamata. Noha itt kevesebbet selejteztünk, mint amennyit beszereztünk, a megnövekedett forgalommal messze nem tartottunk lépést. Ezért igyekeztünk plusz injekciókkal kezelni a Központi Könyvtár gyarapítását. 1993 és 1996 között a keret megduplázódott, az új művek darabszáma pedig 230%-ra ugrott. A gyarapodás ötödét (a külföldről származó könyvek harmadát) az országos szociológiai szakkönyvtárba került anyagok teszik ki. Kötelempéldányként és ajándékként érkezett a könyvek mintegy 25-30%-a. A belföldi kiadványok átlagára időszakunkban 53%-kal emelkedett, külföldi vásárlásainkat pedig a forint leértékelése is drágította.

A Zenei Gyűjtemény gyarapodására fordított, 44%-kal növelt összegért csak 14%-kal több kiadványt tudtunk venni. A kották, különösen a külföldiek a könyveknél is gyorsabban drágultak. A beszerezett kották száma jelentősen csökkent (459-ről 257-re, 56%).

Az állomány feldolgozása

A Központi Könyvtár katalogizáló-osztályozó munkájának túlnyomó részét már számítógéppel végzi. A feldolgozás ideje jelentősen megrövidült, különösen azon művek esetében, amelyek rekordjait a hálózati könyvtárak is megkapják. 1995 szeptemberében megteremtettük a központi feldolgozás szervezeti kereteit: a hálózatból odairányított dolgozók a Szerzeményezési és Feldolgozó Főosztály csoportjaként kezdték a munkát; s mert a TextLib rendszeren belüli export-import program nehezen készült el, 1996 gyakorlatilag még csak előkészületekkel telt el. A hat régió közül egyelőre egy alkalmazza a számítógépes rekordokat, a többiek szintén előkészületekkel vannak elfoglalva.

Legalábbis régiószinten majdnem mindenhol központosították a szerzeményezést, a leltározást és a feldolgozást; részint a gépesítés terén megtett határozott előrelépés folyamányaként.

Az állomány védelme

A túlzott használatból fakadó állományromlás veszélyeiről már más összefüggésben esett szó. Ehhez más veszélyek is társulnak.

A fiókkönyvtárakba továbbra is rendszeresen betörnek, hiába a rácsok, a jelzőberendezések. A tolvajlások, csonkítások is megszorodtak, szoros összefüggésben a könyvek árának emelkedésével.

A könyvtárosokat nem lehet felelőssé tenni a tolvajok garázdálkodásáért, hiszen a Központi Könyvtáron kívül egyetlen nagyobb könyvtárunk sincs fölszerelve lopásgátlóval (a kisebbekről nem is szólva). A lopásokat könyvcsonkítások tetézik, bizonyára kevesebb esnék meg, ha több egységünk bírna másolóberendezéssel vagy alkalmazhatna teremfelügyelőt. A betörések elleni újabb és újabb riasztók és rácsok nem nyújtanak hathatós védelmet, de nélkülük nem tudunk biztosítási szerződést kötni, hogy kárunk valamelyest megtérüljön.

Igen nehéz, gyakran lehetetlen visszaszerezni a rosszhiszeműen kikölcsönzött vagy hanyagságból vissza nem hozott könyveket. Az újabb törvények előírásai miatt nem kérhetünk néhány olyan adatot olvasóinktól, melyek biztonsági szempontból fontosak lennének (pl. munkahely); az adatok változását nyomon alig követhetjük; ráadásul az új végrehajtási törvény megnehezítette a perlést és a behajtást. 1994-re a követelések behajtásának hatékonysága a 90-es évek elejihez képest 60%-ra zuhant vissza; feltorlódtott ügyekkel megcsappant létszámunk nem képes megbirkózni. Határozott lépéseket fontolgatunk: a kölcsönzési feltételek, az adatszolgáltatás szigorításával, a végrehajtó bevonásával etc.

Az emberi kártevés mellett korántsem törpülnek el az állományt a környezet részéről fenyegető ártalmak. Hírlapjaink, kivételes ponyvagyűjteményünk, helyismereti dokumentumaink állaga romlik, oxidálódik, és belátható időn belül elporlanak. A hatékony állományvédelem megvalósítását ismét csak a pénzhiány gátolja. A legértékesebb anyagok megóvása érdekében a Nemzeti Kulturális Alap

jóvoltából légkondicionált raktárrészt rendeztünk be a Központi Könyvtárban; a Soros Alapítvány pedig néhány, széthullóban lévő népirat-ponyva laminálását vállalta, a Szűry Gyűjteményből.

Központi Ellátó Szolgálat

A KESZ egyre meghatározóbb szerepet tölt be ellátási rendszerünkben. Ahogy mind jobban figyelnek egymásra a hálózati könyvtárak, valamint a KESZ, úgy hatékonyabban működnek együtt a szolgálatban. A kooperáció különösen fontos ma, amikor a könyvtárak anyagi lehetőségei megsoványodtak és mind gyakrabban kényszerülnek az olvasói kéréseket külső forrásból adott esetben a KESZ gyűjteményéből kielégíteni.

A KESZ cca. 20%-kal több könyvet forgalmazott 1993-hoz képest: a könyvtárakba 1996-ban 15 589 kötetet szállítottak ki. Ha összevetjük ezen adatot az 1991-es 8876 kötettel, akkor értékelhetjük igazán a KESZ fontosságát az ellátásban. Hozzá kell tennünk azt is, hogy a Központi Könyvtár vált a legnagyobb „fogyasztóvá” a maga több mint 1 milliós állománya mellett.

A videokazettákat a KESZ szerzi be, dolgozza föl és juttatja el letéti rendszerben a könyvtárakba. Ez mind a vételi árakat, mind a munkaerő-ráfordítást tekintve is előnyösebbnek bizonyult a korábbi decentralizált megoldásnál. A könyvtárak által közvetített keresletnek jobban meg kívánván felelni, a KESZ új szerzeményezési politikát és elosztási rendet alakított ki. A beszerzés szinten tartása (1993-96: 94%) annak köszönhető, hogy a KESZ igen előnyös megállapodásokat kötött a terjesztőkkel. Ennek ellenére jelentősen esett a videokazetták forgalma. A bevétel a három év alatt 76%-ra csúszott vissza. Önfenntartó szolgáltatásról lévén szó, nem estünk kétségbe: vagy a ráfordításokat kell redukálnunk, vagy pótlólagos bevételekről gondoskodnunk. Különféle akciókkal ösztönöztük a filmek forgalmát („egyét fizet - kettőt kap”). Mindenesetre fejlesztettük a művészfilmek és a komolyzenei videokazetták különgyűjteményét, gondolva a tartósan jelentkező, színvonalas igényekre.

Régi terv megvalósítását kezdte meg a KESZ 1995-ben a CD-k központi letéti ellátásának megszervezésével. Kiindulva a növekvő, fizetőképes keresletből, mely azokban a könyvtárakban keletkezett, ahol már korábban is lehetett kölcsönözni, érdemesnek látszott széles körben bevezetni e szolgáltatást és centralizáltan megoldani a beszerzést. Anyagiakat és személyzetet csoportosítottunk át a KESZ-hez, mely hatalmas előkészítő-feldolgozó munkát végzett majd 6000 lemez bevételezésével. Megkezdték a hálózat CD-gyűjteményeinek átteltározását is. A letéti rendszerre tekintélyes összeget ruháztunk be (1996-ban több mint 7 millió forintot költöttünk lemez vásárlásra) abban a reményben, hogy a megnövekedő forgalomból a pénz megtérül. Egyelőre 37 könyvtárunkban kölcsönözhető CD; a tapasztalatok vegyesek. A térítési díjak bevétele 1996-ban 8,8 millió forintra rúgott (1994-ben: 7,7 millióra).

A CD-ROM-ok kölcsönzése ugyancsak a KESZ rendszerében 1996-ban 15 egységünkben indult meg. Eddig majdnem 700 CD-ROM-ot vettünk 3 millió forint értékben.

A hangskönyvek iránt megnőtt az érdeklődés. A KESZ 3800-3900 címet küldött ki évente a könyvtárakba. 1993-96 között 400 ezer forintot fordítottunk 222 cím megvásárlására a Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségétől. Innen további 53 címet ingyen vettünk át egy évi forgalmazásra. Azon művek egy-egy példányát bocsátották rendelkezésünkre, melyeket kazettára kívánunk olvastatni.

Információs szolgálat, tájékoztatás

A saját építésű adatbázisokat igyekeztünk használóink számára is hozzáférhetővé tenni mind a Központi Könyvtárban, mind a hálózatban. (A Központi Könyvtárban nagyon nehezíti a használatot, hogy a lokális hálózat még nem terjed ki a főépületre.)

Magunk fejlesztjük folyamatosan a TextLib szoftver segítségével a könyvadatbázist, melybe az Új Könyvek című állománygyarapítási tanácsadó anyagán túl már a Központi Könyvtár által beszerzett művek is bekerülnek.

A hazai információs piacon bevezetett és elismert szolgáltatásnak számító irodalmi analitikus bibliográfiánk adatbázisára 104 könyvtár fizet elő. Előzetes piackutatás után vágtunk bele a Nemzeti Kulturális Alap hiteléből az 1961 óta létező irodalmi bibliográfia szelektált anyagának visszamenőleges számítógépre viteléhez. A több mint 100 ezer tételből 22 ezret válogattunk ki és rögzítettünk.

Ma már elképzelhetetlen szolgáltatási palettánk a Közhasznú Információs Szolgálat nélkül. A kérdések száma változatlanul magas: átlagosan napi 1000 telefonhívást regisztrálunk. A szolgálat hatékonyságát megerősítette, hogy a MATÁV-tól – hosszú várakozás után – végre több vonalat és korszerű készüléket kaptunk. A vidéki közművelődési könyvtárak közül 18-an rendelték meg a szolgálat alapján képező adatbázist.

A Budapest Gyűjtemény helyismereti anyagának adatbázisa 1991 óta épül. Jelenleg 12 900 tételt tartalmaz, közöttük számos szempont szerint lehet keresni. Az 1950-1980 közötti évkör anyagát külön adatbázisban tárja fel a Gyűjtemény. A budapesti helyismereti bibliográfia 1986-90-es ciklusának kötetalakban történő megjelenítését a Nemzeti Kulturális Alap segítette. A fotótárban megkezdődött a fényképek számítógépes feldolgozása. Papíralapú könyvészeti vállalkozásainkat igyekeztünk lezárni: megjelent a budapesti ikonográfia mutatója és Bél Mátyás művének újabb kötete.

A szociológiai irodalmi szolgáltatásunkat egyre kevesebben fizetik elő; számítógépes adathordozón 1996-ban nyolcan; ám több a célzott igény, a résztémák megrendelése. A magyar szociológiai irodalom bibliográfiájának négy kötete (1990-93) úgyszólván kiadásra készen áll, saját erőből azonban nem tudjuk megjeleníteni, ehhez szponzorra várunk. A Nemzeti Kulturális Alap támogatja vállalkozásunkat, amelynek célja a 80-as és 90-es évek szociológiai irodalmának CD-ROM-on történő kiadása. A II. Európai Szociológiai Konferenciára összeállítottuk a magyarországi és közép-erőpai átmenet könyvészetét.

Folytatódott a kóruskották és a képzőművészet adatbázisának építése a Zenei Gyűjteményben, illetve a Kőbányai Könyvtárban.

Beszerzéseink során a tájékoztató apparátusra különös figyelemmel vagyunk: a Központi Könyvtárban, de a nagyobb hálózati könyvtárakban is megindult – egyebek mellett – az információs CD-ROM állomány létrehozása. (Ezen a kiadványfajtán például jogtárak, címjegyzékek, lexikonok, cikkbibliográfiák találhatóak.) A Magyar Távirati Iroda teljes szövegű adatbázisában önköltségen kutathatnak olvasóink.

Számítógépesítés

Mára legsúlyosabb gondunkká az automatizálás területén való elmaradottságunk vált. Akár a beszerzés, katalogizálás, kölcsönzés mindennapi rutinfadatait, akár a érdemi tájékoztatást tekintjük, nélkülözhetetlenné vált a számítástechnikai és telekommunikációs eszközök alkalmazása. A hazai könyvtárak leghátsó sorába csúsztunk: kicsiny kapacitású és elavult a gépparkunk, nincs lehetőségünk összekötni a Központi és a kerületi könyvtárakat egyetlen számítógépes hálózattal, a hazai közművelődési könyvtárak közös fejlesztésű szoftverje, a TextLib igen lassan készül.

E fejlesztés terheit szinte egyedül viseljük a közös vállalkozások lebonyolítására létrejött Könyvtári Egyesülés tagjai közül. Mindenesetre úgy tűnik, a katalogizálási modul üzemképes állapotban van, alkalmazzuk is. A vártnál sokkal lassabban készült el a rekordok exportjának-importjának programja, ami nagyban akadályozta, hogy időben bevezessük a központi feldolgozást. (A központi adatbázis „másolatát”-t egyelőre csak egy régióban használják mindennap.) Munkatársaink készítették el, a Könyvtári Egyesülés adta ki és juttatta el a fejlesztésben részt vevő tagokhoz a használói kézikönyvet. 1996 során az állománygyarapítási modul kifejlesztése volt

napirenden; a kölcsönzés első változata elkészült, még tesztelésre vár. Küszködünk a TextLib és a TEXTÁR szoftverek párhuzamos használatának problémáival, továbbá a TextLib és a HUNMARC közötti interface létrehozásával.

1996-ra sikerült számítógépparkunkat kissé kiegészíteni és felújítani. Továbbra is hiányzik egy nagy kapacitású szerver a Központi Könyvtárban. Előkészületeket tettünk a lokális hálózat bővítésére a Wenckheim-palotában. A KESZ-ben a 10 munkahelyes Novell-hálózaton viszonylag jól működik a TextLib katalogizálási modulja és a kiegészítő szoftverek (letéti nyilvántartás stb.).

Tatarozás, felújítás, beruházás

A Fővárosi Közgyűlés 1995. október 26-i határozatával megszületett a válasz a régóta vajdó kérdésre: új épületet kapjon-e a Központi Könyvtár, vagy jelenlegi helyén alakíttassék ki számára korszerű tágas, könyvtár – szakmailag és építésetileg magas színvonalú otthon.

Azzal, hogy a főváros a FSZEK kezelésébe adta a központ szomszédságában álló Pálffy-palotát, az új épület alternatívája elesett. A palota rendbe tételét a Zenei Gyűjtemény eddigi otthonának eladásából tervezzük finanszírozni éppen a Zenei Gyűjtemény és egyéb munkahelyek számára. Az épület földszintjén és I. emeletén majdan helyet kapó Gyűjteményt (a két felsőszinten munkahelyek, irodák lesznek) a Fehérhajú utcából ideiglenesen szétköltöztettük: az Ilka utcai helyiségünkbe vittük a kottákat; ezek kölcsönzését, mivel nagyon népszerűek, nem szüneteltethetjük; a Reviczky utca földszintjén pedig megkezdjük az állomány előkészítését (számítógépes katalógus felfektetése, lopásgátló jelzők és vonalkódok elhelyezése a könyvekben) a szabadpolcos használatra; a könyvek és a hanggyűjtemény használatát egyelőre felfüggesztettük.

A Központi Könyvtár olvasószolgálati terének fokozatos átalakítása keretében döntő lépést tettünk a kölcsönzési adminisztráció áthelyezésével a szabadpolcos tér mellé.

Gyorsabbá vált a kiszolgálás, rövidültek a sorok; mikrohullámú láncon hívhatjuk olvasóinkat, munkaerőnket racionálisabban használhatjuk fel. Jelentékenyen, 76 ülőhellyel bővült a helybeni olvasás tere: külön szociológiai szakolvasótermet alakítottunk ki, a Budapest Gyűjtemény olvasóját ezzel kitágítottuk, s a korábbi kölcsönzési adminisztráció helyiségéből is olvasóterem lett, továbbá több kézikönyv került szabadpolcra.

Több évtizedes álma volt a könyvtárnak, hogy a működését segítő részlegek (kötészet, nyomda, tmk-műhelyek, restauráló laboratórium, expediálás, bútorraktár) megfelelő elhelyezést nyerjenek, és az általuk elfoglalt alapterület fölszabaduljon a Központi Könyvtár javára. Nos, ez az álom 1996. október 9-én, a Szolgáltatóház ünnepélyes felavatásával megvalósult. (A ház arra a telekre épült, ahol valaha egy fiókunk állt.) A beruházás lehetővé tette az eszközpark felújítását és szerény kiegészítését is.

1994-ben a Boráros téri és a soroksári könyvtár nyílt meg teljes felújítás után, részben vagy teljesen új bútorzattal, szakmailag is újat nyújtva a betérőknek. Elkészült a III. kerületi Fő téren található családi könyvtár tatarozása. Két rendkívül gyors, de igen eredményes renoválás zajlott le Csepelen a Vénusz és a Sétáló utcai könyvtárakban.

1995-ben sikeresen befejeződött a Rottenbiller utcai könyvtár felújítása. Kisebb-nagyobb átalakítással megfelelő elhelyezési körülményeket teremtettünk négy régióközpont számára.

Elkészült és 1996 szeptemberében megnyílt – a kerületi önkormányzat támogatásával – a 180 m²-es Kőbánya – Újhegyi Könyvtár. Működésének néhány hónapja alatt több mint 1000 olvasó iratkozott be. (Ez is bizonyítja, hogy a kondíciók biztosításával, vagy csak javításával is a látens könyvtárhasználati igények könnyen manifesztálódnak.) Meg kell említeni továbbá az Óbudai (Fő téri) és a Mester utcai Könyvtár renoválását. A Vári Könyvtárat (Országház utca) a kerületi önkormányzat segítségével nyitottuk újra. A főváros pénzén folytatjuk fűtőkorszerűsítési programunkat.

A Központi Könyvtár elhanyagolt állapotú lépcsőházát végre ki tudtuk festetni, az előteret és a világítást is rendbe hozattuk. Kialakítottunk egy vendégszobát is.

Irányítás

Az irányítás reformja folyamatos. Ennek jeleként lassan kiépül a működést átfogó szabályzat – rendszer, a vezetési grémiumok együttműködő szisztémája.

A Fővárosi Közgyűlés Kulturális Bizottsága hatályba léptette a FSZEK szervezeti és működési szabályzatát. Ezen az alapon hozzáfoghattunk az egyéb belső szabályzatok kidolgozásához. Bevezettük a hálózati könyvtárak kezelési és ügyviteli szabályzatát. Életbe lépett az általános ügyrend és az irattározási szabályzat, elkészült a belső ellenőrzés szabályzatának tervezete, a helyi ügyrendek munkálatai pedig folynak.

A könyvtár új szervezeti és működési szabályzatának keretei között 1995 elején a korábbi főkönyvtári rendszert (minden kerületben egy ún. főkönyvtár-igazgató látta el a középvezetői feladatokat) régiórendszer váltotta fel. Ebben egy igazgatóhoz nem csak egyetlen kerület könyvtárai tartoznak, hanem legalább háromé, legfeljebb öté. Így a hálózati középvezetők száma hatra mérséklődött. Az irányítás közvetlenebbé és hatásosabbá vált, a személyi és anyagi forrásokat arányosabban lehetett elosztani, számos egység megszabadult az adminisztratív feladatoktól, a szakmai tennivalók ésszerűbben differenciálódtak, és kialakult a kerületek határain átlépő, de a helyi viszonyokhoz igazodó együttműködés. A régiórendszernek köszönhetően a nyári szezonban több könyvtárunk tarthatott nyitva, a beszerzés és a feldolgozás centralizálása felgyorsulhatott, és érvényesülhettek a lépcsőzetes ellátás előnyei. Nem igazolódott az a félelem, hogy a kerületi önkormányzatok ellenérzéssel viseltetnek majd az új rendszerrel szemben, sőt: megértéssel fogadták, sok esetben anyagi hozzájárulásuk is nagyobb lett.

E rendszerben a volt főkönyvtárak a nagyobb egységekkel egyetemben I. vagy II. típusú kerületi könyvtár besorolást nyertek. E két típust egészítik ki a fiókok és a kölcsönzőhelyek kategóriái.

Az intézet vezetésébe biztos támaszként épültek be a különféle grémiumok, így az Intézeti Tanács, a Központi Könyvtár és a régiók vezetői értekezletei és a szükség szerint, szervezeti egységenként megtartott összdolgozói értekezletek; de a családi és a gyermekkönyvtárosok műhelye is. Korrekt és hasznos partnereknek bizonyultak a közös ügyek megoldásában az intézmény testületei: a Közalkalmazotti Tanács és a szakszervezetek (KKDSZ, TDDSZ, TUDOSZ).

1994. március 22-én Szakmai Tanácsadó Testület alakult. Tagjai: dr. Ambrus Zoltán a Békés Megyei Könyvtár igazgatója, Biczák Péter a Pest Megyei Könyvtár igazgatója, Ferenczyné Wendelin Lídia az ELTE docense (elnök), Gereben Ferenc szociológus, Kamarás István szociológus, Kiss Jenő mint a Szakmai Tanácsadó Testület ügyintézője, Vekerdí Tamás pszichológus, Vizkelety András a Pázmány Péter Tudományegyetem tanszékvezetője.

Az irányítás fő gondját a csökkenő vásárlóerejű költségvetés és a használói elvárások közötti egyensúly fenntartása jelentette. Ez az egyensúly a használói igények és szükségletek rovására megbomlott. A könyvtár olyan mértékben volt kénytelen megszivattyúzni saját bevételi forrásait, ami a szakmai szolgáltatások színvonalának süllyedésével járt együtt. Egyedülálló és elfogadhatatlan, hogy egy közművelődési könyvtár kiadásainak mintegy harmadát saját bevételeiből fedezze. Kérdés, meddig lehet ezt a feszített bevételi ütemet tartani a lakosság csökkenő fizetőképessége mellett. Csak egy példa: 1994-ben 77 millió forintot vettünk be videokazetták kölcsönzéséből, 1996-ban már csak 53 milliót. A kiesés miatt egyéb bevételeinket, például a beiratkozási díjat jelentős mértékben meg kellett emelnünk. A pénztárgép sajnálatos módon hovatovább könyvtáraink szimbólumává kezd válni. Jellemző, hogy pénztárgépeinken 1996-ban közel 132 millió forintos forgalom bonyolódott le.

Anyagi helyzetünk miatt nagyon is rá voltunk szorulva pártfogóinkra. Első helyen kell megemlítenünk a kerületi önkormányzatokat, amelyek anyagi lehetőségeik függvényében igyekeztek segítséget nyújtani. Sok vállalkozásunkat bocsáthattuk útjára a Nemzeti Kulturális Alap pénzéből.

Lekötelezett bennünket – többek között – a Soros Alapítvány és a MATÁV is. Hála illeti azokat a magánszemélyeket, kiknek örökbefogadási forintjai javították olvasóink megalégedettségét és könyvtárban közérzetét. Ám két szempontra fel kell hívunk a figyelmet. Egyfelől: a költségvetési keretből lassan már az alapvető szolgálatot sem vagyunk képesek a korábbi szinten tartani; ennek következménye volt az 1994 folyamán feladott 10 kisebb könyvtár, a nyitva tartás szűkítése. Másfelől azonban a szponzorok általában nem szívesen adnak éppen az alapszolgáltatásokra, mondván, az a fenntartó dolga; inkább egyéb, attraktívabb vállalkozásokra, mint pl. kiadványok, programok, kiállítások. E feladatok persze munkaerőt vonnak el az alapszolgáltatástól. Tudomásul kell venni, hogy bizonytalan voltuk miatt a külső támogatásokra nem lehet alapozni a folyamatos működést; már nagyságrendjük miatt is pusztán kiegészítő források lehetnek csak.

S végül szólnunk kell dolgozóinkról. Súlyos helyzetünkben valóban utolsó mentsvárunk volt munkatársaink közössége. A szolgálat minőségét meghatározó gárda teljesítőképessége határán, megengedhetetlen túlterheléssel dolgozik. Kilátásaink borúsak: a fiataloknak nem nyit perspektívát a pálya, az idősebbek a jobb fizetések vonzásában váltanak munkahelyet. A közhasznú munkásként alkalmazott munkanélküliek (1996-ban már 130 fős keretet kaptunk) többnyire csak néhány hónapot töltenek nálunk, betanításuk gyakran többbe kerül, mint amennyi hasznot hajtanak. Nehéz megfelelő képzettségű szakemberekkel pótolni a nyugdíjba vonulókat. A munkabérral való takarékoskodás a szakképzett drágábbat olcsóbb munkaerővel történő kiváltásának tévútjára szorít. A színvonal süllyed. Míg a munkanélküliként alkalmazottak száma a jelentésünk tárgyát képező 3 évben a 2 és félszeresére nőtt, a felsőfokú végzettségű könyvtáros szakalkalmazottaké 90%-ra esett vissza! A személyzet összlétszáma is túlságosan alacsony a terhekhez képest; nincs tartalék, a szabadságok, a betegségek, a továbbtanulás miatti kieséseket gyakran csak a nyitva tartás szüneteltetésével tudjuk megoldani. 1993 és 1996 között a 8 órára átszámított átlaglétszámunk 89%-ra csökkent.

A KÖNYVTÁR KIADVÁNYAI

1994

Igazgatóság

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve XXIII. 1988-1989-1990. (Szerk.: Kiss Jenő) Bp. (FSZEK) 1994. 91 p. 12 t. 25 cm.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve XXIV. 1991-1992-1993. (Szerk.: Kiss Jenő) Bp. (FSZEK) 1994. 123 p. 8 t. 25 cm.

Könyvtári Híradó 1994/1-12. sz. Fel. szerk.: Katsányi Sándor

Mit? Hol? Mikor? a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban. /Somogyi József Bp. (FSZEK) 1993.

Történetek a könyvtárban. /Koncz Károly MKE-FSZEK. Bp. (FSZEK) 1994. 43 p. 24 cm.

Budapest Gyűjtemény

Bél Mátyás: Notitia Hungariae novae historico geographica... Az újkori Magyarország történelmi-földrajzi ismertetése...Buda város leírása 3. Buda visszavívása. Bp. FSZEK 1993. 396 p.

Budapest történetének bibliográfiája. 1986-1990. Főszerk.: Faragó Tamás és Sándor Tibor. Szerk.: Faragó Éva, Sipos György, Sándor Krisztina. Bp. FSZEK 1994. 420 p.

Budapest története képekben. 1493-1980. Mutató. Főszerk.: Berza László. Bp. FSZEK 1994. 422 p.

Olvasószolgálati Főosztály

Irodalmi bibliográfia. (Szerk.: Pesti Ernő) Megjelenik havonta floppylemezen.

Szociológiai Dokumentációs Osztály

Szociológiai információ 1989. 1-2. (Szerk.: Bóna Márta-Makray Magdolna) Bp. FSZEK 1994.

1. 1-372. p.

2. Mutatók 373-596. p.

1995

Igazgatóság

A belső kommunikáció vizsgálata a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban /Barczy Zsuzsa. Az anyag elkészítésében közreműködtek a FSZEK önképző körének tagjai: Dobrova Zsuzsa, Horváthné Jakubecz Ilona, Tanczos Zsuzsa, Török Györgyné., Bp. FSZEK 1995. 32 p.

Könyvtári Híradó 1995/1-12. sz. Felelős szerk.: Póbori Ágnes.

Olvasószolgálati Főosztály

Irodalmi bibliográfia. (Szerk.: Pesti Ernő) Megjelenik havonta floppylemezen.

Könyvtár a Wenckheim palotában (Szerk.: Horváth Tímea) Bp. FSZEK 1995. 45 p.

Szociológiai Dokumentációs Osztály

East Central Europa in transition Hungary sociological reflections (Szerk.: Pozsár István) Bp. FSZEK 1995. 87 p.

1996

Igazgatóság

Könyvtári Híradó 1996/1-12. sz. Felelős szerk.: Pobori Ágnes.

Semmi kis írások a könyvtárból. /Koncz Károly, Ill.: Makki Mónika. MKE Közkönyvtári Egylet-FSZEK Bp. FSZEK 1996. 43 p.

Budapest Gyűjtemény

Gyermeksorsok és gyermekvédelem Budapesten a monarchia idején. A kiállítást rendezte és a katalógust szerk. Sándor Tibor. Bp. FSZEK 1996. 79 p.

Vendégváró Budapest. A fővárosi vendéglátás és idegenforgalom a városfejlődés tükrében 1873-1930. A kiállítást rendezte és a vezető szövegét írta Csapó Katalin és Karner Katalin. Bp. FSZEK 1996. 39 p.

Olvasószolgálati Főosztály

Irodalmi bibliográfia. (Szerk.: Pesti Ernő) Megjelenik havonta floppylemezen.

VEZETŐ MUNKATÁRSOK A FSZEK-BEN

	1994	1995	1996
Főigazgató	Kiss Jenő	változatlan	változatlan
Főigazgató-helyettes	Papp István	változatlan	változatlan
Gazdasági igazgató	Deák Sándor	változatlan	változatlan
Személyzeti és oktatási vezető	dr. Bartos Éva	változatlan	változatlan
Olvasószolgálati Főosztály vezető	dr. Katsányi Sándor	változatlan	változatlan
Szerzeményezési és Feldolgozó Főosztály vezető	Bánhegyi Gyuláné	változatlan	változatlan
Budapest Gyűjtemény vezető	Sándor Tibor	változatlan	változatlan
Szociológiai Dokumentációs Osztály vezető	Karbach Erika	változatlan	változatlan
Zenei Gyűjtemény vezető	Gócza Gyuláné	változatlan	változatlan
Központi Ellátó Szolgálat vezető	Babákné Kálmán Mariann	változatlan	változatlan
Számítógépesítési Osztály vezető	Gerő Péter	változatlan	változatlan

Főkönyvtár igazgatók

I. ker.	Ottovayné Ecsedi Klára	Átszervezés miatt a főkönyvtár igazgatói címek megszűntek
II.-XII. ker.	Szabó Ervinné	
III. ker.	Kovács Verona	
IV. ker.	Vargáné Vida Emília	
V. ker.	Benjámín Judit	
VI. ker.	Pobori Ágnes	
VII. ker.	Tóth Sándorné	
VIII. ker.	Sáfár Katalin	
IX. ker.	Kovács Györgyi	
X. ker.	Tverdota Miklósné dr.	
XI. ker.	Horváthné Jakubecz Ilona	
XIII. ker.	Szabó Jánosné	
XIV. ker.	Maruszkai József	
XV. ker.	Csoma Mihályné	
XVI. ker.	Szecsei Lászlóné	
XVII. ker.	Toldi Csaba	
XVIII. ker.	Farkasné Dóczy Erzsébet	
XIX. ker.	Székely Ervinné	
XX. ker.	Kis Lajos	
XXI. ker.	Kovács Éva	
XXII. ker.	Karakó Józsefné	

	1995	1996
A II.-III.-XII. kerületi könyvtárak igazgatója	Szabó Ervinné	változatlan
Az I.-XI.-XXII. kerületi könyvtárak igazgatója	Horváthné Jakubecz Ilona	változatlan
A XVIII.-XIX.-XX.-XXI.-XXIII. kerületi könyvtárak igazgatója	Kovács Éva	változatlan
A X.-XIV.-XVI.-XVII. kerületi könyvtárak igazgatója	Szecsei Lászlóné	változatlan
A IV.-XIII.-XV. kerületi könyvtárak igazgatója	Szabó Jánosné	változatlan
Az V.-VI.-VII.-VIII.-IX. kerületi könyvtárak igazgatója	Pobori Ágnes	változatlan

	1994	1995	1996
Gazdasági igazgató-helyettes	Olasz Mihályné	változatlan	nincs betöltve
Könyvkötészet és nyomda vezető	Horváth Ferencné	változatlan	Budinszki Jenő
Munkaügyi Osztály vezető	Zorkóczy Antónia	változatlan	Mogyorós Károly
Műszaki Osztály vezető	Rajnoha Béla	változatlan	változatlan
Pénzügyi Osztály vezető	dr. Jakkel Ottóné	változatlan	Pauza István
Számviteli Osztály vezető	Shrammné Hámori Csilla	változatlan	változatlan
Üzemfenntartási Osztály vezető	Popovicsné Nagy Ildikó	változatlan	változatlan
	Varga József	változatlan	változatlan

A TÁRSADALMI SZERVEK INTÉZMÉNYI VEZETŐI

	KKDSZ	TTDSZ	TUDOSZ	KT
1994	Maruszki József	dr. Révy Eszter		Kelemen Tamás
1995	Maruszki József	dr. Révy Eszter	Fügediné	Székely Ervinné
1996	Atkári Gyözőné	dr. Révy Eszter	Csóri Ágnes	Székely Ervinné

KKDSZ – Közgűjteményi és Közművelődési Dolgozók Szakszervezete

TTDSZ – Tudományos Dolgozók Demokratikus Szövetsége

TUDOSZ – Tudományos Dolgozók Szakszervezete

KT – Közalkalmazotti Tanács

OKTATÁS, TOVÁBBKÉPZÉS

Oktatási forma	Hallgatók száma		
	1994-95	1995-96	1996-97
Felsőfokú alapképzés			
ELTE Tanárképző Főisk.			
Könyvtár szak	-	3	5

	1994-95	1995-96	1996-97
Berzsenyi D. Tanárképző Főisk.			
Szombathely, Könyvtár szak	3	2	1
Bessenyei Gy. Tanárképző Főisk.			
Nyíregyháza, Könyvtár szak	3	3	3
Juhász Gy. Tanárképző Főisk.			
Szeged, Könyvtár szak	3	2	1
Esterházy K. Tanárképző Főisk.			
Eger, Könyvtár szak	1	-	2
Eötvös J. Tanítóképző Főisk.			
Baja, kihelyezett tagozat			
Könyvtár szak	13	20	22
Tanítóképző Főisk.			
Kecskemét, Óvónő szak	1	-	-
Tanítóképző Főiskola			
Jászberény, Könyvtár szak	-	-	1
Janus Pannonius Tud. Egy.			
kihelyezett tagozat	-	-	1
Bárczi G. Gyógyeped.			
Tanárképző Főiskola	1	2	1
Pázmány P. Hittudományi Akadémia	2	2	2
Gábor Dénes Műszaki Főiskola	-	2	1
Haynal I. Egészségtud. Egy.	1	1	-
<i>Másoddiplomás képzés</i>			
ELTE-BTK informatikus szak	6	1	1
KLTE TTK humán informatikus szak	1	1	1
ELTE Tanárképző Főiskola			
Könyvtár kiegészítő szak	1	2	2
Berzsenyi D. Tanárképző Főiskola			
Könyvtár kiegészítő szak	2	1	-
ELTE Szociológiai Intézet	2	1	-
Államigazgatási Főiskola, Budapest	2	-	-
<i>Felsőfokú szakirányú szakképzés</i>			
OSZK Könyvtári Informatikus	4	2	-
OSZK tájékoztató könyvtáros	1	-	-
OSZK gyermekkönyvtáros	1	-	-
OSZK zenei könyvtáros	1	-	-
Budapesti Művelődési Központ			
Népművészeti tanfolyam	2	3	1
<i>Középfokú szakképzés</i>			
Könyvtári asszisztens (3 éves)	18	9	3
Könyvtári asszisztens (1 éves)	-	-	30
<i>Egyéb képzés</i>			
Számítástechnikai alapismeret			30
INTERNET tanfolyam			9

KITÜNTETÉSEK 1994-BEN

Pro Bibliotheca Civica

Kovács Éva (XXI.)
Szer Kálmánné (Bgy.)

Főigazgatói dícséret

Benkovics Katalin (Kötészet)
Bordács Andrea (Olv. sz.)
dr. Fekete Károlyné (X.)
Fett Andrásné (Olv.sz.)
Halasi Edina (XIII.)
Horváth Péterné (XV.)
Horváth Tamás (Bgy.)
Jaksa Ferencné (XI.)
Janovszky Józsefné (III.)
Kalocsai Andrea (XVI.)
Kelecsényi Istvánné (X.)
Kiss Eszter (XII.)

Kissné Császár Erzsébet (Munkaügyi o.)

Kocsis Péterné (II.)
Kutas Endréné (Főig.titk.)
Langó Jánosné (I.)
Mayer Vivian (I.)
Molnárné Korom Margit (XVIII.)
Ötvös Ágnes (XIII.)
Paunoch Éva (VII.)
Schmidt Antalné (III.)
dr. Szatmári Istvánné (XII.)
Szirtes Katalin (II.)
Törő Tibor (KESZ)
Török Józsefné (XVIII.)
Vass Éva (Kötészet)
Veres Anikó (XI.)

KITÜNTETÉSEK 1995-BEN

Szinnyei József díj

Csomor Tibor (Bgy.) nyugdíjas

Pro Bibliotheca Civica

Gerő Péter (Számítógépesítési o.)
Tóth Sándorné (VII.)

dr. Tverdota Miklósné (X.) és Ottovayné
Ecsedi Kata (I.) nyugdíjba vonulásuk
alkalmából *aranygyűrűt* kaptak.

Főigazgatói dícséret

Balla Györgyné (XIII.)
Barczy Zsuzsa (szakref.)
Békeyné Zorowska Kamilla (XVI.)
Boda Mária (III.)
Böszörményi Zoltán (Szerz.főo.)
Cigányik Anikó (XIV.)
Deák Mária (XVIII.)
Farkas Lászlóné (Belvárosi régió kp.)
Farkas Lászlóné (VII.)
Fuchsné Fasang Márta (I.)
Gyulai Csaba (Zenei gy.)
Hamar Krisztina (XIX.)
Horváth Tímea (Olv.szolg.)
dr. Katsányi Sándor (Könyvtári Híradó)

Kiss Katalin (dekor.csop.)

Kiss Katalin (XIII.)
Koppány Endréné (KESZ)
Kühl Zsuzsa (VI.)
Lévay Lajosné (XVII.)
Lukács Tibor (Kötészet)
Makki Mónika (IV.)
Nagy Anna (Számítógépesítési o.)
Nagyné Varga Ilona (XXI.)
Oszkó Judit (II.)
Pálfalvi Ferencné (Pénzügyi o.)
Pelikán Béláné (Számviteli o.)
dr. Petrányi Istvánné (XI.)
Pozsár István (Szoc.dok.oszt.)
Salát Pálné (XXII.)
Sántha Tiborné (Bgy.)
Schuszter Ilona (Olv.szolg.)
Simorjay Andrásné (X.)
Téchy Tünde (VII.)
Tóbi Sándorné (XXI.)
Tóth Attila (Műsz.oszt.)
Tóth Jolán (XV.)
Varga Sarolta (XII.)
Varró Istvánné (III.)
Vidák Jenő (ÜFO)

KITÜNTETÉSEK 1996-BAN

Magyar Köztársasági Ezüst Érdemkereszt
Horváth Ferencné (Kötészet)

Népművelésért-díj
Havas Katalin (Olv.szolg.)

Horváth Ferencné (Kötészet) nyugdíjba vonulása alkalmából *aranygyűrűt* kapott.

Főigazgatói dicséret

Acsai Istvánné (Műszaki o.)
Aknay Tibor (X.)
Babákné Kálmán Mariann (KESZ)
Baloghné Varga Zsuzsa (XIV.)
Bendzselné Mráz Borbála (XI.)
Bíró Ilona (XVII.)
Bodnár Erzsébet (Belvárosi régió kp.)
Boros Beáta (Szerz.főo.)
Csernus Lászlóné (III.)
Erényi Tiborné (XIX.)
Farkas Jánosné (XIV.)
Fekete Lajosné (X.)
Földvári Zsuzsa (KESZ)

Gehér Józsefné (XI.)
Gyurkovics Judit (VI.)
Hegedűsné Zöldi Hedvig (VIII.)
Herczku Jánosné (XI.)
Homolya Györgyné (VI.)
Horváth Istvánné (IX.)
Karner Katalin (Bgy.)
Kovács László (XXII.)
Kozma János (Kötészet)
Krečsmáry Lászlóné (XII.)
Kukács Jánosné (Szerz.főo.)
Mányok Jánosné (XXI.)
Medveczky Attila (Kötészet)
Németh Csaba (XIII.)
Németh Erzsébet (XIII.)
Nyers Erika (IV.)
Öriné Fekete Piroska (Dél-pesti régió kp.)
Pesti Ernő (Olv.szolg.)
Popovicsné Nagy Ildikó (Számviteli o.)
Sándor Tibor (Bgy.)
Sarkarné Jakab Klára (Bgy.)
Somogyi József (Ell.csop.)
Sot Ferenc (VII.)

MUNKATÁRSAINK KÜLFÖLDI TANULMÁNYÚTJAI

1994

Románia Kiss Jenő, Fodor Béla (Bukaresti csereprogram keretében)
Anglia Kiss Jenő (INTAMEL konferencia)
Ausztria Papp István (Osztrák Könyvtáros Egyesületek Konferenciája)
Finnország Pesti Ernő (ösztöndíj)
Franciaország Papp István (szeminárium Közép- és Kelet-Európa könyvtárügyéről, később Közép- és Kelet-Európa könyvtári egyesületeiről, majd a könyvtári törvényekről)
Hollandia Havas Katalin (konferencia)
Papp István (holland-magyar könyvtári együttműködés előkészítése)

1995

Egyiptom Fogarasi Erzsébet, Krečsmáry Lászlóné (jutalomutazás)
Románia Babákné Kálmán Mariann, Szabó Jánosné (bukaresti csereprogram keretében)
Bánhegyi Gyuláné, Havas Katalin (UNAL konferencia)
Franciaország Halasi Edina (ösztöndíj)
Luxemburg Papp István (szeminárium Közép- és Kelet-Európa könyvtári együttműködéséről)
Németország Papp István (konzultáció könyvtári bútorokról)
Hollandia Kiss Jenő (INTAMEL közgyűlés)

Dánia	Gócza Gyuláné (AIBM kongresszus)
Oroszország	Havas Katalin (UNAL konferencia)
1996	
Norvégia	Papp István (előadás a magyar könyvtárügyről) Pesti Ernő (ösztöndíj)
Csehország	Baranyainé Berta Éva, Boros Andrea (prágai csereprogram keretében)
Franciaország	Vladárné Kiss Andrea (konferencia) Havas Katalin (bibliográfiai konferencia)
Hollandia	Papp István (holland-magyar könyvtári szeminárium)
Szlovákia	Papp István (Szlovák Könyvtárosok Egyesületének konferenciája)
Ausztria	Papp István (Osztrák Népkönyvtárak Egyesületének szemináriuma)
Horvátország	Papp István (Horvát Könyvtárosok Egyesületének konferenciája)
USA	Kiss Jenő (a New-Yorki Városi Könyvtár alapításának 100. évfordulója)

Errata

A 22. oldalon az 1996. évi kitüntetések közül kimaradt:

Pro Bibliotheca Civica:

Bánhegyi Gyuláné (Szerzeményezési és Feldolgozó Főoszt.)

Maruszky József (XIV.)

PÉNZÜGYI GAZDÁLKODÁS

Költségvetési kiadás

eFt-ban

	1994 Ft.	az előző év száza- lékában	1995 Ft.	az előző év száza- lékában	1996 Ft.	az előző év száza- lékában
Eredeti előirányzat	543 463	122	640 886	118	772 119	120
Módosított előirányzat	596 748	113	726 561	122	937 179	129
Kiadás összesen	602 944	114	692 017	115	820 881	119

Kiadásból

béralap	243 692	118	272 799*	112	301 289	110
állóeszköz fenntartás	7 668	48	7 933	103	13 596	171
felújítás	0	0	0	0	8 702	0
dokumentum beszerzés	98 308	123	99 861	102	105 955	106
vásárolt termékek és szolg. ÁFA-ja	31 006	103	49 446	159	62 814	127
ÁFA befizetések	4 634	187	253	5	0	0

Költségvetési bevétel

Működési bevétel	1	0	1	100	1	100
Ár- és díjbevétel	147 287	110	175 583	119	218 387	124
Idegen szervtől kapott támogatás	15 736	110	17 119	109	24 076	141
Költségvetési támogatás	430 309	113	506 751	118	583 182	115
Kiszámlázott termékek ÁFA-ja	4 142	117	16 263	393	17 961	110
ÁFA visszatérülés	748	131	21 808**	2 916	35 635	163

Ár- és díjbevételből szerződéses munkavállalás:

Bevétel	10 090		6 619		7 875	
Ráfordítás	6 817		5 973		5 884	
Eredmény	3 273		646		1 991	

* 1995 évtől változott a könyvelés, az érték a teljeskörű személyi juttatást tartalmazza mindösszesen

** 1995 évtől az intézmény tételesen ÁFA-alany

NAGYÉRTÉKŰ ESZKÖZ-BESZERZÉS

eFt.

1994 év

Híradástechnikai berendezések	449
Fénymásolók	280
Számítógépek	1 212
Egyéb gépek, felszerelési tárgyak	<u>3 567</u>
Összesen:	5 508

1995 év

Híradástechnikai berendezések	0
Fénymásolók	0
Számítógépek	7 577
Egyéb gépek, felszerelési tárgyak	<u>2 881</u>
Összesen:	10 458

1996 év

Híradástechnikai berendezések	81
Fénymásolók	1 091
Számítógépek	12 732
Nyomdai gép	8 384
Egyéb gépek, felszerelési tárgyak	<u>11 598</u>
Összesen:	33 886

A HÁZI KÖNYVKÖTÉS ZET ÁLOMÁNYVÉDELMI TEVÉKENYSÉGE

	1994			1995			1996		
	Köz-pont	Háló-zat	Össze-sen	Köz-pont	Háló-zat	Össze-sen	Köz-pont	Háló-zat	Össze-sen:
Könyvkötés (db)	2 098	18 225	20 323	2 041	20 750	22 883	1 947	18 309	20 256
Napilap kötés (db)	98	-	98	74	-	74	100	-	100
Folyirat kötés (db)	191	87	278	276	40	316	214	50	264
Helyszámnyomás (sor)	35 108	-	35 108	35 894	-	35 894	39 986	-	39 986
Restauráló									
Könyv (db)			31			24			24
Térkép, plakát (db)			208			164			229
Kisnyomtatvány (db)			15			33			91
Fotó (db)			35			19			1

KIMUTATÁS

Év	Perelt olvasók száma	Könyv db	Video db	Kazetta db	Lemez db	Szgek* db	CD db	Dia db	Dokumentumok értéke	Perlés útján befolyt kárt. Ft.
1994	3298	9 812	483	451	21	-	99	10	5 816 943	447 803
									visszahozott dok. értéke:	1 633 027
1995	4156	11 967	429	625	9	53	189	26	8 232 064	747 842
									visszahozott dok. értéke:	2 249 428
1996	2911	7562	336	332	7	29	245	7	6 519 424	632 464
									visszahozott dok. értéke:	2 247 441

* számítógépes kazetta

A KÖNYVTÁR KÖLTSÉGVETÉSÉNEK ALAKULÁSA (1988 – 1996) (1000 Ft-ban)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Bevételek összesen	149 334	222 419	283 994	361 179	436 533	515 539	603 083	636 453	735 997
Ebből									
a fenntartótól	136 667	201 994	242 497	283 043	328 060	384 037	431 359	444 251	496 672
saját bevétel	8 888	16 310	35 022	70 324	96 581	119 959	147 287	177 583	221 493
külső támogatás	3 779	4 115	6 475	7 812	11 892	11543	24 437	14 619	17 832
Beruházás								86 672	62 500
Kiadások összesen	149 848	221 499	278 493	361 421	432 236	529 721	596 748	632 220	738 831
Ebből									
bér és járulékai	73 194	130 649	166 268	207 905	249 451	310 271	365 487	387 828	434 672
állománygyarapítás	16 219	19 525	33 150	51 431	64 357	79 819	98 308	99 862	105 955
egyéb	60 435	71 325	79 075	102 085	118 428	139 631	132 953	144 530	198 204

Az adatok forrása a könyvtár éves jelentése. A helyenkénti eltérés az adatok értelemszerű átcsoportosításának a következménye.

A BEVÉTELEK EGYES ROVATAI (1988 – 1996)
(1000 Ft-ban)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Beriatkozási díj és támogatás	463	3444	2 894	4878	8184	8858	9 332	15 987	22 942
Késedelmi díj	1234	1337	2 232	3 561	4 320	4 709	5 998	7 699	10 791
Video-kölcsönzés	209	960	10 995	38 365	54 641	70 008	76 949	61 699	53 186
CD-kölcsönzés	-	-	-	-	-	-	7 725	7 708	8 760
Egyéb kölcsönzés	348	974	1 508	3 019	5 243	8 073	4 580	3 630	3727
Hang és fénymásolás	597	691	763	1 322	1 966	2 317	2 854	3 526	4 676
Kiadványok, inf. szolg., adatbázisok	213	561	1 356	1 443	578	1 519	1 570	2 704	6 210
Nyomdai szolgáltatás	2649	3490	5 253	6 205	7 470	7 217	8 245	5 267	6 331
Épületek bérbeadása	495	612	769	2 074	2 392	3 361	4 176	4 870	5 478
Kivont dok.-ok eladása	556	736	647	604	659	539	526	2 897	2 254
Banki kamat	-	653	1 908	4 187	3 857	1 669	1 622	1 875	6 066
ÁFA visszatérítés	152	249	-	-	-	10 671	748	21 808	35 635
Szolg. forg. adója	479	699	1 815	2 402	2 664	3 526	4 175	16 299	18 115
Közhasznú munkások alkalmazása			-	-	-	7 651	14 784	17 034	23 237
Biztosítási kártérítés	-	-	-	-	-	1 091	176	-	-
Olvasói kártérítés	703	953	1 058	1 379	1 624	1 442	1 584	2 025	2 191
Használt eszközök és anyagok értékesítése	315	368	2 174	103	-	219	257	227	655
Egyéb	475	583	1 650	512	2 983	1 286	1 986	2 328	8 135

A KIADÁSOK EGYES ROVATAI (1988 – 1996)
(1000 Ft-ban)

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Energia	9 636	9 335	10 863	14 328	20 654	15 894	17 110	21 124	28 346
Közműdíj	-	-	542	660	867	1 164	919	1 596	2 072
Lakbér	17 627	17 990	22 032	25 027	14 551	17 230	17 221	10 385	10 880
Takarítás	1 556	1 431	938	1 085	1 065	1 149	1 291	1 298	2 205
Szállítás, járműköltőség	-	-	-	308	204	203	183	2 814	3 907
Szakmai szolgáltatás	852*	624*	294*	-	-	-	-	1 923	1 485
Telefon, posta	2 005	2 421	2 482	3 835	5 668	7 346	9 027	10 088	11 755
Tatarozás, felújítás	11 951	13 204	10 316	12 879	12 622	17 851	7 868	12 778	19 604
Propaganda, hirdetés	-	-	1 155	1 043	2 226	1 108	1 688	636	1 329
Biztosítás, bank, adó	-	-	93	579	1 892	1 737	1 379	6 779	4 519
Oktatás, ügyvéd, hirdetés	-	-	-	-	-	-	-	-	2 783
Bútor, állóeszköz	4 484	11 668	5 616	10 753	20 612	24 169	14 623	1 777	5 756
Szakszervezetek támogatása	-	-	-	-	-	-	-	440	440
Irodaszer, takarítószer	2 325	1 211	2 338	1 407	1 518	4 679	5 174	7 765	7 437
Szakmai, fenntartási, nyomdai anyagok	4 228	5 221	6 751	9 492	11 309	12 494	19 209	15 313	28 081
Üzemeltetési költőség	-	-	-	-	-	-	-	-	4 596
ÁFA	5 997	8 005	14 291	20 143	22 657	32 466	35 638	49 699	41 260
Egyéb	44	215	1 364	546	2 579	2 141	1 623	115	195
További részletezés									
Állománygyar.	16 219	19 525	33 150	51 431	64 357	79 819	98 308	99 862	105 955
könyv							44 194	37 391	43 913
videó						31 000	35 093	38 603	32 945
folyóirat .							11 190	14 997	16 543
CD-lemez							4 209	6 647	6 179
egyéb							3 622	2 224	6 375
Szakmai anyagok									28 081
szakmai anyagok									6 412
számítógépek, fénymásolók anyagai									2 762
nyomdai anyagok									3 919
fenntartási, tatarozási anyagok									14 988

*Állományvédelemre

STATISZTIKAI ADATOK
1994-1996.

Ker.	Allomány			Beiratkozott olvasók száma			Látogatók száma			Kölcsönzött dokumentumok		
	1994	1995	1996	1994	1995	1996	1994	1995	1996	1994	1995	1996
I.	104 861	89 500	88 024	5 114	4 021	4 622	57 337	52 221	64 523	153 207	127 160	142 262
II.	133 764	129 786	119 002	7 362	6 362	5 953	95 282	90 670	81 095	236 805	240 256	223 374
III.	143 911	145 975	134 323	12 909	10 976	9 275	224 996	171 123	146 218	540 941	439 759	406 762
IV.	117 553	116 999	113 992	10 696	8 845	6 416	157 923	163 633	96 621	518 799	450 988	316 379
V.	66 431	67 770	68 981	4 428	4 154	3 952	64 173	59 644	70 155	213 847	208 068	172 030
VI.	61 206	63 622	63 943	6 206	5 728	4 821	63 816	57 705	53 917	160 415	162 733	157 583
VII.	136 224	138 618	133 621	9 233	8 203	8 572	134 428	118 913	174 762	238 910	200 020	314 799
VIII.	82 658	84 732	85 295	6 192	5 253	4 482	109 923	105 954	81 262	251 680	227 053	212 749
IX.	102 967	104 709	106 226	6 979	6 569	5 836	110 601	134 582	121 072	249 879	282 405	286 215
X.	192 801	194 042	199 981	10 184	9 271	9 670	184 812	163 578	183 487	415 143	395 670	396 838
XI.	254 296	256 116	245 146	15 951	13 734	14 423	261 278	229 553	233 085	476 989	429 563	493 422
XII.	82 550	76 415	77 762	6 365	5 252	5 087	120 255	106 641	96 346	268 124	249 246	259 911
XIII.	208 460	207 831	206 879	13 265	12 518	12 591	214 405	213 891	211 730	562 724	562 307	598 286
XIV.	75 286	69 752	70 580	7 119	6 371	5 784	109 291	106 399	98 326	263 266	258 392	265 618
XV.	101 407	100 110	99 212	7 260	6 685	7 102	187 152	162 646	183 987	352 014	320 730	344 064
XVI.	47 019	48 036	49 767	5 120	4 057	3 434	90 423	72 314	55 274	156 690	145 927	122 671
XVII.	104 117	105 136	97 965	6 221	5 142	5 153	124 216	107 961	101 040	219 561	210 232	206 042
XVIII.	106 689	101 277	101 359	7 886	7 109	6 882	156 979	152 001	162 993	264 912	288 308	314 863
XIX.	104 292	103 211	96 988	7 292	6 616	6 521	90 521	83 401	83 344	259 520	251 425	264 626
XX.	126 588	73 602	65 783	6 709	4 179	3 511	110 025	66 693	66 667	319 914	191 731	183 630
XXI.	119 768	120 782	122 941	6 483	6 230	5 851	138 269	137 017	120 486	237 638	285 729	244 679
XXII.	50 204	49 886	45 660	3 423	3 072	2 788	76 372	69 502	67 221	137 824	138 319	151 845
XXIII.		45 442	45 941		1 686	1 758		29 540	28 605		101 989	101 783
KESZ	134 489	143 563	165 360									
Közp.kvt.	1 088 057	1 106 971	1 134 752	19 780	21 778	20 794	209 027	278 400	306 937	111 961	167 518	180 746
Össz.:	3 745 598	3 743 883	3 739 489	192 177	173 811	132 454	3 091 864	2 933 982	2 889 153	6 610 763	6 335 528	6 361 177

TÁBLÁZATOK 1994 – 1996
A központi könyvtár szerzeményezéséből

	1994	1995	1996	1994	1995	1996
A beszerzés módja		darab			%	
Vásárlás	8 367	8 937	8 198	39,3	42,9	27,8
Ajándék, csere	5 519	5 118	14 585	25,9	24,5	49,4
Kötelempéldány	7 431	6 788	6 722	34,8	32,6	22,8
Összesen:	21 317	20 843	29 505	100	100	100

A központi könyvtár részére beszerzett könyvek átlagára (forint)

Könyvek	1994	1995	1996
Külföldi	3718	4683	6629
Belföldi	680	940	957

**A külföldi vásárlások megoszlása
(zenei nélkül)**

Összeg (forint)

	1994	1995	1996
Könyv	5 602 394	5 957 008	6 655 092
Folyóirat	2 941 342	3 818 971	4 744 721
Összesen:	8 543 736	9 775 979	11 399 813

darab ill. évfolyam

Könyv	1 507	1 272	1 004
Folyóirat	176	155	176
Összesen:	1 683	1 427	1 180

A KÖZPONTI KÖNYVTÁR ÁLLOMÁNYBA VETT VÁSÁRLÁSA

Összeg (forint)									
	1994			1995			1996		
	belföldi	külföldi	összesen:	belföldi	külföldi	összesen:	belföldi	külföldi	összesen:
Könyv	3 106 653	5 602 394	8 709 047	3 779 940	5 957 008	9 736 948	5 488 119	6 655 092	12 143 211
Folyóirat	1 313 290	2 941 342	4 254 632	1 154 926	3 818 971	4 973 897	1 627 311	4 744 721	6 372 032
Összesen:	4 419 943	8 543 736	12 963 679	4 934 866	9 775 979	14 710 845	7 115 430	11 399 813	18 515 243
darab ill. évfolyam									
Könyv	5 709	1 507	7 216	5 027	1 272	6 299	5 732	1 004	6 736
Folyóirat	293	176	496	291	155	446	265	176	441
Összesen:	6 002	1 683	7 685	5 318	1 427	6 745	5 997	1 180	7 177

**A KÖZPONTI KÖNYVTÁR GYARAPODÁSÁNAK
NYELVEK SZERINTI MEGOSZLÁSA**

Nyelv	1994		1995		1996	
	db	%	db	%	db	%
magyar	9 359	71,0	8 207	75,6	10 002	81,3
angol	2 804	21,3	1 429	13,2	1 230	10,0
német	533	4,0	886	8,1	746	6,0
francia	260	2,0	208	1,9	99	0,8
orosz	74	0,5	56	0,5	121	1,0
olasz	52	0,4	29	0,3	36	0,3
egyéb	100	0,8	41	0,4	69	0,6
Összesen:	13 182	100,0	10 856	100,0	12 303	100,0

**A KÖZPONTI KÖNYVTÁR GYARAPODÁSÁNAK
SZAKOK SZERINTI MEGOSZLÁSA**

	1994		1995		1996	
	db	%	db	%	db	%
Általános művek	1 005	7,6	1 174	10,8	1 078	8,8
Filozófia	1 079	8,2	718	6,6	1 183	9,6
Vallás	399	3,0	453	4,2	499	4,0
Társadalomtudományok	4 289	32,5	3 664	33,8	4 069	33,0
Nyelvészet	307	2,3	272	2,5	281	2,3
Természettudományok	168	1,3	111	1,0	147	1,2
Alkalmazott tudományok	343	2,6	208	1,9	344	2,8
Művészet	1 115	8,5	912	8,4	970	7,9
Irodalomtudomány	1 001	7,6	733	6,8	822	6,7
Történettudomány	1 329	10,1	949	8,7	1 189	9,7
Földrajz	166	1,3	150	1,4	162	1,3
Életrajz	211	1,6	145	1,3	155	1,3
Szépirodalom	1 770	13,4	1 367	12,6	1 404	11,4
Összesen.	13 182	100,0	10 856	100,0	12 303	100,0

A KÖZPONTI KÖNYVTÁRBA JÁRÓ FOLYÓIRATOK MEGOSZLÁSA
A BESZERZÉS MÓDJA SZERINT

	1994			1995			1996		
	magyar	külföldi	összesen:	magyar	külföldi	összesen:	magyar	külföldi	összesen:
Kötelespéldány	1067	-	1067	857	-	857	865	-	865
Vásárlás	293	176	496	291	155	446	265	176	441
Ajándék	18	123	141	30	136	166	37	76	113
Összesen	1378	299	1677	1178	291	1469	167	252	1419

A KÖZPONTI KÖNYVTÁR ÁLLOMÁNYA GYŰJTEMÉNYENKÉNT

	1994			1995			1996		
	gyarapo- dás	csökke- nés	1994 XII. 31. állomány	gyarapo- dás	csökke- nés	1995. XII. 31. állomány	gyarapo- dás	csökke- nés	1995. XII. 31. állomány
Monografikus raktár	10 917	1 652	390 425	8 936	852	398 509	10 481	1 573	407 417
Periodika	1 144	67	79 119	936	956	79 099	971	10	80 060
Budapest gyűjtemény	1 099	-	80 425	930	-	81 355	801	6	82 150
Röpirat	-	-	4 556	1	-	4 557	3	-	4 560
Szűry-gyűjtemény	-	-	5 881	-	-	5 881	-	-	5 881
Könyvészeti gyűjtemény	12	67	9 377	3	-	9 380	5	-	9 385
Könyvtártani gyűjtemény	-	2 609	2 630	5	-	2 635	-	-	2 635
Könyvritkaságok gyűjteménye	5	-	9 292	5	-	9 297	8	-	9 305
Ballagi-gyűjtemény	-	-	4 840	-	-	4 840	-	-	4 840
Térkép-gyűjtemény	3	-	1 558	1	-	1 559	1	-	1 560
Bp. kisnyomtatványok	7 242	-	409 984	8 637	-	418 621	15 945	-	434 566
Központi duplumraktár	-	-	19 856	-	-	19 856	-	-	19 856
Mikrofilm	-	-	3 486	38	-	3 524	25	-	3 549
Magnókazetta	-	-	10	-	-	10	-	-	10
Videó	-	-	351	-	-	351	-	-	351
CD-ROM	2	-	2	1	-	3	8	-	11
Összesen:	20 424	4 395	1 021 792	19 493	1 808	1 039 477	28 248	1 589	1 066 136
Zenei gyűjt., könyv + időszaki	273	14	16 403	323	54	16 672	684	21	17 335
Zenei gyűjt., kotta	471	63	40 089	514	67	40 536	418	114	40 840
Zenei gyűjt., magnókazetta	-	-	250	-	-	250	-	-	250
Zenei gyűjt., hanglemez	3	-	8 009	3	-	8 012	21	-	8 033
Zenei gyűjt. CD	146	-	1 499	510	-	2 009	134	-	2 143
Zenei gyűjt., mikrofilm	-	-	15	-	-	15	-	-	15
Összesen:	893	77	66 265	1 350	121	67 494	1 257	135	68 616
Mindösszesen:	21 317	4 472	1 088 057	20 843	1 929	1 106 971	29 505	1 724	1 134 752

**A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR ÉS TEVÉKENYSÉGE
A SAJTÓ TÜKRÉBEN
1994-1996**

1994

A menedzsment újfajta megközelítése egy budapesti kerületi fiókhálózatban, Richlich Ilona. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 1. sz. (1994), 15-23. p.

Budapest fürdőváros kiállítása a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban / Dobos Irma In: Balneológia Gyógyfürdőügy és gyógyidegenforgalom. 15 : 3. sz.

Könyvtárak : egyre több szolgáltatás. In: Teszt magazin 3 : 4. sz. (1994), 62-64. p.

Gondolatok a könyvtárról : helyzetkép Budapestről / In: Önkormányzati Tükör. 2 : 7. sz. (1994), 8. p.

Könyvtárhasználat a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatában / Barcsi Zsuzsa In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 1994 : dec., 52-53. p.

Időszerűtlen gondolatok az országos szociológiai szakkönyvtárról / Karbach Erika In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 1994 : dec., 113-126. p.

Könyvtárak garanciák nélkül : kevesebb pénz – több látogató / Bodnár Dániel – Ill. In: Magyarország – 31 (1994), 12. p.

Lopakodó regionalizálás / z.j. In: Beszélő – 5 : 39 (1994), 12-13. p.

A könyvtár és a rostélyos : kilencven éve a fővárosi közönség szolgálatában / Kiss Jenő, (riporter) Hanthy Kinga. In: Magyar Nemzet – 57 : 42 (1994. febr. 19.), 42. p.

Gondolatok a könyvtárról : csak olvasókból nem lehet megélni / Bajor Eszter In: Káapé. – 2 : 46 (1994), 31. p.

Szabó Ervin bezárt fiókjai / Szabó Z. Levente. – In: Népszava – 122 : 99 (1994. ápr. 28.), 12. p.

Bezárnak néhány fiókkönyvtárat / Hámori L. László In: Népszabadság – 52 : 102 (1994. máj. 3.), mell. I.; IV.

Több az olvasó, kevesebb a könyvtár / Kiss Jenő (riporter) Benke László. In: Új Magyarország. – 4 : 113 (1994. máj. 16.), 6. p.

1995

Fészek nélkül / Péterfi Rita. In: Könyvtári Figyelő. – 5. (41.) : 1 (1995), 47-57. p.

Fővárosi főnökök / z. j. In: Beszélő – 6 : 3 (1995), 10-11. p.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve XXIII. 1998-1990; XXIV. 1991-1993 / Kókay György In: Magyar Könyvszemle – 111 : 4 (1995), 463-464. p.

Hagyomány és megújulás : helytörténeti-helyismereti tevékenység a Budapest Gyűjteményben / Sándor Tibor In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. – 45 : 4 (1995) 31-36. p.

Könyvtár – gondtár : nagylelkű mecénásra várnak / Hámory Gabriella In: Kurázi. (Magyar Hírlap) – 4 : 6 (1995), 4. p.

„A zene mindenkié” / Bagdi Marianne In: Iskolakultúra – 5 : 5 (1995), 73-76. p.

Beszélgetés Kiss Jenővel / (riporter) Érdi Sándor In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. – 1995 : aug., 3-7: p.

Beszélgetés Havas Katalinnal / (riporter) Érdi Sándor In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. – 1995 : aug., 7-12. p.

Szabó Ervin / -sebők-. – (Magyar narancs) In: Magyar Narancs – 7 . 10 (1995), 24. p.

Olvasószolgálat : gondolatok a könyvtárban / Kelecsényi László. – In: Respublika – 2 : 15 (1995), 49-51. p.

Filmplakát-kiállítás. – In: Magyar Narancs – 7 . 20 (1995), 12. p.

- Kényszerintézkedések a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ellen. In: Magyar Fórum – 7 : 12 (1995), 12. p.
 Ősnyomtatványoktól a moziplakátokig / Szilágyi A. János. In: Magyar Hírlap – 28 . 61 (1995. márc. 13), 6. p.
- Poétateázó a Belvárosban : egy irodalomrajongó hajós tizennégyezer könyv közül / Várhegyi Andrea. – In: Magyar Nemzet – 53 : 63 (1995. márc. 18), mell. III.
- A pesti mozi száz éve / Sós B. Péter. – In: Népszabadság – 53 . 112 (1995. máj. 15), 8.p.
- A pénzsűkétől a fűrfangos tolvajokig : a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár mindennapos gondokkal küzd / Szalai Anna. – In: Népszabadság. – 53 : 116 (1995. máj. 19), mell. IV.
- „Hangosabban kell kiáltani” . beszélgetés Vég Gáborral, a főváros kulturális bizottságának elnökével / (riporter) Bóta Gábor. – In: Magyar Hírlap – 28 : 123 (1995. máj. 27), 14. p.
- Akartak, mégsem sztrájkolnak az elkeseredett könyvtárosok / Szabó Z. Levente. – In: Népszava. – 123 : 150 (1995. jún. 29), 11. p.
- A főváros fotótára / Sándor Tibor; (riporter) Szilágyi Sándor. – In: Népszabadság. – 53 : 166 (1995. júl. 18), mell. VIII.
- Akciónét a könyvtárakért / Bóday Pál Péter. – In: Magyar Hírlap – 29 : 234 (1995. okt. 5), 6. p.
- A működőképesség határán : zenei könyvtári térkép / Retkes Attila. In: Magyar Hírlap – 28 : 237 (1995. okt. 9), 15. p.
- Nem panaszkodnak, csak dolgoznak : a Bocsánat hete a könyvtárakban / Havas Katalin; (riporter) Tallai Gábor. In: Új Magyarország – 5 : 237 (1995. okt. 9), 8. p.
- Könyvtárakért bohóckodtak / Sengel Ferenc. – In: Magyar Hírlap – 28 : 239 (1995. okt. 11), 8. p.
- Kinek bocsájt meg a könyvtár? / Papp István; (riporter) (Mátraházi Zsuzsa.) In: Magyar Nemzet – 58 : 240 (1995. okt. 12), 20. p.
- Virágünnep a könyvtárak telén : 1985 óta a túlélés stratégiájával működünk / Kiss Jenő; (riporter) (tallai) – In: Új Magyarország – 4 : 246 (1995. okt. 19), 1, 10. p.
- Megbocsájtó könyvtárak / Joób Sándor. – In: Magyar Hírlap – 28 : 250 (1995. okt. 25), 8. p.
- Rongyos könyvek bemutatója : alapművek hiánylistája / D. M. – In: Magyar Nemzet – 58 : 251 (1995. nov. 16), 15. p.
- Használt könyvek bolhapiacát rendezte meg a FSZEK. – In: Népszabadság. – 53 : 252 (1995. okt. 27), mell. III.
- Fogadjon örökre egy könyvet / K. Gy. – In: Új Magyarország – 5 : 259 (1995. nov. 4), 8. p.
- Meghiúsult a könyvtárcsere / B. P. P. – In: Magyar Hírlap – 28 : 266 (1995. nov. 13), 8. p.
- Az intézményen belül már minden tartalék kimerült : drasztikus lépésekre kényszerülhet a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár / Fucskó Hajnalka. – In: Magyar Nemzet – 58 : 268 (1995. nov. 15), 10.p.
- Rongyos könyvszemle / (kerékgyártó). – In: Új Magyarország – 5 : 269 (1995. nov. 16), 9. p.
- Virágzik a helytörténeti kutatás : számítógép tárolja a FSZEK Budapest-gyűjteményének adatait / N. K. J. – In: Népszabadság. – 53 : 270 (1995. nov. 17), mell. VIII.
- Kiss Jenő – Poprády Géza : Levélváltás [az MNB számítógépes rekordjai ügyében] – In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 1995. dec. 9-16. p.
- Rongyos könyvek szomorú teritéke / Markó Livia. – In: Magyar Hírlap 28 : 295 (1995. dec. 16), 19. p.
- Irodalmi kávéház Kelenföldön / Kovács Margit. – In: Népszabadság. – 53 : 297 (1995. dec. 19), 32. p.
- Nem kelendő a hiánylista : a Szabó Ervin tudja, milyen könyv kellene. – In: Népszabadság. – 53 - 298 (1995. dec. 20), 17

- A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1994. évi külföldi beszerzései / Klinda Mária. – In: Magyar Könyvszemle – 112 : 1 (1996.)
- „Vendégváros Budapest” / Csapó Katalin. – In: Ipari Szemle – 41 : 2 (1996), 54. p.
- Régi-új fiókkönyvtár a várban. – In: Magyar Nemzet – 59 : 6 (1996. jan. 6), 18. p.
- Mit kínál a Vendégváros Budapest? / Csapó Katalin; (riporter) D. M. – In: Magyar Nemzet 59 : máj. 21 (1996), 20. p.
- Közkönyvtárak éve : elmarad. – In: Magyar Narancs. – 8 : 9 (1996), 6. p.
- Palotafoglaló / Dávid. – In: Reform. – 9 : 17 (1996), 66-67. p.
- Bajok katalógusa : könyvtár-számítógépesítés / Riba István. – In: Heti világgazdaság – 18 : 42 (1996), 83-85. p.
- Túlélés kultúr módon. A Szabó Ervin furcsa kettős élete. In: Mai Nap. 1996. febr. 3. 11. p.
- Keserves felzárkózás : Kiss Jenő főigazgató a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár gazdálkodásáról, kilátásairól / (riporter) A. B. – In: Magyar Nemzet – 59 : 43 (1996. febr. 20), 15. p.
- Sok szegény kisgyerek panasza. – In: Reform. – 9 : 46 (1996), 66. p.
- A könyvekre még jut pénz : elmarad a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár felújítása / Bóday Pál Péter. – In: Magyar Hírlap 29 : 54 (1996. márc. 4), 8. p.
- Az elbudapestesült falvak / N. K. J. – In: Népszabadság. – 129 : 57 (1996. márc. 7), 11. p.
- Örökbe fogadják a könyveket / Szabó Z. Levente – In: Népszava. – 129 : 57 (1996. márc. 7.), 11 p.
- Különleges kérdések telefonja : strucctojás igen – Madonna nem / Kiss György Mihály. – In: Népszabadság. – 54 : 106 (1996. máj. 7), 32. p.
- Félmillió forintot hoztak eddig az örökbe fogadott könyvek. – In: Népszabadság. – 54 : 109 (1996. máj. 10), 48. p.
- A másik Budapest képeken, cikkekben / Bugán Adél. – In: Népszabadság. – 58 : 121 (1996. máj. 24), 32. p.
- Vendégváros Budapest : kiállítás a millenniumi fővárosról / Lukácsy András. – In: Magyar Hírlap – 29 : 123 (1996. máj. 28), 10. p.
- Százéves a New York-i városi könyvtár / B. P. P. In: Magyar Hírlap – 29 : 136 (1996. jún. 12), 8. p.
- Új könyvtárak, napi gondok. / Kiss Jenő. Riporter Tölgyesi Gábor. In: Népszabadság. 1996. jún. 18. 32. p.
- Könyvtár bővítés kerületi pénzen. – In: Népszabadság. – 54 : 153 (1996. júl. 1), 20. p.
- FSZEK megrendezi a fővárosi könyvtári napokat – In: Népszabadság. – 54 : 229 (1996. okt. 1), 29. p.
- Fővárosi napok a FSZEK-ben. – In: Új Magyarország – 6 : 235 (1996. okt. 8), 13. p.
- Könyvtári napok a fővárosban. – In: Népszava. – 124 : 236 (1996. okt. 9), 11. p.
- Schiffer János főpolgármester helyettes átadta a Szabó Ervin Könyvtár új szolgáltatóházát. – In: Magyar Hírlap – 29 : 237 (1996. okt. 10), 6. p.
- Fővárosi könyvtári napok / r. t. – In: Magyar Nemzet – 59 : 237 (1996. okt. 10), 11. p.
- Józsefvárosi könyvtárünnep / N. K. J. – In: Népszabadság. – 54 : 237 (1996. okt. 10), 5. p.
- Fölavatták a FSZEK új szolgáltatóházát. – In: Új Magyarország – 6 : 237 (1996. okt. 10), 16. p.
- A FSZEK könyvtári napokat rendez. – In: Népszabadság. – 54 : 238 (1996. okt. 11), 243. p.
- A könyvtár és a rádió : Juhász Judit a Szabó Ervin Könyvtárban / AsC. – In: Új Magyarország – 6 : 240 (1996. okt. 14), 8. p.
- Kiállítás a gyermeknyomor kortalan tüneteiről / Szalai Anna. – In: Népszabadság. – 54 : 241 (1996. okt. 15), 29. p.
- Importált gyermekoldások / Köbli Anikó. – Népszabadság. – 54 : 243 (1996. okt. 17), 1, 21. p.
- Elkészt utóhang a Rajk-temetésről / Román József. – In: Magyar Hírlap – 29 : 245 (1996. okt. 19), 12. p.

A régi szépséges Budapest : új kiadvány a magyar főváros elő/d/városairól, amelyeket az ötvenes években meg akartak semmisíteni / Ráday Mihály. – In: Népszava. – 124 : 260 (1996. nov. 7), 12. p.
Könyvtárfejlesztések a fővárosban. – In: Népszava. – 124 : 267 (1996. nov. 15), 8. p.
A könyveknek sorsuk van : a környékeliek figyelik, a könyvtárból mikor mi tűnik el / (malko). – In: Új Magyarország – 6 : 270 (1996. nov. 19), 1, 8. p.
Képeskönyv az elő/d/városokról : A másik Budapest / f. b. – In: Magyar Nemzet – 59 : 277 (1996. nov. 27), 18. p.

A KÖNYVTÁR MUNKATÁRSAINAK SZAKMAI, TUDOMÁNYOS ÉS TÁRSADALMI TEVÉKENYSÉGE

Bánhegyi Gyuláné

TextLib : könyvek feldolgozása és honosítása / írta és szerk. Bánhegyi Gyuláné, Gerő J. Péter, N. Nagy Anna ; közrem. Böszörményi Zoltán et al. ; kiad. a Könyvtári Egyesülés. – Békéscsaba: Könyvtári Egyesülés, 1996. – 156. p.

Barczy Zsuzsa

A belső kommunikáció vizsgálata a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban / Barczy Zsuzsa; közrem. a FSZEK önképző körének tagjai Dobrova Zsuzsa, Horváthné Jakubecz Ilona, Tánczos Zsuzsa, Török Györgyné. – Bp. : FSZEK, 1995. 32. p.

Könyvtárhasználat a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatában / Barczy Zsuzsa. – In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 1994. december 38-44. p.

Könyvtárhasználati szokások vizsgálata a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban. / Barczy Zsuzsa. – In: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár évkönyve : XXIV. : 1991-1992-1993. – Bp. : FSZEK, 1994. 27-49. p.

A FSZEK Közalkalmazotti Tanácsának tagja.

Bartos Éva, dr.

Fővárosi Könyvtári Napok '96 / Bartos Éva. – In: Könyvtári Levelező/lap. 1996. 12. sz.

Mégis összefogott Pest megye és a főváros. / Bartos Éva, Biczák Péter. – In: Könyvtári Levelező/lap. 1995. 11. sz. 13-15. p.

Utószó. / Bartos Éva. – In: A könyvtár szociális funkciója. Tanulmánygyűjtemény. OSZK-KMK. Bp. 1995. 171-174. p.

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Közkönyvtári Egyletének titkára (1995-)

A Magyar Olvasástársaság (HUNRA) Tanácsának tagja (1995-)

Oktatási tevékenysége:

Könyvtáros asszisztens tanfolyam, „Olvasásismeret”. (1994-95.);

A Jászberényi Tanítóképző Főiskola Könyvtár kiegészítő szak, „Olvasáslektan, olvasáspedagógia”. (1995.);

ELTE BTK és Pázmány Péter Katolikus Egyetem, „Művészetterápiás program” keretében „Biblioterápia és könyvtártudomány” (1996.).

Benjámin Judit

TDDSZ ügyvivő.

A TDDSZ Országos Választmányának tagja.

Bóna Márta

Szociológiai információ. 1989. 1-2. A magyar nyelvű és magyar vonatkozású szakirodalom válogatott bibliográfiája. / összeáll. Vágh Mária, Bóna Márta, Makray Magdolna. – Bp. : FSZEK, 1994. – (Szociológiai információ; 18.)

1.köt. – 1-372. p.

2.köt. Mutatók. – 373-596. p.

Faragó Éva

Budapesti cím- és lakjegyzékek. / Faragó Éva. – In: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve XXIII. : 1988-1989-1990. – Bp. : FSZEK, 1994. 38-41. p.

A reformkori Buda-Pest. / Faragó Éva. – Bp.: Enciklopédia K., 1995. 148. p.

Útikönyvek a XIX. századi Budapestről. / Faragó Éva. – In: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve XXIV. : 1991-1992-1993. – Bp. : FSZEK, 1994. 81-85. p.

Lexikoncikk. / Faragó Éva. – In: Új magyar irodalmi lexikon. – Bp. : Akad. K., 1994. 1-3. köt.

Farkas Lászlóné

Polgár vagyok! : Vázsonyi Vilmos könyve: Szemelvények beszédeiből és írásaiból. Válogatott bibliográfia. / szerk. és a bibliográfiát kész. Farkas Lászlóné, Novák Péter, Pobori Ágnes. – Bp. : Vázsonyi Vilmos Emlékbizottság . FSZEK, 1994. 109. p.

Fodor Béla

A fővárosi közgyűlés almanachja. / Fodor Béla. – In: Ön – Kor – Kép. 1995. 12. sz. (Recenzió)

Kelényi Béla Ottó. / Fodor Béla. – In: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve XXIII. : 1988-1989-1990. – Bp. : FSZEK, 1994. 58-64. p.

A másik Budapest. : Képeskönyv az elő(d) városokról. / Fodor Béla, Horváth Tamás. – Bp. : Delta K., 1996. 120. p.

A magyar neveléstudomány „Kosáryja”. / Fodor Béla. – In: Médiakommunikáció, 1994. 1-2. sz. 49. p.

Rákosfalva története. / Fodor Béla. – In: A hatvan éves Zuglói. – Bp. 1995. 99-107. p.

A Fővárosi Közgyűlés Városvédelmi Bizottságának székértője.

Gerő J. Péter

TextLib : könyvek feldolgozása és honosítása. / írta és szerk. Bánhegyi Gyuláné, Gerő J. Péter, N. Nagy Anna ; közrem. Böszörményi Zoltán et al. ; kiad. a Könyvtári Egyesülés. – Békéscsaba; Könyvtári Egyesülés, 1996. – 156. p.

Gócza Gyuláné

Megújul a hangfelvétel ellátás. Gócza Gyuláné. – In: Könyvtári Levelező/lap. Kiadó OSZK/KMK, 1994. 12. sz. 19-20. p.

Interjúk:

„A Fehérhajó vitorlát bontott...” / Gócza Gyuláné – Pogány György. – In: Könyvtári Levelező/lap, Kiad.:OSZK/KMK, 1996. 2. sz. 5-6. p.

Költözik a Fehérhajó – Interjú Gócza Gyulánéval. – In: Muzsika. 1996. szept.

A MKE Zenei Szekció elnöke

A MZT Ellenőrző Bizottság elnöke

Havas Katalin

A Magyar Könyv Alapítvány Kuratóriumának tagja;

A Soros Alapítvány Könyvtártámogató Könyvkiadás Kuratóriumának tagja.

Hegedűs György

Az agyagtáblától a CD-ROM-ig / Hegedűs György.

In: Életjel. Rákospalota, Pestújhely kerületi és kulturális lapja. 1996. 11. sz. 17. p.

In: Toronyhír. Újpalotai civil újság. 1996. november 16. p.

In: Újpest. A IV. kerületi Önkormányzat lapja. 1996. 25. sz. 7. p

Hiripi Lajosné ld. Vágh Mária

Horváth Péterné

Adventtől Szilveszterig. / Horváth Péterné. –

In: XIII. Kerületi Hírnök. Angyalföld. Újlipótváros, Vizafogó. Az önkormányzat lapja. 1996. 2. sz. 3. p.

In: Újpest. A IV. kerületi önkormányzat lapja. 1996. 25. sz. 7. p

Horváth Tamás

A másik Budapest. : Képeskönyv az elő(d) városokról. / Fodor Béla, Horváth Tamás. – Bp. : Delta K., 1996. 120. p.

Millecentenáriumi melléklet. / szerk. Horváth Tamás. – In: Hegyvidék.

A MUOSZ centenáriumi és az 1956-os emlékkiállításainak anyaggyűjtése, szerkesztése.

Horváth Tímea

Könyvtár a Wenckheim-palotában. / Az ismertetőt Vadas Ferenc írta. szerk. Horváth Tímea. : Bp. FSZEK 1996. 45. p.

Horváth Zsolt

Életszínvonal-politika, üdültetés. : 1957-1959. / Horváth Zsolt. – In: História 17. 1995. 9/10. p.

Az 1994-ben megválasztott Országgyűlés almanachja. / szerk. Horváth Zsolt, Kiss József, Tari Beáta. Bp. : a Magyar Országgyűlés kiadása. 1996.

Horváthné Jakubecz Ilona

A Központi Ellátó Szolgálat szerepe a hálózat szolgáltatási rendszerében 1988-1993. / Horváthné Jakubecz Ilona. – In: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve. 1991-1992-1993. : Bp. FSZEK 1994. 92-108. p.

Az MKE Közkönyvtári Egylet vezetőségi tagja.

Indali György

Eladó az egész világ. Képes /és Képtelen/ hirdetéstörténet. Ismerteti / Indali György. – In: Magyar Könyvszemle 1996. 3. sz. 422. p.

Kisfaludy Károly és Helmezy Mihály előfizetési felhívás a Budapest Gyűjtemény aprónyomtatványai között. / Indali György. – In: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve. 1988-1989-1990. XXIII. : Bp. FSZEK. 1994. 45-51. p.

Karakasné Kőszegi Katalin

Hobbiállatok a lakásban. / Karakasné Kőszegi Katalin.

In: XIII. Kerületi Hírnök. Angyalföld, Újlipótváros, Vizafogó. Az önkormányzat lapja. 1996. IV. sz. 7. p.

In: Újpest. A IV. kerületi önkormányzat lapja. 1996. 22. sz. 11. p.

Karbach Erika

Időszerűtlen gondolatok az országos szociológiai szakkönyvtárról. / Karbach Erika. – In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 1994. december, 18-23. p.

A számítógépes szociológiai témafigyelő szolgáltatás 10 éve. (1984-1993.), – In: Bp. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve XXIV. 1991-1992-1993. : Bp. FSZEK 1994. 50-59. p.

Karner Katalin

Vendégváró Budapest. A fővárosi vendéglátás és idegenforgalom a városfejlődés tükrében 1873-1930. A kiállítást rendezte és a vezető szöveget írta Csapó Katalin és Karner Katalin. Bp. FSZEK 1996. 39. p.

Katsányi Sándor

A könyvtár szociális feladatai. / Katsányi Sándor. – In: A könyvtár szociális funkciója. / Tanulmánygyűjtemény. : Bp. OSZK/KMK. 1995. 5-22. p.

Párhuzamos életrajzok. Gulyás Pál, Szabó Ervin és a korszerű közkönyvtár gondolatának kibontakozása. / Katsányi Sándor. – In: Könyvtári Figyelő, 1995. 2. sz. 199-208. p.

Politikai támadás a könyvtár vezetői ellen 1944-ben. / Katsányi Sándor. – In: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve XXIII. : 1988-1989-1990. : Bp. FSZEK 1994. 53-57. p.

Kiss Jenő

Hungary címszó az ALA World Encyclopedia of Library and Information Services 3. kiad.-ban. Chicago, 1994.

Centenárium és csúcstalálkozó. Százéves a New York Public Library. / Kiss Jenő. In: Könyvtári Figyelő 1996. 3. sz. 458-461. p.

A Budapesti Egyesítési Emlékbizottság tagja.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács tagja.

A Széphalom Könyvműhely könyvkiadó kuratóriumának tagja.

A Tanulmányok Budapest Múltjából szerkesztő bizottságának tagja.

Kiss Katalin

Az MKE Olvasószolgálati Szekció vezetőségi tagja (1996-)

Klinda Mária

Bejegyzések vizsgálata 1601 előtti nyomtatványainkban. – In: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve XXIV. 1991-1992-1993. : Bp. FSZEK 1994. 86-91. p.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1993. évi új külföldi beszerzései. Könyvészet, könyvtári szakirodalom. / Klinda Mária. – In: Magyar Könyvszemle. 1994. 4. sz. 447-448. p.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1994. évi új külföldi beszerzései. Könyvészet, könyvtári szakirodalom. – In: Magyar Könyvszemle. 1996. 1. sz. 123-124. p.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ősnymtatványai II. – In: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve XXIII. 1988-1989-1990. : Bp. FSZEK 1994. 32-35. p.

Koncz Károly

Semmi kis írások a könyvtárból. / Koncz Károly. MKE Közkönyvtári Egylet – FSZEK, ill. Makki Mónika. : Bp. FSZEK 1996. 43. p.

Történetek a könyvtárban / Koncz Károly. Bp. MKE Közkönyvtári Egylet – FSZEK. 1994. 43. p.

Írásai (novellák, tárcák) rendszeresen megjelennek az Élet és Irodalomban, a Szabad Földben és a Százoldalas Szabad Földben.

Kovács Györgyi

Magyar Könyvtárosok Egyesülete Közkönyvtári Egylet vezetőségi tagja.

Makray Magdolna

Szociológiai információ. 1989. 1-2. A magyar nyelvű és magyar vonatkozású szakirodalom válogatott bibliográfiája. / összeáll. Vágh Mária, Bóna Márta, Makray Magdolna. – Bp. : FSZEK, 1994. – (Szociológiai információ ; 18.)

1. köt. – 1-372. p.

2. köt. Mutatók. – 373-596. p.

Móricz Katalin

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Közkönyvtári Egylet Ellenőrzési Bizottságának tagja.

N. Nagy Anna

TextLib : könyvek feldolgozása és honosítása / írta és szerk. Bánhegyi Gyuláné, Gerő J. Péter, N. Nagy Anna ; közrem. Böszörményi Zoltán et al. ; kiad. a Könyvtári Egyesülés. – Békéscsaba : Könyvtári Egyesülés, 1996. – 156. p.

Németh Csaba

Könyvekkel a világ körül a valóságban és a képzeletben. / Németh Csaba.

In: Életjel. Rákospalota, Pestújhely közéleti és kulturális lapja. 1996. 6. sz. 17. p.

In: Toronyhír. Újpalotai civil újság. 1996. június. 16. p.

In: XIII. Kerületi Hírnök. Angyalföld, Újlipótváros, Vizafogó. Az önkormányzat lapja. 1996. 6. sz. 4. p.

In: Újpest. A IV. kerületi önkormányzat lapja. 1996. 14. sz. 10. p.

Novák Péter

Polgár vagyok! : Vázsonyi Vilmos könyve : Szemelvények beszédeiből és írásaiból. Válogatott bibliográfia. / szerk. és a bibliográfiát kész. Farkas Lászlóné, Novák Péter, Pabori Ágnes. – Bp. : Vázsonyi Vilmos Emlékbizottság : FSZEK, 1994. 109. p.

Nyers Erika

Nyári főzési tanácsok – „Szabó Ervin módra”. / Nyers Erika.

In: Életjel. Rákospalota, Pestújhely közéleti és kulturális lapja. 1996. 7-8. sz. 17. p.

In: Toronyhír. Újpalotai civil újság. 1996. július-augusztus. 8. p.

In: XIII. Kerületi Hírnök. Angyalföld, Újlipótváros, Vizafogó. Az önkormányzat lapja. 1996. 7. sz. 5. p.

In: Újpest. A IV. kerületi önkormányzat lapja. 1996. 15. sz. 5. p.

Papp István

Ismét Strasbourgban. / Papp István. – In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1994. július, 31-33. p.

A könyvtár élő szervezet. / Papp István – Forgácsok a vezetés műhelyéből. – In: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve XXIII. : 1988-1989-1990. Bp. 1994. 64-71. p.

A könyvtárpolitika aktuális kérdései Magyarországon. / Papp István. – In: Könyvtári Figyelő, 1994. 4. sz. 536-546. p.

Közép- és Kelet-Európa könyvtárügye Strasbourgban. / Papp István. – In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1994. április 3-5. p.

A változások menedzselése a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatában. / Papp István. – In: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve XXIV. : 1991-1992-1993. : Bp. 1994. 16-26. p.

Nyílt levél. / Papp István. – Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1994. augusztus, 28-29. p.

Holland-magyar könyvtári szimpózium Budapesten. / Papp István. – In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1994. március, 41-44. p.

Beszámoló a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tevékenységéről. / 1992. október 16. – 1994. szeptember 30. / Papp István. – Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 1995. január, 18-23. p.

A jövő egyik kulcsa. / Papp István. – In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1995. 8-9. sz. A Borító verzőjén.

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete gazdálkodási irányelvei /1995-1996/ Papp István. – In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1995. január, 23-26. p.

Összedrótózott földgolyóbis. / Papp István. – In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 1995. 5-6. sz. A Borító verzőjén.

Az új könyvtári törvény előkészületeinek újabb szakasza. / Papp István. – In: Könyvtári Figyelő, 1995. 4. sz. 567-584. p.

Aktuális kérdések. / Papp István. – In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1996. 9. sz. A Borító verzőjén.

Az angol és a walesi közművelődési szolgálatról készített jelentés ürügyén. / Papp István. – In: Könyvtári Figyelő, 1996. 2. sz. 285-288. p.

„Fókuszban a könyvtár”. / Papp István. – In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1996. december, 7-9. p.

Hungary: case study and review of library legislation and policy. / István Papp. – In: Reform of library legislation in central Europe. Recommendations and case studies 1994-1995. Strasbourg, 1996. Council of Europe, Council for Cultural cooperation. 34-52. p.

A könyvtár és gazdája. / Papp István. – In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1996. 2. sz. A borító verzőjén.

Könyvtár és információ: pillantás a világra 1995-ben. / Papp István. – In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1996. 7-8. sz. 283-284. p.

Az NKA könyvtári szakkollégiumának pályázati döntése. / Papp István. – In: tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1996. 7-8. sz. 279-280. p.

Tézisek a könyvtári törvényről. / Papp István. – In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1996. szept. 20-24.

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének titkára (1994-1995)

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökségének tagja. (1996)

A Nemzeti Kulturális Alap könyvtári szakmai kollégiumának tagja (1995), vezetője (1996).

A „Tudományos és Műszaki Tájékoztatás” c. folyóirat szerkesztő bizottságának tagja.

Pesti Ernő

Irodalmi bibliográfia. / szerk. Pesti Ernő – floppylemezen.

Nagy László bibliográfia. / összeáll. Maróti István, Pesti Ernő, Reguli Ernő. Bp. : PIM, 1995. 114. p

Pobori Ágnes

100 éve született Bajor Gizi színésznő. Válogatott bibliográfia. / Pobori Ágnes. – In: Eseménynaptár. 1996. 2. sz. 19. p.

100 éve született Bárczi Géza nyelvész. / Pobori Ágnes. – In: Eseménynaptár. 1994. 1. sz. 3-5. p.

250 éve született Pestalozzi, Johann Heinrich svájci pedagógus. / Pobori Ágnes. – In: 1996. 1. sz. 3-6. p.

100 éve született Piaget, Jean svájci pszichológus. / Pobori Ágnes. – In: Eseménynaptár. 1996. 3. sz. 17-20. p.

Polgár vagyok! : Vázsonyi Vilmos könyve : Szemelvények beszédeiből és írásaiból. Válogatott bibliográfia. / szerk. és a bibliográfiát kész. Farkas Lászlóné, Novák Péter, Pobori Ágnes. – Bp. : Vázsonyi Vilmos Emlékbizottság : FSZEK, 1994. 109. p.

A Vázsonyi Vilmos Emléktársaság elnökségi tagja.

A Nemzeti Kulturális Álap Film- és video kollégiumának kurátora.

A FSZEK Könyvtári Híradó főszerkesztője.

Új Könyvek. A könyvtárak állománygyarapítási tanácsadója KMK-Könyvtárellátó. (Rendszeresen recenzál.)

Pozsár István

East Central Europa in transition. Hungary Sociological reflections. / Pozsár István. : Bp. FSZEK, 1995. 87. p.

Reguli Ernő

Nagy László bibliográfia. / összeáll. Maróti István, Pesti Ernő, Reguli Ernő. Bp. : PIM, 1995. 114. p.

Richlich Ilona

A menedzsment újfajta megközelítése egy budapesti kerületi fiókhálózatban. / Richlich Ilona. – In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1994. január, 15-23. p.

Kezdje a könyvtárban! / Richlich Ilona.

In: Életjel. Rákospalota, Pestújhely közéleti és kulturális lapja. 1996. 4. sz. 17. p.

In: Toronyhír. Újpalotai civil újság. 1996. május, 20. p.

In: a XIII. Kerületi Hírnök. Angyalföld, Újlipótváros, Vízafogó. Az önkormányzat lapja. 1996. 4. sz. 2. p.

In: Újpest. A IV. kerületi önkormányzat lapja. 1996. 9. sz. 5. p.

Sándor Tibor

Fényképgyűjtés és ikonográfiai feldolgozás a várostörténeti dokumentáció szolgálatában. / Sándor Tibor. – In: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve XXIV. :1991-1992-1993.,Bp. 1994.

66-80.p.

Hagyomány és megújulás. / Sándor Tibor. – In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros. 1995. 4. sz. 31-36. p.

Gyermeksorsok és gyermekvédelem Budapesten a Monarchia idején. Kinderschicksale und Kinderschutz. / Sándor Tibor. : Bp. 1996. 79. p.

A Rubicon című magazin szerkesztőségi tagja.

Sántha Tiborné

Pesti élet egy hirdetési újság lapjain. A Pester Kundschafts – und Auktionsblatt 1805-1806. évi számainak elemzése. / Faragó Tamás, Sántha Tiborné. – In: Társadalomtörténeti tanulmányok. Miskolc, 1966. 246-275. p.

Somogyi József

Mit? Hol? Mikor? A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban / szerk. Somogyi József. : Bp. FSZEK, 1993.

Szabóné Richlich Ilona ld. Richlich Ilona

Szandányiné Kiss Márta

Ötletek tanácstalan tanulóknak. / Szandányiné Kiss Márta.

In: Életjel. Rákospalota, Pestújhely közéleti és kulturális lapja. 1996. 5. sz. 17. p.

In: a XIII. Kerületi Hírnök. Angyalföld, Újlipótváros, Vízafogó. Az önkormányzat lapja. 1996. 5. sz. 4. p.

In: Újpest. A IV. kerületi önkormányzat lapja. 1996. 10. sz. 9. p.

Családmesék. / Szandányiné Kiss Márta.

In: Rákospalota, Pestújhely közéleti és kulturális lapja. 1996. 5. sz. 17. p.

In: a XIII. Kerületi Hírnök. Angyalföld, Újlipótváros, Vizafogó. Az önkormányzat lapja. 1996. 5. sz. 4. p.

In: Újpest. A IV. kerületi önkormányzat lapja. 1996. 10. sz. 9. p.

Szecsei Lászlóné

A XVI. kerületi Kulturális Kamara tagja.

Vágási Lászlóné

Iskolás lesz gyermekünk. / Vágási Lászlóné. In: Életjel. Rákospalota, Pestújhely közéleti és kulturális lapja. 1996. 9. sz. 17. p

In: a XIII. Kerületi Hírnök. Angyalföld, Újlipótváros, Vizafogó. Az önkormányzat lapja. 1996. 8. sz. 5. p.

In: Újpest. A IV. kerületi önkormányzat lapja. 1996. 16-17. sz. 5. p

Vágh Mária

Szociológiai információ. 1989. 1-2. A magyar nyelvű és magyar vonatkozású szakirodalom válogatott bibliográfiája. / összeáll. Vágh Mária, Bóna Márta, Makray Magdolna. – Bp. : FSZEK, 1994. – (Szociológiai információ ; 18.)

1. köt. 1-372. p.

2. köt. Mutatók. – 373-596. p.

AJÁNDÉKOZÓ SZEMÉLYEK ÉS INTÉZMÉNYEK 1994-95-96 ÉVBEN

Belföldiek

Borhy András, Dr. Buda Béla, Csányi Tamás, Csohány János, Dobos László, Égerházi Imre, Engel Tevan István, Ferdinandy György, Földvári András, Karsai Ervin, Kiss István, Dr. Kovách Imre, Miltényi Tibor, Molnár Géza, Nagy Ferenc, Nagy Károly, Ojtozi Eszter, Oroszi Sándor, Péteri Gábor, Rattai

Akadémiai Kiadó és Nyomda
Állami Bankfelügyelet
Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Rt.
Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola
Árgus Irodalmi kulturális folyóirat
Art UNA Stúdió
Arthis Alapítvány
Babits Kiadó Kft.
Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Igazgatósága
Balassi Bálint Megyei Könyvtár, Salgótarján
Batthyány Lajos Alapítvány
Belügyminisztérium Központi Irattár
Berzsényi Dániel Evangélikus Gimnázium
Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola
Bessenyei György Tanárképző Főiskola
Földrajz Tanszék
Bessenyei György Tanárképző Főiskola
Művelődéstudományi és Felnőttképzési
Tanszék
Bibó István Alternatív Közgazdasági
Gimnázium
BM Kiadó Terjesztési Csoport
Bölcs Bagoly Könyvesbolt
Budapest Film
Budapest Főváros Levéltára
Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem
Jövőkutatás Tanszék
Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem
Környezetgazdaságtan és Technológiai
Tanszék
Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem
Szociológiai és Szociálpolitika Tanszék
Budapesti Művelődési Központ
Budapesti Műszaki Egyetem Társadalom- és
Gazdaságtudományi Intézet Szociológia Tanszék

Kinga, Sas Judit H., Schranz András, Simonyi Gyula, Süle Sándor, Dr. Szabadfalvi József, Szabolcs Ottó, Dr. Székely György, Szénási Ferenc, Szluha Márton, Dr. Tassoni Luigi, Tímár Máté, Üveges Tamás, Dr. Velcsov Márton, Vojnits Imre.

Budapesti Műszaki Egyetem Társadalom- és
Gazdaságtudományi Intézet Tudományelméleti-
és Mérnökörtörténeti Osztály
Budapesti Történeti Múzeum
Central Europa Alapítvány
Central European University, Budapest
College, Library
Collegium Budapest
Comenius Tanítóképző Főiskola
Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola
Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága
Deák Ferenc Megyei Könyvtár, Zalaegerszeg
ELTE Állam- és Jogtudományi Kar
Nemzetközi Magánjogi Tanszék
ELTE Angol Tanszék
ELTE Finnugor Tanszék Könyvtára
ELTE Fonetikai Tanszék
ELTE Francia Nyelv és Irodalom Tanszék
ELTE Germanisztikai Intézet
ELTE Középkori Egyetemes Történeti
Tanszék
ELTE Középkori Magyar Történeti Tanszék
ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási
Tanszék
ELTE Történeti Könyvtár
Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém
Eötvös Károly Városi Könyvtár
Erdély Művészetéért Alapítvány. Vármegye
Galéria
Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola
Filozófia Tanszék
Europa Institut
Európa Tanács Információs és Dokumentációs
Központ
Evangélikus Országos Múzeum
Az 1956-os Magyar Forradalom Történetének
Dokumentációs és Kutatóintézete

Fejér Megyei Önkormányzati Hivatal
Felsőoktatási Koordinációs Iroda
FIDESZ Önkormányzati Iroda
Foundation Robert Triffin-Szirák Alapítvány
Földművelődésügyi Minisztérium
FŐSZINFORM Fővárosi Önkormányzat
Közigazgatás-szervezési és Informatikai
Szolgálat
Fővárosi Önkormányzat Városfejlesztési
Ügyosztály
Fővárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat
Francia Intézet
Friedrich Ebert Stiftung
Független Kisgazdapárt Országos Központ
GKI Gazdasági Rt.
Gödöllői Agrártudományi Egyetem Gazdaság-
és Társadalomtudományi Kar
Agrárszociológia Tanszék
Gödöllői Agrártudományi Egyetem
Gödöllői Ramsey Jenő Művészeti Alapítvány
Hadtudomány Szerkesztőség
Hans-Seidel Alapítvány
Heves Megyei Levéltár
HM Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet
Honismereti Egyesület
Institute for Local Government and Public
Service
International Labour Organisation Central and
Eastern European Team
Janus Pannonius Tudományegyetem Filozófia
és Filozófiatörténeti Tanszék
Janus Pannonius Tudományegyetem Pollack
Mihály Műszaki Főiskola Kar. Pedagógiai
Tanszék
Janus Pannonius Tudományegyetem
Természettudományi Kar. Regionális
Társadalom Földrajzi Tanszék
Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok
Igazgatósága
Jászok Egyesülete
JEL Kiadó
The Joint Eastern Europe Center for
Democratic Education and Governance
József Attila Múzeum
József Attila Tudományegyetem Jogi Kari
Könyvtár
József Attila Tudományegyetem Hispanisztika
Tanszék

József Attila Tudományegyetem Középkori és
Kora Újkori Egyetemes Történeti Tanszék
József Attila Tudományegyetem Központi
Könyvtár
József Attila Tudományegyetem Magyar
Nyelvészeti Tanszék
József Attila Tudományegyetem Modern
Magyar Irodalom Tanszék
József Attila Tudományegyetem Szláv
Filológiai Tanszék
Juhász Gyula Tanárképző Főiskola
Társadalomelméleti Tanszék
Kaposvár. Megyei és Városi Könyvtár
Kaposvári Megyei Jogú Város Polgármesteri
Hivatal
Kerkai Jenő Egyházsociológiai Intézet
Kertészeti és Elelmiszeripari Egyetem
Könyvtára
Kiskunfélegyháza Városi Polgármesteri
Hivatal
KLTE Könyvtára
KLTE Művelődéstudomány és Felnőttnevelési
Tanszék
KLTE Történelmi- és Klasszika Filológiai
Intézet
Konrad Adenauer Alapítvány
Környezetvédelmi és Területfejlesztési
Minisztérium
Kőrösi Csoma Sándor Főiskola
Közigprint Bt.
Közlekedési Múzeum
KSH Budapesti és Pest Megyei Igazgatóság
KSH Levéltár
KSH Népeségtudományi Kutató Intézet
KSH Társadalomstatisztikai Főosztály
Láthatatlan Kollégium
LibroPress 2000 Kft.
Madách Irodalmi Társaság
Magyar Állami Földtani Intézet Országos
Földtani Szakkönyvtár
Magyar Bibliofil Társaság
Magyar ENSZ Társaság
Magyar Festők Társasága
Magyar Filmintézet
Magyar Filmunió
Magyar Honvédség Oktatási- és Kulturális
Anyagellátó Központ
Magyar Képzőművészeti Főiskola
Magyar Kórházszövetség

Magyar Közigazgatási Intézet Államigazgatási Főiskola
Magyar Köztársaság Alkotmánybírósága
Magyar Művészeti Akadémia
Magyar Népfőiskolai Társaság
Magyar Országgyűlés Hivatala
Magyar Országos Levéltár
Magyar Protestáns Közművelődési Egyesület
Magyar Szemle Szerkesztősége
Magyar Szocialista Párt
Magyar Természetvédők Szövetsége
Magyar Természettudományi Múzeum könyvtára
Magyar Tudományos-, Üzemi és Szaklapok Újságíróinak Egyesülete
Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány
Magyarországi Kínaiak Egyesülete
MÁV Rt.
Menekültügyi Hivatal BM Befogadó Állomás
MILLERS Corporation Kft.
Miniszterelnöki Hivatal Politikai Államtitkársága
Miskolci Egyetem Jogtörténeti és Jogelméleti Intézet
Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológia Tanszék
Miskolci Egyetem Magyar Történeti Tanszék
Móra Ferenc Múzeum, Szeged
MOKÉP Mozgóképforgalmazási Rt.
MOL Rt.
Mónus Illés Akadémia
Motiváció Mozgássérülteket segítő Alapítvány
Mozgásjavító Általános Iskola és Diákotthon
MTA Állam- és Jogtudományi Intézete
MTA Doktori Tanácsa
MTA Könyvtára
MTA Kutatáspolitikai Titkárság
MTA Szociológiai Intézete
MTA Politikai Tudományok Intézete, Könyvtár
MTA Regionális Kutatások Központja
MTA Világgazdasági Kutató Intézet
Műcsarnok Igazgatósága
Művelődési és Közoktatási Minisztérium
Művészbarátok Egyesülete
Nemzeti Szakképzési Intézet
OKKER Oktatási Iroda
Országos Közoktatási Intézet
Országos Lelkipásztori Intézet
Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség
Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság
Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum
Országos Sportegészségügyi Intézet
Pszichoterápiás Osztály
Országos Széchényi Könyvtár
Ozirisz Alapítvány
Ökumenikus Tanulmányi Központ
Pannon Agrártudományi Egyetem
Állattenyésztési Kar
Pénzügyminisztérium
Politikai Tanulmányok Intézete Alapítvány
PRO DOMO. Peremhelyzetű Csoportok
Módszertani Osztálya
Soros Alapítvány Titkársága
Szabad Tér Kiadó
Szabadművelődés Háza
Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtára
Szerencsejáték Felügyelet
Szín és Fény Nemzetközi Alapítvány
T-Twins Kiadó és Kft.
Táncsics Mihály Gimnázium
Távlatok. Korda Könyvkereskedés
Teleki Pál Egyesület
Theo Tours. Utazási, Szállítási Kereskedelmi és Szolgáltató Kft.
Tótfalusi Kis Miklós Nyomdaipari Szakközép- és Szakmunkásképző Iskola
Új Akropolisz Kulturális Egyesület
Új Ember Szerkesztősége
Új Művészet Szerkesztősége
Újpesti Helytörténeti Alapítvány
Vám- és Pénzügyőrség Szociális-, Kulturális és Sportközpontja
Vas Megye Közgyűlése
Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, Szolnok
Villányi úti Konferenciaközpont és Szabadegyetem Alapítvány
Windsor Klub
The World Bank International Finance Corporation
Xantus János Múzeum, Győr

Külföldiek

Joseph Berzy, – Toronto, Bessenyei István, M. Bodnár, – Dunton, Böröcz József, – New Jersey, Cotti, Claude M., – La Varenna, Donatella Capresi, – Siena, Prof. Emery George, – New Jersey, Winfried Mann –

Tanusstein-Hahn, Neményi Ágnes – Kolozsvár, Rocco Turi – Rende, Scognamilio
Ciro Angelo, – Nápoly, Szabó Ferenc – Róma,
Dr. Szirmai Endre – Stuttgart, Tapolczay
Lukács – Toronto.

Academia Romana, Bukarest
Akademija Nauk, Moszkva
Ambasciata Della Republica di Ungheria,
Roma
Bahá'í World Centre Library, Haifa
Bayerische Staatsbibliothek, München
Berliner Staatsbibliothek, Berlin
Bertelsmann Stiftung, Gütersloh
Biblioteca Municipala „Mihail Sadoveanu”,
Bukarest
Biblioteca Nationala, Bukarest
Biblioteka Narodowa, Warszawa
Bibliotèque Nationale de France Francois
Mitterand, Paris
Blackwell Publishers, Oxford
Bodleian Library, Oxford
The British Library, Wetherby
Bundesinstitut für Ostwissenschaftliche und
Internationale..., Köln
Ceskoslovenska Akademie Ved, Prague
Columbia University Libraries, New York
Central European University Library, Praha
Deutsch-Ungarische Gesellschaft in der BRD,
Gerlingen
Die Deutsche Bibliothek, Leipzig
Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Hargita
Ethnographisches Museum, Kittsee
European Centre for Social Welfare, Vienna
Freies Deutsches Hochstift, Frankfurt am
Main
Galerie Lambert, Paris
The General Library, University of California,
California
Generalkonsulat der Republik Ungarn,
Stuttgart
Göteborgs Universitet, Göteborg
The Grand People'S Study House DPRK,
Pyongyang
Guillaume de Bertier de Sauvigny, Paris
L'Harmattan, Paris

Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel,
Wolfenbüttel
Historicky Ustav, Bratislava
Humboldt Universität zu Berlin, Berlin
Hungarian Association, Cleveland
Indiana University Libraries, Bloomington
The Institute for South Korea Studies, Seoul
Intakas, Vilnius
Inter Nationes, Bonn
The J. Paul Getty Museum, Santa Monica
Korea Foundation, Seoul
Korean Publisher Association, Seoul
Kungl Biblioteket, Stockholm
Landeshauptstadt Hannover, Hannover
The Lenin State Library of the USSR,
Moszkva
Library for Foreign Literature, Moszkva
The Library of Congress, Washington
Magistrat der Stadt Wien, Wien
Matica Slovenska, martin
Matica Srpska Biblioteka, Novi Sad
Mediobanca, Milano
Mestska Knihovna v Praze, Praha
Mestska Kniznica, Bratislava
Metropolitan Toronto Reference Library,
Toronto
Mission Recherche Experimentation, Paris
Naewoe Press, Seoul
Narodnaja Biblioteka „Ivan Vasov”, Plovdiv
National Diet Library, Tokió
The New York Public Library, New York
Nobelstiftetelsen, Stockholm
North Atlantic Treaty Organisation, Brussels
Nyekraszov Könyvtár, Moszkva
Öffentliche Bibliothek der Universität Basel,
Basel
Romania Biblioteca Nationala, Bucuresti
Rosszijszkaja Goszudarsztvennaja Biblioteka,
Moszkva
Royal Anthropological Institute, London
Russian Academy of Sciences, Moszkva

Saltykov-Schedrin State Public Library, St.
Petersburg
Schweizerische Osteuropa Bibliothek, Bern
Service de Presse, Bruxelles
The Soka Gakkai, Tokió
Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz,
Berlin
Stockholmes Stadtbibliothek, Stockholm
Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich,
Warszawa
Südost Institut, München
Südostdeutsches Kulturwerk, München
Time Customer Service, Inc, Tampa

The United States Holocaust Memorial
Museum, Library, Washington
Universitäts- und Landesbibliothek, Halle
Universitätsbibliothek, Tübingen
Universitna Kniznica, Bratislava
University of California, Berkeley, Los
Angeles
The Univesity of Texas, San Antonio
Verlag der Österreichischen Akademie der
Wissenschaften, Wien
Wiener Stadt- und Landesbibliothek, Wien
Zakarpatszkaja Oblashtnaja Biblioteka,
Uzsgorod
Zentralbibliothek, Zürich

A KÖZPONTI KÖNYVTÁR ÉS A HÁLÓZAT

Központi Könyvtár	VIII. Szabó E. tér 1. Tel.: 138-4933
Gazdasági Főosztály	VIII. Baross u. 18. Tel.: 118-5807
Zenei Gyűjtemény	XIV. Ilka u. 36. Tel.: 266-7874
Központi Ellátó Szolgálat	XX. Zrínyi u. 44. Tel.: 285-3595
Szolgáltatóház	VIII. Szörény u. 3. Tel.: 303-0587

Kerületi könyvtárak

Észak-Buda

Régióközpont: III. Fő tér 5.
Tel.: 168-8476

II. kerület

- II/4 1023 Török u. 7-9.
Tel.: 212-1103
- II/2 1028 Szabadság út 37.
- II/1 1028 Máriaremetei út 80.
Tel.: 176-5474
- II/3 1022 Marczibányi tér 5/a.
Tel.: 212-4128

III. kerület

- III/7 1033 Fő tér 2.
Tel.: 188-8103
- III/1 1032 San Marco u. 81.
Tel.: 168-8384
- III/3 1038 Ezüsthely u. 16.
Tel.: 168-8071
- III/7 1033 Fő tér 5.
Tel.: 168-8476
- III/2 1039 Bajáki Elemér u. 7.
Tel.: 188-2804
- III/5 1039 Juhász Gyula u. 6.
Tel.: 187-3409

XII. kerület

- XII/1 1126 Böszörményi út 13-15.
Tel.: 155-9528
- XII/2 1126 Böszörményi út 34/a.
Tel.: 156-6877

Dél-Buda

Régióközpont: I. Fő utca 11-13.
Tel.: 201-1776

I. kerület

- I/1 1016 Krisztina krt. 87-89.
Tel.: 156-8755
- I/4 1014 Országház u. 13.
Tel.: 175-9484
- I/3 1011 Szilágyi D. tér 5.
Tel.: 201-5607
- I/2 1016 Krisztina krt. 91.
(gyermekkönyvtár)
Tel.: 156-4694
1011 Fő u. 11-13. (olvasóterem)
Tel.: 201-1776

XI. kerület

- XI/5 1119 Etele út 55.
Tel.: 203-4638
- XI/2 1116 Kiskőrös u. 1.
Tel.: 208-5271
- XI/4 1116 Bazsalikom u. 24.
Tel.: 228-5770
- XI/1 1112 Menyecske u. 2.
- XI/3 1118 Nagyszében tér 1.
Tel.: 246-5900
- XI/6 1117 Karinthy F. út 11.
Tel.: 166-6224

XXII. kerület

- XXII/3 1222 Tóth József u. 36.
Tel.: 226-6631

- XXII/2 1222 Tolcsvay u. 2.
Tel.: 226-8767
XXII/1 1225 Nagytétényi út 264.
Tel.: 226-4249

Dél-Pest

Régióközpont: XIX. Kossuth L. u. 8.
Tel.: 282-9905

XVIII. kerület

- XVIII/3 1183 Thököly út 5.
Tel.: 291-2575
XVIII/2 1181 Csontvári Kosztká Tivadar u.
32.
Tel.: 291-1069
XVIII/1 1188 Nagykőrösi út 56.
Tel.: 291-23-92

XIX. kerület

- XIX/1 Üllői út 255.
Tel.: 157-0772
XIX/2 1195 Kossuth Lajos u. 8.
Tel.: 282-990

XX. kerület

- XX/2 1201 Vörösmarty u. 5.
Tel.: 283-0872
XX/4 1204 Pacsirta u. 157/b.
Tel.: 284-7447

XXI. kerület

- XXI/1 1213 Szent István út 230.
Tel.: 277-7944
XXI/4 1211 II. Rákóczi F. u. 106.
Tel.: 277-7965
XXI/3 1212 Széchényi I. u. 91.
Tel.: 277-5278
XXI/5 Vénusz u. 2.
Tel.: 276-8953

XXIII. kerület

- XXIII/1 1238 Grassalkovich út 128.
Tel.: 286-0008

Kelet-Pest

Régióközpont: X. Szent László tér 7-14.
Tel.: 262-2182

X. kerület

- X/4 1102 Szent László tér 7-14.
Tel.: 261-6001
X/2 1106 Hatház u. 5.
X/1 1103 Gergely u. 68.
Tel.: 260-6620
X/3 1108 Újhegy sétány 16.
Tel.: 261-0548

XIV. kerület

- XIV/1 1145 Uzsoki u. 57.
Tel.: 251-3669
XIV/3 1148 Róna u. 1-3.
Tel.: 163-1176
XIV/2 1145 Bosnyák u. 1/a.
Tel.: 383-0197
XIV/4 1144 Rákosfalva park 1-3.
Tel.: 363-3202

XVI. kerület

- XVI/2 1163 Veres Péter út 53.
Tel.: 403-0813
XVI/1 1161 Rákosi út 119.
Tel.: 405-5244

XVII. kerület

- XVII/1 173 Újjak u. 110.
Tel.: 257-4088
XVII/2 1171 Péceli út 232.
Tel.: 256-0819
XVII/1 1174 Báthory u. 31.
XVII/3 1171 Rákoskert sugárút 66.
Tel.: 257-4498

Észak-Pest

Régióközpont: XIII. Dagály u. 9.
Tel.: 140-3309

IV. kerület

- IV/1 1043 József A. u. 53-55.
IV/2 1047 Tinódi u. 1.
Tel.: 169-6313
IV/4 1043 Munkásotthon u. 33-39.
Tel.: 169-5107
IV/3 1046 Lóverseny tér 6.
Tel.: 230-2276

XIII. kerület

- XIII/8 1138 Dagály u. 9.
Tel.: 140-3309
- XIII/2 1133 Pannónia u. 83.
Tel.: 149-7521
- XIII/5 1138 Tomori köz 7.
Tel.: 120-7258
- XIII/7 1136 Tátra u. 52.
Tel.: 149-6921
- XIII/1 1136 Pannónia u. 40.
Tel.: 120-9259
- XIII/4 1134 Lehel u. 31.
Tel.: 120-8829
- XIII/6 1131 Mosoly u. 40/a.
Tel.: 149-1532

XV. kerület

- XV/1 1153 Eötvös u. 8.
Tel.: 306-0742
- XV/4 1158 Szűcs István u. 45.
Tel.: 410-7767
- XV/3 1156 Kontyfa u. 10.
Tel.: 416-0736

Belváros

Régióközpont: VIII. Rökk Szilárd u. 3.
Tel.: 117-3016

V. kerület

- V/2 1054 Vadász u. 42.
Tel.: 132-7392
- V/1 1053 Királyi Pál u. 11.
Tel.: 117-3783
- V/3 1054 Aulich u. 4-6.
Tel.: 111-7243

VI. kerület

- VI/1 1062 Andrássy út 52.
Tel.: 111-3822
- VI/2 1061 Liszt Ferenc tér 6.
(gyermekkönyvtár)
Tel.: 342-194

VII. kerület

- VII/3 1073 Kertész u. 20.
Tel.: 342-6596
- VII/1 1073 Kertész u. 15. (olvasóterem)
Tel.: 322-6656
- VII/2 1074 Rottenbiller u. 10.
Tel.: 342-5362

VIII. kerület

- VIII/1 1088 Gutenberg tér 3.
Tel.: 117-5464
- VIII/2 1089 Kálvária tér 12.
Tel.: 313-8047
- VIII/1 1085 Rökk Szilárd u. 3.
Tel.: 117-3016
- VIII/2 1089 Kálvária tér 13. (olvasóterem)
Tel.: 333-4911

IX. kerület

- IX/1 1098 Börzsöny u. 13.
Tel.: 157-5808
- IX/4 1096 Haller u. 27.
Tel.: 215-5741
- IX/3 Mester u. 53-55.
Tel.: 215-7471
- IX/2 1093 Boráros tér 2.
Tel.: 217-0628

TANULMÁNYOK

GYERMEKSORSOK – 1996.

Ezzel a címmel rendezett a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár tudományos ülészsakot 1996. október 16-án a Főváros Könyvtári Napok keretében. (Az ülészsak szervezője a Szociológiai Dokumentációs Osztály volt.) A következő oldalakon az ott elhangzott előadások (esetenként szerkesztett) szövegét közöljük. Az ülészsak nemcsak a címevel rimel az ugyanezen napon a Központi Könyvtár épületében megnyitott „Gyermeksorsok és gyermekvédelem Budapest a Monarchia idején” címmel a Budapest Gyűjtemény anyagából rendezett kiállítással. (A szerk.)

ELVESZETT GYERMEKKOR A GYERMEKEK KULTURÁLIS KÖRNYEZETE

„A mesterséges világ, amelyet nagy gonddal és szeretettel építettünk fel gyermekeink számára, a mi legkedvesebb játékunk, ezért riadunk vissza a szétrombolásától. A gyermekszoba csak szépet és jót ismerő világa valójában a nagyok lázadása: a sok csúf, komisz és kegyetlen dologgal szemben, amivel az életben találkoztak” írja Bálint Alice 1938-ban a Gyermeknevelés c. folyóiratban. „Valamikor réges-régen, még a védettség korában a felnőttek világának nyers tényeit tudatosan eltitkolták a gyerekek elől. A gyerekek és felnőttek világát eddig elválasztó titkos ajtó zárja mára föl pattant, de az ajtó nem egyszerűen kitért, hanem időnként az az ember érzése, hogy tokostul tépték ki.” – ez utóbbi sorok Marie Winn Gyerekek gyerekkor nélkül című könyvéből származnak, 1980-ból. Sok minden történt a két írás között eltelt több, mint 40 év során. Bálint Alice sorai nemcsak a gyerekek problémáját mélyen megértő szakértő gondolatait közvetítik; írásait áthatja az optimizmus és az önbizalom, atekintben, hogy a gyermeknevelés tökéletesíthető, és hogy rendelkezünk az ehhez szükséges intellektuális vértézzel. Marie Winn kérdése már tartalmazza az eltelt idő kritikus tanújának gondolatait. Meddig mehetünk el ezen az úton? Jogos-e az ajtót kinyitni, ártalmas-e, ha egyszerűen kivesszük? Meddig rombolható le a felnőttek és gyerekek közötti választóvonal – akár kultúrában, akár életmódban, akár a jogok területén?

Mielőtt rátérnék a kulturális környezet szűkebben vett kérdéseire, szeretném megjegyezni, hogy Magyarországon ismert történelmi okokból kényelmetlen dolog feltenni ezt a kérdést. Könnyű minden, a gyerekek és felnőttek eltérő pozícióját védelmező, vagy arra alapozó pedagógiai módszert diktatórikusnak, vagy porosznak titulálni, miközben a hazai intellektuális közéletben az sem került feldolgozásra, hogy a diktatúrák nem voltak egyformák, míg a porosz ill. angolszász nevelési módszerek korántsem úgy és nem polárisan különböztek egymástól, ahogyan ma a nevelési propaganda hivatkozik rá. Tanúi lehetünk egy újfajta sematizmus kialakulásának. A hatvanas évek után igen jelentős befolyásra szert tett humanisztikus iskola elvei szerint a nevelés egyetlen, a modern emberiségi elveknek megfelelő módszere a megértés: a felnőtt nem vállalhatja fölényes és irányadó pozícióját, és nem születhet olyan pedagógiai megoldás, amely kétségbevonná ezt az elvet. Gyakran elégséges a nyugati példára való hivatkozás, miközben nem veszünk tudomást azokról a szerzőkről, akik kritikusan szemlélik az elmúlt évtizedek pedagógiai gyakorlatát. Közéjük tartoznak azok a

szervezők is, akik a gyerekkor elveszéséről, a felnőtt és gyereki világ középkorhoz hasonló egybeolvadásáról írnak.

A gyereki és felnőtt kultúra közötti választóvonal megszűnésének gondolatával szemben komoly ellenérvek is felsorakoztathatók. A gazdag fogyasztói országokban igen fejlett a gyermekipar. A játékok, bútorok, ruhák elképesztő tömege veszi körül a mai szülőt, valamennyi a legnagyobb szakértelemmel, a gyermeklélektan eredményeinek figyelembe vételével készült. Megdöbbentő, milyen magas szintre fejleszhető például a papírpelenka, a legtipikusabb példa arra nézve, hogyan veszik figyelembe a gyermekek ellátását biztosító cikkeknel a gyerekek szükségleteit: a pelenka egyre tökéletesedő variánsai gondoskodnak róla, hogy a baba száraz maradjon, hogy könnyedén mozogjon, hogy egy csepp se csorogjon ki a pelenkából. Azt már nemigen tartalmazza a propaganda, hogy a papírpelenka jócskán megnyújtja a szobatisztaságra szoktatás idejét: egyrészt hiányzik a visszajelzés, a gyerek nem érzi a nedvességet, másrészt a szülő is kevésbé motivált. Látszólag mindenki jól jár, de különösen a gyártó, mert így még több pelenkát tud eladni.

Joggal vehető fel a kérdés, mi rossz volna abban, ha egy gyerek nem két, hanem három, vagy négy éves korában szokik le a pelenkáról? – és ezzel benne is vagyunk az elvi kérdések kellős közepében. A szobatisztasági tréning valaha fontos fordulópontra volt, állomás a felnőtté válás útján, amelyet a család lelkesen üdvözölt. Ma elmosódó, elhúzódozó folyamat: a szülők már nemigen problémáznak a szoktatás leghatékonyabb módszereivel. Vajon mi itt a gyerek érdeke? Elősegíti-e a fejlődését, ha módjában áll, hogy érezze: valami fontos történt vele, előrelépett a nagyfiúság, nagylányság elé. Vagy az a fontosabb, hogy lehetőleg sohasem, vagy minél ritkábban tapasztalja meg a nedves pelenka kellemetlenségeit, és mindig érezze jól magát?

A papírpelenkák gyártóinak és reklámozóinak nevelésfilozófiája (mert ilyen mindig van, akkor is, ha explikátlan marad) az utóbbihoz áll közelebb. A baba akkor boldog, mondja a televízióban a lehetőleg névvel szereplő gyerekorvos, védőnő, vagy más szakember – ha nem nedves, ha jó pelenkát visel. Nem praktikus használati tárgyat, életét megkönnyítő eszközt kínál a szülőnek, hanem a gyerek boldogságának zálogát. Nyilvánvalóan nem lehet jó szülő, aki nem tesz meg mindent a gyereke boldogságáért. Másrészt a boldogság – sugallja a „boldog baba – száraz baba” reklám – nem más, mint a száraz pelenka által nyújtott jó közérzet.

Nem kevesen vannak a mai pedagógiai propaganda hívei közül, akik úgy látják, hogy a jó közérzet biztosítása által a történelemben először nyílik arra alkalom, hogy egészséges lelkű emberek nevelődjenek. Thomas Gordon Magyarországon igen sok kiadást megért könyvében azt írja, hogy a szülők immár kétezer éve nem értik saját gyermekeiket – mindebben a mi korunk (és természetesen az ő módszere) hoz majd valódi változást. Látszólag a gyermeki szükségletek előtérbe kerüléséről van szó, a valóságban azonban csupán egy másfajta értelmezéséről. A hagyományos nevelésfilozófia a távlati célok elérésének reményét tekintette valódi gyereki szükségletnek, míg a mai hajlamos a pillanatnyi örömeik javára dönteni. Kérdés, hogy vajon ténylegesen jobban érzik-e magukat ettől a gyerekek?

Marie Winn szerint éppenséggel „Valami történt, ami elrontotta a gyerekkor örömeit”. Majd a National Lampoon c. satirikus lapot idézi, mely szerint egy generációval korábban a gyerekek szombat délután „egy építkezésen le-föl másztak, garáztetőkről ósdi kanapákra ugráltak, vadalmakkal háborúztak, letarolták a pázsitot. A mai gyerekek napirendje kissé másként alakul: „Kelj föl későn, nézz tévét, menj el a teniszszedésre, aztán vedd meg az éppen menő popsztárok posztereit, játszd le komputereden a második világháborút, nézz újra tévét és dobódj fel egy kis füvel”. (18. old.).

Mi történt? A hagyományos gyerekjátékok egyre ritkábban bukkannak fel a gyerekek játékaiban. Neil Postman, amerikai médiakutató írja, hogy az etnográfusok által összegyűjtött több száz gyermekjáték közül aligha játszanak egyet is az amerikai gyerekek. Nálunk is érzékelhető ez a folyamat. A körjátékok, az Adj király, katonát, a bújócskák és fogócskák legfeljebb az óvónők, vagy tanítónők közreműködésével bukkannak fel egy-egy osztálykiránduláson. A helyüket átvették a számítógépes játékok, a televízió, vagy az olyan típusú időtöltések, mint a szakemberek által nem kis

aggodalommal figyelt mágus. Mondhatnánk erre, hogy minden korszaknak megvan a maga divatja, felesleges sópánkodni elmúlt korok szokásainak eltűnésén, és hogy ezek a mai játékok is fejlesztik a gyerekek bizonyos képességeit. Feltűnő azonban, hogy az említett játékok a több évszázados kultúrhagyomány termékei, és nem véletlen, hogy sok távoli nép mesevilágában felfedezhetők ugyanazok a jellegzetes helyzetek. A régi gyermekjátékok és gyermekmesék az emberi közösségek, családok, gyerekek alapkönfliktusait tették megélhetővé. A játékok biztosították a gyermekek közösséggé szerveződését, keretet adtak a versengések, próbálkozások keretek között tartott lebonyolításának, minden mesterkéltnél jobban biztosították a képességek fejlődését. A mesék, miként Bettelheim írja, az emberiség legmélyebb, örök problémáinak megoldásához adtak a gyereki léleknek és feldolgozóképeségnek megfelelő útvalót. A szülők elvesztése, vagy haragja a testvérféltékenység, a halálfélelem, a szerelemre és a szexualitásra való váromlás számtalan feldolgozási lehetőségét kínálják fel, teszik átélhetővé a mesék, miközben mindig megőrizhető a távolság, rendelkezésre áll a viszonyítás a valóság és a fikció között, hiszen már a három éves gyerek is tudja, hogy ez csak – mese. A mesék szerzői tudták azt, amit a mai pedagógusok gyakran elfelejtenek, holott a fejlődéslélektan anyagában is régóta szerepel: a gyerekek prepubertás koruk előtt nem érzékenyek az árnyalatokra, ítéletük szigorú és kategorikus. Szükségük van rá, hogy egyértelműen meg tudják ítélni, ki a jó és ki a rossz: egy kialakult erkölcsi kerethez lehet azután később árnyalatokat rendelni. A mesehősök megfelelnek ennek. A mesékben és a gyerekek által kedvelt történetekben a dolgoknak következményei vannak, a kitartó erőfeszítés eléri célját; a legtöbbször érvényesül az igazság, az okosabb, ügyesebb győz, a legkisebről bebizonyosodik, hogy ő a legkülönb. A gyerekek sohasem hitték, hogy a világ pontosan ilyen, mégis megtanultak felkészülni rá.

Érdekes ebből a szempontból elemezni a nagy sikerű Walt Disney rajzfilmeket, a Rózsaszín párducot, vagy a Hupikék törpikéket. A főszereplők nem emberek, hanem furcsa, bizarr, nem létező élőlények, amelyeket az esetek nagy részében nem pozitív tulajdonságok, hanem éppenséggel különleges bárgyúság és ügyetlenség jellemez. A mesékben is meghalnak és feltámadnak hősök, de mindig csak egyszer. Nem válik kétségessé, hogy a halál egyszeri és visszafordíthatatlan – és többek között ezért sem szabad ölni – attól hogy előfordul olyan varázssital, amely visszaadja az életet. A rózsaszín párducson azonban számtalanszor úthenger megy keresztül, szikláról esik le, vagy ráomlik az épület – mégis mindig feltámad. A rajzfilmek hősei palacsintasütővel ütik, pisztollyal lövik egymást. Nincs erkölcsi tanulság, általában az sem derül ki, mi volt a konfliktus oka. Pedagógusok mesélik, hogy a mai alsó tagozatos gyerekek, ha beülnek a moziba, akkor örülnek, ha valami jó kis csetepatét látnak. Mindegy, ki kit üt benne, nem számít, győz-e az igazság: ők annak drukkolnak, aki láthatólag felülkerekedik.

Azt is tudjuk, hogy a gyerek egyáltalán nem csak rajzfilmet néznek, hanem főként valódi filmeket. Pszichológusok és pedagógusok immár évtizedek óta hiába hangoztatják a nyers erőszak bemutatásának agressziógerjesztő hatását, nem tudnak megbirkózni a nagy médiák politikai és hatalmi befolyásával. A már idézett Neil Postman adatai szerint 1950-ben az Egyesült Államok egész területén mindössze 170, 15 éven aluli gyereket, a lakosság 0,004-t tartóztattak le súlyos bűncselekményekért (gyilkosság, rablás, nemi erőszak); a 15 éven felüliek részvétele hasonló tettekben több, mint kétszázszor ekkora volt. 1960-ban ez a szorzó már csak 8-szoros, 1979-ben pedig csak 5,5-szörös. Eközben azonban a felnőttek által elkövetett bűncselekmények száma nem csökkent, hanem a háromszorosára, a gyerekek által elkövetettek aránya pedig a sokszorosára nőtt.

Neil Postman és Marie Winn már a nyolcvanas években felhívták rá a figyelmet, hogy a gyerekek küllemükben is egyre inkább a felnőttekre emlékeztetnek. Divat kislányoknak játék-kozmetikumokat ajándékozni; egyre fiatalabb gyermekek színezik a hajukat, hordanak frivol, szexuális asszociációkat keltő ruhadarabokat. Egyre több emberben vetődik fel, – az angol újságok 1996 nyarán cikkeztek erről – hogy kapcsolat lehet a gyermekpornó, a gyermekek elleni szexuális bűncselekmények hátborzongatóan terjedő divatja, és a kislányok felnőttesítése között. Egyébként is egyre fiatalabb

korban foglalkoztatja is a gyerekeket a szexualitás. A intim betét és óvszergyártók jóvoltából tanévenként legalább két felvilágosító előadást hallgatnak meg. Egy jelenleg Magyarországon is vetített, kifejezetten gyerekek számára készült filmben, (a címe „Egy indián Párizsban”) 13 éves gyerekek szexuális aktust bonyolítanak le. Ezzel szemben gyűlnek az adatok arra nézve, hogy a szexuális zavarok száma növekszik. A szexuálisan felhívó ingerek állandó jelenléte ugyanazt eredményezi, mint a vér és erőszak látványa: megszokottá, közömbössé teszi a korábban izgalmat, illetve averziót keltő ingereket. A felvilágosítás és propaganda, valamint a fogamzásgátló szerek valóságos arzenálja ellenére az Egyesült Államokban ma a tizenéves terhességek és szülések száma a kétszerese a többi nyugateurópai országénak.

Igazságtalan lenne azonban a gyermekek környezetében beálló változásokért kizárólag, vagy elsősorban a kultúrát, a filozófiát, vagy a neveléstudományt okolni. Legfeljebb az kelthet aggodalmat, mennyire nem reflektál a mai neveléssel kapcsolatos irodalom azokra a társadalmi-gazdasági változásokra, amelyek a fentiekkel hasonló irányban hatnak.

Európában és az Egyesült Államokban a születésszám évtizedek óta csökken, az elmúlt évben soha nem látott mélypontra süllyedt. A gyermekek és fiatalok, a gyermekes családok egyre inkább kisebbségbe szorulnak. Ennek politikai hatásai már lemérhetők például azon, hogy az Egyesült Államokban növekvő gondot okoz az állami közoktatás költségeinek megtervezésénél, hogy a szavazók között növekvő számban vannak a gyermektelenek, akik tiltakoznak ellene, hogy adódollárjaikat oktatási célokra költse.

A modern gazdaság is jelentősen befolyásolta a gyermekek helyzetét. A munkaerőpiac beszűkült, egész Nyugateurópában nyomasztó méreteket öltött az ifjúsági munkanélküliség. Míg a hatvanas évekig a gyermekkor a felnőttkorra való felkészülés, az ifjúkor egyértelműen a foglalkoztatottak társadalmába vezető bekapcsolódás szakasza volt, mára – miként Zinekker, (in: Gábor-Balogh, 1994) német kutató tanulmánya jelzi – ez a helyzet gyökeresen megváltozott. A következmények közé tartozik a fiatalok meghosszabbodása. Létrejön egy újszerű szakasz, az ifjúság utáni harmadik évtized, amely még mindig nem feltétlenül jelent felnőtt-státuszt a hagyományos értelemben, nem jelenti, hogy a fiatal megtalálhatja helyét a munkaszervezetben, vagy családot alapítana – itt zárul be alacsony születésszám köre. Az elhúzódó, véget érni nem akaró gyermek- és ifjúkor következményei közé tartozik a fiatalok megjelenése és tartós jelenléte a „szürke gazdagságban”, valamint a Zinekker által „kulturizmusnak” nevezett jelenség: „Az embernek életstílusa, szabadideje és kiforrott véleménye van magáról és a társadalomról, de el van vágva a hatalom és a gazdagság centrumaitól.” (38. old.)

A pozíciók megszerzéséért vívott harc – mint a szűkösség helyzeteiben általában – élesebbé válik, és ez tükröződik a képzés paradoxoniban. A meghosszabbodott képzési idő mellett az iskoláztatás „rák” módjára, visszafelé halad: egyre fiatalabb korban kezdődik különleges képességek elsajátíttatása, a versenyztetés megindulása. A nyolcvanas évek közepére a magyar óvodában megszüntették a kötelező foglalkozásokat, arra törekedtek, hogy az óvoda ne váljon kis iskolává. Ma Magyarországon az óvodákban nyelvtanfolyamokat, iskolai előkészítőt szerveznek. A más szempontból szétlőtt is óvott gyerekek negyedikben és hatodikban 8-10 alkalommal tesznek felvételi vizsgát, az egyetemi felvételik évében gyakran napi 8-9 órát is iskolapadban ülnek.

A valóságban tehát nem egyszerűen arról van szó, hogy felszámolódtott a gyermekkor, és a gyermekség felolvadt a felnőttvilág olvasztótégelyeiben. „A gyermekkor és az ifjúság egyidejűleg siet és késik, felgyorsul és lelassul” – írja a már idézett ifjúságszociológus. Eközben az ellenőrzés a fiatalok és gyermekek felett egyre külsőbbé, távolabbivá és tegyük hozzá: hatástalanabbá válik. A felnőttek irányító szerepe csökken. A későbbi karrierre, életútra vonatkozó korai döntések nemcsak feleslegesek, de kivitelezhetetlenek is, a követendő stratégia a hosszan tartó kivárási, a képzés elnyújtása, a döntés halogatása. A belépés a főfoglalkozású keresői pozícióba általában későbbre tolódik, a felnőttlét cselekvési és fogyasztási lehetőségei viszont korábbi életkorokba csúsznak előre. A fiatalok részvétele a társadalomban a fogyasztásra, s a piacon való részvételre való előkészítés – az

ízlésformálás – „már egészen fiatal korban elkezdődik, sokkal előbb, minthogy valós és önálló vásárlási döntéseket hoznának”. (Gábor-Balogh, 41.)

A fejlődéslélektan által felhalmozott jelentős tudásanyag ellenére sem lehet abszolút receptet adni a nevelésre nézve. Azonban óhatatlanul felmerül a kérdés: végső soron ki a nyertese e folyamatnak? Vajon a modern emancipációs elméletek nem váltódnak-e aprópénzre a fogyasztóvá szocializálás nemtelen csatájában? Féltő, hogy a neveléstudomány csapdába kerülhet és a tudomány látszólagos eszközével szűk gazdasági célok kiszolgálójává válik – miközben a gyermekek valódi ügye képviselő nélkül marad.

Vajda Zsuzsanna
József Attila Tudományegyetem
Pszichológia tanszék
Szeged

Irodalom

- Bálint A.: Az élet komoly, szomorú, vagy visszataszító dolgai és a gyermek. In: Anya és gyermek, Budapest, 1990.
Bettelheim, B.: A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek. Budapest, 1994.
Gábor K. – Balog I.: Civilizációs korszakváltás és ifjúság. Szeged, 1992.
Postman, N.: The Disappearance of Childhood. London, 1983.
Winn, M.: Gyerekek gyerekkor nélkül. Budapest, 1990.

A CSALÁD ÁTALAKULÁSA ÉS AZ ÉLETFORMÁK PLURALIZMUSA

A huszadik században alaposan megváltozott a családok szerkezete és életformája. E változások háttérében számos tényezőt találunk, gazdasági okokat éppúgy, mint politikai vagy kulturális tendenciákat. Gondoljunk csak példaként a nők helyzetének megváltozására, képzésük és munkavállalásuk elterjedésére vagy a munka és hivatás világának átalakulására. De sorolhatnánk számos változást a gyerekek, felnőttek és öregek magatartásától kezdve a családi háztartásokon át az erkölcs vagy izlés szférájáig.

E változásoknak sokféle eredménye lett, melyek közül itt azt emelem ki, hogy a modern családokat az életviszonyok és életformák pluralizációja, a normarendszerek sokfélesége jellemzi. Ezzel kapcsolatban először is az emberi együttélési formák, s benne a családok létszámára, összetételére kívánok utalni.

Családot házasságban vagy azon kívül együttélő felnőtt párok alakítanak. Nézzük először a **házasodni kedv** alakulását Magyarországon!

1. táblázat

Házasságkötések számának és arányának alakulása Magyarországon (1930-1992)

Év	Házasságkötések száma	Ezer lakosra jutó házasságkötések száma
1941	79 074	8,5
1960	88 566	8,9
1995	54 000	5,3

Még a század elején is az embereknek több, mint 91%-a legalább egyszer házasságot kötött élete folyamán. Az 1970-es évek óta ez az arány erősen csökken. Ma már a nőknek csak 70-80%-a köt házasságot. A házasságkötések számának csökkenése általános jelenség a fejlett országokban. Ez egész Európában megfigyelhető, főként pedig Skandináviában.

Miért van ez? A „házasodás kedv” csökkenése több okra vezethető vissza:

– csökken a fiatalabb és növekszik az idősebb nemzedékek részaránya az össznépességen belül, amit csak részben ellensúlyoznak a válásokat és özvegyüléseket követő az újraházasodások. (De az utóbbi évtizedekben az ilyen házasságok száma is csökken),

– a házasulók átlagéletkora csökkenni kezdett a huszadik század második felében, de az utóbbi évtizedben megemelkedett; az újabb nemzedékek tagjai egyre későbbre halasztják a házasságkötést;

– növekszik a házasságon kívüli együttélések, együttélők száma,

– növekszik az egyedül élők száma.

Házasságon kívüli együttélések

Az ilyen együttéléseknek több formáját vagy modelljét ismerjük.

Az **északi modell** jellemzői:

- többnyire fiatal emberek élnek házasságon kívül,
- az együttélés kezdetén rendszerint mindketten gyerektelenek,
- gyakran „próbaházasságnak” tekintik együttélésüket.

Az északi modell gyors terjedése figyelhető meg Németországban és a skandináv országokban. Ennek nyomán ebben a régióban növekszik a házasságon kívül született gyerekek száma; (Németországban a gyerekek 30%-a, a skandináv országok többségében a gyerekek 40-50%-a, Izlandon, több, mint 50%-a születik házasságon kívül).

A középkelet európai régió belül csak az egykori NDK-ban találunk a nyugatihoz hasonló részarányt, de úgy tűnik, más országokban is emelkedőben van az így élők száma. Ez főként a nagyvárosokra jellemző, így például Budapesten is a húsz év alatti lányok 40%-a él élettársi kapcsolatban, s a budapesti gyerekek 27%-a születik házasságon kívül.

A házasságon kívüli együttélés **középkelet európai mintája** azonban eltér az észak és nyugateurópai mintáktól. E modell fő jellegzetességei:

- az együttélők többsége harminc éven felüli,
- a pár tagjai közül egyikük vagy mindketten már éltek mással házasságban vagy házasságon kívül, illetve egyikük vagy mindketten aktuális házastársuktól különélnek,
- egyiküknek vagy mindkettőjüknek kiskorú gyereke van e korábbi kapcsolatból (kapcsolatokból) alkalmanként egy vagy több ilyen gyerek is velük él,
- a pár tagjai a társadalom alsóbb rétegeibe tartoznak; sokan élnek közülük alkalmi jövedelmekből; sok közöttük a deviáns (alkoholista, bűnöző, stb.); ugyancsak sokan tartoznak közülük cigányokhoz.

Az ilyen kapcsolatok terjedése Középkelet Európába tehát nem a gyarapodással, nem a jóléti állam és a posztmateriális értékrend kibontakozásával járt együtt, mint Nyugat Európa gazdag országaiban. Ez újabb, megválaszolásra váró kérdést vet fel arról, hogy vajon egy hagyományos minta éledt e újra, mely évszázadokon át szolgált az elszegényedés, a kivettség ellensúlyaként a fokozódó szociális problémák legyűrésére.

Egyedül élők

A fejlett országokban s Magyarországon is már hosszabb ideje növekszik az egyedül élők az úgynevezett „egyszemélyes háztartásban” élők száma. Ahhoz azonban hogy helyesen értékelhessük ezt a tendenciát, figyelembe kell venni néhány fontos összefüggést.

Tudni kell először is, hogy az egyedül lét életformája nem középkelet európai jellegzetesség. Ellenkezőleg, Nyugat Európa sok országában a népesség nagyobb hányada él egyedül, mint Magyarországon. Németországban például ez az arány 35% körül van.

A növekedés oka az alacsony termékenység, a népesség öregedése, a házasságkötések számának csökkenése és a magas válási arányszám. Az egyszemélyes háztartások többsége nagyvárosokban található.

Az **egyszemélyes háztartásban élők tehát nem feltétlenül magányos emberek**. Közülük többen tartós párkapcsolatban élnek, de valami ok miatt fenntartják különálló háztartásukat. Mások számára kényszerű életforma ez. Tehát az egyedül létnek is több típusa, kulturális mintázata különböztethető meg:

- tudatosan választott életforma,
- átmeneti életforma (fiatalok, egyetemisták, házasság előttiek, vagy két házasság közöttiek élnek így),
- egy életszakasz jellegzetessége főként az idősek, özvegyek (túlnyomórészt asszonyok) esetében.

Szülők és kiskorú gyerekek együttélésének formái

A család nem feltétlenül házasságon alapul. Létrejöttében döntő szerepe a szülő-gyerek kapcsolatnak van. Ennek változatai, formái, normatív tartalmi és kulturális mintázatai igen sokfélék lehetnek. Számos változata figyelhető meg a családoknak például létszám és összetétel, életforma és hagyomány, magatartás és szerepstruktúra szerint.

Különböző megfontolások miatt a modern családokról kialakított leggyakoribb vizsgálati modell az, amelyben két kiskorú gyerek él két biológiai szülővel közös háztartásban. Tudnunk kell azonban, hogy az ilyen összetételű családok kisebbségben vannak a következő típusokkal szemben (az alábbiakban jelzett adatok a magyarországi népesedési helyzetet tükrözik, de érvényesek több kevesebb módosítással a legtöbb európai ország társadalmára):

- a szülőknek csak **egy gyerekük** van (a gyerekes családoknak nagyjából egyharmada tartozik ide; az egy gyerekes családok számának és arányának növekedését főként az alacsony termékenység okozza. Az „egyke” probléma régi és népszerű témája a magyar demográfiának. Ez a probléma zavaros ideológiai kontextusa, nacionalista felhangja nem feledtetheti el a gyerekek egyedüllétéből fakadó fejlődési és nevelési nehézségeket);

- egyedüli felnőttként csak az egyik szülő él közös háztartásban a gyerekekkel vagy gyerekekkel. ide tartozik a családok 13-15%-a. (Az előbbi típust nem, ezt viszont „**csonka család**”-nak nevezik sokan. Véleményem szerint nem a testvér hiánya is okozhat hátrányt, a szülők válás és szétköltözése viszont nem feltétlenül eredményez „csonkulás”-t a korábbi helyzethez képest.)

- „**új család**”: az egyik szülő és az ő élettársa vagy új házastársa él a gyerekekkel, illetve esetleg további gyerekekkel (megjegyzendő, hogy számos gyerek nézőpontjából egyáltalán nem zárja ki ezt a szerkezetet az előbbi életforma; gyakori ugyanis az, hogy a válást követően a gyerek édesanyjával él közös háztartásban, miközben valamilyen helye lesz egy másik, új családban is, amit édesapja alapít meg új élet vagy házastársával, s amelyben esetleg más gyerek vagy gyerekek is élnek; mindebből sokféle együttműködési, kommunikációs és nevelési probléma adódik);

- „**összetett ill. kiterjedt háztartás**” vagy „**nagy család**”: közös háztartásban él a gyerekekkel az egyik szülő és annak egy vagy több rokona, illetve több család él közös háztartásban (az ilyen háztartások és családok arányszáma meglehetősen alacsony), s a közhiedelemmel ellentétben valószínűleg régebben sem ezek voltak az együttélés tipikus formái);

- a gyereket (egyedül vagy testvérével együtt) **adoptáló szülők** nevelik;

- állami gondozott gyerekek élnek **nevelőszülőknél**.

Ezek a típusok s további altípusok a szét és összeköltözések, a válások, a korai özvegyülések, illetve az azokat követő újráházasodások nyomán alakulnak ki. Olyan népesedési tendenciák nyomán, melyek csökkenő születésszám mellett elsősorban felelősek a családszerkezet és az életformák pluralitásáért a modern társadalmakban.

Az életforma és életvitel egyéb tényezői alapján persze tovább árnyalhatnánk a családszerkezeti típusokat. Uthalhatnánk például az egészségi állapotra, illetve a tartósan beteg, illetve a mozgáskorlátozottak, fogyatékosok családjaira. Figyelembe kellene vennünk a lakáshelyzetet, lakásnagyságot és ellátottságot, illetve a lakóhely településnagyságát is, hiszen másfajta életformát kínálnak például a nagyvárosok, mint a kisebb falvak. Ugyancsak különbözik a gyerekek családjainak életformája a szülők jövedelmi helyzete szerint, illetve aszerint, hogy milyen foglalkozási csoport tagjai, milyen etnikai, felekezeti vagy más szubkultúrába tartoznak.

E tényezőkön keresztül, illetve ezeken túl érvényesülnek a családi kapcsolatokat és az életvitel más elemeit megszabó szociokulturális tendenciák. De a gyerekek életének alakulása szempontjából persze nemcsak a társadalmi makrostruktúrák hatásai fontosak. Társas világukban és szociális mikroövezetükben is számos olyan tényezőt kell figyelembe vennie annak, aki érteni akarja helyzetüket és veszélyeztettségüket. E lehetséges tényezők közül most csak egyet emelek ki: **a szülők válásának hatását a gyerekekre**.

A magyarországi idősoros válási statisztikák azt mutatják, hogy század elejétől fogva növekszik az olyan házasságbontások száma és számaránya, melyek érintik egy vagy több gyerek sorsát is. Ennek illusztrálására közlöm most néhány kiválasztott évre e statisztikák adatait:

**A válások arányszámainak alakulása a házasság termékenysége szerint Magyarországon
(1930 -1992)**

Év	A felbontott házasságból gyerek	
	született	nem született
		százalékban
1930-1931	44,8	55,2
1950	52,0	48,0
1970	61,9	38,1
1992	74,7	25,3

Persze az ilyen adatok értelmezésekor is el kell oszlatni több félreértést. Először is azt, hogy a válási arányszámok nemzetközi statisztikájában Magyarország nem tartozik a vezető országok közé. Másodikként pedig arra kell utalni, hogy nem mindig a bontóper vagy a válás jogintézménye az, ami feldúlja a gyerek lelki világát, s nem feltétlenül ez vezet megoldhatatlan feszültségekhez benne, hanem szülei kapcsolatának megromlása. Tudjuk jól, hogy a kapcsolatok megromlása bekövetkezhet a gyerek megszületése előtt, terheskorban, illetve születés után bármikor. Ez lehet rövidebb vagy hosszabb ideig tartó állapot, okozhat kisebb vagy nagyobb feszültséget. Ha egyáltalán nem tudják és akarják megérteni egymást a szülők, ha konfliktusaik már hosszabb ideje destruktívak, ha tartósan hiányzik kapcsolatukból a szeretet, a bizalom és a megértés, akkor ez megrontja a családi légkört. A kapcsolatok tartós megromlása tönkretelheti az egész család életét.

S éppen ez lesz rossz hatással a gyerekekre. Hiszen egy olyan családban, ahol a gyerek választani kényyszerül apja és anyja között, ahol nem bízhat talán egyikükben sem, ahol a nemi szerepek összekuszálódtak, s ahol az erőszak és a kényszer dönt, ott neki is állandóan védekeznie és támasznia kell, ott veszélyben van. Számos tapasztalat és vizsgálat igazolja, hogy szülők, élettársak, rokonok rendszeresen veszélyeztetik kiskorú gyerekek testi és lelki épségét. A megkínzott gyerekeknek, illetve a róluk szóló információknak csak töredéke jut el a szakemberekhez, de az ide vonatkozó orvosi közlemények megdöbbentő adatokat közölnek. Hadd utaljak itt egy északmagyarországi, statisztikailag reprezentatív gyermekorvosi vizsgálatra, melyet a közelmúltban folytatott 0-14 éves gyerekek körében Dr. Velkey László 5,7%-uknál állapította meg, hogy a szülők súlyosan bántalmazták gyerekeiket, s aztán már csak lehült állapotban, éheztetve vagy leromlottan vitték orvoshoz; kezelés közben nem érdeklődtek utána, későn vitték haza; az otthon kezelt gyerekek csak későn vagy egyáltalán nem adják oda a gyógyszert. A szülői agresszivitással többnyire csak egy-egy, a tömegkommunikációban felkapott és rendkívülivé szerkesztett eset kapcsán foglalkozik a közvélemény. Ez még inkább vonatkozik az incesztus tabu megsértésére, ami valószínűleg nem kivételes esemény, s aminek feldolgozásához és gyógyításához sokkal tisztultabb kommunikációra, a köznapi tapasztalatok nyíltabb egybevetésére lenne szükség.

S ezzel elérkeztünk ahhoz a kérdéshez, **hogyan is értékeljük a család intézményét s mit is várunk tőle.** Régi kérdés, mely nem veszítette el aktualitását a polgárosodás, az individualizáció és modernizáció során. „Tékozló fiúk”, progresszív gondolkodók és újítók gyakran próbálták áttörni a család korlátait. Konzervatív és neokonzervatív ideológusok, papok és civil politikusok, nevelők és az erkölcs ádáz őrei kétszázötven éve viszont nem fáradnak újra és újra úgy hivatkozni a családra, mint mindnyájunk végső menedékére. S nincsen igazuk? Nem jobb-e valóban a család, még a legrosszabb család is egy olyan nevelőintézetnél, ahol a gondozást, ápolást és nevelést csak fizetett alkalmazottak végzik, ahol tehát igazgatási tárggyá válik az, ami gyerek és felnőtt legszemélyesebb ügye? De melyik család?

A helyes választ e kérdésre Magyarországon főként a gyermekvédelmi törvény előkészítése sietteteti. Véleményem szerint a válasz során a következőkből kell kiindulni:

- a gyerekeknek családra van szükségük, s a gyerekeket családi keretekben kell nevelni;
- tudatosítani kell s nem elködösíteni azonban azt, hogy a családok nemcsak védhetnek és támogathatnak, hanem rombolhatnak is; a családok destruktív potenciálja nem az életformák sokféleségéből fakad s nem is szüntethető meg valamilyen kikényszerített egységgel;
- az államnak gondoskodnia kell arról, hogy a legveszélyesebb helyzetű gyerekek megmenekülhessenek e rombolástól;
- annál demokratikusabb egy társadalom, minél kevésbé reszortfeladat s minél inkább társadalmi ügygé válik a gyermekvédelem;
- ennek fő eszköze csakis a családok, iskolák, s a gyerekek kortárs csoportjai közötti szabad és egyenrangú együttműködés lehetne.

A gyermekvédelem így a szociális integráció része és fontos indikátora. A demokrácia egyik fokmérője az, meddig jut el a társadalom, az ilyen együttműködésben. A magyar demokrácia még csak a legelején tart ennek az útnak.

Somlai Péter
ELTE Szociológiai és
Szociálpolitikai Intézet

Szakirodalom

- Gelles, Richard J. – Murray A. Straus: Intimate Violence – New York, Simon and Schuster. 1988.
- Klinger András: A családok jelenlegi helyzete Magyarországon – „Demográfia” 1994. XXXVIII., 3-4. sz. 270-287. old.
- Peuckert, Rüdiger: Familienformen im sozialen Wandel – Opladen, Leske und Budrich. 1991.
- Ranschburg Jenő: A családi diszharmónia és a válás hatása a gyermek fejlődésére – lásd: „Demográfia” 1994. XXXVII., 3-4. sz. 389-391. old.
- Velkey László: A „megvert”, „megkínzott”, „bántalmazott” gyermek syndroma – „Gyermekgyógyászat” 1994. 4. sz. 267-279. old.

GYERMEKVÉDELMI TÖRVÉNY SZÜLETIK

Nem kis meghatódottsággal beszélék a gyermekvédelmi törvény születéséről és arról, hogy milyen útvesztőkön keresztül jutottunk el odáig, hogy a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvényjavaslatot a Kormány szeptemberben elfogadta és benyújtotta az Országgyűlésnek.

A meghatódottságom egyik oka ez a milió, amiben lehetőségünk van erről beszélni és nem utolsósorban a gyermekek sorsával foglalkozó csodálatos kiállítás. Örömmel vettem azt a hírt is, hogy az itt bemutatott kiállítás a gyermekvédelmi törvény parlamenti vitájával egyidőben megtekinthető lesz az Országgyűlési Képviselői Irodaházban és így minden képviselő megismerheti azokat a társadalmi kihívásokat, amelyekre választ keresett az akkori gyermekvédelem is.

Közmegegyezéssel mondhatom, hogy a gyermekvédelmi reform tovább nem halasztható, amely reformnak több oka is van. Úgy gondolom, hogy a nemzetközi kötelezettségeink mellett a társadalmi változásokra lassan reagáló korszerűtlen intézményi és jogi rendszer indokolja elsősorban az átalakítást. Azonban a gyermekvédelmi reformtól érdemi változás nem várható akkor, ha csak egy szegmensével, a jogi szabályozással foglalkozunk. Úgy gondolom, hogy a gyermekvédelmemben alapvető szemléletváltozásra van szükség, amelynek során azonban tekintettel kell lennünk a nemzetközi kötelezettségeinkre, az európai integrációs igényekre, hiszen Magyarország is tagja az Európa Tanácsnak, valamint a gyermekvédelem több évszázados hazai gyökereire is, illetve a jelen kor reális feltételeire.

Mit jelentenek ezek a nemzetközi kötelezettségeink. Magyarország 1991-ben elfogadta és törvénnyel kihirdette a Gyermek Jogairól szóló Egyezményt, amely Egyezmény gyermeki jogként, illetve szülői, társadalmi és állami kötelezettségként fogalmazza meg a gyermek családban való nevelkedését, a család támogatását, valamint a család helyettesítő védelmét a családi környezetből kiemelt gyermekek számára. A Gyermek Jogairól szóló Egyezmény egy koherens rendszerbe foglalja a családok támogatását és a családok helyettesítését. Az Európa Tanácshoz való csatlakozásunk pedig azon ajánlások figyelembevételét jelenti, amelyek a gyermek veszélyeztetettségének, fizikai, lelki és szexuális bántalmazásának megelőzésére a családból kiemelt gyermek helyettesítő gondozására, annak időszakos felülvizsgálatára, továbbá a nevelőszülői rendszer működtetésére vonatkoznak.

Ma Magyarországon a gyermekvédelem jogszabályi alapját az Alkotmány teremti meg, amikor kimondja, hogy az állam különös gondot fordít a gyermek és a család védelmére, továbbá, hogy a gyermekek különleges védelméről külön törvény rendelkezik. Ez a külön törvény most van születőben, amely törvény alatt a benyújtásra került gyermekek védelméről szóló törvényjavaslatot kell érteni.

Az Alkotmány tehát igen tág lehetőséget ad arra, hogy miként kívánjuk felépíteni a gyermekvédelmi rendszert, azonban ezt a lehetőséget az elfogadott Egyezmény tematikusan korlátozza, mintegy meghatározva azokat az ellátási minimumokat, amelyek mentén fel kell építenünk a család támogatását és helyettesítését biztosító rendszert.

Magyarországon a gyermekek védelme egyidős a társadalom fejlődésével, hiszen ha kis késéssel is, de mindig feleletet adott azokra a társadalmi-gazdasági kihívásokra, amelyek mélyen érintették a gyermekeket. A középkori gyermekvédelem egyházi menhelyek létesítésével adott választ, ahol megfelelő ellátást adtak az öregeknek, betegeknek, árváknak és amelyek később alapját jelentették a megjelenő öregek otthonának, kórházaknak és árvaházaknak. A XVIII. század az árvaház-alapítások százada volt Magyarországon, amelyek elsősorban egyházi és társadalmi szervezetek kebelén belül jöttek létre. Az első írásos emlékünknél 1740-ből származik, a Nemcsó községben létrejött árvaházról.

A századfordulóra a gyermekvédelmi problémák azonban ennél szélesebb értelmezést nyertek, amelyre némi választ adott az 1901-ben megszületett állami gyermekvédelem, amelynek alapját az 1901. évi 8 és 21-es ötvénycikk teremtette meg. Maga az állam elsősorban a nevelőszülői gondozási formát a menhelyi rendszert építette ki, illetve a fogyatékos, a speciális gondoskodást igénylő

gyermek számára tartott fenn gyermekotthonokat. Mindez kiegészült a társadalmi szervezetek és egyletek színes gyermekvédelmi tevékenységével. Az 1900-as évek elején a társadalmi erők összefogására létrejött az Országos Gyermekvédő Liga, illetve később az Országos Gyermekvédelmi Központ. Az 1930-as években mintegy 800 szociális szolgáltató vette ki részét a gyermekvédelemből. A gyermekvédelem fejlődése során mindig más-más területek kerültek előtérbe, mintegy visszajelezve azokat a folyamatokat, amelyek a társadalomban érzékelhetők voltak. Így a századfordulón a gyermekvédelem elsősorban az anya és csecsemővédelemre, az iskolai gyermekvédelemre, az iskolaorvosi hálózatra fordította figyelmét. A II. világháború után az árva gyermekek gondozása, majd később a 60-as években a gyermekvédelem pedagógiai kérdései kaptak prioritást.

A II. világháború után fokozatosan visszafejlesztették a nevelőszülői hálózatot és nagyméretű nevelőotthonok létesültek. Azonban ekkor került ismét előtérbe az egyházak gyermekmentő tevékenysége is, így Sztéhló Gábor evangélikus lelkész mintegy 30 otthont szervezett. A kezdeti időszakban a társadalmi szervezetek is kivették részüket a gyermekvédelemben, gondolok itt a Nemzeti Segély Alapra, vagy az Országos Gyermek és Ifjúságvédelmi Tanácsra is, amely végül mobilizálta és összefogta ezeket a társadalmi önszerveződéseket.

A gyermekvédelem nálunk is sokáig alapvetően pedagógiai kérdés volt, és egy új szemléletet csak a 60-as és 70-es években kapott, amikor újjáéledt a pszichológia és a szociológia. Lassan a speciális gyermekvédelem helyett az általános gyermekvédelem elfogadása került előtérbe, és egyre erősödött a családgondozás gondolata. Ezt a rehabilitációt jelentette gyakorlatilag az is, hogy a gyermekvédelem ágazati irányítása megváltozott és 1988-óta az akkori Egészségügyi és Szociális Minisztériumhoz, majd a 90-es évektől a Népjóléti Minisztériumhoz került. Azzal, hogy a gyermekvédelem a szociális ellátás része lett, tág lehetőség nyílt a speciális és az általános gyermekvédelmi fogalomkör újragondolására.

Ebben az időszakban kezdtek megizmosodni a társadalmi egyesületek, alapítványok, egyházi és polgári kezdeményezések, amely folyamatok törvényi szabályozás nélkül kezdődtek el. Elindultak továbbá azok a társadalmi kutatások is, amelyek vizsgálták a nagylétszámú nevelőotthoni életformát, illetve vizsgálták az itt élő gyermekek társadalmi beilleszkedését.

Mindezek a reformok oda vezettek, hogy a gyermeki jogokkal összhangban megtudtuk fogalmazni gyermekvédelem első két rendszerére épülő új rendszert. A reform jogszabályi alapját a már említett gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvényjavaslat teremtí meg.

Ma az állami gondoskodás, amit a családjogi törvényünk szabályoz, akkor kezdődik, amikor a gyermek veszélyeztetettségét észleli és minden intézkedéshez hatósági beavatkozás szükséges. Ugyanakkor a szociális ellátórendszer átalakulásával a hatósági intézkedések mellett megjelentek olyan ellátások is, amelyek a gyermekek családban nevelkedését segítik elő, így gondolok a gyermekek napközbeni ellátására, a házi segítségnyújtásra, a családsegítésre és más jogszabályban megjelenő pénzben és természetben nyújtható ellátásokra. Ma ez a két rendszer azonban nem alkot egymásra épülő egybefüggő rendszert, hiszen az állami beavatkozás nem korlátozódik arra az esetre, ha a család a támogatást az önkéntes ellátásokkal nem kapta meg.

Az új rendszer azon elvi megfontolásra épül, hogy a speciális hatósági beavatkozásra épülő gyermekvédelmi rendszert előzze meg az önkéntes ellátásokra épülő gyermekjóléti rendszer.

Amikor Széll Kálmán mint miniszterelnök és mint ideiglenes belügyminiszter az 1901-es törvény elfogadásáról beszélt, azt mondta, hogy a gyermekvédelem a közigazgatás költsége és azt hiszem, ezzel ma is teljes mértékben azonosulni tudunk. De vegyük vázlatosan sorra, hogy milyen elveket fogalmaz meg ez a törvényjavaslat és miben más, miben új és miben táplálkozik a korábbi gyermekvédelemből. Nem mondok újat, csak azt amit az alkotmány is kimond és amit az Egyezmény is megfogalmaz, hogy a gyermeknek joga van a saját családjában való nevelkedéshez, és ehhez kell az államnak és az önkormányzatnak megfelelő támogatást nyújtani mind pénzben, mind természetben,

illetve személyes szolgáltatások formájában. Ehhez azonban a családokat el kell látni megfelelő ismeretekkel, hogy tudja mi illeti meg, illetve gondjaival hova fordulhat.

Fontos annak hangsúlyozása is, hogy gyermeket családjából csak anyagi okból nem szabad elválasztani, továbbá, hogy a család életébe történő hatósági beavatkozás csak akkor indokolt, ha a család a segítséget az ellátások önkéntes igénybevételével nem kapta meg. A hatósági védelem minden gyermeket meg kell hogy illessen, ha kell kiemelve őt a veszélyeztető családi környezetéből. Garanciális kérdés továbbá, hogy a családjából kiemelt gyermek személyiségállapotának, korának és szükségleteinek megfelelően kapja meg a teljes körű ellátást akár gyermekotthonban, akár nevelőszülőknél helyezték el.

Úgy gondolom, hogy a gyermekotthoni és a nevelőszülői rendszert nem szabad egymással szembeállítani, hiszen azt, hogy a gyermek hol kapja meg a megfelelő ellátást, a fent említett tényezők határozzák meg. Ehhez azonban elengedhetetlen a gyermekotthoni hálózat fejlesztése egy kis közösségre épülő lakókörnyezetébe szervesen beilleszkedő családi házas, lakásotthoni rendszerrel, továbbá a nevelőszülők képzése és szakmai támogatása. Magyarországon 1901-ben az állami menhelyek kiépítésével a gyermekek több mint 80%-a került nevelőszülőkhöz. Ma az állami gondoskodásban élő gyermekek mintegy 40%-a él nevelőszülőnél.

Garanciális követelmény, hogy a családjából kiemelt gyermekek helyzetét időszakosan felülvizsgálják és hogy megfelelő családgondozással illetve utógondozással segítsék elő a vér szerinti családba való visszajuttatását, illetve beilleszkedését. A törvényjavaslat ezért ennek szellemében egy hosszútávon fenntartható családi típusú nevelésre orientált gyermekvédelmi rendszer kialakítását, továbbá a preventív és a családba való visszahelyező megoldásokat helyezi előtérbe. A gyermek helyettesítő védelmét a megfelelő feltételek fennállása esetén az örökbefogadás jogintézményével kell biztosítani. Ennek fényében újra kell gondolni a nyílt és titkos örökbefogadások rendszerét az örökbefogadások közvetítését, hogy a gyermek minél hamarabb személyiségében és környezetében alkalmas örökbefogadói családhoz kerüljön.

A települési önkormányzatoknak a gyermekkel szembeni ellátási felelőssége nem csökken, hanem növekszik. Ehhez az ellátási rendszerhez illeszteni kell egy új munkamegosztáson alapuló igazgatási szervezetet is, amelynek az az elvi alapja, hogy szét kell választani a szolgáltató és a hatósági tevékenységet, megkívánva mindenkitől a megfelelő szakértelmet és hozzáértést.

Az itt bemutatott kiállítás is fényképekkel illusztrálja a századelőn felállított árvaszékeket, amelyeknek nagy szakmai súlya és tekintélye volt az akkori igazgatási szervezetben. Ma a szakmaiság és az állami felelősségvállalás erősítése érdekében van szükség arra, hogy új hatósági munkamegosztást alakítsunk ki a települési önkormányzat jegyzői és a létrehozandó gyámhivatalok között. Ezen munkamegosztás célja a gyermekek személyi és vagyoni jogvédelmének nagyobb érvényesülése.

Ma a gyámhatóságok a rosszul működő szociális ellátórendszer miatt az intézkedések körében elsősorban a szülő és a gyermekek figyelmeztetésével élnek. Nincs biztosítva ezen hatósági döntések eredményessége, mert a családsegítő szolgálatok országos rendszere nem épült ki. A gyámügyi feladatok ellátása széles körű jogi és szakmai ismereteket igényel. Ma a gyermekek ügyeivel (örökbefogadás, gyámság, házasságkötés, kapcsolattartás, vagyonkezelés, perindítások) mintegy 3000 gyámügyi ügyintéző foglalkozik, közel sem egységes joggyakorlattal.

A törvényjavaslat az állam és az önkormányzat között olyan munkamegosztást tervez, hogy az önkormányzatok szolgáltató tevékenységét növeli, nagyobb hangsúlyt fektetve a megelőzésre, a megelőző gyermekvédelemben résztvevő személyek és szervezetek (házi orvosi szolgálat, védőnői szolgálat, iskolai gyermekvédelmi felelős, társadalmi szervezetek) hatékony együttműködésére.

A törvényjavaslat a települési önkormányzat jegyzője és a gyámhivatal között olyan munkamegosztást tervez, hogy a gyermek családban való nevelkedését elősegítő hatósági intézkedéseket a jegyzőhöz telepíti és minden más speciális szakértelmet igénylő államigazgatási ügyet a városi, fővárosi, kerületi polgármesteri hivatal gyámügyi ügyintézőjéhez. Másodfokon a

megyei, fővárosi közigazgatási hivatal gyámügyi és gyermekvédelmi feladatot ellátó szerve jár el, amely szerv magába foglalja a gyermekvédelem részét képező hivatásos pártfogókat is.

Reményeink szerint az állami hatósági beavatkozás jogszabályi feltételhez kötése azt eredményezheti, hogy csökken a családból kiemelt gyermekek száma és a jóléti rendszer a nevelésbe vétel helyett inkább a családok gyermeknevelő tevékenységét segíti. S mindez a társadalom számára számszerűsíthető előnyökkel jár.

Fontos annak hangsúlyozása is, hogy a gyermek az ellátást lakókörnyezetében vagy ahhoz közel eső ellátási formában kapja meg, nem kiszakítva megszokott környezetéből, baráti köréből. Fontos megteremteni annak lehetőségét is, hogy a gyermek anyjával együtt kapja meg az ellátást lehetőleg a már több helyen működő anyás otthonokban.

Az ellátórendszer, illetve a gyámügy igazgatás korszerűsítésétől elválaszthatatlan a nyilvántartási rendszer egységesítése, megújítása és a személyes adatok kezelésének törvényi szabályozása. Fontos áttekinteni a személyes adatok védelmét, hiszen valamennyien tudjuk, milyen vihart kavart, hogy az állami gondoskodásban élő gyermekek adatai bekerültek az INTERNET adatbázisába. A Gyermeki Jogok Egyezményének szellemében fontos továbbá annak újragondolása is, hogy a gyermekeknek joga van származása és vérszerinti kapcsolata megismeréséhez, melyhez azonban módosítani kell a családjogi törvényünket, illetve az anyakönyvezésre vonatkozó jogszabályainkat is.

A törvényjavaslat tehát növelni kívánja a gyermek családjának illetve a szűkebb értelemben vett rokonságának a felelősségét, valamint a kistérségben megvalósuló ellátási formákat. Erre a kiépülő családtámogatási rendszerre támaszkodik a családhelyettesítési rendszer. Gyakorlatilag ezzel megfordíthatjuk a gyermekvédelmi rendszer felépítését, mert a törvényjavaslat a minden gyermek esélyegyenlőségét növelő jóléti rendszert tűzi ki szociálpolitikai célul, megvalósítva a gyermekek védelmét, s ezen belül kisebb hangsúlyt fektet az állami beavatkozások felépülő speciális védelemre.

Úgy gondolom, hogy hibás döntés lenne a gyermekvédelmet csak állami feladatként kezelni, hiszen a gyermekek védelme közügy, amely csak egy több szektorú gyermekvédelmi rendszer kialakítását célozhatja meg. Ebben pontosan meghatározott szerepet kap az állam, az önkormányzat, továbbá az egyházi és a társadalmi szervezetek. Ez több szektorú rendszer gyorsabban és hatékonyabban tud válaszolni azokra a kihívásokra amit a mai gyermekvédelem nehezen old meg. Gondolok itt az alkohol és drogfüggésre, a fiatalkori bűnözésre és egyáltalán arra a mentális problémára, amit a munkanélküliség és a szegénység idéz elő.

A törvényjavaslat ennek szellemében összefoglalja a gyermekek alapvető jogait, a jogok érvényesítésének garanciáit, a gyermekek védelmét biztosító pénzben és természetben nyújtott, valamint személyes gondoskodást nyújtó alap- és szakellátások formáit, a jogosultság feltételeit, annak megállapítását, az ellátások intézményrendszerét, továbbá a hatósági gyermekvédelmi kötelezés egyes formáit fő szabályait és a gyámügyi igazgatás fő szervezetét.

Úgy gondolom, hogy a törvényjavaslat alapelveivel teljes mértékben azonosulni lehet, ahhoz azonban, hogy egy jól működő rendszer kiépüljön, nagy hangsúlyt kell fektetni a képzésre, mind a szolgáltató ágazatban, mind a hatósági munkát végző köztisztviselők körében.

Talán az új korszakot megnyitó gyermekvédelmi törvény és az ehhez kapcsolódó itt bemutatott kiállítás méltón teremtheti meg azt a magyarországi gyermekvédelmet, amely átlátható, hatékony és családbarát.

Dr. Katonáné Dr. Pehr Erika
a Népjóléti Minisztérium
főosztályvezetője

AZ ISKOLA MINT ÁRTALOM

Hatodik életévük betöltésétől kezdve a gyerekek életének meghatározó színterévé és szervezőjévé az iskola válik. Némi túlzással azt lehetne mondani, hogy a gyerekek hatodik életévük betöltésétől kezdve nem „iskolába járnak”, hanem „haza járnak”, mármint az iskolából, hogy két iskolanap között bizonyos iskolai feladatokat otthon oldjanak meg, illetve kíséreljenek megoldani, továbbá, hogy az ezen feladatok megoldásához nélkülözhetlenül szükséges fizikai regenerálódás materiális forrásaihoz hozzájussanak. Ha komolyan és álszentség nélkül vesszük szemügyre a kérdést, azt kell mondanunk, hogy az „otthon” hovatovább egyrészt az iskola kihelyezett színterévé, másrészt a fizikai és mentális töltekezés állomásává degradálódik, ahol a gyerekeket „feltankolják” a létezésüket minden szempontból alapvetően meghatározó iskolai versenypályán való száguldásra. Nekem mármár a Forma-1 elnevezésű luxus örület szerviz állomásaira emlékeztet az otthon, ahol jószereivel minden ténykedés azt a célt szolgálja, hogy a versenypályára újra kigördülve a „masina” – mármint a család szemefénye – a lehető legversenyképesebben róhassa a köröket.

Nem tudom most pontos statisztikai adatokkal alátámasztani állításomat, de tény, hogy a 8 és 6 osztályos gimnáziumok megjelenésével az elmúlt közel egy évtizedben a családi életet új, le nem becsülhető veszély fenyegeti. Az iskola az érvényesülés előrehozott arénájává vált. A magyar közoktatás egyszerűen tudomásul vette, hogy az ún. szabadság jegyében szabad 6 éves gyerekeket felvételiztetni, szinte kötelező valamilyen felvétellel kiszűrni az oda nem valókat a 6 és 8 osztályos gimnáziumokból. A szakma pironkodás nélkül eltűri, hogy az oktatási rendszer egész működését a vezető pozíciókra törő társadalmi rétegek önérvényesítő törekvései rendeljék alá maguknak, hogy az iskolarendszer kettészakadjon egyfelől olyan középiskolákra, amelyek a közvéleményben a „tehetséggondozás” hovatovább egyedüli fellegetként jelennek meg egyszerre gerjesztve és kiszolgálva pedagógiailag és pszichológiailag abszolút igazolhatatlan presztízs-szempontokat, ezzel pedig súlyosan vegzálva a családok valamennyiét(!), másfelől pedig szellemi és anyagi értelemben egyaránt pauperizálódó általános iskolákra.

Az az igazán ördögi a dologban, hogy ebben az önmagát gerjesztő erőterben a kérdés azt is „magnetizálja”, akinek esze ágában sem lett volna a 8. általános iskolai évfolyam befejezése előtt arra gondolni, hogy gyermekével iskolát változtasson. De, ha egyszer az ún. „jobbak” elgravitálnak az általános iskolából már a 4. évfolyam után, akkor a lelkiismeretes szülő minimum töprengeni kezd azon, mi lesz a gyerekével, ha a kizselektáltak között, azaz a maradók – értsd „a maradék” között marad. Még súlyosabb a kérdés a 7. évfolyamon, ahol valóban csak azok maradnak, akiknek nem volt módjukban egy, az elitiséggel kacérkodó 6 osztályos gimnáziumba menni. A „menni vagy maradni” hamleti kérdése akarva-akaratlan a 4. és 6. osztály után (praktikusan már ezen évfolyamok során) minden család asztalához hívatlanul is oda ül. Ebben a helyzetben a maradás is döntéssé válik, az elmenők – kulturális és anyagi előnyök birtokosai – mindenkit döntésre kényszerítenek. Ez valóságos „vírusfertőzés” az iskolarendszer nagy komputerében: minden program megfertőződött, a mondatok szétetek, az értelmes emberi és pedagógusi beszéd lehetetlenné vált. A dologban az a valóban tragikus, hogy a vírus ellen nem lehet védekezni. Nem lehet azzal áztatni magunkat, hogy az iskolaváltoztatással és annak minden anyagi és egyéb következményével ma még mindig csak azoknak kell szembenézniük, akik ezt eredendően akarták.

Aki nem ringatta magát illúziókba, és volt bátorsága arra, hogy nyitott szemmel járjon az iskoladzsungelben, az mindig is tudta, hogy a gyerekek és a családok először éppen az iskola közreműködésével kénytelenek tudomásul venni, hogy politikai értelemben biztosított szabadságuk társadalmi determináltságok hálójában vergődik. Az iskola tükröt tartott az első osztályos kis nebulók képe elé: ilyen vagy! A tükröt persze történelmi folyamatok foncsorozták, azon társadalmi osztályok és rétegek érdekei szerint, amelyek a 19. század második felében Európa-szerte létrehozták a közoktatás rendszereit. Mifelénk, ahol a német mintára szervezett iskolarendszer háromtagú szigonya

máig aktuális szimbóluma lehetne az oktatási rendszernek, mindig is csak az volt a kérdés, hogy kit melyik ágra tűz fel a kényszer, illetve juttatnak a gazdasági és kulturális privilégiumok. A magát általánosnak nevező, szervezeti kereteit és tanterveit tekintve egységes, ám belső mechanizmusait tekintve nagyon is strukturált általános iskola végén az utak mindvégig három felé ágaztak: a gyerekek mintegy fele került a szakk munkásképző intézetekbe, a másik fele az ún. „királyi” úton: a gimnáziumokban lépkedett az egyetemek és főiskolák, s rajtuk keresztül a társadalmi-politikai elit irányába, illetve a szakközépiskolák grádicsain a gazdasági-műszaki középkádarség pozíciói felé. A mindvégig szelektív logikára működő középiskolázás az általános iskolák egész működését alapvetően a középfokú iskolázás valamely szektorába való kiválasztás funkciójának rendelte alá. Ezért öltötte magára az értékelés az „osztályozás” bírói talárját: a gyerekek osztályozásáét tanulmányi eredményeik szerint különféle kategóriákba, ami szemérmesen takarta el azt a minden vizsgálat által igazolt nyilvánvaló tény, hogy az iskolai teljesítmények legalább fele részben nem csak a születés genetikai egyenlőtlenségeit képezik le, hanem a valahová születés társadalmi egyenlőtlenségeit is.

„Boldog idők”, amikor még azt hihettük, hogy „csak” a kulturális egyenlőtlenségek mechanizmusai révén öröklődnek generációról-generációra a társadalmi előnyök vagy hátrányok. Vagy: „boldogtalan idők”, amikor a társadalmi egyenlőség perspektívájának szocialista illúzióiban ringatózva azzal áltathatták magukat a minden gyereket egyaránt értéknek tekintő pedagógiai filantrópok, hogy e feudális tradícióktól nehezen szabaduló kis hazában legalább a polgári forradalom jelszavait oktatásszervezési és iskolázási alapelvekké lehet átlényegíteni.

Mára már, a történelmileg megkésett eredeti tőkefelhalmozás hazai változatának görbe tükrében látható, milyen százalmasan nevetséges minden illúzió, amely elfedi, hogy a gazdasági egyenlőtlenségek nemcsak az anyagi javak, de a műveltség társadalmi elosztásában is radikálisan törnek utat maguknak. Az egyetemek drága pénzért szervezett ún. „nulladik” évfolyamai, a 6 osztályos gimnáziumok borsos áron kínált felkészítő tanfolyamai (amelyek befogadó kapacitásának az igényekhez képesti szűkössége árfelhajtó tényező), a magániskolák egy részének kevesek által megfizethető árai a társadalmi szelekció porondjáról a művelődéstörténet múzeumába utasították a „kulturális előnyök” menti kiválasztás eufemizmusát, hogy a művelődés forrásaihoz való hozzájutás megvásárolhatóságának nyers őszinteségével ajándékozzanak meg bennünket.

Mind evvel pedig az iskola belső pszichikus erőterére nézve is tragikus következmények járnak. Az iskola ártó tényezővé válik.

1. Az érdeklődést az érvényesülés érdekei váltják fel, illetve rendelik alá maguknak. A gyerekek nem azt tanulják, ami érdekli őket, hanem azt, amiről azt hiszik, hogy érdekükben áll. És nem csak az egyetemeken és főiskolákon! Már az általános iskolákban is olyan helyi tantervi variánsok, fakultációk és olyan kiegészítő foglalkozások szerveződnek, amelyek motivációi a gazdasági és társadalmi érvényesülés forrásvidékén erednek.

A „szellem szabadságát” kalodába zárja a „megfelelés kényszere”. a versenyben való helytállásé. Elvész a gyerekkor, az ifjúkor sajátos szabadsága arra, hogy az önfelfedezés és az önkibontás időszaka lehessen. az ember persze később úgy is megalkudni kénytelen vágyai és lehetőségei örökös párviadalában. De torz felnőtt lesz belőle, ha gyerekkorában és ifjúkorában annyira sem mehet személyiségének felfedezésére és megalkotására rendelt utakon, hogy később legalább legyen minek megalkudnia a valóság kényszereivel.

2. Az iskola versenye a gyerekekért a „kurrens” ajánlatok irányába tereli a pedagógiai ethoszt. Ezzel észrevétlenül meg is öli. A pedagógiai lelkiismerete a tanulólétszámért (a tanulók utáni „fejpénzért”) és különféle pótlólagos normatívákért, többlet-kvótákért folyó tülekedés váltja fel. Sajátos fintora ennek, hogy nagy mértékben elszaporodtak a művészeti programokat meghonosító iskolák, mivel hogy az ilyen típusú tevékenységért külön normatíva jár. Nemes célokat szolgáló törekvésből karikatúrát rajzol a szegénység: miközben a tehetősebbek a vágyott vállalkozói erényeket és képességeket hajszolják menedzser-előképzésnek tekintve az általános képzést is, addig a szegényebb végeken „kényszerhegedűsök” húzzák hozzá a kíséretet.

Hovatovább minden gyerek és család védelemre szorul:

a) a kiszorulókat a marginalizálódás ellenében;

b) a „győztesek” a „mókuserék-effektus” ellenében, mivel hogy annak, akit „felfelé” szelektált a verseny egy korai kezdésű középiskolába nem lehet és nem illik elhagynia a drága pénzen vagy nagy erővel meghódított iskolát, még akkor sem, ha később bebizonyosodik, hogy az ambíciók (feltehetően inkább a szülőké, mint a gyermekeké) nagyobbak voltak a felfedezettükénél, vagy korábban szüretelték le őket, mintsem, hogy a hiteles választáshoz beérhettek volna;

c) a családok az iskola „háttérintézményévé” válása ellenében, a saját értékeikre figyelés lehetősége, a gyerekek bontakozó valóságos milyenségének tisztelhetősége érdekében.

A gyermekvédelem ma már nem csak a társadalomból kipottyanóban lévők védelme, hanem az egész jövőbeli társadalomé. Fő támadási pontja át kell helyeződjen az egyénekről az iskolára, amelyet mint intézményt kell immár védenie attól, hogy korlátozás nélkül érvényesülő piaci mechanizmusok kiszolgáltatottjává váljanak.

Loránd Ferenc

GYERMEKSORSOK 1996.

Mikor beültem erre az előadásra, azt gondoltam, hogy borzasztó kellemetlen helyzetben leszek, mert én csupa rosszat fogok mondani, most pedig duplán kellemetlen helyzetben vagyok, mert úgy gondolom, hogy nekem kellene itt a végén jót mondani.

De sajnos el kell keserítenem mindenkit, mert igazából nem tudok jót mondani, mert az intézményes gyermekvédelemben mi azokkal a gyermekekkel találkozunk, akik a társadalmi zavaroknak és képtelenségeknek áldozataivá válnak és velük kellene valami pozitívat kezdeni, vagy elérni.

Én a tanár úr példáját csak annyiban módosítanám, hogy a Forma 1-ben csak benzint nem lehet betölteni, minden más lehet. Tehát ebből következően azzal a anyaggal kell dolgozni, eszközrendszerrel, ami a rendelkezésünkre áll. Szeretném előre elmondani, hogy kik azok a napi gyakorlatban dolgozó kollegák, akiktől az én információim származnak. A Gyermekvédő Intézetnek van egy utcai Gondozó Szolgálat, amely egész hamar az utcán próbálja elérni a gyermekeket, vagy fiatal felnőtteket, akik bajba kerülnek. Munkájukról rendszeresen készítenek anyagokat, így a Vida Zsolt és Barta György által készített anyagot használtam abban a részben, ahol a gyermekkoldulásról szeretnék néhány szót mondani. Az állami gondoskodásba került gyermekekkel kapcsolatos adatokat pedig Both Éva és Halászné Molnár Anna kolleganőm dolgozták fel. Nem fogok rájuk folyamatosan hivatkozni, azért mondtam az elején.

A gyermekkoldulás kérdésköre:

Azért beszélek erről, mert azt gondolom, ezt egyre többet látjuk, egyre többször akadunk össze az utcán kéregető, kolduló gyermekekkel. Ez a jelenség nem tegnapi, régebbi, 3 évvel ezelőtt robbant, és vált olyan látványossá, hogy a szakmát is és a politikai köröket is izgatni kezdte. Ez utóbbiak úgy gondolták a problémát megoldani, hogy többen is fölverték a telefont, felhívták a Gyermekvédő Intézetet, hogy „na mi lesz már, tessék ezt a problémát főlszámolni!” Mi úgy gondoltuk, hogy nem feltétlenül az a megoldás, hogy kirohanunk az utcára, összegyűjtjük a gyermekeket, bevisszük az intézetbe, hanem arra vetemedtünk, hogy szeretnénk volna megtudni, hogy vajon miről is szól az, ha a gyermekek kint vannak az utcán. Miért koldulnak? Mi ennek a háttere? Egy fél évig tartó megfigyelési folyamat eredményeként a következő sajnálatos dolgokra kellett rájöttünk:

Feltételeztük, hogy a gyermekkoldusok azért vannak az utcán, mert megélhetési gondjaik vannak, megélhetési koldulás folyik. Aztán a vizsgálatok során sajnos arra derült fény, hogy a gyermekeknek a nagyobbik része, közel 90%-a bérkoldulást folytat. Tehát azért ül ott kint, hogy felnőtteket, egész felnőtt csoportokat tartsanak el. Aztán kiderült, ami valószínűleg már többek számára is világos, hogy ezeknek a gyermekeknek a zöme nem magyar állampolgár, hanem Kelet-Európa különböző régióiból hozzák őket ide. Ezt vagy a saját szüleik teszik, vagy a szüleik idegeneknek adják át őket erre a célra. Az derült ki, hogy alapvetően igazodik a bérkoldulást az idegenforgalmi szezonhoz, tehát a nyári-őszi és a kora tavaszt kihagyva a tavaszi időszakhoz. Egészen különös dolgokat tapasztaltunk, tapasztaltak a kollegáim, akik ezt vizsgálták, hogy oly mértékig szervezett a dolog, hogy a gyermekeket 2 hetente, 3 hetente megforgatják a különböző helyszíneken. Tehát dolgozik a gyerek 2 hetet a Metrón, ott koldul, aztán átviszik az Oktogonra, majd onnan átviszik a Blaha Lujza térre, aztán átviszik valamelyik McDonald's-hoz. És ezeket a gyermekeket azután visszaviszik 1 hónap múlva, 2 hónap múlva, és hoznak helyettük másokat. A történetnek az a része, ami a megélhetési koldulásról szól, az főleg azért lehet izgalmas, mert a készülő a gyermekek védelméről szóló törvény azt mondja, hogy különböző juttatásokat fog biztosítani a családoknak annak érdekében, hogy egyben maradhassanak, és el tudják látni egymást. Ez a 10%, aki megélhetés miatt koldul ma a fővárosban, ők valóban magyar állampolgárok. Amikor mi megajánlottuk nekik, hogy segítséget nyújtunk abban,

hogy a jelenlegi szociális ellátó rendszerben nyújtandó támogatások megszervezésében támogatást nyújtunk nekik, elmesélték, hogy ők szeretnék látni azt a szociális ellátó rendszert, amelyik ugyanannyi jövedelmet biztosít számukra 1 napon, mint amit ők így koldulásból össze tudnak szedni. Itt egész komoly pénzekre kell gondolni, nyilván a bérkoldulásnak is azért van értelme és azért csinálják. 30-40 ezer forintok körül is lehet havonta amit egy gyermek egy jobb helyen össze tud szedni, amit persze azonnal elvesznek tőlük. Ezen tények ismeretében világos, hogy nem tudtuk a problémát megoldani. Annak azonban nagyon örülök, hogy a kollegáimat nem küldtem ki az utcára, hogy gyűjtsék be a gyermekeket, mert miközben ezeket az információkat gyűjtötték a bérkoldulást folytató gyermekekről, azt tapasztalták, hogy mindig nagyon szervezeten, több felnőtt vigyáz rájuk, akiknek meghatározott összeg után, meghatározott idő után le kell „adni” a pénzt, tehát a gyermeknél sosincs ott a teljes összeg, amit ő aznap begyűjtött. Nagyon nagy bajba kerültek volna a kollegák, ha megpróbálják ezeket a gyermekeket bárhova is bevinni. Nem vagyok benne egészen biztos, hogy kizárólag hatósági eszközökkel oldható meg ez a probléma. Amennyire sikerült tájékozódunk a nemzetközi gyakorlatot illetően ezeknek a gyermekeknek a védelmében az derült ki, hogy vannak olyan nappali intézmények, a hajléktalan ellátó rendszeren belül a melegezőhöz hasonlítható ez a leginkább, ahova ezek a gyermekek a holt szezonokban – a napnak vannak holt időszakai 1-2 óra – bemehetnek, mosakodhatnak és jobb esetben ott foglalkozzanak is velük, próbálják őket oktatni, lelki segítséget nyújtani számukra. Ezzel itt Magyarországon tudtommal még senki nem foglalkozik, ebben a pillanatban csak a probléma feltárásáig sikerült eljutni. Számomra a kép eléggé lehangoló, nem részletezném, hogy milyen kegyetlenségek fordulhatnak elő – csonkolások, csonkítások – annak érdekében, hogy a gyermek még szívszorítóbb látványt nyújtson annak érdekében, hogy több pénz tudjon begyűjteni. Az azonban szemmel látható, hogy a bérkoldulásra használt gyermekeket tudatosan válogatják a különböző testi fogyatékosok közül. Annyit még sikerült megtudnunk, hogy magyar családok Németországba járnak koldulni elsősorban. Ennek a felderítése nyilvánvalóan már nem a mi utcai gondozó szolgálatunknak a feladata, ez sokkal mélyebb és alaposabb vizsgálatot igényel.

Az állami gondoskodásról:

A következő blokkban az állami gondoskodásról szólnék, de nem túlzottan részletezve, mert önmagában is eléggé elkeserítő és elég sok elkeserítő dolgot hallottunk ma már.

Az állami gondoskodásba bekerült gyermekeknél csak megerősíteni tudjuk azokat a negatív tendenciákat, amit az előttem szólók elmondtak. Általában elmondható, hogy az állami gondoskodásba bekerült gyermekek száma csökkent. Igen jelentősen csökkent az elmúlt időszakban országosan is, és a fővárosban is. Próbáltuk megnézni, hogy mi az oka ennek? Mi lehet a háttérben? Első körben mondható, – bár nyilván hogy relatív számokban mérve nem biztos, hogy igaz ez a csökkenés, – hogy egyáltalán kevesebb gyermek születik ma Magyarországon. Ez persze még önmagában nem feltétlenül oka annak, hogy kevesebben kerüljenek be, de mi úgy véljük, hogy ez egy ok lehet. A második oka, az talán egy pozitívum, hogy megjelentek azok a civil szervezetek, azok a szolgáltatások, amelyek leveszik, illetve elébe mennek azoknak a problémáknak, ahol a család megsegíthető, a családban kezelhető a probléma és nem emelik ki azonnal a gyermeket a családból. Ezt bizonyítani nem tudjuk, csak nagyon szeretnénk, ha ez valóban így lenne.

A harmadik ok azonban igencsak elkeserítő kell hogy legyen, ez pedig az, hogy a társadalomnak az érzékenysége, a társadalom reakciójának ingerküszöbe valahova egészen máshova tevődött. Ma már mint ahogy mondtam, vannak gyermekkoldusok, ezen sem nagyon lepődünk meg különösebben, kezdünk hozzászokni, kezdjük elfogadni. Kezdjük elfogadni azt, – hogy az iskolához visszatérjünk, – hogy vannak gyermekek, akik éhesen mennek iskolába, onnan éhesen mennek haza, hogy nincs már pénze a szülőnek arra, hogy megfizessék az iskolai étkeztetést. Vannak gyermekek, akik nem tudnak bizonyos ellátásokhoz hozzájutni, s ezt mind-mind elfogadjuk. Sokkal később van az a pont, amikor úgymond betelik a pohár. Mindezek mellett a bekerült gyermekekre vonatkozó összesített adatokból néhány dolgot szeretnék ismertetni.

Amikor bekerülnek a gyermekek, akkor már közel 2/3-uk túlkoros iskolai okítást illetően. Súlyos elmaradásai vannak, amiket be kellene hozni. Ezt úgy próbáljuk behozni jelen pillanatban további sérelmekkel, hátrányokkal terhelve mindazt, amit az iskola eddig is nyújtott, hogy védett belső iskolákat hozunk létre számukra, ahol még a kinti iskoláknál is alacsonyabb követelményeket támasztunk velük szembe, védett környezetben megóvjuk őket, eljuttatjuk egy végbizonyítványig, majd megpróbáljuk ezt a végbizonyítványt ezek között a piaci körülmények között eladhatóvá tenni, és szakmához juttatni a gyermekeket. Itt abba hagyom, mert nyilvánvaló, hogy mindenki tovább tudja gondolni a történetet.

Teljesen megdöbbentő volt az én számomra, hogy az állami gondoskodásba került gyermekek családja zömmel egyszülős család, a gyermekek egy szülővel nevelkednek, illetőleg mint a beutalás ténye mutatja nem sikerült ez az egyszülős modell, valamiféle disszunkció lép fel a szülő-gyermek kapcsolatában, a szülő működésében, vagy a gyermek működésében.

A harmadik, szintén igen súlyos adat, hogy a gyermekeink szüleinek zöme, tehát 2/3, 3/4 része semmiféle piaci viszonyok között használható szakmával vagy munkaviszonnyal nem rendelkezik. Tehát önmagában a családnak a léte, a család fenntartásának esélyei igencsak rosszak, ebből következően hiába oly jó, olyan hatékony – mert úgy gondolom, hogy az – a működő gyermekvédelem rendszere, ha nincs hova visszagondozni a gyermeket, akkor sajnos ez egy reménytelen küzdelem. Úgy néz ki, mintha a vakbélműtét után nem lenne kinek a beteget visszaadni, továbbra is kórházban kellene kezelni. Jelen pillanatban az történik a gyermekvédelemben, hogy a műtét sikerült, csak a beteget nem lehet hazaküldeni, mert az a rendszer, amelyiknek fogadnia kellene, a család, vagy a szűkebb környezet, az erre nincs felkészülve. Ebben a pillanatban abban reménykedem, hogy a gyermekvédelmi törvény ennek a feltételeit meg fogja teremteni és mód nyílik arra, hogy egy szakellátás után a gyermekek visszakerüljenek mihamarabb a saját családjukba. Akit közben természetesen felkészítettek erre, tehát nem kiemelve a gyermeket magára hagyják a családot. Ennek megoldására a készülő törvényben sok jó rendelkezés van. Nyilván rajtunk múlik, hogy végre tudjuk-e hajtani.

Nem szeretnék további horrorisztikus adatokat előadni a gyermekvédelemben bent lévő gyermekekről és családjaikról, szeretnék egy pozitív történetet is elmesélni. Ez pedig bármilyen furcsa, a hajléktalan ellátásból nőtte ki magát az elmúlt néhány évben, ez pedig a hajléktalan családok, leányanyák, egyszülős családok és teljes családok együttes ellátására kialakult lakásotthoni, anyaotthoni és krízisotthoni rendszer.

Sajnos ebben a pillanatban az országban az ilyen ellátást nyújtó férőhelyek száma nem éri el a 700-at. Szülő és gyermek együtt. Ennek zöme a fővárosban van, ebből négyet a Gyermekvédő Intézet működtet 1990-től folyamatosan fejlesztve. Pozitív tapasztalatunk az, hogy az állami gondoskodásból nagykorúvá vált és gyermeket szülő volt gondozott is képes szülővé válni, képes a gyermekével együtt maradni akkor, hogyha engedjük őt szülővé válni, s elfogadjuk azt, hogy neki segítség kell ahhoz, hogy a gyermekét maga nevelje. 1990-től a mai napig több mint 100 ilyen családdal, félcsaláddal, egyszülős családdal volt dolgunk, és mindössze 2 gyermeket kellett ezekből a családokból állami gondoskodásba venni, azért mert a szülők végül is nem bírták megoldani a problémáikat egymással vagy külön-külön. Én úgy gondolom, hogy egy társadalom akkor tisztességes, ha először is módot és lehetőséget ad arra, hogy a nagyon differenciált családmoddellen belül a család a gyermekkel maradjon, mert a gyermekeknek megítélésem szerint az az első számú érdeke, hogy a saját szülei neveljék. Csak akkor vehetjük el a saját szüleitől, ha a saját szülei is minden támogatást megkaptak abban, hogy a gyermeküket fölnevelhessék.

Nagyon reménykedem abban, hogy a készülő gyermekvédelmi törvény erre ad módot és lehetőséget.

Dr. Radoszav Miklós
a Fővárosi Gyermek- és Ifjúságvédő Intézet
igazgatóhelyettese

A KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK AZ ÚJ KÖNYVTÁRI TÖRVÉNYBEN

A rendszerváltás utáni években a magyar könyvtárpolitika egyik központi kérdésévé vált egy új könyvtári törvény megalkotása. Számos műhely és fórum kapcsolódott be az előkészítés munkájába. Az ennek során született dolgozatok komoly mértékben járultak hozzá a könyvtárosi tudat alakításához, talán korszerűsödéséhez is. Az eredmények magában a törvényben természetesen csak áttételesen és tömörített, jogi formában jelentkezhetnek. Úgy véljük, éppen a könyvtárosi közgondolkodás szempontjából haszonnal járhat a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár műhelyében készült tanulmány közzététele, függetlenül attól, hogy gondolatai mennyiben találtak utat az új könyvtári törvénybe. A közreadás másik indoka, hogy a benne kifejtett álláspont jól tükrözi a könyvtár által vallott eszméket, s így az olvasó képet kaphat arról, milyen megfontolások állnak a mindennap gyakorlata mögött. (A szerk.)

A tanulmány megírásakor még kérdéses volt, hogy az új könyvtári törvény a könyvtárügy egészére, vagy néhány könyvtártípusra, vagy esetleg csak a közművelődési könyvtárakra fog kiterjedni. A jelen megfontolások abból indultak ki, hogy az önkormányzatok által fenntartott könyvtárak mindenképpen a könyvtár hatálya alá fognak esni, de megkerülhetetlenek azok a kapcsolatok, amelyek őket más könyvtárakhoz, a könyvtárügy egészéhez fűzik.

A törvény kiindulási alapja

A törvénynek mindenképpen az állampolgárok könyvtári ellátásához való jogából kell kiindulnia. Ezt pedig az alkotmánynak kell rögzítenie. Kérdés, megteszi-e?

Az talán nem ütközik nehézségbe, hogy közvetetten levezessük akár a jelenleg érvényes, akár a tervezett új alkotmányból a könyvtári ellátáshoz való állampolgári jogot, ám kérdés, hogy gondolatmenetünket az illetékesek elfogadják-e. A biztonság kedvéért feltétlenül szóvá kell tenni, hogy az alkotmány jelenlegi tervezete nem tartalmazza expressis verbis a könyvtári ellátáshoz való jogot, sem egyéni, sem kollektív jogként.

A törvény preambulumának azt kell kifejtenie, hogy a modern információs, polgári, demokratikus, posztindusztriális, információs – a jelzőket talán még lehetne sorolni, – társadalomban való létehez nélkülözhetetlen a naprakész, visszakereshető, releváns, személyre szabott stb. információ. Aki nem jut hozzá a napi életvezetéshez, szakmája gyakorlásához, személyes stratégiai és taktikai döntéseihez, szellemi rekreációjához stb. szükséges információkhoz, aki elől bármilyen ok miatt elzáródnak az információs források, az másokkal szemben behozhatatlan hátrányba kerül. Ezért alanyi, emberi, állampolgári joga van mindenkinek az információhoz. A társadalom dolga, hogy meghatározza és rendelkezésre bocsássa azt a módot vagy eszközt, intézményt vagy szolgáltatást, amely révén az állampolgár – adott feltételek mellett – hiteles, teljes, elfogulatlan, előredezett és visszakereshető információkhoz juthat.

A történelmi fejlődés folyamán az információáramlásnak számos csatornája alakult ki, amelyek egymás mellett, egymást kiegészítve léteznek, s állnak az állampolgár rendelkezésére. Azonban történelmi tapasztalat, hogy mindaddig a könyvtár az az intézmény, amely integrálni képes a

különböző csatornák által gyűjtött és szétsugárzott információkat. Így a könyvtár kitüntetett helyet foglal el közöttük, s a jogalkotó jól teszi, ha a könyvtárat választja ki preferált eszközként az információhoz való jog általános garantálására.

A könyvtár elnevezése

Formai kérdés, ám tartalmi változást jelez. A fenti értelemben felfogott könyvtár szerepköre lényegesen különbözik a korábbi értelmezéstől. Az elmúlt évtizedekben közművelődési könyvtárnak nevezett intézmény hazai fejlődése messze meghaladta azokat a határokat, amelyeket jelenlegi neve sugall. A könyvtár már nem csak művelődési vagy közművelődési (mi a két terminus közötti különbség?) intézmény, hanem a társadalom és az egyén minden életfunkcióját szolgálja. Ezt a lényegi változást célszerű lesz az elnevezés megváltoztatásával a törvényben is érzékeltetni. A szakmában egyre inkább elterjed a közkönyvtár vagy a nyilvános közkönyvtár névhasználat, amely egyébként jobban illeszkedik a nemzetközi terminológiához is.

Az új terminus mindkét eleme fontos tartalmat közvetít. A nyilvánosságnak az az értelme, hogy e könyvtártípus használatából senki nem zárható ki, mindenkinek jogában áll élni szolgáltatásaival, a közösségnek (köz-) pedig az, hogy a közösség, a társadalom tartja fent közpénzekből, közszolgáltatásként, ugyanúgy mint sok más, a mindennapi élethez nélkülözhetetlen szolgáltatást.

A nyilvános közkönyvtár demokratizmusa

Néhány politikai jellegű saroktétele is tisztázni kell a törvénynek. Ezek közé az alábbiak tartoznak.

Egy demokratikus társadalom működésének alapfeltétele az információk szabad áramlása. Csak az információkhoz (ideértve tartalmi és formai megkülönböztetés nélkül minden információt) hozzáférő, az információkat felhasználó állampolgárok képesek a demokratikus értékekre épülő társadalmat működtetni, a maguk boldogulását ezen belül előmozdítani. A könyvtár e felsőbb cél elérésének egyik alapvető feltétele. A könyvtár nem tudja ezt a feladatát betölteni, ha bárkit bármi ok akadályoz a használatában, legyen ez az ok anyagi, fizikai, lelki stb. A törvénynek azon kell lennie, hogy kiküszöbölje ezeket a gátakat, vagy legalábbis lényeges intézkedéseket tegyen fokozatos, de mielőbbi lebontásukra. Egy demokratikus társadalom nyitottsága nem engedi meg, hogy alapintézményei egy bizonyos ideológia, világnézet, politikai irányzat mellett kötelezzék el magukat. Az információközvetítésben minden ilyen jellegű szűrés megengedhetetlen cenzúrát jelent. A könyvtár kötelessége, hogy elfogultság nélkül tárja az állampolgárok elé az egymással ütköző nézeteket, eszméket.

Ugyanígy nem tehet megkülönböztetést használói körében nemre, fajra, vallásra, nemzetiségre, állampolgárságra (érvényesítsük a vendégjogot a könyvtári törvényben!), politikai nézetekre, életkorra való tekintettel, sőt az állampolgároknak joguk van ahhoz, hogy a könyvtár a szolgáltatások nyújtása során legyen tekintettel ezekre a sajátosságokra, pozitív diszkriminációt alkalmazva.

A biztonság kedvéért, s megelőzendő bizonyos helyi túlkapásokat rögzíteni kell, hogy egy magyar (és külföldi) állampolgár bármely nyilvános közkönyvtárat ugyanolyan feltételek mellett használhat, mint annak a településnek a lakosa, amely a könyvtárat fenntartja. (Nehogy valamely önkormányzat magasabb beiratkozási díjat kérjen a nem helyi lakostól!)

Megkülönböztetett ellátás

Bár a preambulumban föltételezhetően kimondatik, hogy mindenkinek ugyanolyan joga van a könyvtári ellátásra, s a könyvtárhasználatból kizáró akadályokat fel kell számolni, a törvénynek külön is foglalkoznia kell a megkülönböztetett figyelmet kívánó lakossági csoportok könyvtári ellátásával.

Ezek a következők lehetnek: gyerekek (12 éves korig) vagy fiatal korosztályok (16 éves korig) egészségi állapotuk miatt hátrányos helyzetben lévők (bár a rokkantság manapság túlságosan széles kategóriává vált), nemzetiségek (beleértve a cigányságot is), társadalmi státusuk (szegénység, munkanélküliség stb.) szerint hátrányos helyzetben lévők; kérdés hogy ide kell-e sorolni a lakóhelyük (kicsi és szétszórt települések) lakóit is, ugyanis az ellátás megszervezése kapcsán lenne helyesebb erre a problémára tekintettel lenni.

A kérdés csupán az, hogy elegendő-e a törvényben pusztán megemlíteni, hogy e társadalmi csoportok speciális ellátást és törődést igényelnek, vagy azt kellene-e kimondani, hogy ez a speciális ellátás jár is nekik. S ha igen, miből? Magyarul: a könyvtár olyan feladatának kell-e tekinteni, amelyet a helyi önkormányzat, mint fenntartó finanszíroz, vagy mód nyílik arra, hogy központi előirányzat fedezze a többletköltségeket? Az utóbbi megoldás esetén a gyerekek aligha kerülhetnek be ebbe a csoportba. Bár ki tudja?

Bármelyik megoldást választja is a jogalkotó (a legcélszerűbb egy vegyes finanszírozás lenne: a helyi költségvetést is, a megyei és az országos szintet is terhelné ez a feladat), egy bizonyos: a pozitív diszkrimináció többletköltségekkel jár, ugyanis az általános ellátáson felül kell e rétegek speciális igényeit kielégíteni. A ráfordításokat a törvény aligha számszerűsítheti. Valószínűleg csak az elvi követelményt fogalmazhatja meg, a konkrét méretezést pedig ismét csak szakmai irányelvekre kell bízni.

A nyilvános közkönyvtár fogalma

Kérdésnek tűnik, hogy meg kell-e határozni a törvénynek a könyvtár fogalmát. Ugyanis kézenfekvő, a társadalom közgondolkodásában magától értetődő tartalommal bíró fogalmakat nem szükséges meghatározni, talán még jogszabályban sem. Ugyanakkor azt sem szabad elfelednünk, hogy a közgondolkodásban élő könyvtárképbe ugyan beilleszthetők a korszerű könyvtár jellegzetességei is, de nem magától értetődően tartoznak hozzá. Ezért talán célszerűnek mutatkozik egy nagyon tág kereteket szabó könyvtárfogalmat felvázolnunk, nagyjából a következő paraméterek mentén:

- a különféle hordozókon megjelenő tudományos, szakismereti, szépirodalmi, művészi (kivéve az eredeti műalkotásokat) és adatszerű információk beszerzése, rendszerezése, tárolása, rendelkezésre bocsátása, szükség szerinti selejtezése,
- hozzáférés biztosítása ezen információk más szervezetek által tárolt gyűjteményeihez,
- segítség nyújtása a releváns információk azonosításához, lokalizálásához, beszerzéséhez és felhasználásához,
- színtér és technikai segédeszközök biztosítása szükség és lehetőség szerint mindazon kulturális tevékenységhez, amely az információk felhasználásával, feldolgozásával kapcsolatos.

Intézmény vagy szolgáltatás

A könyvtár voltaképpen intézményi, ha úgy tetszik, materiális és szervezeti keretek és feltételek között nyújtott szolgáltatás. Minél szűkebbek ezek a keretek, az adott könyvtárnak annál inkább kell támaszkodnia a más szervezetek által tárolt és rendelkezésre bocsátott információgyűjteményekre. Tőlük az információkat anyagi hordozókon, vagy azok nélkül, elektronikus impulzusok formájában kaphatja meg.

A törvény szempontjából a fő kérdés itt az, hogy mekkora információmennyiséget kell vagy célszerű helyben biztosítani, s mennyit inkább más forrásokból, alkalmanként beszerezni. Ez az arány természetesen történelmileg változik a különféle feltételek függvényében. Általában azt tapasztaltuk, hogy mind erősebb a külső források igénybevétele, bár nem csökken, sőt nő a helyben hozzáférhető információgyűjtemény is.

Ez az elméletinek látszó kérdés akkor nyer gyakorlatias értelmet, amikor a könyvtári minimum, a helyi könyvtár minimális, pontosabban optimális (nem tévesztendő össze a maximálissal!) méretezésére kerül sor. A probléma valójában attól kényes, hogy az igények minősége elvileg nem függ annak a közösségnek a nagyságától, amelyben felbukkannak, ám ugyanakkor a közösség nagysága föltétlenül meghatározza a helyileg rendelkezésre bocsátható információ tömeg méretezését. Bár kétségtelen, hogy bizonyos minőségű igények mennyiségileg szinte elhanyagolhatók kis lélekszámú közösségekben, kielégítésükre mégis megnyugtató megoldást kell találni.

Így a könyvtárat nem mint egy olyan intézményt kell kezelnünk, amely bizonyos mennyiségű információhordozót saját falai között tárol, s ettől válik könyvtárrá, hanem mint olyan szolgáltatás, amely képes az ellátandó közösség információs igényeinek kielégítésére, s praktikus kérdéssé válik, hogy ennek érdekében a szükséges információknak mekkora hányadát tartja saját falai között, s mekkora hányadukat szerzi be más, külső forrásból. Nyilván ez is, az is pénzbe kerül, s a fenntartó megítélésétől függ az optimális arány megállapítása. A döntés meghozatalához természetesen az állami és/vagy szakmai szervek, szervezetek útbaigazítással szolgálhatnak, sőt szolgáljanak is.

Állomány

A könyvtári állomány az információhordozók minden formáját felöleli, s tartalmi határait a használói kereslethez való igazodás és az értékorientáció jelöli ki. További problémák is tisztázásra szorulnak.

A nyilvános közkönyvtárak nem azzal a céllal szerzik be az információhordozókat, hogy örök időkre megőrizzék őket, ellenkezőleg: annak tudatában, hogy hosszabb-rövidebb idő után kikerülnek az állományukból akár fizikai tönkremenetel, akár tartalmi elavulás, akár használói érdektelenség következtében. Így semmiféle archiválási kötelezettség nem terheli őket, két kivétellel (helyismereti dokumentumok, nemzeti kulturális értékek). Ebből következik az is, hogy a könyvtári állományra nem lehetnek érvényesek ugyanazok az előírások, mint amelyek a közvagyon egyéb formáira állnak. A közkönyvtári állományok mint élő és állandóan változó összetételű gyűjtemények képezik részét a nemzeti kulturális örökségnek. A törvényben ezt aligha lehet részletesen kifejteni, annyit azonban meg kell mondani, hogy – a két kivételes kategóriától eltekintve, – fenntartó által kiadott szervezeti és működési szabályzat előírásai szerint a könyvtár köteles állományából kivonni és egyéb módon hasznosítani (átengedés hazai és külföldi könyvtáraknak, eladás intézményeknek és magánszemélyeknek, ipari felhasználás) a fölöslegessé vált dokumentumokat.

A helyi vonatkozású, a helyismereti információhordozók terén a fenntartó, s nem a törvény róhat archiválási kötelezettséget a közkönyvtárra. Az archiválási felelősség mibenlétét azonban rögzíteni kell: eredetiben vagy másolatban őrzendő-e meg a dokumentum, el kell-e követni minden lehetőséget az eredeti fizikai állagának megőrzéséért, vagy pedig tudomásul kell-e venni a dokumentum anyagának természetes pusztulását. A törvény kötelezően e tekintetben nem rendelkezhet.

Más a helyzet, ha a könyvtár birtokában formai, történeti, tartalmi stb. szempontok alapján a nemzeti kulturális örökségbe tartozó, értékes dokumentumok is vannak, esetleg maga a gyűjtemény jelent különleges értéket. E dokumentumok körét, illetve gyűjteményeket vagy a könyvtári törvény, vagy a múzeumi törvény határozhatja meg. Ezek archiválására, karbantartására, restaurálására a könyvtár, illetve fenntartója kötelezhető. Ha nem tesz eleget ebbéli kötelezettségének, a miniszter elrendelheti, hogy ideiglenesen vagy véglegesen valamely más, e kötelezettséget vállaló fenntartó könyvtárába kerüljenek át, vagy a fenntartó terhére gondoskodik a miniszter a restaurálásról és a megőrzési feltételek megteremtéséről.

Szolgáltatások és korlátozásuk

A szolgáltatások minden részletezése azzal a veszéllyel fenyeget, hogy adott esetben kizárhatja egy-egy újabb szolgáltatás bevezetését, sőt meglévőket is megszüntethet. Az információs ipar gyors

fejlődése olyan szolgáltatásokat kínál, amelyeket ma még fel sem mérhetünk. Ha az ún. alapszolgáltatások felsorolására korlátozza magát a törvény, ez könnyen oda vezethet, hogy beszűkül a könyvtár tevékenységi köre.

Ezért a lehető legáltalánosabb megfogalmazással kell megelégednünk; a könyvtár feladataiból következő szolgáltatási kör a következő elemekből állhat:

- a könyvtár birtokában lévő információhordozók helybeli és házi használatra rendelkezésre bocsátása,

- a könyvtár és az információs szolgáltatások használatában való útbaigazítás,

- a könyvtárból hiányzó információk és információhordozók lelőhelyéről való tájékoztatás,

- a más szervezetek által nyújtott információs szolgáltatáshoz való hozzáférés biztosítása,

- a más szervezetek birtokában lévő információhordozók és információk helyi rendelkezésre bocsátása,

- a könyvtár állományával és szolgáltatásaival összefüggő művelődési, tudományos és művészeti tevékenység kifejtése, ösztönzése és támogatása.

Ezek a szolgáltatások természetesen az anyagiak állította korlátok, a törvény által megszabott feltételek (térítési díjak, országos szolgáltatások stb.) és a fenntartó által jóváhagyott használati szabályzat előírásai között működnek.

Lényeges kérdés, hogy a szolgáltatások igénybevétele során a használó személyiségi jogai ne sérüljenek. Gondolunk itt a beiratkozáshoz szükséges személyi adatokra, ezen adatok kezelésére (kiadhatatlanság, megsemmisítés stb.), de az olyan viselkedésre, öltözékre stb. is, amely más használókat zavar a könyvtár használatában. A törvénynek kell megalapoznia a könyvtárnak azt a jogát, hogy bizonyos okok miatt végleg vagy meghatározott időre valakit kizárjon használói köréből. S melyek lehetnek ezek az okok? S egyáltalán: kizárható-e bárki is a használatból?

Rendezni kell azt is, hová fordulhat a használó, ha úgy érzi, sérelem érte könyvtárhasználati jogát. Első lépésben nyilván a könyvtár vezetéséhez, másodikban a fenntartó szervhez fordulhat. Eldöntendő, hogy kapjon-e ilyen ügyekben feladatot és hatáskört az országos szakfelügyelet, vagy pedig nem marad más hátra az állampolgárnak mint az, hogy a bírósághoz nyújtson be keresetet joga védelmében.

Idevágó kérdés a szolgáltatások igénybevételének esetleges korlátozása. Elvileg a nyilvános közkönyvtárak állományában meglévő minden információhordozó és információ szabadon hozzáférhető bárki számára. Ez az elv következetesen érvényesítendő, két megszorítás azonban elképzelhető.

Az egyik az állományvédelmi szempont. Ha a könyvtár állományában olyan, tartalmi vagy formai szempontból értékes dokumentumok találhatók, amelyek állagát a rendszeres használat veszélyezteti, akkor ezek használatát korlátozhatja a fenntartó által jóváhagyott használati szabályzat. E dokumentumok esetében azonban biztosítani kell, hogy legalább másolatukhoz bárki hozzáférhessen.

A másik az életkor szempontja. Az életkor szerint nem szabad kizárni senkit sem a könyvtár bármely dokumentumának vagy információjának a használatából. (A könyvtáros nem in loco parentis működik!) Megteszi ezt maga az életkor. Viszont elfogadható, hogy a könyvtár épületén belül külön részleget hoz létre a legfiatalabbak számára, ha megengedi, hogy szükség szerint a gyerekek illő módon használhassák az egyéb részlegeket is. Elfogadható az is, ha nincs mód külön gyerekrészleg létrehozására az épületen belül, hogy a gyerekrészleg más épületben működjék, s az állomány és a szolgáltatások megszervezésétől függően 12 - 14 - 16 éves korhatár érvényesüljön a különböző részlegek igénybevételében. Más jellegű probléma, hogy mi értendő az egyes szolgáltatások tartalma és határai alatt. Ezek jó részét a használati szabályzatoknak kell tisztázniuk. Talán csak a könyvtár és az információk használatához nyújtandó segítséget kell specifikálni a törvényben. Kötelezően ingyenesként kell előírni magában a könyvtárban és állományában való eligazodáshoz nyújtott segítséget, a külső források lehetőségeiről nyújtott tájékoztatást, viszont a lelőhelyek megállapítása, az

információk összegyűjtése és feldolgozása stb. már a használó dolga. A használati szabályzat dönti el, hogy ezen a területen mit vállal magára a könyvtár, mit végez el térítésért vagy azért sem.

Térítési díjak

Azt a vitát már lezárta a gyakorlat, hogy ingyenes-e a könyvtári szolgálat vagy sem. Továbbra is fenntartva azt az elvi követelményt, hogy az információktól senkit sem zárhat el anyagi helyzete, tudomásul kell vennünk, hogy vannak olyan könyvtári szolgáltatások, amelyekért névleges térítési díjat, vannak olyanok, amelyekért a ráfordítások egy részét fedező térítést, s vannak olyanok is, amelyekért önköltséget, vagy legalábbis azt megközelítő térítést kell fizetni. Más kérdés, hogy a szolgáltatásokért beszedett díjak messze nem fedezik a könyvtár működési és fejlesztési költségeit, mindezeknek csak töredékét jelentik, s ezért mondhatjuk továbbra is azt, hogy a könyvtári ellátás lényegében ingyenes közszolgáltatás. Különösen akkor, ha megállapítjuk azt a minimumot, amely mindenki számára ingyenes, s megtiltjuk, hogy az egyéni használóknak nyújtott szolgáltatások térítési díja profitot tartalmazzon.

Ezt a minimumot javasolt az adott könyvtár helybeli használatában megállapítani. Tehát aki a könyvtári szolgáltatások közül csak a helyben meglévő információkat helyben kívánja használni, attól tilos akár csak beiratkozási díjat is kérni. Az ezen túlmenő szolgáltatások – beleértve a kölcsönzést is, – kisebb-nagyobb mértékben az információhasználatot könnyítik meg, amiért elvárható, hogy a használó hozzájárulást vagy térítést fizessen.

A különféle térítési díjak megállapítása a fenntartó hatáskörébe tartozik. A törvénynek jogosítványt kell adnia, sőt kötelezettségként előírnia. Ez olyan diszkrecionális joga a fenntartónak, amelyet nem ruházhat át a könyvtár vezetőjére.

Felmerül azonban a kérdés, nem kellene-e valamilyen útbaigazítást adnia a törvénynek a díjak megállapítására? Különösen két, viszonylag kisebb összegű, de meghatározó díjtétel vonatkozásában. A beiratkozási díjról és a késedelmi díjról van szó. Ugyanis a beiratkozási díj feltétele annak, hogy a használó a könyvtár információhordozóit a könyvtárból bizonyos időre elvihesse.

Az állampolgári érdek azt kívánja, hogy ne emelhessék irreálisan magasra a fenntartók e két díjtételét, ám a fenntartói autonómia szabad kezet kíván. Mivel a könyvtárak igen eltérő feltételekkel és szolgáltatási skálával működnek, ezt az ellentmondást azzal lehetne feloldani, hogy a törvény felső határt szabna az éves beiratkozási díjnak és a késedelmi díjnak. Ezt a határt ráadásul úgy célszerű megszabni, hogy ne legyen kitéve az infláció hatásának. Már korábban felmerült az a javaslat, hogy a beiratkozási díj ne haladhassa meg a könyvtár által az előző évben beszerzett könyvek átlagárát, s naponta számított késedelmi díj nem lehet több, mint az előző évben beszerzett könyvek átlagárának 1%-a. Ezzel szemben elképzelhető, hogy a törvény felhatalmazza a művelődési minisztert, hogy évente tegye közzé a beiratkozási és a késedelmi díj felső határát, esetleg a könyvtárak szolgáltatási kínálata szerint differenciálva. Más megoldások is elképzelhetők.

Több ízben felmerült már, hogy az állomány védelme érdekében célszerű lenne megengedni, hogy óvadékot vagy letétet kérhessenek a könyvtárak. Ez kétségtelenül sok peres üggyel megkímélné az intézményeket, ugyanakkor azonban állampolgárok tömegét zárná el a könyvtárak használatától. Ezért nem fogadható el, hogy a törvény a beiratkozási díj alternatívájaként megengedje óvadék kérését.

Feltétlenül a törvénynek kell rendelkeznie arról, hogy mely információhordozók kikölcsönzése ingyenes, s melyekért kell vagy lehet térítési díjat kérni. A javaslat az, hogy a nyomtatott, papíralapú információhordozók kölcsönzése legyen ingyenes, a többiek esetében lehet térítési vagy kezelési díjat szedni. (Itt tekintettel kell lenni a szerzői jog rendelkezéseire is: haszonkölcsönzésről van-e szó vagy sem, s miképpen rendezendő a szerzői jog birtokosának fizetendő térítés?)

A törvényben rögzített korlátozásokon túl a fenntartó döntésétől, könyvtárpolitikájától és anyagi lehetőségeitől függ, hogy a könyvtár mely szolgáltatásait adja térítésért, s mekkora legyen az érték

fizetett díj. Irányelvként szolgálhat, hogy a térítési díj maximuma a tényleges ráfordítás lehet; vitatható, hogy ez rezsivel együtt vagy rezszi nélkül számítandó.

Olyan kérdések várnak itt még tisztázásra, mint a könyvtárközi kölcsönzésért, a távoli és helyi adatbázisok használatáért szedhető-szedendő díjak, a vállalkozások, szervezetek, intézmények részére nyújtott profitorientált szolgáltatások, a publikálási engedélyért szedett díj, vagy a szerzői jog érvényesítése az információhordozók használatában, s különösen kölcsönzésében. Lehetséges, hogy a törvényben elegendő egy általános, széles kereteket szabó rendelkezés, a további orientációt ismét szakmai irányelvekre lehetne bízni. Nem a törvényben szabályozandó, finanszírozástechnikai kérdésnek tűnik, hogy a könyvtár szabadon rendelkezessen a bevételeivel vagy sem. Ugyanis a fenntartó kettő között választhat: úgy állapítja meg a könyvtár költségvetését, hogy beépíti a bevételeket is, vagy pedig elvonja az összes bevételt, de ennek fejében minden kiadásra költségvetési előirányzatot biztosít. A kérdés alighanem az államháztartási reform során fog eldőlni.

A könyvtári rendszer

Más összefüggésben már érintettük, hogy a könyvtár szolgáltatásainak csak egy részét képezik a közvetlenül nyújtott szolgáltatások; egyre növekvő részt tesznek ki a falakon kívülről beszerzett információk. Ez pedig csak akkor lehetséges, hogy az egyedi könyvtár nem izoláltan tevékenykedik, hanem egy könyvtári rendszer részeként működik. A tervezett könyvtári törvény szempontjából célszerű a könyvtári rendszerben különféle szinteket megkülönböztetni. Bocsássuk előre, hogy ez a rendszer és szintjei a törvénytől függetlenül is léteznek, a könyvtári szolgálat fejlődésének természetes folyamánként. Kétségtelen, hogy a rendszerszerű működés sok kívánnivalót hagy még maga után, ám a törvénynek egyik célja éppen az, hogy a rendszernek mint olyannak a fejlődését előmozdítsa az állampolgárok érdekében, akik általában egy adott könyvtáron keresztül lépnek kapcsolatba a rendszerrel. A könyvtári rendszer szintjei az alábbiak lehetnek.

Az első szint a nyilvános közkönyvtárak rendszere, amely az egész országra ki kell hogy terjedjen a települési struktúrájának megfelelően. Kívánatos, hogy ezen a rendszeren belül további alrendszereket különböztessünk meg, amelyek az egymással szorosabb kapcsolatba (közös fenntartás, szolgáltatási megállapodások stb.) lépő egységeket fogják össze.

A második szint az országban működő valamennyi könyvtárból álló, országos könyvtári rendszer. A nyilvános közkönyvtárak szempontjából valójában indifferens az a sokféleség, amely mind az országos könyvtárpolitika, mind a könyvtári törvényalkotás számára komoly nehézségeket okoz. Innen nézve egyetlen dologra kell összpontosítani: meglegyenek és erősödjenek azok a kapcsolatok, amelyek ahhoz szükségesek, hogy a közkönyvtárak használói hozzáférhessenek azokhoz az információkhoz, amelyek nincsenek meg falaikon belül, de használóik számára szükségesek.

A harmadik szint a könyvtárak globális rendszere. Rendkívül fontos – és napjainkban már gyakorlatilag lehetővé vált, – hogy a közkönyvtárak használói érdekében hozzáférhessenek a világon bárhol működő könyvtárak és információs intézmények, szervezetek, vállalatok nemzetközi közössége által kínált szolgáltatásokhoz.

Összefoglalva: a nyilvános közkönyvtárakkal foglalkozó törvényfejezet (vagy törvény?) részletesen kell, hogy foglalkozzon a könyvtári rendszer első szintjével (s ennek különféle formációival vagy alrendszereivel), határozottan meg kell jelölnie azokat a pontokat, amelyek az országos rendszerhez fűzik, s utat kell nyitnia a nemzetközi rendszerhez való csatlakozáshoz is.

A rendszer tagjai

Az ország lakosságát könyvtári szolgáltatásokkal közvetlenül az éppen igénybe vett könyvtár, közvetve azonban a könyvtári rendszer, mint olyan látja el. Az egyes könyvtár ugyanis önmagában

nem képes a rendkívül szerteágazó, tartalmukat és szintjüket tekintve végtelenül differenciált egyéni igényeket kielégíteni. Ezért megkülönböztetett jelentősége van annak, hogy a könyvtári szolgáltatások törvényi szabályozása során a könyvtári rendszer fogalma kellőképpen tisztázódjék.

Szakmai szempontból egy ország könyvtári rendszere felöleli az országban működő valamennyi könyvtárat, végső soron beleértve a magánszemélyek tulajdonában lévő könyvgyűjteményeket is. S valóban, hogyha a lakosságnak a könyvtárakkal szemben támasztott elvárásait tekintjük, voltaképpen hiba lenne megfélekezni vagy kizárni akár csak a kizárólag magáncélra szolgáló könyvtárakat is a rendszer fogalmából.

Ha azonban a könyvtári ellátás rendszerét jogi keretek közé akarjuk foglalni, a könyvtári rendszer fogalmát rugalmasan és dinamikusan kell felfognunk. A könyvtári törvény ugyan deklarálhatja, hogy a könyvtári rendszert a fentiek szerint a legtágabban értelmezi, azonban az ellátáshoz való jogra, az ellátásért viselt felelősségre, a kötelezettségekre és jogosultságokra, a használat és a működés szabályaira stb. vonatkozó jogi rendelkezéseket messze nem lehet valamennyi könyvtártípusra és fenntartóra egységesen megállapítani. Ezért a legcélszerűbb a könyvtári ellátás rendszerét egy koncentrikus körökkel ábrázolható modellel leírni. Az egyes köröknek a centrumtól való távolságát a nyilvánosság foka határozza meg: minél korlátozottabb a használat, annál kisebb mértékben vesz részt az adott könyvtár a könyvtári ellátás országos rendszerében.

A legbelső körbe tartoznak azok a könyvtárak, amelyek valamennyi állampolgár számára nyitottak, bárki korlátozás nélkül használhatja őket. (Az esetleges megszorításokat – pl. 16 éves korhatár, a muzeális dokumentumok védelme – ld. a használók jogairól és kötelezettségeiről szóló fejezetben.) Ezek közé a könyvtárak közé tartoznak az önkormányzatok által fenntartott közkönyvtárak és állam által fenntartott, ugyancsak közkönyvtárnak minősülő nemzeti könyvtár és országos szakkönyvtárak.

A második körben azok a könyvtárak foglalnak helyet, amelyeket ugyan közpénzből tartanak fent, azonban egy bizonyos használói kör kiszolgálására hivatottak. (Ezek a könyvtárak általában egy másik intézmény keretében működnek.) Vagy pontosabban fogalmazva: nem kötelesek bárkit, korlátozás nélkül kiszolgálni, hanem az anyaintézményük (fenntartójuk) által meghatározott körnek nyújtanak szolgáltatásokat, s az anyaintézményen (fenntartón) múlik, hogy milyen szélesre vonja meg a használói kör határait és hogyan állapítja meg a használat feltételeit, azaz milyen távolságra kíván elhelyezkedni a könyvtári ellátási rendszer centrumától. Ebbe a csoportba tartoznak a különféle önkormányzati és állami szervezetek és intézmények (általános és középiskolák, főiskolák és egyetemek, kórházak, fegyveres testületek, hivatalok stb.) könyvtárai.

Még távolabb esnek a különféle autonóm szervezetek (egyházak, egyesületek, társaságok, alapítványok, vállalatok, vállalkozások stb.) által fenntartott könyvtárak a rendszer központjától, bár elvileg ugyanaz érvényes rájuk, mint az előbbi kategóriába tartozókra: a fenntartójuk állapítja meg a használói körüket és a használat feltételeit, szabályait.

A negyedik körbe tartoznak a magánszemélyek könyvtárai. A könyvtári ellátás rendszere szempontjából itt is a tulajdonoson múlik, hogy mások számára és milyen feltételek mellett kívánja hozzáférhetővé tenni könyvtárát. (Akár vállalkozás formájában, pl. kölcsönkönyvtárként.)

Ez a négy, koncentrikus kör teszi ki a könyvtári ellátás országos rendszerét. Mint kitűnik, két tényező határozza meg a centrumtól való távolságukat: az egyik a használat korlátozottsága, a másik a tulajdon jellege (a köz- vagy a magánszférához tartozik-e a birtokos. A két tényező együttes hatása szabja meg a könyvtár nyilvánosságának fokát. A könyvtár teljes nyilvánossága alatt az értendő, hogy az ésszerűen megszabott feltételek mellett bárki használhatja az adott könyvtárat. A nyilvános könyvtárak vonatkozásában a könyvtári törvénynek kell kimondania ezt a követelményt, illetve meghatározni a feltételrendszert.

Az első körbe tartozó könyvtárak vonatkozásában már követelményként támasztottuk, hogy bárki, korlátozás nélkül használhatja őket; a használat feltételeinek mindenesetre olyanoknak kell lenniük, hogy lehetőleg mindenki képes legyen teljesíteni őket.

A második, a harmadik és a negyedik körbe tartozó könyvtárakkal szemben sem a használói kör korlátozatlansága, sem az általánosan érvényes használati feltételek alkalmazása nem követelmény; ezek a könyvtárak tehát nem nyilvánosak, illetve korlátozottan nyilvánosak. A fenntartók azonban dönthetnek úgy, hogy saját könyvtáraikat is teljes nyilvánosságú könyvtárakká minősítik, azaz ugyanazokat a használati előírásokat alkalmazzák, amelyeket az első körbe tartozó könyvtárak számára kötelezően ír elő a törvény.

Nyilván a célunk az, hogy a könyvtári ellátás országos rendszerében minél több könyvtár váljék teljesen nyilvánossá. Azon túlmenően, hogy a nyilvánosság vállalása a három utóbbi könyvtári kör tekintetében a fenntartó szuverén döntésétől függ, a könyvtárpolitikának azon kell lennie, hogy érdemes legyen a fenntartónak e döntését meghoznia. Tehát a könyvtári törvénybe olyan rugókat, mozgatókat, szabályozókat stb. kell beépíteni, amelyek ezt az ösztönző hatást kifejtik.

Olyan szabályozók jöhetnek számításba, mint pl.

- bizonyos pályázatokat csak nyilvános könyvtárak számára ír ki az országos vagy regionális könyvtár-politikai irányítás,
- az országos könyvtárügyi fejlesztéseknél a nyilvános könyvtárak előnybe részesülnek,
- az országos vagy regionális könyvtár-politikai irányítás hozzájárul a nyilvános könyvtárak működési költségeihez.

Ez a problémakör szorosan összefügg a könyvtári ellátás országos rendszerének finanszírozásával. (ld. abban a fejezetben.) Itt csak néhány összefüggésre, illetve követelményre hívja fel a figyelmet.

A teljes nyilvános könyvtárrá való minősítés, mint a fenntartó szuverén döntése nem jelenti automatikusan azt, hogy a második, harmadik, negyedik körbe tartozó fenntartók egyúttal jogosultságot szereznek központi vagy regionális állami támogatásra. Ez csupán azt jelenti, hogy a nyilvánosság vállalása feljogosítja őket arra, hogy igényt formáljanak a fent jelzett előnyök, támogatások elnyerésére. A könyvtári törvény tehát nem a rendszeres költségvetési támogatást garantálja azoknak a könyvtáraknak, amelyeket fenntartóik nyilvánosakká minősítettek alávetvén őket a törvény rendelkezéseinek, hanem azt, hogy támogatást nyerhetnek nyilvános működésükhöz. A tényleges támogatáshoz azonban központi és regionális anyagi forrásokra, könyvtári alapokra van szükség. A törvénynek tehát posztulálnia kell azt a kötelezettséget, hogy az országgyűlés és a megyei önkormányzatok az éves költségvetésekbe beépítsenek ilyen előirányzatokat. Az ezekből a forrásokból eredő támogatások természetesen lehetnek esetiek, vagy szerződéses alapon meghatározott időre szólóak.

Mínt hogy a könyvtári ellátás rendszerének két metszete van (területi és szakterületi), különbséget kell tenni a szerint, hogy a második, harmadik és negyedik kör könyvtárai melyik metszethez tartoznak. A területi (általános) metszethez tartozó, nyilvánossá tett könyvtárakra nézve ugyanis van még egy feltétele annak, hogy állami vagy önkormányzati támogatásban részesülhessenek: ez pedig az, hogy megfeleljenek azoknak a kritériumoknak, amelyeket a törvény e könyvtárfajta állományának összetételére és szolgáltatási körére előír. (Ld. ott.) A szakterületi metszetbe kerülő, nyilvánossá váló könyvtárakra nézve ilyen követelmény nem támasztható.

Az, hogy a nyilvános könyvtárak előnyben részesülnek az állami vagy regionális alapon képzett könyvtári források által juttatott támogatásokból, nem jelenti azt, hogy a második és a harmadik, sőt kivételesen akár a negyedik körbe tartozó könyvtárak ki lennének zárva ebből a kedvezményből. A keretek kezelőinek a támogatások odaítélésekor a könyvtári ellátás rendszerének általános céljaiból és feladataiból kiindulva, a közjót (pl. a nemzeti kulturális örökség megőrzését) szem előtt tartva kell estenként a döntéseket meghozniuk. A fentiekből summázatként következik, hogy a könyvtári törvény hatálya alá a teljesen nyilvános könyvtárak tartoznak, amelyek köre a törvényalkotó szándéka szerint és a fenntartók/tulajdonosok autonóm döntései következtében folyamatosan bővül.

A könyvtári ellátás rendszerének működése

A könyvtári ellátás rendszerszerű működése éppen azt teszi lehetővé, hogy az egyes könyvtárakhoz forduló használók hozzáférhessenek a rendszer valamennyi tagjának a szolgáltatásaihoz.

A rendszeren belül a tagok különféle kapcsolatokba léphetnek egymással. Az ellátás hatásossága és hatékonysága érdekében a törvénynek ösztönöznie kell ezeket a természetes erővonalak mentén kialakuló együttműködési formákat. Az együttműködési kötelezettség előírása helyett azonban az ágazatilag felelős miniszter által kibocsátott könyvtár-politikai koncepciókkal, stratégiai tervekkel, s nem utolsósorban és éppen ezek realizálása érdekében anyagi támogatással kell előmozdítani a könyvtárközi együttműködést. Ennek tartalmát és formáit nem a törvénynek kell meghatároznia, viszont a törvénynek kell gondoskodnia arról, hogy az ágazati irányításnak álljanak rendelkezésre olyan anyagi források, amelyek ezt a célt szolgálják.

Alapvető fontosságú, hogy a törvény megteremtse azokat a szervezeti kereteket és finanszírozási feltételeket, amelyek a könyvtári ellátás rendszerének a működtetéséhez és fejlesztéséhez elengedhetetlenek.

A nyilvános közkönyvtárak feladatai és teljesítésük feltételei

A törvénynek úgy kell megfogalmaznia a könyvtárak feladatait (kötelező normatívák helyett!), hogy ne tegyen különbséget a kisebb és nagyobb települések könyvtárai között a feladatok minőségét illetően, viszont megengedve a mennyiségi differenciálást. Ez a követelmény következik abból, hogy minden állampolgárnak elvileg ugyanolyan könyvtári ellátáshoz van joga. Mik is ezek az általános érvénnyel körvonalazható könyvtári feladatok?

1. Közvetlen ellátás. A könyvtár falain belül meglévő, közvetlenül hozzáférhető információhordozók mennyiségét – a fentiekben kifejtettek szerint – a törvényben nem lehet és nem célszerű meghatározni. Viszont fel lehet sorolni a méretezésnél figyelembe veendő paramétereket, amelyeket a folyamatosan karbantartott szakmai irányelvek számszerűsítene. Ilyen paraméterek a következők lehetnek: a lakosság lélekszáma, a beiratkozott olvasók száma, a kikölcöszött egységek száma. Mint általános irányelvet kell a törvényben rögzíteni, hogy a könyvtári állománynak világnézeti, ideológiai, politikai szempontból kiegyensúlyozottnak kell lennie, tartalmi összetételében és az információhordozók formai változatosságában a helyi igényekhez kell igazodnia, értékorientátnak kell lennie, folyamatosan meg kell újulnia (rendszeres selejtezés!).

2. Közvetett ellátás. A csatorna mindkét végén meg kell teremteni annak személyi és technikai feltételeit, hogy az adott könyvtár használója hozzáférhessen a más könyvtárakban és információellátó szervezetekben tárolt információkhoz és információhordozókhoz.

3. Személyzet. Minden könyvtárban egyetemen vagy főiskolán szerzett könyvtárosi szakképzettséggel rendelkező könyvtárost kell alkalmaznia. (Ha bármely ok miatt a fenntartó ezt nem tudja teljesíteni, kötelezően egy ellátó rendszerhez kell csatlakoztatnia könyvtárát.) A legkisebb könyvtárak esetében a részmunkaidőben való foglalkoztatás is megengedett. Közös fenntartott könyvtári szolgálat esetén a szakképzettségi követelmény a könyvtárak együttesére vonatkozik. A könyvtár munkaerő-kapacitását az állománygyarapítási, feldolgozási és olvasószolgálati mutatók szerint kell méretezni (ld. szakmai irányelvek), valamint figyelembe kell venni a könyvtár egyéb, nem számszerűsíthető szolgáltatásait is. Követelmény a folyamatos továbbképzés feltételeinek a megteremtése is.

4. Szolgáltatások. A könyvtár közvetlenül nyújtott vagy közvetített információs szolgáltatások használatával, a könyvtár különgyűjteményeinek (pl. helyismereti gyűjtemény, zenei gyűjtemény stb.) gondozásával, egyes, speciális ellátást igénylő lakossági csoportok (nemzetiségek stb.) ellátásával, a

könyvtárra bízott művelődési, tudományos, rendezvényi, kiadói stb. tevékenységgel összefüggő személyi és dologi feltételek biztosítása.

5. Épület, bútorzat, technikai felszerelés. A könyvtári szolgáltatások működtetéséhez, az állomány megőrzéséhez, védelméhez és karbantartásához szükséges dologi feltételek biztosítása.

A nyilvános közkönyvtárak méretezése

A könyvtári törvénytervezet talán legfontosabb és legfogósabb kérdése a közkönyvtárak méretezése, vagy más szóval a könyvtárak vagy könyvtári ellátás normatíváinak megállapítása és kötelező érvényű előírása.

Láthatjuk, napjainkban milyen nehézségekkel jár például az egészségügy vagy a közoktatás terén a normatívák kialakítása. A kötelező normatíváknak törvénybeli alkalmazásának megvan ugyanis az a veszélye, hogy ellenkező hatást váltanak ki: mivel országos átlagot jelentenek, lehet, hogy a szegényebbek ellátottságán javítanak (ha van hozzá központi előírás, ám féltő, hogy az önkormányzatok autonómiája miatt ez könnyen más területeken használtatik fel), de lehetséges, hogy a gazdagabbakat visszafogják. (Némileg hasonló jelenség figyelhető meg a mostani közalkalmazotti béremelés kapcsán: akik elérték már korábban az új besorolási minimumokat, nem részesülnek béremelésben. Az egzisztenciális garanciákra irányuló szakszervezeti törekvés a gyengébb intézményeknek és munkatársaknak kedvezett.) S még mindig nyitott az a kérdés, elérhető-e egyáltalán, hogy kötelező normatívákat fogadjon el az országgyűlés, ha nem tud hozzá előírászatot is biztosítani?

A kötelező normatívákkal kapcsolatos másik probléma, hogy a jelenlegi legalacsonyabb szintet vegyük-e mértékadónak (lehet, hogy ez tetszene a fenntartóknak és a pénzügyi köröknek), vagy az országos átlagot (veszélyeiről az előző bekezdésben szóltunk), vagy pedig húzóerejű normatívákat próbáljunk-e meg kiharcolni (a siker esélye kicsiny, s nagy a kudarc valószínűsége).

Harmadikként megemlíthető a normatívák kidolgozásának technikai nehézsége is. Milyen tényezőket vegyünk figyelembe, milyen súllyal, hogyan lehet a még be nem vezetett, de már létező szolgáltatásokat méretezni, s mi legyen azokkal a szolgáltatásokkal, amelyeknek létezéséről egyelőre még nem is tudunk? Ha nem vigyázunk, beleesünk az ún. alapszolgáltatások csapdájába. Könnyen azon vehetjük észre magunkat, hogy a közkönyvtár nem más, mint kölcsönkönyvtár, s az elektronikus adathordozók pl. nem tartoznak a könyvtári gyűjtőkörbe.

Minden megfontolás arra mutat, hogy a törvénynek elő kell írnia a feladatokat, az ellátandó könyvtári és rendszerfunkciókat, de hogy ezek köréből melyeket milyen színvonalon és miképpen kell realizálni azt a fenntartónak kell megállapítania. Viszont szükséges, hogy a fenntartók orientálására a művelődési miniszter, illetve megbízásából valamely intézmény vagy szervezet ajánló jelleggel szakmai irányelveket bocsásson a fenntartók rendelkezésére.

A könyvtári ellátás megyei rendszereinek működtetése és fejlesztése

A könyvtári ellátás rendszerén belül célszerű az ellátás területi metszetében alrendszereket létrehozni. Még mindig nem véglegesen eldöntött kérdés, hogy mi legyen a köztes szinttel, bár kérdéses, hogy választott, politikai testület is rendeltetik-e hozzá, vagy csupán közigazgatási hivatal lesz. A nyilvános közkönyvtári ellátás szempontjából mindez közömbösnek tűnik. Mivel nem lehetséges a rendszerszerű működést kizárólag országos szinten megszervezni, feltétlenül szükség van arra a szintre is, amit most megyének nevezünk. A megyét (vagy a régiót, vagy a tartományt, vagy a városkörnyéket) kell feljogosítani, kötelezni és anyagi forrásokkal ellátni, hogy a nyilvános közkönyvtári rendszeren belül létrejöhessenek azok az alrendszerek, amelyek egyik fő feladata a helyileg nem biztosítható információhordozók és információk közvetítésének megszervezése, másik fő

feladata pedig az állampolgárok lakóhelyéből fakadó könyvtárhasználati hátrányok kiegyenlítése, vagyis a kistélepülések és szórványosan lakott területek könyvtári ellátásának támogatása.

A megye nyilvános közkönyvtárai rendszerszerű működtetésének kötelezettsége tehát a megyei közgyűlésre hárul. Az ebből adódó feladatok finanszírozása történhet saját, megyei forrásokból is, azonban hatásosabbnak látszik, ha e célra sikerülne célzott támogatás formájában központilag előirányzatot biztosítani, például „matching grant” formájában. A megyei közgyűlés a megyei rendszer működtetésére vonatkozó kötelezettségének teljesítésére különböző eljárások és formák közül választhat.

Budapesten ugyanez a kétszintes modell kell, hogy érvényesüljön, értelemszerűen a kerületi önkormányzatok és a Fővárosi Közgyűlés viszonylatában. A közigazgatási törvény értelmében azonban a kerületek átengedték könyvtárfenntartási jogukat és köteleességüket a Fővárosi Közgyűlésnek. (Ez a megoldás egyébként érvényesíthető lenne – mutatis mutandis – a helyi önkormányzatok és a megyei közgyűlés viszonylatában is.) Így a két szint fenntartása egy kézbe került, de a feladatok ugyanazok maradtak, mintha más-más fenntartó gondoskodnék az egyik és másik szintről. Az elv tehát a fővárosban sem sérül, sőt. Alapelv, hogy minden helyi önkormányzat köteles könyvtári ellátást nyújtani a lakosainak, önállóan vagy más önkormányzatokkal együttműködésben. Ezt kiegészíti az a másik alapelv, hogy a megyei önkormányzat viszont azért felelős, hogy az illetékességi területén működő, a helyi önkormányzatok által fenntartott könyvtárak összességükben, egymással együttműködve gondoskodjanak a könyvtári ellátásról, minthogy – amint ezt már más összefüggésben jeleztük, – az egyes könyvtár önmagában nem képes az igények teljes szinképének a kielégítésére. Más szóval: a megyei önkormányzatnak a felelőssége, hogy a helyi önkormányzatok által fenntartott könyvtárak rendszerszerűen, az ellátás országos rendszerének alrendszereként működjenek.

Ha sikerülne a könyvtári törvénynek pótlólagos anyagi erőforrásokat megnyitnia a nyilvános közkönyvtárak részére, ezt nagyobb valószínűséggel teheti meg a megyei és az országos szinten. Ugyanakkor szakmai szempontból is előnyösebb ez a megoldás, mert ezek az előirányzatok a rendszer működését teszik lehetővé, a szolgáltatások hatásosságát és hatékonyságát fokozzák, s közvetve, de közvetlenül is az állampolgárok könyvtári ellátását javítják.

A közkönyvtárak megyei rendszerének feladatai

A megye közkönyvtári rendszer esetében sem lehetséges a törvényben kötelező normákat előírni, viszont meg lehet fogalmazni azokat a feladatokat, amelyekhez a fenntartónak hozzá kell rendelnie a megfelelő személyi és dologi feltételeket. A megyei ellátási rendszer működtetése érdekében a következő feladatok hárulnak a megyei önkormányzatokra.

1. Állomány. A megyei rendszer állományának fejlesztése meghatározott (pl. helyismereti, helyspecifikus és kiinduló) kutatási és felsőoktatási (pl. alsóévesek ellátása) és speciális ellátást kívánó rétegek (pl. gyerekek, vakok, sietek, nemzetiségek stb.) igényeinek kielégítésére. A beszerzett információhordozók feldolgozása.

2. Információs szolgáltatások. Meghatározott területeken információs szolgáltatások működtetése, fogadása és a megye közkönyvtáraihoz való közvetítése.

3. Dokumentumellátás. A megye nyilvános könyvtáraiban meglévő információhordozók és információk eljuttatása azokhoz a könyvtárakhoz, amelyeknél a vonatkozó használó igény jelentkezett.

4. Tanácsadás. A megye közkönyvtárainak és fenntartóiknak tanácsadó-módszertani segítség nyújtása a könyvtári szolgálat minden területén. A könyvtári szolgálattal összefüggő vizsgálódások és kutatások szervezése és végzése.

5. Képzés, továbbképzés. Könyvtáros asszisztensi tanfolyamok működtetése, valamint továbbképzés a könyvtári munka egyes szakterületein.

6. Technikai szolgáltatások. Különböző technikai szolgáltatások nyújtása a megye nyilvános könyvtárainak az állomány beszerzésével, feldolgozásával, védelmével, restaurálásával, az információk kezelésével és közvetítésével (pl. adat-bázisépítés, kiadványok) kapcsolatosan.

A fenti feladatok konkretizálása, s az elvégzésükhöz szükséges személyi és dologi feltételek biztosítása a megyei közgyűlésre hárul.

A könyvtári ellátás megyei rendszerének működtetésével kapcsolatos feladatok finanszírozása egyértelműen a megyei közgyűlés feladata. (Természetesen előnyös lenne, ha ehhez célzott központi előirányzatot vagy címzett támogatást is kapna, mint az országos könyvtári ellátási rendszer egyik alrendszerének működtetője.) Nem egyértelmű azonban, hogy hogyan történjék a finanszírozás, ugyanis többféle módszer között lehet választani. A legegyszerűsebb megoldás az volna, ha a törvény olyan előírást adna, amely nem zárja ki a jelenlegi, meglehetősen heterogén megoldások egyikét sem, de ugyanakkor határozottan mutat a kívánatos irányba: minden önkormányzat felelős az illetékességi területén közkönyvtár fenntartására, a megyei közgyűlés pedig a megyei közkönyvtári rendszer működtetésével kapcsolatos feladatok finanszírozásáért.

Célszerű lenne, – bár kérdéses, a törvény rendelkezhet-e róla, – ha a megyei önkormányzatok két keretet állítanának fel a finanszírozásra: az egyik a megyei ellátási rendszer napi működtetésének rendszeres kiadásait fedezi, a másik pedig a különféle fejlesztési, beruházási, felújítási stb. feladatok anyagi alapját képezi. (V.ö. az országos könyvtári ellátás hasonló feladatainak finanszírozására javasolt modellel.)

A megyei ellátási rendszerrel kapcsolatos feladatok ellátására a megyei önkormányzat többféle szervezeti megoldás közül is választhat. A törvénynek úgy kell rendelkeznie, hogy lehetőleg ne zárjon ki egyet sem a jelenlegi, meglehetősen változatos szervezeti formák közül, de ugyanakkor határozottan érvényesítse az alapelvet: minden önkormányzat köteles az illetékességi területén nyilvános könyvtári ellátást nyújtani, a megyei közgyűlés pedig a megyei közkönyvtári rendszer működtetésével kapcsolatos feladatokat ellátni.

A fentiek szerint tehát a megyei közgyűlés választhat a között, hogy

- fenntartja a megye valamely településének (a jelenlegi gyakorlat szerint a megyeszékhelynek) központi városi könyvtárát és fiókjait, s ennek keretében látja el „rendszergazdai” feladatait;
- fenntartja a megye valamely településének városi könyvtárát és fiókjait, s az érintett helyi önkormányzat ehhez megállapodás szerint hozzájárulást fizet;
- fenntartja a megye valamely településének városi könyvtárát, a helyi önkormányzat pedig a fiókhálózatot;
- a megye egy vagy több városi könyvtára mellé telepíti a rendszerfeladatokat, s vállalja ezek finanszírozását;
- a rendszerfeladatok ellátására önálló szervezetet hoz létre;
- a rendszerfeladatok egy részét egy vagy több városi könyvtárra bízta, más részüket önálló szervezetre bízta;
- a rendszerfeladatok egy részét egy vagy több városi könyvtárra bízta, más részük ellátására közös szervezetet hoz létre más megyékkel.

További variánsok is elképzelhetők. Egy a lényeg: a megyei közgyűlés nem egy város közkönyvtári ellátásáért felelős, hanem a megye közkönyvtárainak rendszerszerű működéséért, a városi önkormányzat pedig nem húzhatja ki magát a közkönyvtári ellátás terhei alól, vagy nem fordíthat rá lakosságához mérten aránytalanul keveset. A finanszírozásban ennek az elvnek kell érvényesülnie.

Ha a megyei közgyűlés nem kizárólag saját szervezet létrehozásával kívánja ellátni feladatát, akkor az érdekelt felekkel szerződést kell kötnie a könyvtári törvény által a fenntartói jogokra és kötelezettségekre szabott keretek között.

A nyilvános közkönyvtárak fenntartása

Ha abból indultunk ki, hogy állampolgári alanyi jogon jár a könyvtári ellátás, akkor nyilvánvaló, hogy a könyvtári rendszer fenntartása az állam, illetve az államhatalom meghatározott szerveinek a dolga kell, hogy legyen.

A fenntartók körének és feladatainak meghatározása azonban a könyvtári ellátás lényegéből és belső ellentmondásaiból következően meglehetősen problematikus. (Csak emlékeztetőül: az igények minősége és a helyileg biztosítható ellátás, a saját és külső információs források aránya, az azonos szintű ellátáshoz való jogosultság és az anyagi erőforrások viszonya stb.) Ugyanakkor tudomásul kell vennünk a közhatalom jelenlegi szerkezetét, hiszen erre kívánja a törvény bízni a könyvtári ellátás fenntartását.

Mint más összefüggésben említettük, az állampolgár nem a könyvtári rendszerrel, hanem az adott könyvtárral lép kapcsolatba. A könyvtár tehát helyi intézmény, de ugyanakkor egy országos rendszer eleme is. Ebből eredően nem juthatunk más következtetésre, hogy a fenntartási kötelezettséget és feladatokat ugyancsak e kettősség alapján határozzuk meg: kinek a dolga a helyi könyvtár finanszírozása, s kié a rendszeré?

A nyilvános közkönyvtárat, mint helyi intézményt nem tarthatja fent más, nem irányíthatja és ellenőrizheti más, nem vállalhat érte felelősséget más, mint a helyi önkormányzat, amely ezt a jogát és köteleességét nem ruházhatja át másra. (A könyvtári ellátás megrendelése más önkormányzatoktól vagy szervezetektől és vállalkozásoktól, a szolgáltatás üzemeltetése közösen más önkormányzatokkal nem jelenti e jog és köteleesség átruházását!)

Más-más helyzetben vannak a különböző népességszámú települések: minél kisebb a település, viszonylagosan annál drágább egy átfogó, az igények többségét helyben kielégítő könyvtár fenntartása, s minél nagyobb a település, viszonylag annál olcsóbb egy széles választékot kínáló, differenciált könyvtári szolgálat működtetése. Az utóbbi években kialakult közlekedési és távközlési infrastruktúra, még inkább ennek várható fejlődése arra int, hogy a kis és még kisebb települések önkormányzatai ne önmagukra hagyatkozva oldják meg a helyi közkönyvtár fenntartását, hanem más önkormányzatokkal összefogva; ennek egyébként nincs jogi akadálya. Az érdekelt felek között kötött szerződésekben kell rögzíteni, hogy a könyvtári ellátás mely elemeit kell továbbra is helyileg, önállóan finanszírozni, s melyeket a szerződés révén létrehozott közös forrásból. Viszont rendkívül fontos lenne a kisebb települések önkormányzatait ösztönözni arra, hogy csatlakozzanak valamely ellátási rendszerhez. Valószínűleg ennek leghatásosabb eszköze az, ha a létrehozandó megyei könyvtári alap olyan támogatásban részesíti az ellátó rendszereket, amely nyilvánvalóvá teszi az önkormányzatok előtt a csatlakozás előnyeit. A csatlakozás szabad elhatározástól függjön és olyan szerződésen alapuljon, amely pontosan megfogalmazza, hogy az átengedett anyagi eszközök fejében az önkormányzat könyvtára milyen ellátásban részesül, s milyen kiadásokat kell továbbra is helyben finanszíroznia. A rendszerszerű működés, vagyis hogy a helyileg nem biztosítható információhordozók vagy információk a rendszer minden eleméhez eljussanak, további forrásokat igényel. Természetesen az érintett önkormányzatok kötelezettségvállalásai révén is létre lehetne hozni ezeket a forrásokat; ez talán kivitelezhető is lenne, ha kötelezni lehetne őket erre, ám ezt a vonatkozó törvény aligha engedi meg. Az önkéntes kötelezettségvállalásra két ok miatt nem lehet építeni. Mindenekelőtt nem állnak úgy anyagilag az egyes önkormányzatok, hogy a közvetlen szolgáltatások fenntartásán túl is képesek legyenek könyvtári célokra anyagiakat fordítani. Még ha meg is engedhetnék maguknak, attól kell tartani, a helyi politikai élet nem fogadná szívesen, hogy a rendszerszerű működés érdekében más szervnek adjanak át saját forrásokat (tegyük hozzá: talán még a helyi könyvtáros sem pártfogolná ezt a döntést.) Marad tehát az a megoldás, hogy központi előirányzatok alapozzák meg a rendszerszerű működést, méghozzá a közigazgatási rendszerhez igazodva megyei és országos szinten is. Ennek a megoldásnak több előnye van.

A helyi önkormányzatok finanszírozásában ugyan érvényesülnek bizonyos normatívák, azonban a központi támogatást egy összegben kapják meg, amelynek felhasználásáról szuverén módon dönthetnek. Tehát hiába is állapítanánk meg könyvtári normatívát az állami finanszírozásban, az önkormányzat jogában áll eldönteni, hogy ennél többet vagy kevesebbet fordít könyvtárára. Az önkormányzati autonómia elve, mint magasabb demokratikus érték nem sérülhet. Ezért nem célszerű a közkönyvtárügybe a helyi könyvtárak finanszírozása révén újabb forrásokat bevinni, mivel nagyon is kétséges, hogy e forrásokat az önkormányzatok könyvtárra fordítják-e vagy sem. Nem szólván arról, hogy az esetleg megnövekedett könyvtári ráfordítások egy részét a fentebb kifejtett okok miatt aligha lehetne ismét centralizálni a rendszerszerű működés finanszírozására.

A fenntartói jogok és kötelezettségek

Az alkotmányból és a helyi önkormányzatokról rendelkező törvényekből következően a közkönyvtárak fenntartói messzemenő jogokkal és kötelezettségekkel bírnak. A kötelezettségek legfontosabb részéről, a fenntartásról már szóltunk az előzőkben. Az alábbiakban tételesen felsoroljuk, mely feladatok hárulnak a fenntartóra akár jogként, akár kötelességgként.

1. Az adott közkönyvtár feladatkörének, szervezetének, működésének és szolgáltatásainak a meghatározása.

2. A távlati és éves tervek jóváhagyása, a jelentések elfogadása.

3. A könyvtár működésének, fejlesztésének, beruházásainak finanszírozása.

4. A könyvtár működésének irányítása és ellenőrzése.

5. A használati szabályok és a térítési díjak megállapítása.

6. Az állomány kezelésére és megőrzésére vonatkozó feltételek megteremtése és szabályok meghatározása, az elavult, feleslegessé válás elveszett információhordozók törlésének engedélyezése. (Ezzel végre megszabadulnánk az ominózus, 3/1975-ös leltározási rendeletről; helyette a kérdést is szakmai irányelvekkel lehetne szabályozni.)

A fenntartó jogait és kötelességeit természetesen a könyvtári törvény megszabta keretek között és az önkormányzatokra vonatkozó törvények értelmében gyakorolja. Van azonban egy kényes kérdés, amellyel szembe kell néznünk. Ez pedig az, hogy a könyvtár önálló intézményként, a képviselőtestület közvetlen alárendeltségében működjk-e, vagy pedig beilleszthető egy szélesebb intézményi keretbe.

Nem is annyira a kis települések könyvtárai (igen sok közülük már régóta egy nagyobb szervezet része), hanem a városi könyvtárak esetében mutatkoznak problémák az utóbbi időben elszaporodó összevonások következtében. Minden valószínűség szerint a közigazgatási törvény megengedi az önkormányzatoknak az ilyen összevonásokat. S ha jól belegondolunk, a fentiekben kifejtettek sem zárják ki azt, hogy egy önkormányzat ne önálló intézmény formájában, hanem valamely szervezet keretében gondoskodjk a könyvtári ellátásról. Két lehetőség áll előttünk: egyszerűen nem tudomást venni a problémáról, s szót sem ejteni a törvényben arról, hogy önálló intézménynek kell lennie a közkönyvtárnak vagy sem vagy pedig megpróbálni határt szabni az összevonásoknak azzal, hogy a városi önkormányzatok mindenképpen önálló intézményként működtessék könyvtáraikat. Kérdés, hogy ez a rendelkezés nem ütközik-e közigazgatási törvény betűjébe vagy szellemébe. A könyvtári törvényben előírányzott önkormányzati jogosultságok és kötelezettségek pontos betartása garanciát nyújt a könyvtári ellátás érdekeinek érvényesüléséhez akkor is, ha egy nagyobb szervezet keretébe illeszkedik. Ezeket a jogokat és kötelességeket ugyanis nem ruházhatja át az önkormányzat a szervezet vezetőjére. Az eddigi tapasztalatok azonban óvatosságra intenek, s lehetséges, mégis meg kellene kísérelni annak elfogadtatását, hogy a városi könyvtárakat nem szabad egy másik, nagyobb szervezet keretébe illeszteni, hanem önálló intézményként kell fenntartani őket. (Ez a megoldás nem zárja ki a közösen megszervezett technikai-adminisztratív szolgáltatásokat; ld. GAMESZ.)

Könyvtári szolgálat szerződéses alapon

Elvileg nem lehet megtiltani, hogy a könyvtár fenntartásáért felelős önkormányzat ne köthessen szerződést valamely vállalattal, magánszeméllyel, intézménnyel, szervezettel a könyvtári ellátás működtetésére. Erre nagyon is ösztönzendők a kis települések önkormányzatai. Ez utóbbi esetben azonban két önkormányzat közötti szerződésről van szó, amelyeket ugyanazok a jogszabályok köteleznek. Mi a helyzet azonban, ha nem önkormányzat és önkormányzat között jön létre ilyen tartalmú szerződés?

Az első és legfontosabb, hogy a működtetést vállaló fél szigorúan betartsa a könyvtári törvény előírásait (világnézeti pluralizmus, elfogulatlanság, értékorientáció, térítések rendszere stb.). Mindezekre részletesen ki kell térni a szerződésben. A szerződésnek ezen túlmenően további kérdéseket is rendezni kell (felügyelet, szakmai felügyelet, személyzet, speciális szolgáltatások stb. stb.). Lehetséges, hogy magának a törvénynek az ilyen esetekre csupán annyit kellene előírni, hogy a szerződés alapján működtetett könyvtári szolgálatra ugyanazok az előírások stb. érvényesek, mint a saját fenntartású könyvtárakra. Ennél több lenne, ha a törvény a minisztertől szerződésmintát várna el, s az országos könyvtári szakmai felügyeletet külön is kötelezné ezen intézmények ellenőrzésére.

Itt kell megemlíteni, hogy a könyvtár szerződés alapján történő működtetését nem szabad összetéveszteni az ún. közhasznú társasággá való válással. A könyvtárat semmiképpen sem lehet kiemelni a helyi önkormányzatok illetékességéből. Részben azért, mert fenntartási költségeinek túlnyomó részét, igen sok esetben közel egészét közpénzekből kell fedezni, tehát nem vállaltszerűen működik, részben azért, mert kérdéses, hogy közhasznú társaság esetén megmarad-e a fenntartó jogosultsága és kötelezettsége a folyamatos ellenőrzésre, illetve a közhasznú társaság tevékenységére érvényesek lehetnek-e a törvény előírásai.

Az országos ellátás rendszerének működtetése és fejlesztése

A könyvtári ellátás országos rendszerének tagjai csak akkor fognak rendszerűen működni, ha a törvény megfelelőképpen gondoskodik a rendszerképző elemekről, eszközökről, feltételekről. Ezekre mindenképp országos szinten van szükség. Az alábbiakban soroljuk fel azokat a feladatköröket, amelyek a közkönyvtárak országos rendszerének működése szempontjából a művelődési kormányzat illetékességébe esnek, s amelyek ellátásához szükséges személyi és dologi feltételek előirányzatának önálló címként kell szerepelnie az országgyűlés által évente elfogadott költségvetésben. A rendszer működése szempontjából az alábbi elemeknek van kiemelkedő jelentősége.

1. Bibliográfiai leírás. A hazai és külföldi információhordozókról hagyományos és számítógéppel kezelhető bibliográfiai leírások előállítás.

2. Állománygyarapítási információ. Rendszeres tájékoztatás nyújtása a hazai piacon különféle hordozókon megjelenő információkról a nyilvános közkönyvtárak állománygyarapításának támogatására.

3. Lelöhely-tájékoztató. Az országos könyvtári rendszer nyilvános könyvtáraiban meglévő információhordozók lelöhelyéről információ nyújtása.

4. Információ- és dokumentumközvetítés. A könyvtári rendszer tagjaiban rendelkezésre álló, valamint külföldi forrásokból megszerezhető információknak és információhordozóknak a végfelhasználókhoz való eljuttatásának elősegítése.

5. Kutatás és fejlesztés. Az országos könyvtári rendszer működésével és fejlesztésével kapcsolatos kutatási és fejlesztési feladatok ellátása.

6. Szabványosítás. A könyvtári munkával és szolgáltatásokkal kapcsolatos szabványajánlások és szabványok, szakmai irányelvek kidolgozása.

7. Képzés és továbbképzés. A könyvtári asszisztensképzés tartalmának és szervezeti kereteinek megállapítása, a felsőfokú könyvtárosi szakképzés feltételeinek megteremtése, a továbbképzési rendszer kereteinek felállítása, országos továbbképző tanfolyamok indítása.

8. Tanácsadás. Az országos könyvtári rendszer tagjai számára működésükkel és fejlesztésükkel kapcsolatos tanácsadó-módszertani szolgáltatások nyújtása.

9. Könyvtári szakfolyóirat kiadása.

Mindezen feladatok ellátására célszerűnek látszik felállítani egy ügynökséget, amelynek legfőbb, s mondhatnánk egyetlen, átfogó célja, amelynek minden más alá van rendelve, hogy elősegítse az információk és információhordozók áramlását, eljuttatásukat a végfelhasználókhoz.

Ennek az ügynökségnek az illetékességébe tartoznak tehát mindazok a feladatok, amelyeket most központi szolgáltatásoknak és más egyebeknek hívunk. Előnyös volna, ha az országos költségvetésben mint önálló szervezet külön tételként szerepelhetne (ld. a finanszírozásról szóló fejezetet), azonban szervezetileg mindenképpen ki kell emelni a nemzeti könyvtár keretei közül. Ha ez nem valósítható meg, akkor is elkülönített költségvetéssel, az ágazati felelős miniszternek közvetlenül alárendelt vezetővel kell működnie. (E koncepció elfogadása esetén a nemzeti könyvtárra a kötelempéldányok átvétele és archiválása hárulna, a nemzeti bibliográfia előállítás és a kötelempéldányok szétosztása már az ügynökség hatáskörébe tartoznék.)

Az információk és információhordozók áramlásával foglalkozó ügynökség fenntartásában anyagilag is érdekeltté kell tenni a könyvtári rendszer tagjait: amelyik könyvtár, illetve fenntartója nem járul hozzá a fenntartási költséghez, kizárja magát a szolgáltatásokból is. (A teljesen nyilvános könyvtárak kötelesek a költséghez hozzájárulni.) Ebből azonban az következik, hogy ezt az ügynökséget a könyvtári rendszer tagjainak a képviselőiből álló felügyelő bizottság irányítása alá kell helyezni. Az ügynökség által nyújtott szolgáltatások árát elvi szinten a törvénynek kell szabályoznia, a konkrét díjtételeket azonban a felügyelőbizottságnak kell megszabnia.

Ezen túlmenően a könyvtári ellátás országos rendszerének hatékony működtetése és összehangolt fejlesztése érdekében az országos költségvetésben új cím nyitására van szükség, amely részint a könyvtári ellátás anyagi alapjainak (épület, technikai berendezések, állománygyarapítás stb.) erősítését, részint pedig az egyéb fejlesztéseket (pl. szoftvervásárlás és -karbantartás, a katalógusok digitalizálása, állományvédelem, stb.) szolgálja. A keretet évente állapítja meg az országgyűlés, a kormány előterjesztése alapján. Ebből a költségvetési keretből részesülhetnek eseti vagy rendszeres támogatásban azok a könyvtárak, amelyek meghatározó szerepet töltenek be az ország könyvtári vagyonának kezelésében és megőrzésében, még ha nem vállalják is a teljes nyilvánosságot (pl. egyházi könyvtárak), vagy azok a könyvtárak, amelyek vállalják, hogy nyilvános könyvtárként működnek, illetve olyan többletfeladatokat vállalnak a könyvtári ellátás országos rendszerében, amelyek túlmennek eredeti feladatkörükön.

A fentiek túlmenően rendkívüli jelentősége lenne, ha sikerülne központi előirányzatként külön alapot létrehozni, amely részint a könyvtári szolgálat anyagi alapjainak (épület, technikai berendezések, állománygyarapítás stb.) erősítését és fejlesztését, részint pedig az országos könyvtári rendszer hatásos és hatékony működéséhez szükséges fejlesztéseket (pl. szoftvervásárlás és -karbantartás, a katalógusok digitalizálása, állományvédelem stb.) kísérleteket és akciókat szolgálná.

Az egyik keret tehát a működést, a másik a fejlesztést szolgálná.

Központi katalógus, könyvtárközi kölcsönzés

Az országos rendszer működésének lényegi kritériuma, hogy a helyi könyvtár használója kaphat-e tájékoztatást az országban meglévő információhordozókról és lelőhelyeiről, s használhatja-e őket a helyi könyvtárban.

Az ország dokumentumvagyonáról való tájékoztatás már nem csak az egyetlen, központilag vezetett, hagyományos központi katalógus révén valósítható meg. A számítógéppel kezelt katalógusok, a távközlési hálózatok új helyzetet teremtenek. Ebből következően már nem biztos, hogy egy intézmény felelősségébe utalható-e ez a feladat, s kérdéses az is, hogy a föltételezhetően továbbra is indokolt központi szolgáltatás kimerülhet-e egy címjegyzék vezetésében. Ezért a nyilvános közkönyvtárak szemszögéből a formai (bibliográfiai) jegyek, sőt a fejlődést figyelembe véve a tartalom szerinti kereshetőség, s ennek alapján a lelőhely megállapításának a követelményét kell előírni az ország könyvtáira vonatkozóan, s a nyilvános közkönyvtári rendszer országos szintjének működtetéséért felelős miniszterre kell bízni azt, miképpen kívánja teljesíteni, illetve teljesíttetni ezt a feladatot.

Az információhordozók, illetve információk helyi könyvtárba való eljuttatásának kérdése bonyolultabbnak látszik. Lehet, hogy meg kell elégednünk a törvényben az elvi követelmény rögzítésével, s a többit ismét csak a miniszterre bízni. Ugyanis a technikai fejlődés egészen új helyzetet teremtett már eddig is, még inkább a jövőben a dokumentumok és információk helyszínre való juttatásában. S a jelek szerint az új technológiára alapozott dokumentumellátó szolgáltatásoknak nem annyira a könyvtári törvénnyel, mint inkább a szerzői jogi törvénnyel van dolguk.

Mégis, talán sikerül törvényileg tisztázni néhány allergikus kérdést, elsősorban a térítés a kérdését. Elvi alapon a helyi könyvtárra kellene és lehetne terhelni azokat a kiadásokat, amelyek a szolgáltató könyvtárnál merülnek fel (beszerzés, feldolgozás, tárolás, rendelkezésre bocsátás). Ez a megoldás különösen a kis könyvtárak esetében jelent óriási, szinte vállalhatatlan megterhelést. Talán éppen a könyvtári törvény kapcsán lehetne megteremteni azokat az anyagi forrásokat, amelyek e létfontosságú szolgálat életben tartásához szükségesek. Ha a helyi könyvtárat nem akarjuk terhelni a könyvtárközi kölcsönzés (helyesebb lenne azonban már dokumentumellátó szolgálatról beszélni) kiadásaival, akkor a megyei és az országos szint jöhet csak számításba. Elvi alapon a megyén belüli forgalom kiadásait a megyei közgyűlésnek és a helyi önkormányzatnak, az országos és a külföldi forgalom – pontosabban a megyén kívülről beszerzett dokumentumok és információk – esetében a megyei és az országos szintnek megosztva kellene viselnie a terheket. A használók által fizetett térítési díjakat ugyancsak a helyi, a megyei és az országos rendszer fenntartóinak kell megállapítaniok. Ezekre nézve a miniszter irányelveket adhatna ki vagy felső határokat állapíthatna meg.

Az ellátás terheiből a használóra is át lehet hárítani bizonyos elemeket: így mindenképpen a papír- és egyéb alapú másolatok költségeit (hiszen a tulajdonába kerül a dokumentum tartalmának másolata), esetleg a levelezés, a lelőhely-megállapítás kiadásait stb. A leghelyesebb, ha a fenntartó határozza meg a használati szabályzatban, mi hárul a használóra.

Van egy rendkívül lényeges eleme a könyvtárközi kölcsönzés költségtételeinek, ez pedig a postaköltség. Tekintsünk el most a távközlési kiadásoktól, maradjunk pusztán a levélként vagy csomagként feladott küldeményeknél. Mindenképpen el kellene érni, hogy a könyvtári küldeményeket ingyenesen továbbítsa a posta, vagy legalább nagyon kedvezményes áron. E területen léteznek és működnek nemzetközi ajánlások és nemzeti gyakorlatok.

Végezetül: a könyvtárközi kölcsönzést nem lehet a törvény szavával rendezni. Csak az érdekekre, az anyagiakra, a szakmai etikára és a józan észre célszerű alapozni. Nehezen képzelhető el, hogy egy autonóm fenntartó könyvtárat kötelezni lehet arra, hogy más fenntartók könyvtárai által ellátott használókra fordítsa pénzét. A törvénynek azokat a racionális, általánosan elfogadható kereteket kell megteremtenie, amelyek között egyaránt érdemes e szolgáltatást igénybe venni, de nyújtani is.

A nemzeti könyvtár és a nyilvános országos szakkönyvtárak

A nemzeti könyvtárról javasolt külön törvényt alkotni. Az országos rendszer működtetésével kapcsolatos feladatok terén ha fennmarad a jelenlegi gyakorlat, hogy a nemzeti könyvtár funkciórendszerébe utaljuk továbbra is őket, akkor a nemzeti könyvtár költségvetésében kell rá

fedezetet biztosítani. Kétséges azonban, hogy ez-e a legcélravezetőbb, leghatékonyabb megoldás; legalábbis vannak alternatívái. A művelődési kormányzat kezét mindenképpen szabadon kell tartani azt illetően, hogy az országos rendszer működtetésével kapcsolatos feladatokat és költségvetési fedezetüket a nemzeti könyvtár szervezetében (a szervezet nem azonos az épülettel, hiszen ha szervezetéből ki is emeli, az épületében benne hagyhatja őket), vagy a szervezetében igen, de elkülönített költségvetéssel (ami alapvető feltételnek látszik), vagy egy másik szervezetre bízva, vagy egy újonnan létrehozott szervezet révén stb. kívánja-e megoldani. Egy bizonyos: bármelyik megoldást választja is a kormányzat, szükséges, hogy e feladatokra elkülönített, átcsoportosíthatatlan keretek álljanak rendelkezésre, a feladatokat ellátó szervezet irányítását és ellenőrzését pedig a miniszter által felkért szakmai felügyelő bizottságra kell bízni.

Az országos szakkönyvtárként csak az egyes tárcák, vagy más szervek által nyilvános jelleggel működtetett 8-10 szakkönyvtárat kell figyelembe venni a következők szerint:

- kötelezni kell őket az országos lelőhely-nyilvántartásban való részvételre,
- kötelesek részt venni a törvény előírásai szerint az országos információ- és információhordozó-áramlásban,
- nyilvános szolgáltatásaikat a jelen törvény rendelkezéseivel összhangban a fenntartó minisztérium által kiadott szervezeti és működési szabályzat, valamint a fenntartó minisztérium és a művelődési tárca által közösen kiadott használati szabályzat szerint kell nyújtaniok.

A felsőoktatási könyvtárak és a nyilvános közkönyvtári ellátás

A nyilvános közkönyvtári ellátás szemszögéből a felsőoktatási könyvtárak csak annyiban veendő figyelembe, amennyiben részt vesznek valami módon az ellátásban. Egyébként fenntartóik szervezetében, illetve a vonatkozó felsőoktatási jogszabályok keretei között működnek.

A felsőoktatási könyvtárakat az alábbi néhány vonatkozásban célszerű a törvény hatálya alá vonni:

- országos lelőhely-tájékoztató (központi katalógus),
- országos információ- és információhordozó-forgalom (könyvtárközi kölcsönzés),
- nyilvános szolgáltatások,
- az illetékes önkormányzattal közösen fenntartott „kettős funkciójú” könyvtár működtetése. Az első két feladatkörbe eső kötelezettségeket és jogosultságokat e könyvtárak saját érdekeivel összhangban, s azon az alapon kell kiterjeszteni rájuk, hogy bár közvetve, mégis közpénzekből vannak fenntartva. (Ez érvényes az egyházi felsőoktatási intézményekre is, hiszen ők is részesülnek állami támogatásban.) E könyvtárakat mind a megyei, mind az országos szintű ellátásban számításba kell venni, hiszen állományuk és szolgáltatásaik egy-egy szakterületen messze meghaladják a nyilvános közkönyvtárak lehetőségeit.

Ellentételenül, úgymond, a nyilvános közkönyvtárak tömegesen fogadják az alsóéves főiskolai és egyetemi hallgatókat.

Más a helyzet a felsőoktatási könyvtárak nyilvános szolgáltatásaival. Az autonómia-elv értelmében nem kötelezheti a törvény e könyvtárakat arra, hogy szolgáltatásaikat a nagyközönség részére is rendelkezésre bocsássák. A felsőoktatási önkormányzat szuverén döntésétől függ, hogy megnyitja-e, s kik előtt a könyvtára kapuit. Ha viszont úgy dönt, hogy megnyitja, az alábbi feltételekkel teheti:

- a nyilvános közkönyvtárakra vonatkozó törvény előírásai szerint jár el (pl. a térítési díjak megállapítása, a használók körébe minden 16 év feletti magyar és külföldi állampolgár bevonása), s valamennyi szolgáltatását nyilvánosan hozzáférhetővé teszi,
- ezért külön költségvetési támogatást nem kaphat, de a nyilvános közkönyvtárakkal azonos elbírálás alá esik az országos könyvtári alapból, pályázatokból vagy más erőforrásokból adott támogatások odaítélésakor,
- saját oktatói és hallgatói számára kedvezményesebb díjtételeket állapíthat meg.

Adjon a törvény lehetőséget arra, hogy szerződéses alapon ugyanaz a könyvtár lássa el a helyi nyilvános közkönyvtár és az azonos településen működő központi felsőoktatási könyvtár feladatát. A szerződés kereteit a felsőoktatási törvény, valamint a könyvtári törvény előírásai szabják meg; a kettős funkciójú intézménynek mindkét jogszabály rendelkezéseinek eleget kell tennie, nem sérülhetnek sem a nyilvánosság, sem a felsőoktatás érdekei. A szerződés betartásának ellenőrzése, az esetleges panaszok kivizsgálása a miniszter hatáskörébe kell, hogy tartozzék.

Az iskolai könyvtárak és a nyilvános közkönyvtári ellátás

Az iskolai könyvtárak a közoktatási törvény hatálya alá esnek. A gyakorlat szerint azonban nem kevés önkormányzat közös, kettős funkciójú könyvtárat működtet az iskolai és a nyilvános közkönyvtári feladatkör egyidejű ellátására. A helyi önkormányzatnak ezt a jogot továbbra is meg kell adni, az alábbi feltételekkel:

- a kettős funkciójú könyvtárra nézve is maradéktalanul érvényesek a könyvtári törvény rendelkezései,
- évi zárvatartása nem haladhatja meg a két hónapot,
- nyitvatartási idejével a lakosság életrendjéhez kell igazodnia,
- a közterületről legyen könnyen megközelíthető (lehetőleg külön nyilvános bejáraton át),
- szolgáltatásaiért az iskola tantestületétől és tanulóitól nem szedhet térítési díjat.

Egyéb fenntartók könyvtárai és a nyilvános közkönyvtári ellátás

Az egyes intézmények, szervezetek, szervek, vállalatok stb. keretében működő szakkönyvtárak a fenntartó által kiadott szabályzatok szerint működnek. Kötelezettségeik a nyilvános ellátásban nincsenek. Ha a helyi szakkönyvtárak élni szeretnének a nyilvános közkönyvtárak számára megszervezett lelőhely-nyilvántartás és országos információ- és információhordozó-áramlás szolgáltatásaival, kölcsönösségi alapon szerepeltetniük kell állományukat az országos lelőhely-nyilvántartásban, s a hozzájuk érkező, információra vagy dokumentumra vonatkozó kéréseket ki kell elégíteniük. Az országos ellátásba ily módon bekapcsolódni kívánó szakkönyvtárakat – a bekapcsolódás minimális feltételeinek (személyzet, technika, működési körülmények) ellenőrzése után – ezen országos szolgáltatások működtetésért felelős szerv nyilvántartásba veszi és listájukat rendszeres időközönként közzéteszi. A vállalt kötelezettségek nem teljesítése a kizárást vonja maga után.

Az egyes szervek, szervezetek, intézmények, egyesületek, vállalatok stb. keretében nem nyilvános jelleggel működő, általános művelődési igényeket kielégítő könyvtárakra nem terjed ki a törvény hatálya. Ezek a könyvtárak csatlakozhatnak a helyi önkormányzatok vagy megyei közgyűlések által fenntartott könyvtárak vagy könyvtári szervezetek ellátási rendszereihez, ha a nyilvános közkönyvtár fenntartója hozzájárul, ők maguk pedig készek megfizetni az ellátási rendszerben való részvétel költségeit. A nyilvános közkönyvtár fenntartója e költségeket nem állapíthatja meg magasabban a tényleges ráfordításoknál, s a csatlakozásra vonatkozó kérést nem tagadhatja meg. A csatlakozás szerződés alapján történik. A csatlakozásból nem következik, hogy a jelen törvény rendelkezései érvényesek lennének a helyi művelődési könyvtárra, amely továbbra is a fenntartója által kiadott szabályzat szerint működik. A helyi, nem nyilvános jellegű művelődési könyvtárak nem csatlakozhatnak az országos lelőhely-tájékoztató és dokumentumellátó rendszerhez.

Országos szakmai felügyelet

Az országos szakmai felügyeletet a művelődési és közoktatási miniszter gyakorolja. A szakmai felügyelet voltaképpen a törvényben foglaltak végrehajtásának ellenőrzésére, az országos nyilvános

közkönyvtári rendszer működésének előmozdítására irányul. A miniszter a reá háruló közvetlen (pl. országos szolgáltatások, könyvtárosképzés stb.) feladatok végrehajtásáért és az országos szakmai felügyelet működtetéséért az országgyűlésnek felelős.

A miniszter saját hatáskörébe tartozik, hogy miképpen szervezi meg az országos szakmai felügyeletet. Ezért a törvénynek nem kell rendelkeznie az országos könyvtárügyi tanácsról vagy más, hasonló szervezetekről, a szakmai felügyelet formáiról és alkalmairól stb. Elegendő itt tehát az országos szakmai felügyelet szükségességét, illetékességi körét és feladatait meghatározni, minden formai és szervezeti elem a törvényből elhagyható. A testületi autonómia elve miatt a törvény nem foglalkozhat a Magyar Könyvtárosok Egyesületével, a Könyvtári és Informatikai Kamarával, vagy bármely más társadalmi szervezettel, nem adhat nekik feladatot, de jogositványt sem. Ez természetesen nem zárja ki azt, hogy a miniszter szakmai felügyeleti munkájában ne támaszkodjék a szervezetekre, s ne adhasson nekik eseti vagy állandó megbízásokat, felhatalmazásokat, feladatokat anyagi erőforrások hozzárendelésével együtt.

Az önkormányzati autonómiából következően semmiképpen sem adható felügyeleti jog a megyei önkormányzat által fenntartott szervezetnek vagy intézménynek a helyi önkormányzatok könyvtárai fölött. E szervezetek – mint ahogy bármilyen más szervezet vagy intézmény vagy magánszemély (szakértő) – egyedül az országos szakfelügyelet gyakorló miniszter eseti vagy állandó megbízása alapján végezhetnek ilyen tevékenységet meghatározott körben. A megyei önkormányzat által fenntartott könyvtári szervezetek feladatköre tanácsadó és szolgáltató, nem pedig felügyeleti jellegű!

A könyvtáros

Nagyon is kérdéses, milyen rendelkezések építhetők be a könyvtári törvénybe a könyvtáros személyét illetően, hiszen alapvetően a közalkalmazotti törvény és az egyéb munkajogi törvények rendezik helyzetét. A könyvtárosi szakképzés pedig a felsőoktatási törvény keretében tartozik.

Felmerülhet, hogy a könyvtár személyzeti ellátásával is foglalkoznia kellene a törvénynek, azaz mekkora és milyen összetételű személyzetre van szükség egy adott könyvtárban. Itt beleütközünk ismét a normatívák már más összefüggésben tárgyalt problémájába. Legfeljebb néhány általános alapvető lehet rögzíteni a törvényben a könyvtári személyzetre vonatkozóan. Esetleg olyan ügyeket rendezni, mint

- a könyvtárakban más szakmára is szükség van, mint a könyvtárosira, s ezek képviselőit nem érheti hátrány a besorolásnál;

- mivel könyvtár csak az lehet, amelyben szakképzett könyvtáros dolgozik, illetve amelyet szakképzett könyvtáros vezet, azok a települések (feltételezhetően a kisebbek), amelyek bármi okból kifolyólag nem képesek szakképzett könyvtárost alkalmazni, illetve olyan személyt, aki a megadott határidőn belül nem képes megszerezni a szükséges szakképzettséget, kötelesek a könyvtári szolgáltatást megrendelni, azaz egy szakképzett könyvtárossal működő, másik önkormányzat által fenntartott könyvtárhoz csatlakozni;

- a személyzeti ellátásra a művelődési miniszter bocsásson ki alkalmanként irányelveket;

- a felsőoktatásban garantálni kell a felsőfokú könyvtáros szakképzést;

- a könyvtáros asszisztensi szint törvényi megalapozásra is szükség lehet (mi az asszisztens feladata, milyen időtartamú a képzése, mely intézmények végezhetik a képzést, ki felügyeli a képzést);

- a könyvtáros szakma részvétele az akkreditációs eljárásokban (vigyázat: a törvény nem szabhat feladatot egyetlen társadalmi szervezetnek sem, tehát a KIK vagy a MKE nem bízható meg, viszont a minisztert meg lehet azzal bízni, hogy a könyvtáros szakmát vonja be az akkreditációba).

Szankcionálás

A feladatok teljesítésének ellenőrzése és számonkérése lényeges eleme kell, hogy legyen a törvénynek. Más kérdés, hogy mulasztások esetén milyen lépéseket tehet az országos szakmai felügyelet, illetve megbízásából az erre felhatalmazott szerv vagy egyén. Néhány lehetőségre már a korábbiakban rámutattunk (pl. a használói panaszok elintézése, a könyvtárközi kölcsönzésből való kizárás), mindez azonban meglehetősen kevés, ha a lényegét, az igényekkel összhangban lévő könyvtári szolgálat működtetését, illetve ennek elhanyagolását tekintjük. Komolyabb szankcionálásra csak akkor kerülhet sor, ha a helyi önkormányzatok és megyei közgyűlések kötelező feladatként lehetne megfogalmazni a könyvtári ellátást. Ez tenné lehetővé, hogy súlyos mulasztások, az ajánlott minimumtól (ld. szakmai irányelvek) messze elmaradó szolgálat esetén valamiféle retorziót alkalmazzon a szakmai felügyelet. Nem valószínű, hogy a mulasztó helyi önkormányzatot meghatná az a fenyegetés, könyvtárát kizárja (ha egyáltalán kizárhatja) a miniszter pl. az országos szolgáltatásokból, az országos könyvtári alap támogatásából, a Nemzeti Kulturális Alap pályázataiból. Fegyelmi eljárás pedig kezdeményezhető-e a mulasztó polgármester, jegyző vagy testület ellen? Ezek az eszközök tulajdonképpen csak az állami szervek vagy intézmények keretében működtetett intézmények és központi szolgáltatások vezetőivel szemben alkalmazhatók. Az sem járható út, hogy a mulasztó önkormányzattól átvegye az állam a helyi könyvtár működtetését azzal, hogy az ezzel kapcsolatos ráfordításokat később az önkormányzatnak juttatott állami támogatásból levonja. (Pedig egyedül ez hozhatna némi eredményt.)

Nem marad más hátra, mint a fenntartókat kötelezni, rendszeresen ellenőrizni, figyelmeztetni, a mulasztásokat nyilvánosságra hozni, s – talán-talán – a központi támogatásokkal, pályázatok rendszerével a helyi ráfordításokat ösztönözni. Általában tehát nem szankcionálni, büntetni, hanem inkább a helyi érdekeltségre építeni.

Végezetül

Végezetül, a könyvtári törvényt a nyilvános közkönyvtárak szemszögéből átgondolva, az alábbi következtetéseket vonhatjuk le.

1. A könyvtári törvénynek a nyilvános közkönyvtárakra kellene korlátoznia magát, a megfelelő kitekintéssel a egyéb típusú könyvtárakra.

2. A nemzeti könyvtár külön törvényt érdemelne, de az országos könyvtári rendszerben a nemzeti könyvtár kötelező feladatait viszonylag szűk körre kellene korlátozni. Voltaképpen a nemzeti dokumentumtermés gyűjtése, regisztrálása, használatása, archiválása és restaurálása jelenthetné a –többi országos feladat elvégzésének szervezeti kereteit és finanszírozását inkább a fentiekben kifejtettek szerint kellene kialakítani.

3. A nyilvános közkönyvtári és a nemzeti könyvtári törvény mellett más törvényre nincs szükség, sőt alacsonyabb rendű jogszabályokra sem. A józan észre, a kooperációs kényszerre és szakmai irányelvekre kellene bízni a továbbiakat.

4. A törvény főként a jogokkal és kötelezettségekkel foglalkozzék, a megengedőleges és ajánlott megoldások nem kívánnak törvényi megalapozást.

Budapest, 1996. május 19-szeptember 17.

Papp István

NEM TELJESÍTETT OLVASÓI KÉRÉSEK A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR HÁLÓZATÁBAN

Készült a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával

A hálózat olvasói körében 1993-ban a kölcsönzött dokumentumok alapján az olvasói érdeklődést, valamint a könyvtári szolgáltatások használói megítélését vizsgáltuk.¹ A megkérdezettek véleménye szerint a könyvtárak látogatói alapszolgáltatásunkkal, a könyvek és folyóiratok kínálatával nemcsak a legelégedetlenebbek, de – belátó és megértő értékelésük ellenére – fokozott figyelmet követelő mértékben elégedetlenek. Az igények hatékonyabb kielégítése, az elégedettség növelése érdekében folytattuk az olvasói érdeklődés alaposabb megismerését az érem másik oldalának, a nem teljesített kéréseknek a felmérésével.

A vizsgálat módszere

Munkánk során kétféle eljárást alkalmaztunk. A feladat reális célkitűzéseként a meghatározott szerző és cím, illetve cím szerinti, adott műre irányuló nem teljesített kéréseket tételesen regisztráltuk. Az adatfelvételt 1995 év végén egy hónapig, a teljes nyitvatartási időben, a hálózat tizenkét könyvtárában² végeztük. Az értékeléshez fontos kiegészítő információk megszerzése miatt, a vizsgálat első napjainak egyikén, a könyvtárak valamennyi olvasóját megkértük egy rövid kérdőív kitöltésére. Ily módon két reprezentatív mintánk van, az egyikbe a nem teljesített konkrét kéréssel rendelkezők, a másikba a könyvtár olvasói tartoznak.

Az előbbiből a könyvtárban megnyilvánuló érdeklődésnek, ill. a „negatív” forgalomnak csak egy kis szeletét elemezhetjük, megállapításaink erre a szűkebb területre érvényesek, amit azonban a másik minta tágabb értelmezési keretébe illesztve hasznosíthatunk az állománygyarapítási problémák megoldásában.

A nem teljesített konkrét kérések összetétele

Az egy hónap alatt 2101 fő jelent meg 2912 nem teljesíthető konkrét könyv, ill. folyóirat kéréssel. A nem teljesített kérésű látogatók 78,1%-ának egy, 12,8%-ának két, 9,1%-ának három vagy több igényt nem tudták a könyvtárak kielégíteni.

Az érdeklődők negyede aktív kereső (ezen belül fele részben értelmiségi), egytizede nyugdíjas, közel hatvan százaléka tanuló; a középiskolásoknál valamivel többen voltak a felsőoktatási intézmények hallgatói (1.sz. tábla).

A kért kötetek mennyisége hasonló százalékos arányban oszlik meg az egyes foglalkozási csoportok között (2.sz. tábla), az egyetemistáknál magasabb az egy főre jutó kielégítetlen kérések száma. A diákok számára szükséges irodalom a nem teljesített konkrét kérések mintegy kétharmadát teszi ki

A kölcsönzés motivációját nézve a tanulmányok folytatásával kapcsolatos igény 65,2%-os, de hozzá kell tennünk, hogy valójában ennél is nagyobb, mivel a munka és a kutatás szerény 5,2%-os részesedése mellett fennmaradó 29,6%-os „egyéb” mögött is felfedezhető a tanulás funkciója, amennyiben hozzátartozó vitt volna bizonyos könyvet iskolás családtagjának (ennek súlyát az adatfelvétel fogyatékosága miatt nem lehet kimutatni).

A feldolgozott 2863 nem teljesíthető kérés 1915 féle műre irányult.³ Ezek 78,3%-át egyszer kérték, 12,5%-át kétszer, 3,7%-át háromszor, 2,2%-át négyszer, 3,3%-át ötször vagy többször

keresték; csak tizenhárom olyan könyv volt, amelyet legalább tízen, ill. többen akartak kölcsönözni. A kérések majd négyötöde „egyedi” igény (egy kölcsönzési periódusban), ami az olvasói igények nagyfokú szórására, a konkrét művek szintjén sokrétű olvasói érdeklődésre utal.

A keresettebb művek (1.sz. melléklet) zömmel a tudományágak, szűkebb szakterületek ismereteinek összefoglalói, a világ- és a magyar irodalom klasszikusai, de felbukkan egy-egy népszerű, nevét a köztudatba lopó lektűrszerző regénye is.

A kért dokumentumok 65,5%-a ismeretközlő irodalom, 32,7%-a szépirodalom – épp fordított arányban fordulnak elő, mint a kölcsönzött dokumentumokban –, 1,8%-a periodika.

A szép- és az ismeretközlő irodalom részarányában jelentős különbség tapasztalható az egyes könyvtárak között, amit a használók összetétele befolyásolhat. A szépirodalom kiugróan magas hányadot képvisel a nyugdíjasok körében (65,9%), de a középiskolások igényeinek is a felét (50,2%) teszi ki, alig haladja meg viszont a tíz százalékot az egyetemistáknál (15,2%), s az értelmiségiek nem teljesített kéréseinek sem éri el a negyedrészt (24,3%). (3.sz. tábla.)

Az ismeretközlő irodalom tartalmi összetételét az ETO rendszere alapján vizsgáltuk. A 3-as szakcsoportot (25,8%) követi az 1-es 18,0, a 9-es 15,3, a 6-os 10,8, a 8-as 10,0 százalékkal. Amennyire a részadatok gyakorisága, elemszáma megengedi, további bontás szerint első helyen áll a szaktudományok közül a történelem (13,2%), majd – 9,1 és 6,0 százalék közötti aránnyal – csökkenő sorrendben következik a pszichológia, a szociológia, a művészet és a sport, a pedagógia, a 8-as szakból a nyelvtudomány és a filozófia.

Olvasói rétegenként hasonló részletességgel a tanulóknak hiányzó műveket tudjuk elemezni. A történelmi tárgyú munkákkal döntően a középiskolások igényeit nem tudjuk kielégíteni, összes szakirodalmi nem teljesített kérésük 22,6%-a ebből a tudományágból kerül ki; egy-egy tizednyi még igényeikben a nyelvészeti és a 7-es szakba tartozó könyvek aránya.

Az egyetemisták, főiskolások elutasított kéréseiben tíz-tíz százalék közeli nagyságrendet foglal el a pszichológia, a történelem, a szociológia, a pedagógia és a filozófia. Összességében a felsőoktatási tanulmányokhoz szükséges szakirodalom hiányzik a legnagyobb mértékben: a nem teljesített ismeretközlő irodalmi kérések 42,8%-ával az egyetemi hallgatók álltak elő.

Az értelmiségieknek legkevésbé a 3-as, az 1-es és a 8-as szak állománya felelt meg, az egyéb szellemi foglalkozású olvasóknak a 3-as és a 6-os szaké, az alkalmazott tudományokkal kapcsolatos kiadványokból a fizikai munkások is többet választottak volna. Az aktív keresők szakirányú kérései az ilyen típusú hiány negyedét jelentik.

Az igényektől elmaradó könyvellátás elsődrendű, meghatározó oka az elvártnál alacsonyabb példányszám. A kérdéses dokumentumokból 2347 darabot (82,0%) megvásároltak a könyvtárak (ebből 2,4% csak volt, 0,6% pedig lesz az állományban, ennyi már, ill. még nem hozzáférhető), s mindössze 516-ot (18,0%) nem vettek meg. A művek félesége alapján a választék 77,1%-a biztosított a felkeresett helyszínen. Általában véve: tíz hiába kért kötetből kettőhöz nem lehetett hozzájutni közvetlenül, az igénybe vett könyvtár állományának választékhiánya miatt. Az állományfejlesztésben érzékelhető különbség a négy nagy könyvtár és a többi között abban áll, hogy utóbbiakban az átlagosnál majd tíz százalékkal kevesebb, 72,3%-os a kérésekhez mért beszerzési arány.

Az állományban megtalálható, ill. nem található művek között olvasmánytípusonként is nagy eltérés mutatkozik. A szépirodalomnak csupán 8,1%-át nem vették meg, a szakirodalom 21,5%-a, a folyóiratok 72,5%-a nincs meg a kínálatban. A szépirodalom választékának alakításában jobb hatásokkal mérjük be – vagy inkább akceptáljuk – az olvasói igényeket, mint a szaktudományok könyvtermésénél, nem beszélve a folyóiratokról.

Szakterületenként (4.sz. tábla) az 1-es szakcsoportba tartozó és a történelmi tárgyú művek iránti kíváncsiságot inkább példányszámmal nem tudjuk követni, míg a 3-as és a 6-os szak aránya emelkedik az állományba nem vett művek között, egyszersmind e két szakcsoportban a legrosszabb a beszerzési

arány (az ide vonatkozó könyvek 26,0, ill. 26,7%-a nincs meg a könyvtárakban). A 3-as szakcsoportból a szociológia mellett főként a pedagógiában találunk fehér foltokat, a 6-os szakban pedig a 650, a 610 és a 680 ETO-szám alá soroltak között.

Az összes választékhány az iskolatípus megjelölése nélkül tanulóként megnevezettek és az értelmiségiekéket érinti legérzékenyebben. (5.sz. tábla.) Előbbiekről a pontatlan adatfelvétel miatt csak találgathatunk: lehetnek egyetemisták éppúgy, mint valamilyen speciális oktatási formában, ill. átképzésben résztvevők. A diplomás aktív keresők által kért művek negyede nincs meg az állományban, főleg a társadalomtudományok és a művészetek köréből.

Általában véve a választékhány hozzájárulása a nem teljesítéshez relatíve mérsékeltnek látszik, ami még enyhébb, ha a kurrens gyarapítás felelősségét nézzük a kért könyvek utolsó kiadási éve alapján.

Az állományban nem lelhető kötetek 14,6%-a „régí” (1970 előtti) kiadású, közülük nem egy a századforduló táján látott utoljára napvilágot. Ilyen Rousseau, többek által kért, Az új Héloise című műve, mely 1882-ben jelent meg magyarul Mihálkovic Árpád fordításában Júlia, a második Heloise címmel (a központi könyvtár állományában megtalálható).

A friss kiadványok, az 1990-es évek impresszumával ellátott könyvek a kérések arányában 46,6%-ot, a művek féleségének arányában 45,4%-ot képviselnek. A kurrens gyarapítás fontosságát hangsúlyozza, hogy a kérések fele hat év könyvtermésére koncentrálódik. A kurrens gyarapítás visszafogása az alapvető gondként megnyilvánuló – elegendő – példányszám biztosításában érezteti érdemlegesen hatását.

Az utolsó néhány évben beszerzett művekre irányuló több mint ezer kérés félesége alapján megállapítottuk, hogy az 1990 óta beszerzett és az adatfelvételkor sikertelenül keresett könyvek 37,5%-át egyetlen példányban vásárolták meg a könyvtárak. Az átlag mögött a könyvtárak két csoportja különböztethető meg. A három nagy könyvtár kivételével (a kőbányai, az Etele úti és a Dagály utcai) mindenütt jóval – és egységesen – magasabb az egy példányos beszerzés aránya; ezeken a helyeken az egy kötetes beszerzés 51,9%-ot tesz ki. Ami a közepes nagyságú, ill. kisebb könyvtárakban a választék pusztá bővítését jelenti – a nem teljesített konkrét kérések viszonylatában – az a legnagyobb könyvtárakban a legfeljebb két példányig terjedő gyarapítással ér fel, a három kiemelt könyvtárban az egy és két példányos beszerzés aránya 52,2%-os. Az adatokat egyébként szépítik a többes kiadású művek korábbi évekből származó maradványpéldányai, a többször megjelent könyveknek ugyanis az utolsó impresszumát vettük figyelembe. A többes kiadások kivonásából álló korrekciót nem hajtottuk végre, az adatok már enélkül is érzékeltetik a kurrens beszerzés teljesítést korlátozó hatását (jóllehet a fentiek a szerzeményezés egy kis, a konkrét kéréseket illető szegmensére vonatkoznak, ami nem feltétlenül jellemző a gyarapítási gyakorlatra).

A könyvtárak az igények kielégítését a választékot preferálva, a kézikönyvtári állományegységgel bebiztosított kínálatnál kénytelenek megoldani. Az állományban szereplő művekre irányuló 2261 kérés 23,5%-a, ha nem is az olvasó kölcsönzési szándékának megfelelően, de kielégíthető lett volna a kézikönyvtári példányok révén; ezt a lehetőséget – meglehet csak pillanatnyilag – az olvasók harmadrésze nem fogadta el. A többiek viszont éltek a pótmegoldással, így a helyben használatnak (kisebb mértékben a fénymásolásnak) köszönhetően az állományban megtalálható könyvekkel kapcsolatos kérések bő egytizede – ha kényszerű olvasótermi igénybevétel árán is – de közvetlenül teljesítettnek mondható.

Összességében a helyben használat, a fénymásolás, és a kért mű másikkal való sikeres helyettesítése az esetek 16,6 százalékában a probléma azonnali feloldásával járt. A kérések további 49,8%-a teljesülhetett közvetett módon (előjegyzés 19,0%, könyvtárközi kölcsönzés a Központi Ellátó Szolgálaton keresztül 14,9%, egyéb könyvtárközi kölcsönzés 1,6%, átirányítás adott könyvtárba 14,3%), ez azonban látszólagos eredmény, mivel több könyvtárban – takarékosági okokból – tájékoztatnak ugyan a KESZ szolgáltatásairól és egyéb forrásokról, de adott dokumentum kérését az olvasóra bízzák, nem győződve meg arról, eléri-e céljukat próbálkozásukkal.

A konkrétan keresett művek hozzáférhetősége: a nem teljesített igények nagyságrendje

Az elmondottak jelzik a ténylegesen nem teljesített igények jellegét; mennyiségük – önmagában – viszont még keveset árul el nagyságrendjükről. A könyvtárak teljes könyvkölcsönzési forgalmát nem tekinthetjük megfelelő viszonyítási alapnak (a nem teljesített kérések ebből egyjegyű számmal kifejezhető százalékos értéket tennének ki), mivel a látogatók többféle keresési stratégiával élnek, tekintélyes hányaduk nem meghatározott művet akar kiválasztani, hanem az adott kínálatból válogat.

Az olvasók összetételéről, keresési szokásaikról, az elutasítás mértékéről, az igények kielégítésének rétegenkénti jellemzőiről a kérdőívekből származó adatok kínálnak használható támpontot.

Az olvasók 1466 fős mintájának⁴ foglalkozási csoportok szerinti megoszlásában (6.sz. tábla) a nem teljesített kéréssel rendelkezőkhöz képest magasabb arányban fordulnak elő a nyugdíjasok és az aktív keresők, s mintegy huszonöt százalékkal kevesebben a tanulók.

Az eltolódások értelmezésében induljunk ki az egyes olvasói csoportok sajátos olvasmányválasztási stratégiájából. Az olvasók emlékeztük szerint utolsó könyvtárlátogatásukkor 5171 művet választottak, egy főre 3,5 kötet esik, ami egybevégtelenül más statisztikák alapján tett megfigyeléseinkkel. Ebből 36,2%-ot kerestek szerző, cím szerint, a többire válogatás közben akadtak rá. Legalacsonyabb a szerző, cím szerint történő keresés és választás aránya a nyugdíjasok körében (19%), bár a diplomás nyugdíjasoknál az ennek kétszerese, az értelmiségieknél közel negyven, a középiskolásoknál ötven, az egyetemistáknál pedig több, mint hatvan százalék (7.sz. tábla). A diákok a könyvtári olvasókon belüli egyharmados részvételi arányukat jócskán felülmúlóan találhatók a meghatározott kéréssel érkezők között.

Adott olvasmányválasztási szokások mellett az interjúalanyok 24,7%-a említett meg szerző, cím szerint olyan műve/ke/t, amelye/ke/t hiába keresett.

A könyvtárhasználók értékelhető válaszaik alapján 493 könyv tekinthető nem teljesített konkrét kérésnek, ugyanakkor 1874 darabot választottak előre feltett szándékuknak megfelelően.⁵ E két adatot egybevetve a nem teljesített konkrét kérések aránya 20,8%. Másképpen: a könyvtárakban kért meghatározott művek hozzáférhetőségi mutatója 79,2%-os. Visszautalva a nem teljesítés okainak leírására, a hiány úgy is kifejezhető, hogy minden szerző, cím szerint keresett száz műből, minden ötödikre nemet mondva tizenhatot azért nem tud nyújtani a könyvtár, mert ki van kölcsönözve, négyet pedig azért, mert nincs meg az állományban.

A teljesítésben a könyvtárak között nincs a nagyságukra visszavezethető különbség. A legjobb eredményt a nem teljesített kérések 16,1, a leggyengébbet a 25,1 százalékos arány jelenti (a számításokat megkockáztattuk, noha az elemszámok esetenként már elég alacsonyak). A könyvtárak többségében az átlaghoz közeli érték fordul elő: döntően általánosan jellemző, viszonylag egységes hozzáférési esélyről beszélhetünk, ami alatt csak a konkrét kérések négyötödének teljesítése, egyötödének elutasítása értendő.

A kérdőíveken nem teljesített konkrét igényről vallók között is a tanulók aránya a legmagasabb, mint az egy hónap alatt nem teljesített kéréssel rendelkezők mintájában, de ez az arány itt 7,7%-kal kevesebb, az egyes foglalkozási csoportok kicsivel közelebb kerültek egymáshoz. Alapvetően azonban úgy látszik, hogy a könyvtáraknak a meghatározott igények szűk harmadában az aktív keresőkkel, egytizedében a nyugdíjasokkal, s több, mint felében a diákokkal szemben van törleszteni való adóssága.

Az effektív hiány értékeléséhez, a következtetések helyes levonásához egy kiegészítő észrevételt kell fűznünk. A nem teljesített kérések mennyiségét az olvasók foglalkozása és a foglalkozási csoportokra jellemző könyvtárlátogatási gyakoriság is befolyásolja. Míg a kérdőívre válaszoló aktív keresők elutasított igényeinek kétharmada (az értelmiségiek kéréseinek 70,5%-a) a havonta vagy ritkábban látogatók körében jelentkezik, a nyugdíjasoknál a kérések fele, a tanulóknál egyharmada (a középiskolásoknál 30,2%-a) esik csak ebbe a kategóriába. Az egy hónap alatt ezért emelkedett a

tanulók részaránya a nem teljesített kéréssel távozók között.⁶ A tényleges hiány nagyobbik része kétségtelenül a tanulói könyvigények kie-légítetlenségéből ered, amihez egy viszonylag szűkebb használói kör gyakoribb megjelenése, intenzívebb könyvtár használata is hozzájárul.

Az olvasók jóval szélesebb rétege hosszabb időközönként szembesül a hiánnyal, de számukra ezek az alkalmak, az ekkor szerzett tapasztalatok jelentik a könyvtár, a könyvkiadást megítélésének alapját, s ezektől teszik függővé, hogy megtartják-e könyvtári tagságukat, s milyen véleményt közvetítenek a lehetséges könyvtári olvasók körében.

Ha a könyvtár a tényleges, pontosan megfogalmazódó hiányt akarja csökkenteni, úgy a tanulmányi igények kielégítésére kell fokozott figyelmet fordítania, elsősorban az egyetemisták szakirányú igényeinek elegendő példányszámmal való követésére.

Ha a könyvtár számára értéket képvisel a differenciált igényeknek való megfelelés (ami tömegbázisának megőrzését is jelenti), az elégedettség növelése, a színvonalasabb ellátás érdekében a tényleges hiánynál jelentkező mérték fölött kell az egyéb olvasói rétegek érdekeire ügyelnie.

Utóbbi lehetőség megfontolását az is indokolja, hogy összességében a megkérdezett olvasók 43,7%-a állította, hogy utolsó könyvtárlátogatásakor hiányérzettel távozott, volt olyan könyv, amihez szeretett volna, de nem tudott hozzájutni. A nem teljesített konkrét kérésről szólók mellett a válaszolók 3,0%-a nem emlékezett a kérdéses művekre. További 5,8% a hiány jelzése után nem ír meghatározott művet a "nem tudok szerzőt felsorolni" típusú alkalmi megjegyzések alapján ők lehetnek nem emlékezők, de növelhetik annak a 10,2%-nak az arányát is, akik csak szerző, téma, műfaj, olvasmánytípus, könyvkiadó stb. közlésével nyomatékosították hiányérzetüket: Márai Sándor művei, Steel regények, nagy világvallásokról, Egyiptom történetéről, legújabb számítástechnikai kiadványok, a Gordon tréningről, a légiháborúk történetéről, híradástechnikai újdonságok, a cukorbetegségről, új kertészet, műkorcsolyázásról szóló könyvek, barkácsolás, barokk művészet, vállalkozásokkal kapcsolatos, aktuális családjogi rendelkezések, a kardszárnyú delfinről, a hullámos papagájról, szabás-varrás, szakácskönyvek, fodrászati és kozmetikai könyvek, útleírás, egzotikus könyvek, klasszikus kínai irodalom, modern családregények, orvosi krimik, a nyáron megjelent szépirodalmi művek, az Édesvíz Kiadó könyvei ...

Ilyen jellegű kitételeket a konkrét művet megnevezők is tettek, ezért a nem meghatározott könyvvel kapcsolatos hiánynak a kimutatott arány csak a minimumát jelenti az igénylők számában mérve, amin az ilyen típusú állományhiány mennyisége messze túlmegy. (Külön feladat lenne azt a tájékoztató tevékenységtől is függő könyvtári kínálat, és a könyvkiadás révén elérhető könyvkiadást egymáshoz való viszonyában megállapítani.)

Mindenféle hiányjelzést egybevetve első helyen a tanulók igénykielégítése szenved csorbát, kiemelkedő, 63,6%-os aránnyal az egyetemi hallgatóké, a középiskolásokéval (46,3%) majdnem azonos mértékben vár teljesítésre az értelmiségiek 42,9%-ának érdeklődése, az aktív keresők egyéb csoportjai mellett a legalacsonyabb százalékos aránnyal, de a nyugdíjasok 35,1%-a is számít a kínálat bővítésére (8.sz. tábla).

A kínálattal való elégedettség

A könyvtárak olvasói (egy ötfokú skálán) 3,8-es osztályzattal értékelték a könyvek kínálatát. Ez azt jelenti, hogy 13,5%-uk jelessel, 58,0%-uk jó minősítéssel szavazott, 28,5%-uk pedig közepesnek, vagy rosszabbnak tartja az ellátást. A könyvtáranként mért értékek nagyrészt az átlag körül kis eltéréssel ingadoznak. A közöttük felállítható elégedettségi rangsor nem esik egybe a meghatározott kérések teljesítésében elért eredményességi sorrenddel, bár a legmagasabb, 4,2-es elégedettséget magáénak mondható közepes könyvtárban volt a legalacsonyabb a nem teljesített kérések aránya, s a legrosszabb, 3,6-os osztályzatot kapott közepes könyvtár az utolsó előtti helyen található a

hozzáférhetőségi mutatók szerint. Előbbi helyen az olvasók megítélése pozitív irányban az átlaghoz képest emelkedik, negatív irányban egyszersmind csökken, a másik egységben fordított hangsúlyt kap a skála két szélső pontja.

Olvasói rétegenként teljesen egyöntetűen köszön vissza az átlagos vélemény (3,8), így van ez a legtöbb nem teljesített konkrét kéréssel rendelkező egyetemisták csoportjában is, ugyanakkor körükben kevesebb a maradéktalanul elégedettek (9,7%), viszont több a kritikusabban nyilatkozók (32,8%) aránya. (9.sz. tábla.)

A foglalkozási csoportok elégedettségét nem az elutasított konkrét kérések részaránya határozza meg, a konkrét művek keresésének találati arányán kívül más szempontok is motiválták a megkérdezetteket. Az elégedettség mértéke egy meglehetősen egyenletes, a rétegigényeket kiegyensúlyozott, jó közepes szinten kielégítő ellátásra utal, amelyhez egy elgondolkozató észrevétel kívánkozik. Véleményükben legmegosztottabbak a nyugdíjas olvasók. Közöttük találjuk a legtöbb kiváló minősítést adót, ugyanakkor a kínálatot közepesnek tartók aránya majdnem annyi, mint a felsőoktatási intézmények hallgatóinál, ami egyértelműen a középfokú végzettségű nyugdíjasoknak tudható be, 36,0%-uk, tehát az egyetemistákét is meghaladó hányaduk ítélte igen szigorúan.

A folyóiratok kínálatával egy fokkal elégedetlenebbek az olvasók, mint a könyvekével (3,7). Magasabb a közepes vagy gyengébb érdemjegyek aránya, főleg az újságot, folyóiratot gyakran olvasók (34%-ban) vélekednek így. Könyvtárként rendkívül szélsőségesen, 16,2 és 47,7 százalék közötti eltéréssel emelnek komolyabb kifogást, ami az elérhető periodikák féleségével nem – nyilván tartalmi összetételével – mutat összefüggést. Jellemzően épp a legnagyobb arányban olvasó réteg, az értelmiségiek a legelégedetlenebbek (42,2%-uk ítélte közepesnek vagy rosszabbnak az állományrészt). (10.sz. tábla.)

A folyóiratok csekély számban fordultak elő a nem teljesített konkrét kérésekben belül. Ennek ellenére a periodikák hiánya jelentős mérvű, csak a hiány – úgymond – "idültté" vált; a kérdőív nyitott kérdésére válaszolók, az egy hónap alatt regisztrált periodikumoknak több mint kétszeresét sorolják igényként. A hiányt még ez sem tükrözi, mert e kiadványokkal szembeni elvárás igen nagy mennyiségben nem cím szerint fogalmazódik meg: napilapok szélesebb választéka, számítás-technikai, színházi, természettudományos, külföldi divatlap, idegen nyelvű, sci-fivel foglalkozó magazin, konzervatív újság, nemzetközi sportújság, vidéki sajtótermékek, tini lap, zenei folyóirat, közéleti hetilapok, délutáni, vasárnapi, fitness, ifjúsági lapok... Nehezményezik egyes újságok rendelésének lemondását, régebbi évfolyamok hiányát, vagy sommásan: a választék szűkösségét.

Az olvasói igények

Az olvasói elégedettség mellett a kérdőív segítségével azt is mértük, hogy a használók milyen témájú könyvekből szeretnének többet látni könyvtárainkban. 1359 fő 3698 alá-húzással jelölte igényét, egy főre 2,7 kérés esik. A kérdőíven megadott kategóriák nem fedik le az érdeklődési területek teljes körét, és az önkéntes válaszolás miatt le kellett mondanunk az érdeklődés erősségét is kimutató kérdésfeltevésről. E korlátok ellenére érdemes áttekintenünk a 11. sz. táblába foglalt igényszerkezetet.

Az elvárások középpontjában a történelem áll, csakúgy, mint a nem teljesített konkrét kéréseknél (általános, de bizonytalannal nem homogén igénytöbbletet tartalmaz), nagyobb szerephez jutnak viszont a nem ismeretközlő irodalmi műfajok és a természet és alkalmazott tudományok is.

Összességében a konkrétan keresett művek hiányának nagyságrendjén nemcsak túlmutató, de egy szélesebb körű, sokrétű tartalmakból összetevődő, foglalkozási csoportonként is összetett, a hatékony állománygyarapítást erősen próbára tevő differenciált elvárásai tartomány rajzolódik elénk.

Összefoglalás, javaslatok

A nem teljesített meghatározott kérések alapján a könyvtárak a beszerzett művek példányszámával takarékoskodva, a kézikönyvtári állományrészt megerősítve bővítik a könyvek választékát. A meghatározott igények terén az elmaradás kiküszöböléséhez, az állományhiányt egy éves kurrens gyarapításra vetítve, az 1995. évi gyarapodás kb. tíz százalékkal való növelésére lenne szükség, ami a gyarapítási keret ennél nagyobb arányú emelését irányozza elő, mert a hiányzó könyvek többsége az új szerzemények átlagánál jóval drágább szakkönyv.

Legkritikusabbnak mondható a hálózati könyvtárakat látogató egyetemi hallgatók könyvellátása. Az egyetemisták 46,9%-a nem tagja a felsőoktatási intézmények könyvtárának, 58,6%-a viszont a FSZEK legalább még egy könyvtárának tagja. Igényeik halaszthatatlan szükségletkielégítésként kérnek helyt a közkönyvtárban, s bár az elvárt példányszámok jellemzően távol állnak az iskolai könyvtári funkció betöltéséhez indokoltól, a kínált példányok egyéb kereslet esetében sem magasabbak.

A könyvtárak kurrens állománygyarapításának valamennyi olvasói réteggel szemben jelentékeny tartozást kell lerónia. Az olvasók 74,4%-a csak a FSZEK könyvtáraitra számít, ami azt is jelenti, hogy könyvtárunk a fő könyvbeszerzési forrásuk, sőt, az olvasmányválasztási szokásokat tekintve a könyvtár egyben a könyvekről való tájékozódás alapvető eszköze is. (12.sz. tábla.) Az életminőség alakulása szempontjából, a használói értékkel bíró könyvek terítésében is óriási a könyvtár felelőssége.

Úgy látjuk, egyik olvasói igénytípust sem lehet tovább korlátozni anélkül, hogy kiszolgáltatottá vagy kirekesztetté ne válnának a használók adott csoportjai.

Az olvasói igények nem csekély követelményt állítanak a könyvtár elé. Ha a könyvtár a ténylegesen jelentkező általános érdeklődés kielégítését fordulatot hozó feltételét kell az olvasói elvárásokhoz rendelnie. Csak az olvasók legelégedetlenebb 28,5%-ának ellátását egy fokkal színvonalasabb szolgáltatással respektálva, a tavalyi gyarapodást a duplájára kellene emelni, s ez nem eredményezne többet, minthogy minden beiratkozott olvasót egy év alatt nem egészen másfél új dokumentummal örvendeztetnénk meg.

A könyvtári ellátás javítása, az állomány fejlesztése, az olvasói igények kielégítése – csak a már beiratkozott olvasókra gondolva is – drasztikus beavatkozást sürget: a gyarapítási keretek számottevő növelésén hovatovább nem egyéb múlik, mint a könyvtár működőképessége.

Barcsi Zsuzsa

Jegyzetek

1. Barcsi Zsuzsa: Könyvtárhasználati szokások vizsgálata a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban = A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyve XXIV. 1991-1992-1993. Bp. 1994. 24-49. p.
2. A felmérésben részt vevő könyvtárak

I/1.	Krisztinavárosi Könyvtár, I. Krisztina krt. 87-89.
VI/1.	VI. Andrássy út 52.
IX/2.	IX. Boráros tér 2.
X/4.	X. Szent László tér 7-14.
XI/5	Kelenföldi Könyvtár, XI. Etele út 55.
XI/6	Lágymányosi Könyvtár, XI. Karinthy F. út 11.
XIII/8.	XIII. Dagály u. 9/a.
XIV/1.	Kassák Lajos Könyvtár, XIV. Uzsoki u. 57.
XV/1.	XV. Eötvös u. 8.
XVIII/3.	XVIII. Thököly u. 5.
XIX/1.	XIX. Üllői út 255.
XXI/5.	XXI. Vénusz u. 2.
3. Az 1912 nem teljesített kérésből 49-et nem sikerült "beazonosítanunk", nem találtuk a könyvkiadás számítógépes nyilvántartásaiban, katalógusokban, bibliográfiákban, kézikönyvekben.

4. A kérdőíven válaszoló olvasók foglalkozás szerinti összetételében egyetlen említésre méltó különbséget találunk az 1993. évi felmérésünk mintájához képest; hat százalékkal kevesebb a fizikai munkások jelenléte a tanulók javára, ami a megkérdezettek (eltérő) kiválasztásából adódik: a csak nem hagyományos dokumentumok iránt érdeklődőket a vizsgálat célja miatt nem vonhattuk be az érdemi választ adók körébe.

5. A mennyiség, ill. a számítás megítéléséhez: A nem teljesített konkrét kérések aránya egy százalékkal magasabb lehet, ha a kérdőíven felsorolt konkrét hiányzó művekből az általunk fel nem lett, beazonosíthatatlan könyvek mégis léteznek.

További két százalékot jelenthetne a nem emlékező 40 fő kérése. Ezt a kiesést ugyanakkor nagy valószínűséggel ellensúlyozták azok a nem kifejezetten aktuális olvasmányigények, amiket egy megkérdezés óhatatlanul előhív. A feltevést igazolják az alábbiak: a 493 nem teljesített konkrét kérés jóval több, mint a könyvtárakban felvettek napi átlaga. Ebből kiemelhetjük azokat, amiket nem kértek a könyvtárostól, hiszen a könyvtárosok hét százalékban voltak csak a megkeresés kezdeményezői. A megkérdezett művek száma így a könyvtárak napi csúcserőforrásaihoz, s egyben az elváráshoz közelít, mivel a hét leghosszabb nyitvatartási napján folyt a kérdőíves felmérés. Az elmondottak alapján bizonyos, hogy az olvasói emlékezetre hagyatkozó teljesítményszámítással, az egy hónap alatt keletkezett hiányt figyelembe véve, nem becstülünk alul a nem teljesített kérések nagyságrendjét.

6. A látogatás gyakorisága a művek tartalmát nézve is érezteti hatását. A kérdőívek nem teljesített kéréseinek szerkezete egy vonatkozásban különbözik az egy hónap alatt regisztráltakétól, ebben az adatbázisban kb. húsz százalékkal több a szépirodalom. Ez a két minta eltéréseivel magyarázható. Az egy napos minta állapotot tükröz, itt mindenki azonos súlyú szerepel. Az egy hónapra kiterjedő minta egy folyamatot képez le, amely kifejezi a látogatás gyakoriságát, így az olvasók kölcsönzési szokásaik szerint fokozottan halmozódva fordulnak elő. A látogatás gyakorisága alapján közel fele-fele arányban oszlanak meg a nem teljesített kérések azok között, akik havonta vagy ritkábban, ill. akik havonta többször is felkeresik a könyvtárat. Márpedig a látogatás gyakorisága szerint jellegzetes sajátosságot tapasztaltunk; akik ritkábban használják a könyvtárat 12,3 százalékos szépirodalmi, akik két-, három- hetente, 12,7 százalékos szakirodalmi többletet jeleznek nem teljesített kéréseikben. Ha a kérdőívekből nyert adatokat a látogatás gyakoriságával súlyozzuk, eredményként a szépirodalom két minta közötti százalékos különbségét kapjuk.

1. melléklet

A többször hiányzó művek jegyzéke*

	kérés	könyvtár	példány
Ádám Gy.: Érzékelés, emlékezés, tudat	2	2	0
Adler, A.: Emberismeret	2	2	3-4
Albee, E.: Drámák	2	2	1-2
Allport, G.W.: A személyiség alakulása	4	3	3-5
Ambrus P.: A Dzsumbuj	3	3	0-1
Amis, K.: Szerencsés flótás	3	2	0-1
Andorka R.: Bevezetés a szociológiába	4	4	0-1
Anonymus: Gesta Hungarorum	2	2	1-1+K
Aquinói Tamás: A létről és a lényegről	2	1	2
Summa theologiae	2	2	1
Arisztotelész: Lélekfilozófiai írások	2	2	1
Metafizika	2	2	1
Nikomakhoszi etika	20	6	1-3
Retorika	2	1	2
Aronson, E.: A társas lény	24	7	1-13+K
Asimov, I.: Alapítvány	2	1	2
Augustinus: A boldog életről. A szabad akaratról	2	2	1
Vallomások	8	5	0-6

*Megjegyzés:

Kérés= az adott műre irányuló nem teljesített kérések száma

Könyvtár= az adott művet hány könyvtárban kölcsönözték volna

Példány= adott műből hány példány található a felkeresett könyvtár állományában; ha a művet több könyvtárban kérték, a legkevesebb-legtöbb beszerzett példány számát tüntettük fel; "K" betűvel jelöltük a kézikönyvtári példányt

	kérés	könyvtár	példány
Bábosik I. - Mezei Gy.: Neveléstan	2	2	0-1+K
Baccei, T.: Mágikus szemek	2	2	0
Bach, R.: Minden és mindenki egy	2	2	1-2
Bagdy E.: Családi szocializáció és személyiségzavarok	5	4	2-5
Bahtyin, M.M.: A szó esztétikája	3	3	0
Bálint A.: A gyermekszoba pszichológiája	2	2	1-2
Balzac, H. de: Goriot apó	7	4	14
Bánffy M.: Erdélyi történet	2	2	0-1
Barabás J. - Gilyén N.: Magyar népi építészet	2	2	K-1+K
Barkóczy I.-Putnoky J.: Tanulás és motiváció	6	3	1-3
Barlay, S.: Légikatasztrófák	2	1	3
Báthory Z.: Tanulók, iskolák, különbségek	3	2	0-1
Beckett, S.: Godot-ra várva	2	2	11-16
A bécsi kör filozófiája	2	2	K-1
Benedek L.: Játék és pszichoterápia	2	2	0-1
Bereczki S.: Neveléstörténet	2	2	1-3
Berend T.I. - Ránki Gy.: Európa gazdasága a 19. században	3	2	0-1
Berne, E.: Emberi játszmák	3	2	4-7
Bevezetés a filozófiába	3	2	1-8
Biblia	3	3	6+K-9
Bihari M. - Pokol B.: Politológia	3	3	0-1
Blasszauer B.: A jó halál	7	2	1-3
Boccaccio: Dekameron	2	2	6-11
Boullée, É.-L.: Az építészet poézise	2	1	0
Brealey, R.-Myers, S.: Modern vállalati pénzügyek	2	2	0
Brecht, B.: Kurázi mama	3	2	9-17
Brookfield, K.: Az írás	2	2	1
Brown, S.: A francia selyem	2	2	1-2
Brunton, P.: Egyiptom titkai	2	2	2
Buda B.: Az empátia	14	6	1-11
A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei	10	5	1-3
A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája	2	2	3
Buddha élete és tanításai	2	2	1-2
Bulgakov, M.A.: A Mester és Margarita	7	5	3-13
Burgess, A.: Gépnarancs	4	3	1-5
Cahen, C.: Az iszlám a kezdetektől az Oszmán Birodalom létrejöttéig	2	1	2
Camus, A.: Közöny	5	4	3-14
A lázadó ember	2	2	1
A pestis	4	2	11-12
Sziszüphosz mítosza	2	2	3-5
Canetti, E.: Tömeg és hatalom	2	2	1-2
Carnegie, D.: Sikerkalauz	4	3	1-8

	kérés	könyvtár	példány
Chang, J.: Vadhattyúk	2	1	4
Charriére, H.: Pillangó	2	2	1-7
Chaucer, G.: Canterbury mesék	3	1	1
Churchill, W.: A második világháború	3	3	1-2
Clavell, J.: Tajpan	2	2	1
Comenius: Nagy oktatástana	2	2	0
Csákvári J.: Irodalom: tételfeldolgozás	2	1	K
Csalhatatlan vár	2	2	2-3
Csányi V.: Evolúciós rendszerek	2	2	0
Csapodi Cs.: Magyar könyvtártörténet	2	2	1+K-3
Csepeli Gy.: A szociálpszichológia vázlata	2	2	1-2
Csizmadia A.: Magyar állam- és jogtörténet	5	4	K-1
Csörgő A.: Adventtől karácsonyig	4	2	1-2
Deese, J.: Hogyan tanuljunk?	2	1	1
Descartes, R.: Elmétkedések az első filozófiáról	3	2	1
Értekezés a módszerről	2	2	2-3+K
Válogatott filozófiai művek	2	2	2-3+K
Diószegi V.: Sámánizmus	2	2	0-2
Sámánok nyomában. Szibéria földjén	2	2	0-2
Du Maurier, D.: A Manderlay-ház asszonya	3	2	3-7
Dürrenmatt, F.: A fizikusok	3	2	3-14
A Nagy Romulus	3	2	2-3
Az öreg hölgy látogatása	3	2	1-3
Eco, U.: A nyitott mű	3	1	3
Edda	2	1	2
Egészségügyi jogi kézikönyv	2	1	0
Eliot, G.: Silas Marner	2	1	1
Eliot, T.S.: Versek, drámák	2	2	1-2
Engel P.: Beilleszkedés Európába, a kezdetektől 1440-ig	5	3	1-3
Erdei F.: A magyar falu	2	2	0
Esterházy P.: Egy nő	2	2	2
Fancsikó és Pinta	6	6	1-3
Európa regionális földrajza	2	2	K-2+K
Fábián P. - Szathmári I. - Terestyéni F.: A magyar stilsztika vázlata	2	2	0-2+K
Fable, V.: Kyra Eleison	2	2	1-3
Fabricius-Kovács F.: Kommunikáció és anyanyelvi nevelés	2	2	0
Falus I.: A pedagógia és a pedagógusok	2	1	1
Faludi Gy.: Pokolbéli víg napjaim	2	2	0-1
Fáy A.: A Bélteky-ház	2	2	0
Fercsik E.: Kommunikáció szóban és írásban	4	3	0-2
Ferge Zs.: Fejezetek a magyar szegénypolitika történetéből	2	1	1
Filip, J.: A kelta civilizáció és öröksége	2	2	1

	kérés	könyvtár	példány
Fináczy E.: Egyetemes neveléstörténet	2	1	K
Fischer S.: Retorika	2	1	2+K
Flaubert, G.: Bováryné	4	3	4-13
Follett, K.: A katedrális	2	1	7
Kulcs a Manderlay házhoz	2	2	1-4
Fontane, T.: Effi Briest	4	4	1-5
Forgách J.: A társas érintkezés pszichológiája	20	6	2-7
Fraser, D.: Rommel	4	4	1-2
Freud, S.: Álomfejtés	5	4	K-3
Friedell, E.: Az újkori kultúra története	2	2	2-4
Fromm, E.: Birtokolni vagy létezni	2	2	0-2
Menekülés a szabadság elől	2	2	0-1
A szeretet művészete	6	4	1-8
Fülöp G.: Ember és információ	8	4	1-3
Gadamer, H.-G.: Igazság és módszer	2	2	0-1
Galsworthy, J.: A Forsyte-Saga	8	5	1-7
Garcia Marquez, G.: Száz év magyány	2	2	7-16
Szerelem kolera idején	2	2	2-5
Giddens, A.: Szociológia	2	2	1
Glaser, H.: Az öt világvallás	5	3	2-6
Glatz F.: Nemzeti kultúra, kulturált nemzet	2	1	1
Goethe, J.W.: Faust	12	5	3-35
Az ifjú Werther szenvedései	13	4	1-13
Gombrovich, E.: A művészet története	3	2	2-7
Gordon, N.: Az orvosdoktor	2	2	1-2
Gordon, T.: T.E.T. A tanári hatékonyság fejlesztése	5	3	2-5
V.E.T. A vezetői eredményesség tréningje	4	2	2
Görög drámák	3	1	6
Graham, H.: Irány a nyugat	2	2	1-3
Gyárfás E.: Apáczai	2	1	2
Gyógypedagógiai alapismeretek	2	2	1-3K
Györy D.: Viharvirág	2	1	1
Hahn I.: Istenek és népek	2	2	K-5
Róma istenei	2	2	1
Hall, E.: Rejtett dimenziók	2	2	2
Harris, W.G.: Audrey Hepburn	2	1	2
Hársfalvi S.: Repülőmodellezés	2	2	0-1
Hársing L.: A filozófiai gondolkodás	2	2	0-1
Hartmann, N.: Esztétika	2	2	1-2
Hawking, S. W.: Az idő rövid története a Nagy Bummtól a fekete lyukig	3	2	1
Hebb, D.O.: A pszichológia alapkérdései	15	5	4-10
Heidegger, M.: Léte és idő	5	4	1-2
Heller, J.: Záróra	2	1	2
Hemingway, E.: Akiért a harang szól	2	2	4-6
Hérodotosz: A görög-perzsa háború	2	1	2

	kérés	könyvtár	példány
Hesse, H.: A pusztai farkas	3	3	0-1
Hill, S.: Mrs. de Winter	4	3	2-5
Hobsbawn, E.J.: A forradalmak kora	2	1	2+K
Hoffmann, E.T.A.: Az arany virágcserep	4	4	3-20
Hofmann, W.: A modern művészet alapjai	2	2	1+K
Hogyan éltek elődeink (szerk.: Hanák P.)	3	3	1-3
Homérosz: Odüsszeia	11	4	3-45
Horváth Gy.: Az értelem mérése	2	1	2
Hrabal, B.: Őfelsége pincére voltam	2	2	2-4
Hugo, V.: A párizsi Notre-Dame	2	1	11
Husserl, E.: Válogatott tanulmányai	2	2	K-1
Huxley, A.: Szép új világ	4	2	1-4
Ionesco, E.: A kopasz énekesnő	3	3	0-2
Itten, J.: A színek művészete	2	2	1
Jakes, J.: Észak és Dél	2	2	1-4
Útkeresők	2	2	1-2
Jakó Zs. - Manolescu, R.: A latin írás története	2	2	0-K
A jel tudománya	4	2	1
Jelképtár	5	2	1+K-5+K
Jókai M.: Az aranyember	2	2	2-3
A jóléti állam (szerk.: Ferge Zs. - Lévai K.)	2	2	K-1
Joyce, J.: Dublini emberek	2	2	0-1
Jung, C.G.: Emlékek, álmok, gondolatok	3	2	2
Kádár Z.: Bizánci művészet	4	2	1-1+K
Kafka, F.: A kastély	2	1	4
A per	4	3	5-12
Kákossy L.: Ré fiai	6	5	1-5
Kant, I.: A tiszta ész kritikája	5	3	1-4+K
Kármán J.: Fanni hagyományai	4	3	3-7
Kelemen L.: Pedagógiai pszichológia	6	4	K-2+K
Kemény Zs.: Özvegy és leánya	4	3	0-1
A rajongók	3	2	3-4
Zord idő	9	6	0-7
Keményné Pálffy K.: Bevezetés a pszicho- lógiába	5	3	0-2
Kertész E.: A három Róza	3	2	1
Kertész I.: Híres és hírhedt római caesarok	2	2	0
Key, E.: A gyermek évszázada	2	1	1
Kiss A.: Genitivus	4	3	0
Kiss J.L.: Parancsolsz egy kézigránátot?	2	2	0
Kiss T.: Az énkép kialakulása és fejlődése	2	2	1-2
Klaudy K.: A fordítás elmélete és gyakorlata	2	2	0-K
Klengel, H.: Nomádok az ókori Elő-Ázsiában	2	2	0-1
Kommunikáció. Válogatott tanulmányok	2	2	K
Kószó J.: Lépcsők	2	2	0-1

	kérés	könyvtár	példány
Kosztolányi D.: Boldogság	3	1	12
Édes Anna	3	3	2-18
Esti Kornél	4	2	2-6
Nyelv és lélek	2	2	0-2
Kotler, P.: Marketing management	4	3	0-2+K
Kovács A.: A hullámos papagáj	2	2	0-3
Kovalovszky M.: Nyelvfejlődés - nyelvhelyesség	3	3	1-2+K
Krúdy Gy.: Álmoskönyv	3	2	4-6
Kuhn, T.S.: A tudományos forradalmak szer- kezete	2	2	1-2
Kundera, M.: Halhatatlanság	3	3	2-3
A lét elviselhetetlen könnyűsége	4	3	1-3
A nevetés és felejtés könyve	2	2	3-4
Kusche, L.D.: A Bermuda-háromszög rejtélye - megfejtve	2	2	3-4
Laclos, P.C. de: Veszedelmes viszonyok	3	2	1-4
Ladó J.: Magyar utónévkönyv	7	5	2-6+K
Lakásdíszítés	2	1	3
László Gy.: A "kettős honfoglalás"	3	3	1
Leakey, R.E. - Lewin, R.: Fajunk eredete	9	7	0-3
Léederer E.: Egyetemes művelődéstörténet	3	3	1-2
Lem, S.: Magellán-felhő	2	2	1
Lendvai L.F. - Nyíri J.K.: A filozófia rövid tör- ténete	2	2	0
Leroi-Gourhan, A.: Az őstörténet kultuszai	7	4	0-3
Lessing G.E.: Bölcs Náthán	2	2	1
Lorenz, K.: Válogatott tanulmányok	2	1	2
Lucretius Carus, T.: A természetről	2	2	1
Machiavelli, N.: A fejedelem	6	4	0-5
Madách I.: Az ember tragédiája	3	1	5
Magyar bélyegek katalógusa	2	2	0-1
A magyarságtudomány kézikönyve (szerk.Kósa L.)	5	4	0-1+K
Mahmudi, B.: Végzetes szülők	2	1	2
Mályusz E.: Zsigmond király uralma Ma- gyarországon 1387-1437.	6	3	0-1+K
Mándy I.: Harminc novella	2	2	1
Mann, T.: Mario és a varázsló	4	2	13-28
Márai S.: Béke Ithakában	2	1	1
Marcus Aurelius: Elmélkedések	2	2	0-8
Marosi E.: A román kor művészete	3	3	1-2+K
Marsh, E.: Az álarc lehull	2	1	4
Masafret, S.H.: Egészség a jövőben	3	2	0-2
Mérei F. - Binét Á.: Gyermeklélektan	10	5	2-11+K
Mérei F.-Szakács F.: A klinikai pszichológia gyakorlata	2	1	K

	kérés	könyvtár	példány
Mérei F.: Közösségek rejtett hálózata	9	3	0-3+K
A pszichológiai labirintus	2	2	1
Társ és csoport	2	2	2
Merle, R.: A gyermekkirály	2	1	2
Libben a szoknya	2	2	1-4
Mesterségem a halál	3	3	2-4
A pirkadat	2	2	1-4
Miklós P.: A Zen és a művészet	2	2	0-3
Mikszáth K.: Beszterce ostroma	6	4	5-20
A tót atyafiak. A jó palócok	3	2	7-29
A Noszty fiú esete Tóth Marival	8	4	3-23
Milland, A.: Scarlett gyermekei	3	2	1-4
Miller, A.: Drámák	2	1	4
Miller L.M.: A munkahelyi viselkedés befolyásolása	2	1	2
Mócsy A.: Pannónia a késői császárkorban	3	2	0-1+K
Pannónia a korai császárság idején	2	2	0-1
Moldova Gy.: Magyarország szennybemenetele	2	2	1-2
Mollay E. - Sándor A.: Kevés szóval hollandul	3	2	1
Montesquieu, C.: Perzsa levelek	2	2	3-5
Móricz Zs.: Légy jó mindhalálig	3	2	3-27
Rokonok	2	1	14
Úri muri	4	3	5-17
Moroney, M.J.: Számoktól a tényekig	2	1	1
Morus, T.: Utópia	4	3	1-2
Murphy, J.: Tudatalattid csodálatos világa	2	1	1
Nádasi M.: Egységesség és differenciáltság a tanítási órán	2	2	0
O.Nagy G.: Magyar szólások és közmondások	2	2	1-2+K
Mi fán terem?	2	2	1+K-2+K
Nagy G. - Lovass P.: A kábítószerek világa	2	2	3-4
Nagy L.: Válogatott pedagógiai művei	2	2	0-1
Nagy S.: Az oktatás folyamata és módszerei	2	1	1
44 híres eposz	3	2	3-8+K
Neményiné Gyimesi I.: Hogyan kommunikáljunk tárgyalás közben?	2	2	0-1
Nemeskürty I.: Búcsúpillantás	2	2	0-2
Kis magyar művelődéstörténet	5	4	1-4
Német elbeszélők	2	2	0
Nietzsche, F.: Az Antikrisztus	2	1	1
Novalis: Heinrich von Ofterdingen	3	3	0-1
Nyíri T.: A filozófiai gondolkodás fejlődése	3	2	0-K
Oates, D. - Oates, J.: A civilizáció hajnala (A múlt születése)	2	1	K
Obádovics J.Gy.: Matematika	2	1	6+K
Ogilvy, D.: Ogilvy a reklámról	3	3	0-K
Ókori keleti történeti chrestomathia	2	1	1+K
Oppenheim, A.L.: Az ókori Mezopotámia	5	5	0-2+K

	kérés	könyvtár	példány
Ormos M.: Hitler	3	3	3-4
Ortega y Gasset, J.: A tömegek lázadása	3	2	2
Orwell, G.: 1984	3	3	1-3
Osborne, J.: Dühöngő ifjúság	2	2	1-3
Ottlik K.: Protokoll	6	3	K
Paczolay P. - Szabó M.: A politikaelmélet rövid története	3	2	1-1+K
Pálhegyi F.: Személyiség lélektani kalauz	4	2	1
Pannónia régészeti kézikönyve			
(szerk.: Mócsy A.-Fitz J.)	2	2	0-K
Pease, A.: Szó-beszéd	2	2	1-2
Testbeszéd	6	5	2-5
Peck, D. - Whitlow, D.: Személyiségelméletek	3	3	2
Pécsi G.: Kulcs a muzsikához	2	2	K-1+K
Pedagógiai szociálpszichológia	4	2	1-1+K
Péter K.: A magyar romlásnak századában	4	1	6
Phaedrus: Mesék	2	2	1-2
Platon: Az állam	9	4	+K-6
Összes művei	2	2	0-K
Szókratész védőbeszéde	3	3	4-8+K
Válogatott művei	4	3	1-3
Pléh Cs.: A pszicholingvisztika horizontja	3	3	0-2
Pszichológiatörténet	4	4	0-1+K
Polcz A.: Meghalok én is?	2	2	1-2
Popper P.: Belső utakon	4	3	0-3+K
Az önmagába térő ösvény	5	3	1-3
Preisich A.: Otthon a lakásban	2	2	0-1
Propp, V.A.: A mese morfológiája	2	1	1+K
Pszichofiziológia	2	2	0-1
Pszichológia (szerk.: Atkinson, R.L.)	12	7	0-K
Pszichológia (szerk.: Geréb Gy.)	2	2	0-3
Pukánszky B. - Németh A.: Neveléstörténet	8	5	1-2+K
Quick, A.: Csábítás	2	1	1
Emésztő tűz	2	1	1
Légyott	2	1	2
Rabelais, F.: Pantagruel	2	1	3
Radzinskij, E.: Az utolsó cár	2	2	0-1
Ranschburg J.: Félelem, harag, agresszió	6	3	1-9+K
Szeretet, erkölcs, autonómia	5	4	1-6
Reklámpszichológia	2	2	0-1
Ripley, A.: Scarlett	4	2	3-10
Ritoók Zs. - Sarkady J. - Szilágyi J.Gy.:			
A görög kultúra aranykora. Homérosztól			
Nagy Sándorig.	5	4	1-3+K
A görög kultúra aranykora. Periklés			
százada	2	2	0-1
Roth, P.: A megszabadított Zuckerman	2	2	0-3

	kérés	könyvtár	példány
Rousseau, J.-J.: Emil, vagy a nevelésről	4	3	2-4+K
A társadalmi szerződés	2	2	1-2
Az új Héloise	5	3	0
Russell, B.: A nyugati filozófia története	2	2	K-1
Ryan, C.: A leghosszabb nap	2	1	6
Ryle, G.: A szellem fogalma	2	2	0-2
Salinger, J.D.: Franny és Zooey	2	1	3
Sallai I. - Sebestyén G.: A könyvtáros kézikönyve	2	2	0
Samuelson, P.A.: Közgazdaságtan	16	6	1-3+K
Sand, G.: Rudolstadt grófné	2	2	1-3
Sandford, J.: Borotvaélen	2	1	2
Sartre, J.-P.: A Lét és a Semmi = Tordai Z.: Eg- zisztencia és valóság	3	3	0-2
Saussure, F. de: Bevezetés az általános nyelv- vészetbe	2	2	0-2
Sava, G.: Egy sebész útja	2	2	1-2
Schiller, F.: Ármány és szerelem	3	3	2-5
Don Carlos	3	3	1-2
Válogatott esztétikai írásai	3	3	K-1
Semprun, J.: A nagy utazás	2	2	1-3
Shakespeare, W.: Hamlet	2	2	2-14
Macbeth	2	2	4
SH atlasz. Filozófia	2	1	1+K
Sigal, P.A.: Isten vándorai	2	2	0-1
Siklóssy L.: Hogyan épült Budapest?	2	1	0
Sille I.: Illem, etikett, protokoll	4	2	1+K-3+K
Simonyi K.: A fizika kulturtörténete	2	2	1-2
Smith, W.: A folyó istene	2	2	1-2
Solohov, M.: Emberi sors	2	2	5-10+K
Sontag, S.: A fényképezésről	3	1	1
Steel, D.: Családi album	2	1	3
Egyszer az életben	2	2	1-4
Ékszerek	2	2	3-8
Eltűnt	3	2	3
Emlékezés	2	1	5
A gyűrű	3	2	2-5
Steiger K.: Bevezetés a filozófiába	2	2	2-7
Steiner R.: A karma megnyilvánulásai	3	2	1-2
Stendhal: Vörös és fekete	4	2	17-23
Sterne, L.: Tristan Shandy	2	2	1-3
Swift, J.: Gulliver utazásai	4	3	2-9
Szabó L.: Összegyűjtött versei	4	1	22
Szántó K.: A katolikus egyház története	2	2	0-1
Szegedy-Maszák M.: Világkép és stílus	2	1	2
Szégvári K.: Képernyőseim	2	1	1
Székely L. : Az egészségnevelés módszer- tani kérdései	2	2	0
Személyiségkonceptiók	2	2	0

	kérés	könyvtár	példány
Szerb A.: Pendragon legenda	2	2	4-5
Szerdahelyi I.: A kultúra fogalmáról	2	2	0
Szilágyi V.: Mélylélektan és nevelés	2	2	0-1
Szociálpolitika ma és holnap (szerk.: Ferge Zs.-Várnai Gy.)	2	1	1
A szociológiai felvétel módszerei	2	1	K
Szophoklész: Antigoné	9	4	3-27
Oedipus király	2	1	3
Sztoikus etikai antológia	4	3	2
Szücs J. - Hanák P.: Európa régiói a történelemben	2	2	0-1
Szücs J.: Vázlat Európa három történeti régiójáról	3	3	0-2
Szücs S.: Betyárok, pandúrok és egyéb hírességek	3	3	0-1
Téchy O.: Buddha	2	1	1
Telegdi Zs.: Bevezetés az általános nyelvészetbe	2	2	0-1
Tevan A.: A könyv évezredes útja	2	2	2-3
Thuküdidész: A peloponnészoszi háború	2	2	1
Thuróczy J.: A magyarok krónikája	4	4	1-3
Tolkien, J.R.R.: A Gyűrűk Ura	8	3	1-7+K
Tolsztoj, L.: Ivan Iljics halála	3	2	3-18
Tótfalusi I.: A könyvek könyve	2	1	4+K
Tóth E.: A falu rossza = Magyar drámaírók a XIX. században	2	1	2
Tóth Gy.: Könyvtár és társadalom	2	2	0-K
Tóth I.: A rómaiak Magyarországon	2	1	1+K
Trencsényi-Waldapfel I.: Görög regék és mondák	5	2	7-19+K
Mitológia	2	1	5+K
Updike, J.: Brazília	2	1	2
Váczy P.: A magyar történelem korai századaiból	2	1	0
Vámos M.: Anya csak egy van	11	7	1-3
Félnóta	3	3	0-2
Zeng az ének	2	1	3
Vanyó L.: Az ókeresztény művészet szimbólumai	3	3	0-2
Vayer L.: Az itáliai reneszánsz művészete	3	2	1+K-2+K
Vékony G.: Az emberiség őstörténete	5	5	0-6
Vergilius: Aeneis	2	2	3-9+K
Vermes G.: A zsidó Jézus	2	2	0
Vikár Gy.: Az ifjúkor válsága	2	1	3
Vitányi I.: Vitairat a magyar művelődésről	2	2	0-1
Voltaire: Candide	3	1	3
Vonnegut, K.: Az ötös számú vágóhíd	2	2	3-5
Vörös K.: Egy világváros születése	2	1	1

	kérés	könyvtár	példány
Waechter, J.: Az ember őstörténete (A múlt születése)	6	3	1+K-4
Waller, R.J.: Madison megye hídjai	7	4	0-3
Wallerstein, I.: A modern világgazdasági rendszer kialakulása	2	2	0-1
Weber, M.: Gazdaság és társadalom A protestáns etika és a kapita- lizmus szelleme	4 7	2 5	2-5 0-1+K
Williams, T.: A vágy villamosa	2	2	0-1
Wittgenstein, L.: Filozófiai vizsgálódások	2	2	0-1
Wolf, E.R.: Európa és a történelem nélküli népek	3	3	0-1+K
Wouk, H.: Háború	2	2	2-3
Zarnecki, G.: Kolostorok, szerzetesek, barátok	2	2	1
Zolnay L.: Az elátkozott Buda. Buda aranykora	2	2	0-1
Zöldségtermesztők kézikönyve	2	1	K
Zrinyi M.: Szigeti veszedelem	4	2	2-26
Az török áfium ellen való orvosság	2	2	1-10
Zweig, S.: Marie Antoinette	2	1	4

A nem teljesített kéressel rendelkezők megoszlása foglalkozás szerint
/N=2101/

	Fő /%/
Foglalkozás	
értelmiségi	11,7
egyéb szellemi foglalkozású (nem diplomás)	7,6
fizikai munkás	4,6
önálló	1,2
nyugdíjas	10,9
középiskolás	24,1
tanuló középiskolai végzettséggel	6,0
felsőoktatási intézmény hallgatója	28,4
tanuló (iskolai végzettség megnevezése nélkül)	1,4
egyéb (munkanélküli, htb.)	4,1
Összesen	100,0

A nem teljesített kérések megoszlása foglalkozás szerint
/N=2912/

	Darab /%/
Foglalkozás	
értelmiségi	11,7
egyéb szellemi foglalkozású	8,0
fizikai munkás	4,2
önálló	0,9
nyugdíjas	10,5
középiskolás	21,1
tanuló középiskolai végzettséggel	5,6
felsőoktatási intézmény hallgatója	33,7
tanuló (iskolai végzettség megnevezése nélkül)	1,1
egyéb	3,2
Összesen	100,0

3.sz. tábla

A nem teljesített kérések tartalmi megoszlása foglalkozási csoportok szerint, százalékban

Foglalkozás	Tartalom	szépirodalom	szakirodalom, folyóirat	Összesen
értelmiségi		24,3	75,7	100,0
egyéb szellemi foglalkozású		35,0	65,0	100,0
fizikai munkás		42,0	58,0	100,0
önálló		38,5	61,5	100,0
nyugdíjas		65,9	34,1	100,0
középiskolás		50,2	49,8	100,0
tanuló (középfokú végzettséggel)		16,7	83,3	100,0
felsőoktatási intézmény hallgatója		15,2	84,8	100,0
tanuló (iskolai végzettség megnevezése nélkül)		48,4	51,6	100,0
egyéb		24,4	75,6	100,0
Összesen		32,7	67,3	100,0

A nem teljesített ismeretközlő irodalmi kérések százalékos megoszlása
a hiány oka és ETO szakcsoportok szerint
/N=1877/

ETO szakcsoport	Hiány oka	ki volt kölcsönözve	nincs az állományban	Összesen
0		3,5	3,5	3,5
1		19,1	14,2	18,0
2		5,2	3,7	4,8
3		24,4	31,3	25,8
5		4,1	3,2	3,9
6		10,0	13,4	10,8
7		7,5	9,2	7,8
8		10,2	8,9	10,0
908		0,2	0,7	0,3
910		1,6	1,0	1,5
920		0,2	0,5	0,3
930/99		13,9	10,4	13,2
besorolhatatlan		0,1		0,1
Összesen		100,0	100,0	100,0

A nem teljesített kérések százalékos megoszlása a hiány oka és foglalkozás szerint

	Hiány oka	ki volt kölcsönözve	nincs az állományban	Összesen
Foglalkozás				
értelmiségi		75,1	24,9	100,0
egyéb szellemi foglalkozású		79,6	20,4	100,0
fizikai munkás		90,8	9,2	100,0
önálló		84,6	15,4	100,0
nyugdíjas		84,8	15,2	100,0
középiskolás		87,8	12,2	100,0
tanuló (középfokú végzettséggel)		69,8	30,2	100,0
felsőoktatási intézmény hallgatója		81,1	18,9	100,0
tanuló (iskolai végzettség megnevezése nélkül)		90,3	9,7	100,0
egyéb		81,1	18,9	100,0
Összesen		82,0	18,0	100,0

Az olvasók megoszlása foglalkozás szerint
/N=1466/

	Fő /%/
Foglalkozás	
értelmiségi	14,3
egyéb szellemi foglalkozású	12,5
fizikai munkás	10,7
önálló	1,6
nyugdíjas	21,1
középiskolás	15,2
felsőoktatási intézmény hallgatója	9,1
tanuló (iskolatípus megnevezése nélkül)	10,2
egyéb	5,3
Összesen	100,0

7.sz. tábla

A kölcsönzött könyvek százalékos megoszlása a választás módja és foglalkozás szerint

Választás módja	konkrét szerző, cím szerinti választás	nem konkrét szerző, cím szerinti választás	Összesen
Foglalkozás			
értelmiségi	39,1	60,9	100,0
egyéb szellemi foglalkozású	34,8	65,2	100,0
fizikai munkás	22,1	77,9	100,0
önálló	27,3	72,7	100,0
nyugdíjas	19,0	81,0	100,0
középiskolás	50,5	49,5	100,0
felsőfokú oktatási intézmény hallgatója	64,2	35,8	100,0
tanuló (iskolatípus megnevezése nélkül)	51,8	48,2	100,0
egyéb	35,4	64,6	100,0
Összesen	36,2	63,8	100,0

A nem teljesített kéréssel rendelkezők százalékos aránya foglalkozási csoportok szerint

	Nem teljesített kérés	nem volt	volt	Összesen
Foglalkozás				
értelmiségi		57,1	42,9	100,0
egyéb szellemi foglalkozású		61,8	38,2	100,0
fizikai munkás		62,7	37,3	100,0
önálló		63,2	36,8	100,0
nyugdíjas		64,9	35,1	100,0
középiskolás		53,7	46,3	100,0
felsőoktatási intézmény hallgatója		36,4	63,6	100,0
tanuló (iskolatípus megnevezése nélkül)		47,3	52,7	100,0
egyéb		54,7	45,3	100,0
Összesen		56,3	43,7	100,0

A könyvkinálattal való elégedettség százalékos megoszlása kiemelt foglalkozási csoportok szerint

Könyvkinálat értékelése	kiváló	jó	közepes, illetve rosszabb	Összesen
Foglalkozás				
értelmiség	12,6	59,3	28,1	100,0
egyéb szellemi foglalkozású	12,7	57,8	29,5	100,0
fizikai munkás	13,6	57,1	29,3	100,0
középfokú végzettségű nyugdíjas	18,0	46,0	36,0	100,0
összes nyugdíjas	18,8	49,7	31,5	100,0
középiskolás	11,9	64,8	23,3	100,0
felső oktatási intézmény hallgatója	9,2	58,0	32,8	100,0
Összesen	13,5	58,0	28,5	100,0

A folyóiratok kínálatával való elégedettség százalékos megoszlása kiemelt foglalkozási csoportok szerint

Folyóiratkínálat értékelése	kiváló	jó	közepes, ill. rosszabb	Összesen
Foglalkozás				
értelmiségi	7,4	50,4	42,2	100,0
egyéb szellemi foglalkozású	16,7	58,3	25,0	100,0
fizikai munkás	12,4	58,4	29,2	100,0
nyugdíjas	12,3	55,8	31,9	100,0
középiskolás	9,6	58,5	31,9	100,0
felsőoktatási intézmény hallgatója	13,8	52,3	33,9	100,0
Összesen	12,0	55,6	32,4	100,0

Az olvasói igények tematikus megoszlása
kiemelt foglalkozási csoportok szerint*
/N=1123/

11.sz. tábla

Téma	t ö r t é n e l e m	k a l a n d r e g é n y	t e r m é s z e t t u d	k r i m i	p s z i c h o l ó g i a	é l e t r a j z	i r o d a l o m t u d	s c i - f i	m ű s z a k i	s z á m í t á s t e c h n	f i l o z ó f i a	o r v o s t u d o m á n y	k é p z ő m ű v é s z e t	f ő l d r a j z	s z e r e l m e s r e g é n y	n y e l v t u d o m á n y	v a l l á s	p e d a g ó g i a	s z o c i o l ó g i a	p o l i t i k a	g a z d a s á g	j o g	m e g z ő g a z d a s á g	s p o r t		
Foglalkozás																										
értelmiségi	27,3	12,8	29,4	11,8	23,5	11,2	16,0	12,3	11,2	15,0	8,0	8,6	13,4	9,1		8,6	9,6	13,9	13,9	5,9	8,0					
egyéb szellemi f.	25,3	29,0	18,5	18,5	16,7	14,2	6,8	15,4	14,2	16,7	8,6	16,0		10,5	11,1	6,2	9,9	9,9	6,2							
fizikai	34,7	33,3	18,4	27,9	10,2	11,6		27,9	21,1	10,2	7,5	14,3		7,5	8,8			6,8								
nyugdijas	45,6	31,0	15,0	29,3	10,1	29,3	8,0	7,0	6,6		3,8	9,4	10,5	12,5	19,2		5,6		4,9	11,1						
középiskolás	30,8	21,8	20,9	13,3	13,7	10,9	19,4	14,2	10,9	17,1	13,3	7,6	10,0	7,1	6,6	7,6	9,0									
egyetemista	27,1	9,3	20,9		21,7		29,5		7,8	8,5	21,7		12,4	9,3		27,1		11,6	13,2		10,1					
Összesen	31,9	22,9	19,4	18,2	16,9	14,3	13,1	12,8	11,2	11,2	10,2	10,2	10,1	9,4	9,1	8,7	7,9	7,6	7,3	6,1	4,6	3,6	3,3	2,3		

* A százalékos értékeket a foglalkozási csoportokon belül, a válaszolók arányában számítottuk, és csak ott, ahol legalább kétjegyű elemszám szerepelt.

Az olvasók megoszlása könyvtári tagság szerint
/N=1435/

	Fő /%/
Könyvtári tagság	
csak a felkeresett FSZEK egység tagja	58,5
legalább még egy FSZEK egység tagja	15,9
legalább még egy FSZEK egység és más könyvtárak tagja	10,5
a felkeresett FSZEK egység és más könyvtár/ak/ tagja	15,1
Összesen	100,0

A KÖNYVTÁROSKÉP VIZSGÁLATA NÉHÁNY 20. SZÁZADI MAGYAR SZÉPIRODALMI MŰBEN

Többféle könyvtárkép, könyvtároskép él társadalmunkban, attól függően, hogy mennyire bontjuk csoportokra azt. Az olvasó, könyvtárhasználó embereké; a könyvtárat nem használó vagy nem ismerőké; a könyvtárhasználókon belül például a több tudásra vágyó értelmiségé, vagy az íróké; végül a könyvtárosoknak maguknak is van a könyvtárról és benne saját magukról alkotott, élő kép. Csak az utóbbi két évtizedben fordult a figyelem a könyvtáros személye felé, azóta szociológiai vizsgálatok foglalkoznak a könyvtár,- és könyvtároskép vizsgálatával. Abból a célból, hogy a korábbi időszakok megítéléséről képet kapjunk, az írókhoz fordulok, s az általuk szépirodalmi műveikben megjelenített könyvtárosok alakját próbálom kibontani. Az írók, költők általában kitűnő megfigyelők s a valóságot ragadják meg alkotásaikban. Ehhez hozzáadva személyiségüket, saját látásmódjukat, különféle módon, de tükröt tartanak elénk. Martin Heidegger szerint a műalkotások nem formák, nem pusztán tárgyak, hanem olyan magukban is megálló létezők, amelyekben jelen van a világ és általa az fel is tárul.¹

Céлом, hogy a szépirodalmi művekből nyert könyvtárosképet hasonlítsam össze a későbbi szociológiai elemzések eredményével. Mennyiben mutat hasonlóságot, illetve eltérést? Ez két külön, közvetlenül nehezen össze-hasonlítható műfaj. Vizsgálati céloom, módszereim sajátosak, különböznek a szociológiai elemzésektől, mégis megkísérlem összevetni őket.

A szociológiai vizsgálatok által feltárt egyik jelenség, hogy a könyvtáros személye a könyvtárhoz viszonyítva alárendelt szerepet játszik. Milyen lehetett a könyvtáros megítélése a két világháború között Magyarországon a szépirodalmi művek tükrében?

Az alkalmazott módszer ismertetése

Olyan magyar szépirodalmi mű, ahol a könyvtáros személye szerepet játszik, fő vagy mellékszereplő – az irodalomgyűjtés, körbekérdezés ellenére is –, csak kis számban áll rendelkezésemre. A művekből hatot vizsgáltam meg, mivel ezekben eléggé erőteljesek a személyiségjegyek, típusok, motivációk.

A művek az áttekintést az 1920-1930-as évektől a hatvanas évekig biztosítják.

Vizsgálatom nem alapozhat olyan teljességre törekvő irodalmi gyűjtésre, amit pl. két francia könyvtáros /Lemaître, R. – Chaintreau, A.M./ elvégzett. Ők tíz évi kutatómunka során 177 regényt és 63 filmet találtak, amelyben az alkotók a könyvtár témáját dolgozták fel. Vizsgálatuk eredményét könyvben összegezték.²

A fent említett okok miatt, nem vázolhatok fel olyan szabályos könyvtáros-portrékat, mint amilyenekből a két francia szerző árnyalt “karakter-galériája” összeállt. Ők a következő könyvtáros típusokat írják le:³

Női könyvtárosok (1918-ban jelennek meg először.)

A fiatalok köre:

- Csinos, csekély mértékű érdeklődéssel a könyvtáros hivatás iránt, vagy unatkozik is száraznak tetsző munkájában. Álmodozik az attraktív férfiről, s boldogan engedi magát elcsábítani.
- A vidéki tanító szerepét öröklő női könyvtáros, aki elhozza a civilizációt. (USA)
- Fiatal könyvtárosnő és olvasó között szövődő szerelmi történetek szereplője, ahol a könyvtár életleti helyként mutatkozik be. Néha a hölgyek férjhez is mennek, otthagya hivatásukat.

Az idősebbek köre:

- A könyvtáros vénkisasszony-figura. Többnyire mellékszerepet játszik. Gúnyos, kicsinyes, bürokratikus, barátságatlan a gyerekekkel.
- Magányos, de beletörődvé a mindennapokba, anyai gondoskodással bánik olvasóival. Külön csoportot alkotnak a férfiakéval is felérő képzettségi, műveltségi szintű női könyvtárosok mivel általában nem ruházzák fel őket ilyen tulajdonságokkal:

- A művelt, elegáns vezetőnő, aki képes alárendelni magánéletét könyvtáros hivatásának,
- s a "heroikus" női könyvtáros.

Ők összességében azok, akik hivatásukat komolyan veszik, meggyerőek, magabiztosak, s akik könyvtárosként csinálnak karriert.

A jó "detektív" tulajdonságaival rendelkező könyvtárosnő:

- Meg van benne a kíváncsiság, a jó kutatói módszerek ismerete, kiváló szellemi képességek, bátorság, s így a könyvtárosok hatékony segítőivé válnak a nyomozónak.

Gyerekkönyvtárosok:

- Álmodozó, kalandra vágyó, és azt kereső könyvtárosok.

Férfi könyvtárosok (A 19. sz. közepén jelennek meg először.)

Sötét oldala a "karakter-galériának":

- Alázatos és különös, furcsa egyéniség.
- Félsges kisember, aki életét a könyveinek szentelve éli le, karikatürisztikus vonásokkal rendelkezik. Ez a típus nagyon megragadta a regényírókat. Modell maradt mostanáig.
- A tudós, magának való könyvtáros.

Néhány különös könyvtáros:

- A kicsinyeskedő, nyugós, fontoskodó agglegény típus, aki felidézi a régi, francia kisváros hangulatát.
- Aki magányát nem képes elviselni, s öngyilkos lesz.
- Ugyancsak magányos egyéniség, tönkre teszi az életét az ital, a dohányzás. Alkoholtól, neurózistól szenvedve eljut a paranoiáig, s a halálba menekül.

Szomorú módon ezeket a különös portrékat az életből rajzolták. Magány, örület, öngyilkosság gyakran sorsa könyvtárosoknak a regényekben.

Van azonban néhány pozitív kép is:

- A könyvtárosok megtalálják helyüket hivatásukban. Képesek úgy dolgozni, sőt vezetni egy könyvtárat úgy, hogy közben nem áldozzák fel magánéletüket. Vállalkozószelleműek, optimisták, szórakoztatóak.

A szerelem a legtöbb műben tiltott a férfi könyvtárosoknak. Minden szexuális kommunikációt elkerülnek. Amennyiben megengedettek tartják, akkor is csak a segédkönyvtárosoknak, könyvtári segéderőknek.

A szerzők tovább folytatják kutatásukat, mivel a könyvtárosok egyre inkább hatnak a regényírókra. Az új francia nemzeti könyvtár létrejöttéből is vizsgálható terület.

A prózai műveket, amelyeket a magyar szépirodalomból választottam, cselekményük szerinti időrendben, egyenként tárgyalom főbb és jellemzőbb jegyeikkel, összevetve a szociológiai vizsgálatok eredményeivel. Amennyiben bizonyos sajátosan magyar típusok rajzolódnak ki, vagy a francia kutatás karaktereivel hasonlóak, arra az összegzésben fogok kitérni.

A könyvtárosság kialakulása

A könyvtárosság egyidejű magával az intézménnyel. Már a legősibb könyvtárban ott kellett lennie annak a személynek, aki a dokumentumok halmazából megszervezte a könyvtárat, a holt dokumentumok együtteséből élő szervezetet hozott létre. "Minden könyvtárnak két lényeges alkotórésze van, egy anyagi = a könyvek...s egy szellemi = a könyvtárnok. Ez ti. valóságos lelke, életereje minden bibliothékának. Ő tartja fenn, ő neveli tudományrendszeresen, hogy folyvást organikus test, s ne mechanikus halmaz legyen..."- írta Toldy Ferenc.⁴

Az önálló könyvtáros szakma, hivatás, életpálya, – vagy egyszerűen csak foglalkozás –, történelmileg mégis rövid múltra tekint vissza.

Kezdetben valószínűleg az agyagtábla írnok látta el ezt a feladatot is. Később a papok bizonyos csoportja specializálódott erre a területre, s valószínűleg a mind nagyobbá váló ókori könyvtárakban kialakult egy csoport, melynek kizárólag ez lett a feladata. Már az ókorból kimutatható, hogy a vezető posztok betöltője tudós; korának legkiválóbban képzettjei közül került ki, vagy éppen könyvtárosi tevékenysége révén emelkedhetett közéjük.

A nagy ókori könyvtárak pusztulásával, a középkorra jellemző kiskönyvtárakban nincs szükség főfoglalkozású, függetlenített könyvtárosra. Hosszú évszázadokon keresztül egyéb munkájuk mellett látták el papok, a világi személyek könyvtárában ezek kezelését titkárok, sőt tudósok.

A könyvtárosságnak tartósan önálló élettevékenységgé válásához ugyancsak a nagy könyvtárak létrejöttére volt szükség, mégpedig a 18. századtól, majd végérvényesen a 19. századi "nyomdászati forradalom" következtében a több tíz-, majd százezres, sőt milliós nagyságrendű könyvtárakban.

Az ókori, majd a középkori könyvtáros munkája döntően a beszerzés, a másoltatás, a megrendelés, a **dokumentumok** megszerzése érdekében történő **utánjárás**, sokszor igen fáradságos utazgatással. S csak kisebb részben a dokumentumok elrendezése, feldolgozása. Ez a köztudatban **egyik, még ma is élő könyvtároskép**.

A +29Xkönyvtárosság foglalkozássá válásának csak egyik oka volt a dokumentumok számának robbanásszerű növekedése, differenciálódása.

A másik ok az iskolázottság kiterjedésében, voltaképp az egész lakosság potenciális olvasóvá válásában kereshető. Nagy könyvtárak, sok és sokféle dokumentum, sok olvasó/könyvtárhasználó megjelenése tömeges kiszolgálást eredményezett. Így a **könyvtáros kiadja és visszaveszi a könyveket**, kiszolgálja a kölcsönzőket. **Ez a másik laikus könyvtároskép**.

A megkésett hazai könyvtárügyi fejlődés miatt a könyvhordozó/könyvtáros mesterség az egyetemes helyzethez képest is lassan önállósult. A főfoglalkozású könyvtárosok száma a 19. század végén még csak egy-kétszáz, s még az 1930-as években is csupán csak néhány száz volt.

Döntő többségük könyvtárban dolgozó tudós vagy tudóssá lenni akaró, itt tevékenykedő, egyetemet végzett, többnyire "filosz" volt, akinek munkája jórészt az ókori és középkori pályatárséhoz hasonlított, megtoldva azt forrásfeltáró, és bibliográfusi tevékenységgel.

A könyvtárak, a könyvekkel zsúfolt komor helyiségek **homályában kutató**, a "könyvmoly", a **harmadik kép** a lakosság körében a könyvtárosokról.

Jelenleg nem áll rendelkezésre tudományos vizsgálódáson alapuló friss és kellően differenciált pályakép. Ennek ellenére nehezen vitatható, hogy a hagyományos értelmezésű könyvtároskép lényegében változott meg, ma már sokféle könyvtáros típus létezik.⁵

Szociológiai és pszichológiai vizsgálatok a könyvtárosokról

A magyar könyvtárügy fejlődésében a hetvenes években kulcskérdéssé vált a szolgáltatások színvonalának fejlesztése. E szakaszban fordult fokozott figyelem a könyvtáros személye felé. Olyan elemzések, tanulmányok készültek, amelyek nem szűkítették le a problémát a könyvtároshivatás szűken vett szakmai kérdéseire, hanem összetett kérdésként, annak sokoldalú megragadására törekedtek. A könyvtár és a könyvtáros helyzetét társadalmi környezetének részeként elemezték, pszichológiai szempontú vizsgálatok születtek, melyek a könyvtáros személyiségét leginkább meghatározó jegyekből indultak ki, az értékrendszerből, a pályával való azonosulásból vagy elidegenedésből, a szakmai önismeretből.⁶

Megszületett a könyvtárkép, könyvtároskép fogalma. Az utóbbi az a kép, amely a könyvtáros személyiségéről és munkájáról – részben elvárásként, részben a reális tapasztalatok lecsapódásaként – a társadalom tudatában él.

Megfogalmazódott az igény, hogy jó lenne közvetlenül is tanulmányozni ezt a képet, nemcsak a könyvtárral kapcsolatos magatartásformák – a használói vagy éppen a nem használói szokások – lenyomataként. Országos körű, felnőtt népesség körében végzett reprezentatív olvasásszociológiai felmérés keretében két alkalommal tettek ilyen irányú kísérletet a könyvtárkép empirikus vizsgálatára.

Az 1978-as felmérés⁷ a könyvtárkép kérdésével még csak kísérletképpen foglalkozott, lényegében a kérdéssor egy pontjára korlátozódott. "A könyvtár olyan hely, ahol..." kezdetű mondat befejezésére. A vizsgálat kapcsán feltárt, felvázolt könyvtárkép elemei között a könyvtáros személyére, a könyvtárossal való kapcsolatra vonatkoznak a következők:

A könyvtáros személyére, aki tanácsot, felvilágosítást ad, vagy akivel olvasmányokat lehet megbeszélni nagyon kevés utalás történt. Minden századik megemlített motívum sorolódott ebbe a kategóriába. A könyvtáros tehát alig-alig része a társadalomban élő könyvtárképnek. Az ajánló, "irányító", beszélgető könyvtáros a rendszeresen olvasó könyvtári tagok válaszaiban bukkant fel, inkább az érettségizettek, az alkalmazottak és a nyugdíjasok; s legkevésbé a mezőgazdasági fizikai dolgozók és az értelmiségiek körében.

A vizsgálat eredményeként úgy tűnt, hogy a munkások hajlamosak arra, hogy a válogatási-böngészési lehetőséget magányos akcióként képzeljék el. A diplomások pedig láthatólag felfedezték a könyvtáros nélküli könyvtárat: okkal vagy ok nélkül szinte teljesen kiiktatják könyvtárképükből a könyvtáros személyét. A könyvtárosnak a könyvtárképben játszott alárendelt szerepe általános jelenség, nemcsak értelmiségi probléma, még ha é rétegekben észlelték is a legdrasztikusabb formában.

Az 1985-86 fordulóján végzett felmérés keretében már a könyvtárosképet is vizsgálták⁸ "A könyvtáros olyan személy, ..." kezdetű mondatot kellett befejezni. A vizsgálat eredményei, észrevételei:

A magyar felnőtt népesség csaknem egyötöde számára a könyvtáros meglehetősen idegen és ismeretlen személy. Főként az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők, a könyvtárba soha nem járók és a könyvet nem olvasók számára. Az idegenség érzése fokozatosan csökken a magasabb iskolai végzettség, aktív könyvtári tagság, intenzívebb olvasói magatartás felé haladva.

A könyvtáros személyére vonatkozó pozitív, de általános kijelentéseken túl – a megkérdezettek 4,5 %-a nyilatkozott így –, a konkrétabbak a következő motívumcsoportok:

A könyvtáros:

- művelt, okos, intelligens, tájékozott	8,8 %
- olvasott	12 %
- kultúráközvetítő, nevelő	11-12 %

- olvasmányt ajánló	40 %
- könyvkölcsönző	9 %
- egyéb könyvtári szolgáltatást végző	10 %
- kapcsolatteremtést elősegítő pozitív tulajdonságokkal, valamint a kapcsolat-teremtésre való készséggel rendelkező	16 %
- segíteni akaró	7,2 %
- nehéz munka körülmények között dolgozó	0,3 %
- kritikus hangvételű megítélése	1,9 %

Az olvasottság, könyvekkel, irodalommal kapcsolatos tájékozottság inkább könyvtáros-erénynek számít, mint a műveltség, intelligencia. Legnépszerűbb motívum az olvasmányt ajánló könyvtáros. Messze lemaradnak mögötte a könyvtárosi feladat- és tevékenységi körök más formái. Szerencsére az emberi és segítő jellegű kapcsolatok motívumának említése, olyan társadalmi igényt fejez ki, amely a szerepkör szociális és karitatív funkcióit erősíti. A felmérés készítői úgy vélik és remélik, hogy a talán túlságosan is pozitív kép a társadalmi élet demokratizálódásával a megfelelő irányba fog változni. Csökken a könyvtárral szembeni távolságtartás, növekszik a mindennapi kapcsolatra alapozott kritizáló kedv. Erősödik a szolgáltató, a sokoldalúan informáló és a szociális-támogató funkció.

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ a nyolcvanas évek első felében szociológiai vizsgálatot indított a könyvtáros pálya legjellemzőbb összetevőinek elemzésére.⁹ A fenti vizsgálat adatai közül mindössze egy közismert jellemzőt emelek ki: a pálya elnőiesedését.

Míg György Aladár – író, művelődéspolitikus – 1886-ban csalódottságát fejezte ki, mert nőtársadalmunk műveltebb tagjai a könyvtárak legnagyobb részétől csaknem teljesen el voltak zárva, ahhoz pedig, hogy könyvtáros tisztséget betölthessenek, – pedig ezzel nagy mértékben fellendülne a közügy –, mint akár az Egyesült Államokban, még nagyon sok időre van szüksége a magyar társadalomnak,¹⁰ addig az eltelt száz, de kiváltképp az utóbbi ötven esztendő fejlődési iránya a következő:

A könyvtáros pálya alapvetően női pálya lett, ez a kép él a köztudatban, és ezt igazolják a vizsgálatok is. Országosan a könyvtárosok 87 %-a nő, 13 %-a férfi, míg húsz évvel azelőtt még a férfiak aránya 30 % volt. Vidra Szabó Ferenc szerint közismert tény, hogy amikor egy foglalkozási ágat tömegével hagynak el a férfiak, akkor ott baj van: csökken a pálya presztízse.¹¹ További elnőiesedés várható, s ezt az alacsony kereseti lehetőségekkel összefüggésben azzal magyarázza, hogy más pályákhoz viszonyítva a könyvtáros pálya tekintélye rendkívül alacsony.

Egy reprezentatív vizsgálat tanulságai szerint¹², alig van hazánkban néhány olyan szellemi foglalkozás, amelynek alacsonyabb lenne a presztízse, mint a könyvtárosé. A társadalmi megbecsülés rangsorában a könyvtáros mögött az adminisztrátor, a tisztviselő és az óvónő áll. A mintegy 200 foglalkozást felsorakoztató listán a könyvtárosok a 144. helyre kerültek. (A társadalmi státusz más országokban is hasonlóan mondható.) Amennyiben csak ezt veszem figyelembe, már a fentebb említett tendenciák is kilátástalannak tűnnek fel a könyvtáros pálya alacsony presztízsből való elmozdulást.

Az USA-ban is folytattak kutatásokat az elnőiesedés okainak vizsgálatára, eredményeik a következők: A jó könyvtáros férfiak több vonatkozásban határozottan nőiesnek mutatkoztak. Olyan szociokulturálisan meghatározott viselkedésmódokról, mintákról volt szó, amelyet az iparilag fejlett társadalmakban a "nőies" jelzőkkel szoktak illetni. Nevezetesen a nőies férfiakról kiderült, hogy türelmesebbek, tapintatosabbak, kevésbé agresszívek, mint az átlagos férfiak.¹³

Az utóbbi két évtized témánkat érintő –főleg magyar vonatkozású –szociológiai és pszichológiai vizsgálati eredmények bemutatása után, vizsgáljuk meg, milyen könyvtáros-arculatot, könyvtárosképet bonthatunk ki az írók alkotásaiból.

Könyvtároskép a szépirodalmi művekben

A könyvtáros, mint könyvhordozó, vagy mint a könyvtár és a csend őre. (Szerb Antal könyvtár- illetve könyvtárosképe)

A **Pendragon-legenda**¹⁴ című regényében a British Museum olvasótermének leírása megvilágítja az író könyvtárról és könyvtárosról alkotott elképzelését, tapasztalatait. Felismerhető annak az angliai tanulmányútnak az emléke, amelyet 1920-ban egy ösztöndíj tett lehetővé számára.

Az olvasóteremben csendes járású fiatalemberek pléh-arccal hordták ki előm mind a könyvet, amit áltudományos szeszélyem kiszemelt. Az óriási toronyban csak a lapozott könyvek édes zizegése hallatszott. Mindenki a helyén volt: mindjárt a bejáratnál a keménykalapos, szakállas néger, akit, azt hiszem, még a megnyitáskor ültettek oda a múlt században, és körös-körül az idősebb csodabogarak, aki a világegyetem különböző könyvtáraiban tenyésznék. /15. o. /

Bátty János főszereplő megteszteli azt a bölcsésztypust, ún. filoszt, aki könyvtárban képes csak élni. Akinek a csend, elmélyült kutatás, könyv-bogarászás jelenti az életet, akinek a könyvtár dolgozószoba, élethelyszín.

A szívós könyvtári kutatómunka a filosz létezési módja. Az író bemutatja az olvasóterem hasonszőrű olvasóit, kutatóit, a teljesen természetesen használókat, aki napjaik jórészét a könyvtártermekben töltik.

A leírásban az olvasók tudják használni a könyvtárat. Könyvtáros meg sem jelenik. Az olvasókat csak a könyvhordók, raktárosok szolgálják; táplálják könyvekkel, majd feltűnik a felügyelő is, aki a csend betartására ügyel.

Szembeállítja a könyvtárhasználókat, olvasó, kutató embereket azzal a típussal, aki nagyon távol él a könyvek világától, a könyvtárat nem ismeri, de nem is akarja megismerni, magáévá tenni, mert egész életfelfogása a kaland-keresés, az izgalom, a való élet elevenségének személyes megtapasztalását célozza. A legintenzívebb átélését az élményeknek, érzelmeknek:

- Hát ezt is kitapasztaltam - mondta Maloney. - Most már tudom, milyen egy könyvtár. Egy jó kis mocsár mindenestre kellemesebb. Uhh, tíz éve nem olvastam ennyit. /24. o. /

De ilyen csuda véletlen! Ott kezdődik, hogy hogy kerülök én a British Museum olvasótermébe?...Vannak az embernek beszámíthatatlan pillanatai. És ott ül a teremben ötszáz torzszülött, .../28. o. /

Báttyban is felmerül a kérdés, kétely, helyesen teszi-e, hogy könyvek között éli le az életét?

Tulajdonképpen ostobaság, hogy a könyvek közt töltöm a napjaimat. Élni kellene, élni. /31. o/

Gondolatok a könyvtárban¹⁵ című novellájának könyvtárleírása ugyanolyan könyvtárhasználati szokásokat mutat be, mint az előző regénye.

Visszatekintve lírai ifjúságomra, ami múlik, most már megállapíthatom, hogy a legszebb volt a Bibliothèque Nationale Párizsban. Nem mondom, az éjjeli őrég a cserkész táborban, az is szép volt, nem kevésbé az első ölelés, az osztrák hegyek alatt, egészen kölyökül, általában

nem panaszkodhatni Természetre és Szerelemre. De a legszebb mégiscsak a Bibliothéque Nationale volt, legkivált téli estén. /257. o. /

A csönd még intenzívebb lesz, szinte zúg, forrón és izgatottan, hiszen a záráshoz közeledünk, és mindenkinek az élete attól függ, hogy még ötven oldalt elolvasson. Csak a lapozás monoton ritmusa hallszik, és néha egy-egy megőrült aggastyán tiltakozik a pultnál, ahol a mindenható altisztek ülnek.

Háromnegyed hat előtt öt perccel egy erre a célra rendelt személy dörgő hangon azt kiáltja: Mesdames et Messieurs, on va bientôt fermer. A végső é rendkívül hosszú, és kacskaringósan tűnik le a távolban, a láthatatlan termekben, hol a könyvtár sok millió kötetjét őrzik. Azután pontban háromnegyed hatkor fent említett személy megszólal, röviden, mint a végzet, mely előrebocsátotta volt baljós hírnökeit: On ferme! És az ember elmegy. /257-258. o. /

A fenti részletekből olyan könyvtárosképet bonthatunk ki, amelyben a könyvtáros csak tartozéka a könyvtárnak, de nem tartozik, illeszkedik bele a könyvtár szellemi életébe. Könyvtáros a szó nemes értelmében itt sem jelenik meg, csak könyvtári alkalmazottak, altisztek. A könyvtár sok millió kötetét őrzők. Bátky, a könyvtárat jól ismerők tapasztalatával vezeti be a fiatal egyetemi hallgatót a Bibliothéque Nationale rejtelmeibe:

A délután, mint egy pillanat, elmúlt. Oly büszkeséggel vezettem a félénk léptű lányt a katalógusok, casier-k, tableau-k rejtelmei közt, mintha én találtam volna fel a könyvnyomtatást. Megtanítottam mindenre, ami fontos. /264. o. /

Csak most tudom igazán, hogy mennyire szeretem a Bibliothéque-ot és a könyveket és a tudományt és a könyvszerű életet, ami olyan savanyú néha – most, hogy magával megoszthatom. /259. o. /

A könyvtárhasználókról tett megállapításai:

...azt hittem, hogy éppoly bátortalan, mint a világ összes többi könyvtárlátogatója.../259. o. /

Már az első délután látszott rajta, hogy jól fogja érezni magát a könyvtárban.

Talán mert érzékenysége, félénksége védő nyugalomra talált abban a rendezett, megbízható, gonoszságmentes kozmoszban, ami a tudomány, és aminek látható teste a könyvtár. /265. o. /

Valószínű, hogy nem a magyar könyvtárak akkori állapota, színvonala készítették a könyvtár – konkrétan két nagy nemzeti könyvtár –, s a könyvek iránti érzései bemutatására, hanem a külföldi tanulmányévek alatt tapasztalt hatások, élmények.

Összehasonlítva a hetvenes-nyolcvanas évek értelmiségi könyvtárképét a két világháború közötti Szerb Antal-i könyvtárképpel, egybecsengő vonásokat, jelenséget tapasztalunk. A könyvtáros személyéről, aki segítséget, felvilágosítást ad a könyvtárhasználónak, nem történik említés.

Az értelmiségiek már ekkor is felfedezték volna a könyvtáros nélküli könyvtárat? Illetve megjelenése csak mint a könyvhordó, a csendre felügyelő, a könyvtár köteteit őrző szerepkörben van. A "csendes könyvtár", a maga dolgozószoba jellegével minősül itt is pozitív helyként.

A láthatatlan könyvtáros Kosztolányi Dezsőnél

A foglalkozás-portrék közül a **Könyvtáros**¹⁶ című írás 1927-ben jelent meg először a Pesti Hírlapban. Kosztolányi a következőképpen vall e sorozat létrejöttének indítékairól:

“Mindig és mindenütt az ember izgat. Az úton sem a tájakra figyelek föl, a házakra vagy a múzeumokra, hanem az élet játékára, az arcokra, a mozdulatokra, a szavakra. Embereket gyűjtök. Szenvedélyes ‘embergyűjtő’ vagyok. Ennek az időbeli utazásomnak is egyetlen tárgya az ember.”¹⁷

A többi foglalkozás-portréval összehasonlítva, de összehasonlíthatlanul is feltűnő, mennyiben fordít figyelmet az író a könyvtárosra, az emberre? Sikerült-e eredeti szándékát megvalósítani, s ha igen, milyen mértékben? Megjeleníti-e alakját, arcát, mozdulatait, gesztusait, érzelmeit, vágyait s problémáit?

A “riport” egy 400 000-es könyvtárban készült, mely a Bibliothéque Nationale-hoz képest kis könyvtárnak számít. Mégis olyan érzéseket vált ki az íróból, mintha egy világvárosban kószalna. Itt a felhőkarcolókat könyvekből építették, s a könyvek raktározási rendje illetve módja párhuzamos körutakat és sugárutakat, tereket és sikátorokat képez, melyeken el is lehetne tévedni a könyvtáros vezetése nélkül. A találmányra kikapott könyvtári köteteket a könyvtáros úgy mutatja be, mint saját házikönyvtárának jól ismert darabjait.

Megtudhatjuk továbbá, hogy mi a pergamen, s összehasonlítva vele mennyivel kevésbé időtálló a papír, különösen a 19. század óta. A könyvtáros az író kérésére megadja néhány könyvhöz kötődő jelenség illetve könyv előtagú kifejezés anekdotákkal is fűszerezett magyarázatát:

- *Mi a könyv legnagyobb ellensége?*
- *Egy gomba, mely csak a papíron érzi jól magát. Ettől a könyv valósággal megbetegszik.*
- *Láttál már könyvmolyt?*
- *Itt egyet se. Amit könyvmolynak neveznek, az voltaképp egy kis kukac. De az olvasóteremben sok könyvmoly van. /281. o. /*

A könyvek, a könyvtár mindent elhomályosít, az író eredeti szándékával ellentétben a könyvtáros - mint többdimenziós ember - személyét is. Egyenrangú társként, régi ismerősként beszélnek – az író és az “élő katalógus” – szellemi alkotásokról, a könyvtár lényegéről stb. Azonban a könyvtáros csak mint hang, szellemiség van jelen, s személye a könyvtár kincseihez, a könyvekhez képest alárendelt szerepet játszik.

A könyvtár, könyvek mellett ennyire színtelen volna egy akár nagy tudású könyvtáros is? Nem újkeletű probléma tehát az 1978-as és 1985-86-os olvasásszociológiai felmérés keretében felvázolt jelenség, mely szerint a könyvtáros alig-alig része a társadalomban élő könyvtárképnek.

A könyvtárosnak a könyvtárképben játszott alárendelt szerepe nem csak értelmiségi problémaként jelentkezett, még ha e rétegnél észlelték is annak legdrasztikusabb formáját.

A szép könyvtáros kisasszony Barabás Tibornál

Barabás **Egy címíró emlékirata**¹⁸ c. regényében bepillantást enged a húszas-harmincas évek Hunyadi téri közkönyvtárának mindennapi életébe.

Az író bemutatja, hogy gyerekként milyen szomjasan vetette magát a könyvtár kopott, számozott könyveire. Szinte vakra olvasta magát. A négy órai nyitás előtt már ott szorongott a várakozók vegyes csoportjában: melege vágyó öregek, lézengők, munkanélküliek, dolgozatra készülő diákok között.

Megjeleníti a könyvtáros kisasszony csodálatos alakját – először a vizsgált szépirodalmi művek sorában –, akinek szépségét még jobban kiemeli a hely, ahol dolgozik: sötét udvari könyvtárhelyiség, dohos, porszagú polcokkal.

Az arca olyan volt, mint az alabástrom, nagy, bársonyos, barna szemének pillantására mindig elpirultam. ...gesztenyebarna haját kontyba tűzte, s így olyan volt az, mint egy királyi korona. ...Akkoriban Jókait, Walter Scottot és az idősebb Dumas-t olvastam, de olvashattam bárkit, minden erényes, gyengéd nőalak, minden védelemre váró szépség, cselszövevények közt vergődő virágszál a könyvtároskisasszonnyá változott. /149. o. /

A kisasszony személyes hatása, kisugárzása megnöveli az olvasási kedvet és a könyvtárhasználati, kölcsönzési gyakoriságot. Megtudjuk, hogy a mechanikus, személytelen könyvkölcsönzés mellett, beszélgetést is folytat könyvekről, írókról, igaz csak a nagyokkal, hiszen az olvasóterem csak felnőttek által volt látogatható. A főszereplő 14 éves korában, egy számára felejthetetlen téli este léphetett be oda először. Ezt a könyvtári szolgáltatást is - mint a könyvtár addig igénybe vett kölcsönzési szolgáltatását -, teljesen magukévá tették az olvasók és nem olvasók is. Egyesek olvasni jöttek, reggeli és esti újságokat, régi folyóiratokat, ugyanis ide minden folyóirat csak két hónappal később érkezett, mások a csendért és a melegért, amit a sarokból egy nagy vaskályha ontott.

Az örök olvasók ismerték egymás sorsát, életkörülményeit. Idővel szabályos társadalmi közösség jött létre, kialakult az esti lapok olvasásának sorrendje is. Birtokoltak valamit, "meleg éghajlatú szigetet", együtt kopott, nyugdíjas öregek, állástalan hivatalnokok, kereskedősegédek, fiatal munkások és rongyos diákok. Az első gyarmatosítók fölényével és haragjával léptek fel az idegenek, betolakodók ellen. Csak vasárnaponként enyhült az új olvasókkal szembeni ellenállásuk.

A könyvtáros, mint népnevelő Bárány Tamásnál

A **Csigalépcső**¹⁹ című regényében Benkő Lajos könyvtárvezető könyvtárossá válásáról, életéről, majd 1952-től a pesti Könyvtári Központban lévő munkájáról olvashatunk.

A főszereplő tanítónak tanult és tanítóként is dolgozott Mezöszezen, amikor a városnál könyvtárost kerestek. Az iskola igazgatója irodalomszeretete és tanítói munkavégzése alapján őt ajánlotta az állás betöltésére. Minden igyekezetével a kisvárosi könyvtár létrehozásán fáradozik, így érdemessé teszi magát arra, hogy az alakuló járási könyvtár vezetésével megbízzák.

Megnyeri a könyvtárak közötti versenyt, emiatt felfigyelnek rá a Könyvtári Központban, és felkéri, hogy jöjjön fel Pestre dolgozni.

A regényben több könyvtárossal, vagy könyvtári hivatalban dolgozó személlyel találkozunk. Benkőről és mezöszezi helyetteséről derül ki, milyen pályáról kerültek a könyvtárba, vagyis milyen pályát hagytak el, és mi motiválta döntésüket. Mind a ketten többre becsülik a könyvtáros hivatást a tanítói pályánál, bár azt a feladatot is szívből végezték. Előrelépést is jelent ez számukra a társadalmi ranglétrán: Benkőről mondták is diáktársai, hogy mindig is többet akart az élettől, mint a falusi tanítóság. A könyvtáros pálya választását talán az otthonról hozott könyvtelenség okozta állandó hiányérzet, és az ezzel szemben megnyilvánuló olvasási vágy is meghatározta. Gyerekkorában a kalendáriumon kívül nemigen akadt egyéb olvasnivalója.

A következő részlet kifejti, hogy Benkő mennyire hasonlónak érzi a két hivatást:

- Igaz - mondta -, hogyan is lett könyvtáros? Hiszen ahogy meséli, maga szívvel-lélekkel tanított, az isten is pedagógusnak teremtette. Miért hagyta abba?

- Dehogy hagytam! Hiszen itt is azt csinálom, amit Borókon és Annabányán csináltam: neveltem az embereket, irányítom a fejlődésüket, egyengetem szellemi felemelkedésük útját. /144. o. /

A közművelődési könyvtárakban dolgozók többsége, elsősorban az olvasókkal közvetlen kapcsolatban álló olvasószolgálatosok, tájékoztatók tevékenysége mutat sok hasonlóságot a pedagógusokéval. Közel áll a pedagógusi célokhoz, szándékokhoz, feladatokhoz.

Benkő könyvtáros hivatásáról vallott nézetei kifejezik, hogy a könyvtár fő feladatának az ideológiai, agitativ-propagandisztikus funkciót tartja, melynek elemei a következők²⁰:

- a látókör szélesítése;
- a kultúra terjesztése;
- a szabadidő hasznos eltöltésének biztosítása;
- közművelődési, népművelési szerepe;
- a világnézet formálása;
- olvasóvá nevelés;
- új olvasók bevonása.

...Az új olvasó meghódításáról beszéltem, aki elsősorban is a tulajdon életéről szeretne hű és megbízható tükröt kapni az irodalomtól; s csak ha már ilyen könyvekkel sikerült olvasóvá hódítanunk - feleltem a közbeszólónak -, jöhet a látókör tágítása. /60. o. /

Megjelenik a könyvtáros hivatásról vallott nézeteiben a könyvtár szerepét túlértékelő szemlélet, amennyiben a könyvtár azon fontos helyek egyike, ahol az emberek tudatának nagymérvű átalakítása folyik. A könyvtáros a nép felkent nevelője, fiatalok és felnőttek kulcsszerepet betöltő kulturális irányítója²¹:

...nevelem az embereket, irányítom a fejlődésüket, egyengetem szellemi fejlődésük útját. Csak annyi a különbség, hogy régebben előretolt állásban harcoltam, most pedig itt, a vezérkarnál...Nagyban csinálom, amit azelőtt apródonként. /144. o. /

A fenti könyvtárképben az intézmény bejáratán még értelmileg-esztétikailag-erkölcsileg fejletlen potenciális könyvtárhasználó lép be, de távozáskor annak kijáratán - a rendszeres látogatást feltételezve - már öntudatosabb, tisztánlátóbb, erkölcsileg feddhetetlenebb, világnézetileg szilárdabb, egyre felvilágosultabb ember lép ki.

E naívan felfokozott, túlértékelt várakozásnak a könyvtár – de önmagában semmilyen más kulturális intézmény – eleve nem felelhet meg. A könyvtár a társadalom többi kulturalközvetítő intézményével együtt fejt ki hatását.²²

Menedékhely-e a könyvtár Szabó Magda regényében?

A **Danaida**²³ c. regény főszereplője, Csándy Katalin, 1943-ban nyelvszakra iratkozik be a mecseri egyetemre, mellé könyvtártannal foglalkozó kollégiumot is felvesz. Az olvasás sokat jelentett neki, de elsősorban könnyű irodalmat olvasott. Megőrül, amikor megtudja, hogy nem csak a pedagógusi pálya lehetőségével élhet, hanem, ha elképesztő szerencséje van, bejuthat egy könyvtárba is:

*Igazán nem érezte magát Isten kiválasztottjának, de jó volt eljátszani a gondolattal, hogy esetleg nem kell tanítania; borzadt az iskolák világától.
/98. o. /*

Katalin semmi iránt nem érdeklődött különösebben, és tehetsége sem mutatkozott meg semmi másban. Évfolyamában az egyetlen lányhallgatója volt a könyvtártudományi előadásoknak.

Budapestre 1945 októberében költözött, s a Sáfrány utcai közművelődési könyvtárban kapott könyvtárosi állást. Nóra, a könyvtár vezetője felvilágosult, határozott könyvtáros-egyéniséget képvisel. Azon kevesek közé tartozott, akiknek akkoriban megfelelő, – ma úgy mondanánk – szakirányú végzettsége volt:

...neki aztán igazán valódi, külföldi egyetemen nyert könyvtárosi képesítése van, eredetileg a Széchenyi Könyvtár alkalmazottja volt, s rögtön visszamehetett volna régi munkahelyére, csak hogy nem akart...Szenvedélyes könyvtáros volt, azt állította, az emberek azért olvasnak keveset, mert nem keltették fel bennük az olvasási igényt, az iskola rengeteget rombolt természetes érdeklődésükön... hát még azokkal mennyi a tennivaló, akik nem is jártak iskolába!

"Az olvasókat nevelni kell"-mondta Nóra, persze először a könyvtárosnak kell nevelnie önmagát. Ha már a könyvtárosnak van ízlése, akkor kezd a környezetének is ízlése lenni, csak hogy ehhez nemcsak a könyvek tartalmát kell ismerni, hanem az olvasók lelkivilágát, képzettségét, problémáit, még sérüléseit is. /156-157. o. /

Ennek megfelelően a könyvtárvezető elkezdte Csányi Katalin irodalmi ízlésének fejlesztését is, hogy a bestsellertől eljusson a klasszikus és a modern irodalom értéséig és szeretetéig. Megszabta, ellenőrizte olvasmányait.

A könyvtárnak a technikai feladatokon és a könyvkölcsönzésen kívül, a legtöbb olvasót érintő személyre szóló könyvajánlás volt a fő tevékenysége. Senkit sem engedhettek el csalódottan vagy olvasnivaló nélkül. Ez még inkább olvasásra ösztönözte az ott dolgozókat. Annál is inkább, mivel a könyvtárvezető szemlélete szerint csak értékkel bíró irodalmat adhattak olvasóik kezébe.

A regény folyamán végigkövethetjük a könyvtár feladatainak megítélését illető szemléletváltozást. Surányiné humanisztikus érték közvetítő álláspontjától kezdődően – amiből következően a könyvtárosok saját értékrendszerük szerinti esztétikai értékkel rendelkező művet ajánlhattak –, a hatvanas évek felé már teret nyerő szabadpolcos könyvtár gondolatáig. Az új vezető, Holléné hatására a könyvtár sokkal nyitottabb szellemű, a kulturális élet más területére is kitekintő, arról informáló helyé válik. A könyvtár kulturális szerepe már nem korlátozódik kizárólag olvasmányok közvetítésére.

Holléné törekszik arra is, hogy munkatársai a könyvtárosi hivatás mellett, magánéletükben is személyes sikereket érjenek el, élményeket szerezzenek, mivel azt egyenrangúan fontosnak tartja.

Ebben a regényben vesszük észre a könyvtáros pálya elnöiesedésének tendenciáját, amit a nyolcvanas évek szociológiai vizsgálatai is jellemzőnek találtak a közművelődési könyvtárakra.²⁴ Történnek személyi változások a könyvtár bemutatott 15 éve alatt, de nem módosul a férfi és női alkalmazottak aránya. Jellemző továbbá a beosztottak szakmai végzettségének hiánya, illetve az időközben megszerzett végzettséget is alsó vagy középfokúnak tekinthetjük.

A könyvtár, a könyvtáros hivatás, mint menedék jelenik meg két szereplő életútjában is. A főszereplő, Csányi Katalin bár tanársakra jelentkezett, gyermekkori élményeiből fakadóan borzadt az iskolák világától, s nem szerette a gyerekeket. Nem rendelkezett azokkal a tulajdonságokkal, amelyek a pedagógusi pályára alkalmassá tették volna. Megváltásként érezte a könyvtáros pálya lehetőségét, benne is – a köztudatban még ma is élő – csendes, visszavonult, befelé forduló személyiségű könyvtárosképpel jelenhetett meg. Az emberi kapcsolatok teremtésétől, sérülések elszenvedésétől mentes "nyugodt sziget" könyvtárképe. Katalin is azokkal a tulajdonságokkal, személyiségjegyekkel rendelkezett, aminek magas előfordulási arányszámát Nagy Attila is kimutatta közművelődési könyvtárosok körében végzett vizsgálatok alapján: a tartózkodás, félelem a megnyilvánulástól, a véleményalkotástól, az emberi kapcsolatoktól; túlzott befelé fordulás /introverzió/; a tétlenség keresése, teljesítménymotiváció hiánya.²⁵ Hiányoztak belőle olyan alapvető tulajdonságok, amelyek feltétlenül szükségesek a kultúra közvetítéséhez: intellektuális igényesség, a műveltség folytonos továbbépítésének szükségessége, a szellemi és érzelmi nyitottság.

A másik szereplő, Kis Sándor egyetemi docens, aki már gyakorló pedagógusként szenved el olyan sérelmeket iskolai tanítványaitól, amit sem feloldani, sem megváltoztatni nem tud, de ezekkel együtt élni sem képes. Menekül könyvei közé, érdeklődése a könyvtár, a könyvtártudomány felé fordul.

...Kis Sándor még az egyik állami középiskola nehezen élő tanára volt, s nemegyszer talált az iskolai illemhelyen ocsmány célzást származására, mert nem volt népszerű nevelő... a gyerekeket pedig úgy tekintette, mint akik az ő kínzására születtek, mintha éveken át örültek házában dolgozott volna, menekült közülük a könyvei közé. /101. o. /

Összegzés helyett

Mint már említettem, a tanulmány keretében folytatott – szépirodalmi művekből kibomló – könyvtár- és könyvtároskép vizsgálat kísérlet jellegű, teljességre nem törekedhet. Annyi azonban elmondható, hogy az eredmények tükrözik a valóságot. Az írók nem függetlenek koruk szellemétől, elvárásaitól.

Hadd idézzek Nagy Lajos egyik írásából:

“Az író nem magányos ember. Amikor ír, azt közlési szándékkal teszi, gondol tehát, ha nem is tudatosan, szerkesztőre, kiadóra, kritikusra és olvasóra. ...Környezetének alkateleme az író is, hatása alatt áll kortársainak, kora eseményeinek, anyaga az ember, akit maga körül lát, hall, szemlélete, ha egyéni is, nem független az általános gondolkodástól, szóval: az író műve mindenképpen kollektív termék.”²⁶

A könyvtár és a könyvtáros jelentőségét, társadalomformáló szerepét erőteljesen mutatják be, hangsúlyozzák az ötvenes-hatvanas években játszódó, akkor íródott művek. Valóban, a magyar könyvtárügy fejlődésében ez a leglátványosabb, nagy feladatokkal - mind gyakorlati, mind ideológiai - rendelkező korszak. A közművelődési könyvtárak felépítése, hálózatok létrehozása, állományépítés, szolgáltatások biztosítása; olvasóvá “nevelés”, a műveltség általánossá tétele, olvasási és tanulási igények kielégítése, a látókör szélesítése.

Talán ennek az agitativ-propagandisztikus funkció előtérbe helyezésének köszönhető, hogy a könyvtár a szépirodalmon keresztül is távolságtartó maradt? Nem vált a mindennapok részévé. A megközelítés vagy a könyvtáros oldala felől történik, vagy olvasói oldalról, de ebben az esetben ez a személy, maga az író. Magyarázható ez azzal, hogy a témát feldolgozó írók közül többen töltötték el életük során egy-egy időszakot könyvtárosként, például Bárány Tamás, Kálnoky László²⁷ vagy Temesi Ferenc²⁸. Az olvasói oldalról való közelítésben pedig életrajzi elemek ötvöződnek, ilyen Szerb Antal és Barabás Tibor bemutatása. Ami hiányzik, a könyvtár és könyvtárhasználat bemutatása, úgy mint az életforma része, az életmód szerves és “hétköznapi” eleme, egy-egy megjelenített szereplő, a csak mellékesen valamiért, valamihez olvasó személy bemutatásán keresztül.

Ezt is tekinthetjük úgy, mint a valóság ábrázolását, vagyis valamilyen jelenség hiánya esetén; annak meg nem jelenítését. Az olvasásszociológiai vizsgálatok az olvasmányok beszerzési forrásait vizsgálva alátámasztották, hogy a hatvanas-hetvenes években a könyvtárból kölcsönzött olvasmányok aránya csak 20 % körüli volt, s a nyolcvanas évekre még tovább csökkent. Ezzel szemben az olvasmányok legnagyobb hányadát a vásárolt könyvek képezték.²⁹

Vizsgálatom során kirajzolódó könyvtárosok – egy szereplő akár több jellemzőt is hordozva magában – a következők:

- a könyvhordó és/vagy csendre ügyelő könyvtáros képe;
- a könyvtár mellett háttérbe szoruló könyvtáros;
- a könyvtáros kisasszony, amint nőiességében van hatással férfi olvasóira;
- a népnevelő, a könyvtár személyiségformáló hatását eltúlzó;
- a pedagóguspályát elhagyók:
 - akik többre értékelik a könyvtáros hivatást,
 - s akik menekülnek a választott tanári pálya elől;
- az emberi kapcsolatok elől menekülő, lelkiileg sérült;
- a legfontosabb szerepkörében könyvajánló könyvtáros;

- az irodalmi ízlés fejlesztője;
- a nyitottabb szellemű, agilis könyvtáros;
- a magánélet, a család hiányát a könyvtáros hivatással pótló ember;
- s az, aki magánéletét és hivatását egyaránt fontosnak tartja, és e kettőt egyensúlyban is tudja tartani.

Nem találtam továbbá olyan könyvtáros megjelenítést, amit kimutatott a francia vizsgálat és a Könyvtáros egyik régi írása is. Beck Oszkár szerint a két háború közötti vígjáték irodalmunknak elmaradhatatlan figurája volt a szórakozott, életidegen és félénk könyvtáros.³⁰

Mi az oka annak, hogy a francia vizsgálat könyvtárostípusai, s a könyvtár megjelenítése elevebb, színesebb, élettelibb képet mutat? Feltevésem szerint erre több tényező is magyarázatul szolgálhat.

A magyarországi olvasási szokások vizsgálatának 1964-es adatait összevethetjük nemzetközi adatokkal, mivel a hatvanas években néhány fejlett könyvkultúrával rendelkező országban is végeztek nagyobb szabású, országos reprezentatív vizsgálatot. A magyar adat szerint a felnőtt lakosság 60 %-a bizonyult könyvolvasónak, az NSZK-beli vizsgálat 69 %-ot mutatott ki, a francia 42 %-ot. A könyvolvasás terén tehát a fejlett könyvkiadással és könyvkultúrával rendelkező országokkal lényegében azonos szintet értünk el.³¹ A különbség talán a könyvtárhasználati szokásokban rejlik. A fejlettebb könyvkultúrával rendelkező országokban a közművelődési könyvtárak kialakítása már a 19. században kezdődött, ellentétben a hazai néhány évtizedes, azonos profilú könyvtártípussal. Ebből következően a könyvtár intézménye hosszabb távon keresztül fejthette ki hatását. Az olvasóval való kontaktusteremtés lehetősége és igénye sokkal korábbi, a maga természetes fejlődési szakaszain keresztül változhatott, módosulhatott az igényeknek megfelelően. A fent említett okokból következően, úgy vélem, hogy a könyvtár és a könyvtáros eszközként is szerepel irodalmi műveikben, szimbólumává válhat a könyvtártól független, általános emberi tulajdonságok, problémák megjelenítésének, s a könyvtár megragadható emberi kapcsolatok kialakulásának helyszínévé is.

A könyvtáros pálya presztízse rendkívül alacsony. A kívülről érkező hatások beépülnek saját tudatunkba is, és ha hagyjuk, hogy csak ez a hatás érvényesüljön, akkor közérzetünk egyre rosszabb lesz. Az irodalom által tükrözött könyvtárosképpel, saját magunk megítélésével, megismerésével foglalkozás is jobb közérzet, helyesebb önértékelés eléréséhez vezet. Növelhetné önértékünket, öntudatunkat, ennek eredményeként pozitívabb kép kisugárzását tenné lehetővé a társadalom negatív sugallatával szemben. E belülről induló folyamat mindenképpen hatást gyakorolna társadalmunk véleményére, segíthetné a könyvtáros pálya alacsony presztízseiből való elmozdulást.

Békési Ilona

Jegyzetek

1. Heidegger, Martin: A műalkotás eredete. Bp., Európa, 1988. 145 p.
2. Chaintreau, Anne-Marie – Lemaître, Renée: Drôles de Bibliothèques... Le thème de la bibliothèque dans la littérature et le cinéma. Paris, Cercle de la Librairie, 1990. 285 p.
3. Lemaître, Renée – Chaintreau, Anne-Marie: In search of those typical librarians. In: Library. Association. Record., 1992: no. 12. p. 798-799.
4. Toldy Ferenc: Könyvtárakról. In: Athenaeum. U.f. I. 1843. p. 201-210.
5. Tóth Gyula: Könyvtár és társadalom. Bp., Tankvk, 1989. p. 109-111. (A jelzett szövegből részleteket idézek.)
6. Jelentős tanulmányok jelentek meg az alábbi kötetben: Hivatása: könyvtáros. Egy pálya örömei és gondjai – Pest megyei tapasztalatok tükrében. Szerk. Pál Ernő. Bp. – Szentendre, OSZK KMK – Pest Megyei Művelődési Központ és könyvtár, 1978. 241 p.
7. Gereben Ferenc: A felnőtt népesség könyvtárképe. In: Könyvtárhasználat, könyvtárkép. Szerk. Kamarás István. Bp., NPI, 1982. p. 93-118.
8. Gereben Ferenc: A magyar társadalom könyvtáros-képe. In: Könyvtári Figyelő 1990: 1-2. sz. p. 69-79.
9. Vidra Szabó Ferenc: A könyvtáros pálya egy szociológiai vizsgálat tükrében. Bp., OSZK KMK, 1988. 136 p.
10. György Aladár: Magyarország köz- és magánkönyvtárai. Bp., M. Kir. Statisztikai Hivatal, 1886. 569. p.
11. 9. jegyzet p. 12.

12. Kolosi Tamás: Státusz és réteg. Műhelytanulmány. Bp., MSZMP KB Társadalomtudományi Intézet, 1984. 280 p.
13. Clayton, Howard: Feminity and job satisfaction among male library students at one midwestern University. In: College and Research Libraries News, 1970: no. 6. p. 388-389. A cikket Nagy Attila használta fel a 6. sz. alatt jelzett kötetben, p. 7-16.
14. Szerb Antal: A Pendragon-legenda. Bp., Magvető, 1962. 286 p.
15. Szerb Antal: Gondolatok a könyvtárban. In: Szerelem a palackban. Bp., Magvető, 1966. p. 257-279.
16. Kosztolányi Dezső: Könyvtáros In: Kosztolányi Dezső: Bölcsőtől a koporsóig. Bp., Szépirodalmi Kvk, 1987. p. 280-282.
u.o. p. 413.
18. Barabás Tibor: Török daráló. – Egy címíró emlékiratai. Bp., Magvető, 1965. 360 p.
19. Bárány Tamás: Csigalépcső. Bp., Szépirodalmi Kvk, 263 p.
20. v.ö. Heit Gábor – Lőrincz Judit: Közelképek közművelődési könyvtárainkról. Bp., OSZK KMK, 1981. p. 8-9.
21. v.ö. Halász László – Nagy Attila: Hatásvizsgálat könyvtárban I. köt. Bp., NPI, 1974. p. 6.
22. u.o. p. 5-6.
23. Szabó Magda: A Danaida. Bp., Szépirodalmi Kvk, 1964. 393 p.
24. 9. jegyzet p. 71.
25. Nagy Attila: Néhány adalék a könyvtárosi pálya lélektani szempontú vizsgálatához. In: 6. sz. jegyzet, p. 7-16.
26. Nagy Lajos: Író, könyv, olvasó. In: Nagy Lajos: Cikkek, tanulmányok. Bp., Szépirodalmi Kvk, p. 1379.
27. Kálnoky László: Egy könyvtáros hányattatásai. In: Kálnoky László: Összegyűjtött versek. Bp., Magvető, 1992. p. 414-419.
28. Temesi Ferenc: Híd. Bp., Pannon Kvk, 1993. 465 p.
29. v.ö. Gereben Ferenc: Az olvasási és olvasmánybeszerzési szokások változásai Magyarországon. In: Könyv 1989: no. 4. p. 81-92.
30. Beck Oszkár: A könyvtáros – mint filmhős. In: Könyvtáros 1962: 6. sz. p. 329.
31. Mándi Péter: A könyv és közönsége. Bp., Közgazdasági és Jogi Kvk, 1968. p. 284-288.

Egy sajátos budapesti utazásra hívta látogatóit a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményének 1996-ban megnyílt, a milicentenárium rendezvénytársasághoz kapcsolódó közös kiállítása, amely a Budai Várban lévő Fortuna utcában, az egykori Fortuna fogadó épületében, a Múzeum termeiben volt látható. A kiállítás egyik rendezőjének dolgozata a kiállítás gondolatmenetét adja közre.

VENDÉGVÁRÓ BUDAPEST

A fővárosi vendéglátás és idegenforgalom a városfejlődés tükrében

1873 – 1930

A múlt század második felében, az Európa-szerte meginduló idegenforgalomnak köszönhetően egyre gyakrabban vált a gyorsan fejlődő magyar főváros is a külföldiek kedvelt uticéljává. Mint egy ideérkező egykori vendéget kalauzolt végig a kiállítás a világvárossá váló Budapesten az 1873-ban történt városeyesítéstől az 1930-as évekig, bemutatva nevezetességeit és jeles eseményeit, valamint az idegenforgalmi szervezet létrehozására irányuló fővárosi törekvéseket és a szervezett idegenforgalom első sikereit, kiemelve Budapest fűrdőváros kialakulásának és szerepének jelentőségét.

Budapest 1873 után, a városeyesítést követően immár visszavonhatatlanul a modern városiasodás kezdetéhez érkezett. A városrendezés eredményeként dinamikusan épült ki a nagyvárosi térszerkezet és utcahálózat, s az új útvonalak köré törvényszerűen szerveződtek a megújult városrészek. E néhány évtized alatt jött létre a későbbi metropolisz alapjául szolgáló infrastruktúra is. A város építésének és szépítésének egyre gyorsuló folyamatában egy látványos és harmonikus városkép bontakozott ki, körutakkal és díszes köztterekkel, impozáns középületekkel és bérpalotákkal. Megépült az a Sugárút, amely arányaival és villasorával Európa egyik legszebb útvonala volt. Duna-hidak épültek, s így a folyó városos átvezető szakasza mind technikai megvalósítását, mind esztétikai kivitelezését tekintve maradandó értéke lett a fővárosnak, a később kiépült Duna-parti sétánnyal és szállodasorral. Ez az építészeti megoldás tovább emelte Budapest – földrajzi adottságaiból is eredő – panorámájának szépségét.

Jellegzetes utcaképek és terek formájában a város olyan hangsúlyos részei épültek ki, amelyek a későbbiekben Budapest szimbólumaivá váltak, mindazokkal a létesítményekkel együtt, amelyek sajátos funkcióik révén az életmód és életvitel kiszolgálása mellett a városfejlődés fő vonásaira is felhívták a figyelmet. A gazdasági életben betöltött vezető szerepén túl, ebben a korszakban vált a főváros az ország valódi, közép-európai szintű szellemi központjává. Nevezetesen intézmények egész sora született; egyetemek, könyvtárak, múzeumok, színházak. Főként az építészetben, de valójában a kultúra minden területén ezalatt az időszak alatt teljesedett ki Budapest életerege.

Az urbanizáció a népesség nagyarányú növekedését vont maga után. Részben ennek következményeként is megváltozott a társadalom összetétele, a polgárság egyre befolyásosabb szerepével.

Ehhez a kedvező folyamathoz szükségszerűen hozzátartozott a közlekedés korszerűsítése, amely az idegenforgalom növekedését is elősegítette, ugyanakkor szükségessé tette a vendégfogadás-vendéglátás fellendítését, valamint a nagy szállodaépítkezéseket. Ezért aztán a századvég utazóját szállodák és különböző vendéglátóhelyek, egy virágzó város szórakozási lehetőségeinek sokasága várta. A Budapestre érkezett látogatót számos útikönyv segítette a tájékozódásban, hívta fel figyelmét a város értékeit reprezentáló nevezetességekre és vezette el a vendéglőkbe, cukrászdákba, kávéházakba, valamint a város éjszakai szórakozóhelyeire.

Utazás Budapestre

A XIX. század második felében, a nemzetközi vasúthálózat fokozatos kiépülésével a nagy tömegek számára is gyorsabbá, kényelmesebbé és nem utolsósorban olcsóbbá vált az utazás. Ezzel megteremtődött a lehetőség a mai értelemben vett idegenforgalom megindulásához, illetve elterjedéséhez.

Az első európai hálókocsi társaságot – a kontinensen addig teljesen ismeretlen amerikai Pullman-rendszer mintájára – George Nagelmackers belga kereskedő alapította 1872-ben, Compagnie Internationales des Waggon Lits néven. Alig több, mint egy évtized múlva, 1885-ben megállapodás jött létre a MÁV és a Waggon Lits között és 1889-ben megindult a rendszeres forgalom Magyarországon is a társaság háló- és étkezőkocsijaival. A nagy expresszvonatok sorában a Párizs-Bécs-Budapest-Bukarest-Konstantinápoly útvonalon közlekedő Orient-expressz volt az első, amely két 14 személyes hálókocsijával és egy 24 személyes, központi konyhával ellátott étkezőkocsival befutott az 1877-ben felépült Nyugati pályaudvarra.

Egy Waggon Lits étkezőkocsi rekonstrukció, korabeli tárgyakkal és dokumentumokkal, valamint egy enteriőr jelezte a utazás illetve megérkezés pillanatát.

A kiállítás mintegy bevezetéseként Táncsics Mihály néhány – máig érvényes – gondolata volt olvasható, bőrtömbben írt majd 1867-ben kiadott Fővárosunk c. művéből:

„...A mily mértékben teremtitek a fővárost nagyszerűvé: oly mértékben válik a hon hatalmassá, dicsővé ... Mi forrón óhajtjuk, hogy a mi fővárosunk, a magyar nemzetnek fővárosa, oly széppé, oly nagyszerűvé fejlődjék ki hogy hozzá hasonló ne találtathatók ... az isteni gondviselés ránk bocsátott súlyos csapásai mellett is öröködi fölöttünk, s már most is, mint leendő világvárost kezdik Budapestet a külföldiek nevezni; mért ne történhetnének most oly intézkedések, miknél fogva ez egykor ne csak oly világvárossá válhassék, milyen mai időben Páris, London, s mások, hanem oly nagyszerűen széppé, milyenről a mai embereknek fogalmuk sincs ... ha van város, melynek mintegy rendeltetése nagyszerűen szép világ várossá lenni: az leginkább, vagy talán mondhatni, egyedül Budapest lehet ...”¹

Világváros születik

A múlt század utolsó harmadában Európa egyik leglátványosabban fejlődő városa Budapest volt. Meghatározó szerepe volt ebben az Andrássy Gyula gróf miniszterelnök kezdeményezésére 1870-ben létrejött Fővárosi Közmunkák Tanácsának.

Alapokmánya, az 1870. évi X. tc. „... a Duna folyamnak a főváros melletti szabályozásáról s a forgalom és közlekedés érdekében Buda-Pesten létesítendő egyéb közmunkák költségeinek fedezéséről és a közmunkák végrehajtási közegeiről ...” szól. Ez volt az első szervezet, amely már a tényleges városegysítés előtt is feladatának tekintette az akkor még különálló Pest, Buda és Óbuda rendezésének egységes koncepció keretében történő megszervezését, s ezzel a jövő Budapestjének kialakítását. Hogy a Közmunkatanács ezt miként is képzelte el, az kitűnik az 1870-1871. évi jelentéséből:

„... a/ Kedvező közegészségügyi viszonyok s ezekkel kapcsolatban helyes csatornázási rendszer, tisztán tartás, terek és széles utcák ...

b/ Kényelmes és biztos közlekedés, ezzel kapcsolatban helyes és biztos kövezési rendszer, utak és utcák jó karban tartása.

c/ Célszerű beosztás, ... hogy az egyes várostömbök fejlődése irányt nyerjen ...

d/ Díszes középületek lehelyezése, hogy azok egyrészt az illető társadalmi körök és osztályok által, melynek leginkább szolgálni rendelvek, legkönnyebben elérhessenek s másrészt a város külalakjának szépségét hatványozzák.

e/ Mulatóhelyek előállítás, nyári idényre szabad, tág befásított területek a test és lélek üdülésére, téli idényre színházak, koncerttermek stb. a nemesebb élvezetek eszközzésére ...”²

Az FKT átfogó városrendezési tevékenységének szükségszerű következménye volt a városegysítés. Az 1872. évi XXXVI. tc. Buda és Pest szabad királyi városokat, Óbuda mezővárost és a Margitszigetet Budapest főváros néven egyesítette. Az „új” város első főpolgármestere Ráth Károly, polgármestere Kammermayer Károly lett. Tevékenységük időszaka a főváros egyik legdinamikusabban fejlődő korszaka volt.

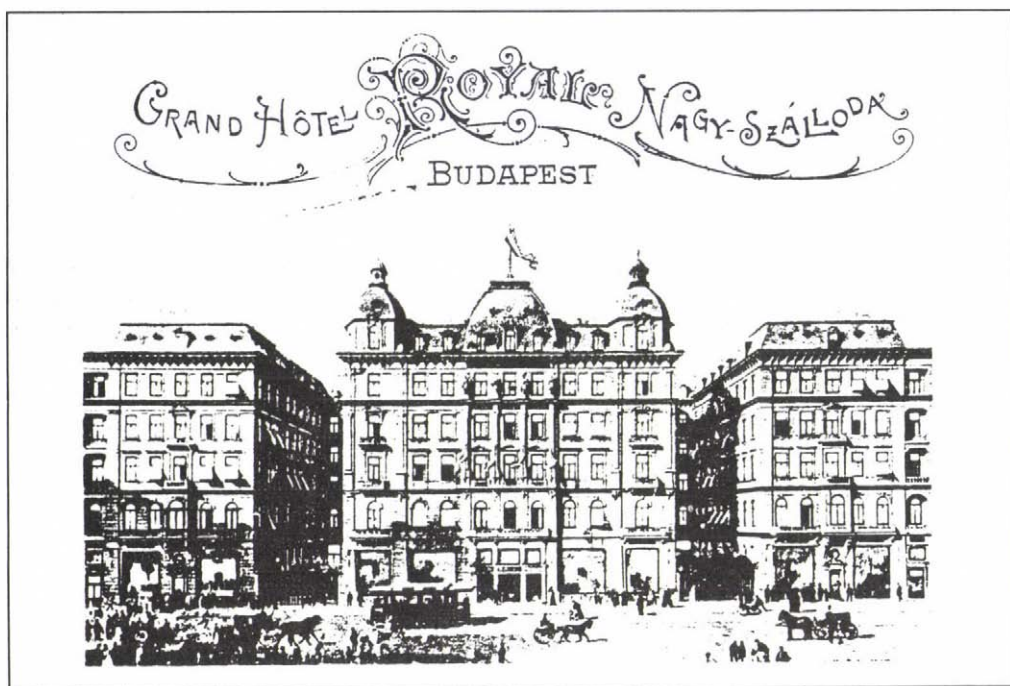
„... ha a mai európai constellatiók között azt akarjuk, hogy mi is betöltsük azon szerepet, azon hivatást, mely a művelt nemzetek családjában minket megillet, akkor oda is kell törekvésünket irányozni, hogy az egyesített főváros oly központját képezze szeretett hazánkknak: melyben tudomány és művészet, ipar és kereskedelem, polgári és politikai erény, valamint minden jó s hasznos felé törekvés egyaránt honosuljon, ... s mely e szerint biztos reményt, biztos kilátást nyújt arra nézve, hogy Magyarország fővárosa Budapest, mielőbb a világvárosok sorába emelkedjék, ... az őt megillető díszes helyet elfoglalja ...” /Részlet az egyesített főváros első főpolgármesterét beiktató ünnepi közgyűlés jegyzőkönyvéből. 1873. október 30./³

A városépítészeti látványos eredményei hitelesítették Ráth Károly fent idézett szavait. Megkezdődött a Nagykörút kiépítése, elkészült a Margit-híd, majd nem sokkal később a Sugárút, a majdani Andrassy út. Megnyitotta kapuit a Népszínház és az Operaház is. A kilencvenes években megkezdték a királyi palota bővítését, a Belváros rendezését, az új Szabadság tér kialakítását.

A millennium évében jelentős középületek sora készült el; a Mátyás templom, az Igazságügyi Palota, a Műcsarnok, az Iparművészeti Múzeum és a Vígszínház. Ekkor nyitották meg a forgalom számára Budapest harmadik hidját, a Ferenc József hidat. Befejező szakaszához érkezett a főváros jelképének tekintett Országház építése is, így kupolatermében már megtarthatták az „ezredévi díszülést”.

A kiállítás különböző eredeti dokumentumok, térképek, valamint fotó-reprodukciók segítségével mutatta be a város fejlődésének e máig meghatározó időszakát.

Szállodák, kávéházak, cukrászdák

„ ... Budapestnek mindinkább emelkedő idegenforgalma természetszerűleg hatott a nagyobb szabású szállók építésére is, úgy hogy már a század első negyedében találunk a legnagyobb kívánalmakat is kielégítő szállókra.

Egész a legújabb időkig tapasztalható, hogy az idegenek beszállásolására a város Dunapartjait tekintették kiválóan alkalmasnak. Budapest legszebb, sőt párját ritkító fekvésének és kilátásának felhasználása jellemzi éppen a régibb keletű szállókat: míg az újabbak előbb vasúti pályaházak környékeit, azután pedig a város újonnan keletkezett nagy forgalmú főútjait keresték fel ...”⁴

Az 1868-ban létrehozott Első Magyar Szálloda Rt. is a Duna partján építette fel a város első ötemeletes épületét, a múlt század legkorszerűbb szállodáját, az 1871-ben megnyílt, neoreneszánsz stílusú Grand Hotel Hungáriát.

A Kerepesi úton, a hajdani Nemzeti Színház mellett a múlt század közepéig állt a földszintes Griff fogadó. Ennek helyén építették 1868-ban – Pannónia néven – az újabb, 72 szobás szállodát, amelyet 1892-ben 115 szobásra bővítettek. A Belvárosban, 1872-ben 50 szobával nyílt meg az Erzsébet királyné /ma Erzsébet/ szálloda. 1896-ban készült el a két körúti hotel, a Royal és Rémi /ma Nemzeti Szálloda/. A Britannia /ma Béke Radisson Hotel/ 1912-ben, míg a kiskörút csomópontjában az Astoria 1914-ben épült. A Központi /később Keleti/ pályaudvarhoz közeleső Baross téri Centrál /majd Központi/ Szálló 1889-től fogadta vendégeit. A mai Rákóczi úton 1895-ben a Metropol, 1911-ben a Palace, 1913-ban pedig az Imperiál Hotel nyílt meg. De azért a Duna-part is tovább őrizte kiváltságos helyét. Ugyancsak 1896-ban a Bristol került új szállodaként a Hungária mellé, majd 1913-ban, a Ritz Szálló megnyitásával ismét bővült a híres szállodasor.

A korszak nevezetes szállodáit bemutató, gazdagon illusztrált reklámkiadványok, díszes menülapok és ritkaságnak számító emblémás tárgyak mellett egy vendégvárást jelző korabeli szállodai hangulatot idéző enteriőr is látható volt a kiállításon...

A cukrászdák a reformkortól váltak igazi vendéglátóhelyekké. A főváros egyik legelegánsabb üzlete, az 1858-ban alapított Kugler cukrászda 1870-ben került a mai Vörösmarty térre. 1884-ben Kugler Henrik mellé betársult a híres svájci cukrászmester, Gerbeaud Emil s a következő évben már ő lett a tulajdonos. A kibővített és újonnan berendezett cukrászda vendégcsalogató árakkal várta a város polgárait. Gerbeaud rövid időn belül meghódította Pestet, sőt az egész országot. Üzlete az elegáns közönség találkozóhelye, és főleg a hölgyek számára a társasági élet divatos szintre volt. Meghonosította a francia ízést, mindenekelőtt a párizsi krémes süteményeket. Feltalálta a később világszerte elterjedt konyakos meggyet és sokféle csokoládédrazsét is gyártott. Bonbonjait a maga tervezte díszes dobozokban árusította itthon és külföldön egyaránt.

A bemutatott cukrászdai enteriőr mellett, a Gerbeaud jellegzetes tároló, kínáló és csomagoló eszközei is helyet kaptak a vitrinben.

A polgárosodó nagyváros egyik jellegzetessége a kávéházak elterjedése. Ezért is növekedett a számuk a századelő Budapestjén csaknem félezerre. Ezidőtájt kezdték fővárosunkat a kávéházak városaiként emlegetni. Közép-Európa e táján az angol klubok és a francia irodalmi szalonok szerepét is pótolták. Elegáns berendezésükkel a társadalom minden rétegét vonzották, de nem csupán mint szórakozó- és pihenőhelyek. Az üzleti, a politikai és a kulturális élet információi itt áramlottak a leggyorsabban. Vendégkörük és szolgáltatásaik szerint erősen differenciálódtak; így válhattak híressé az irodalmi, politikai és művészkávéházak.

Az egykori New York kávéház csillárjaival megvilágított hangulatos enteriőr, jellegzetes kávéházi játékok és emblémás tárgyak, kávéház ihlette regények és számos fotó idézik meg a kávéházak emlékét.

Idegenforgalmi események és szervezetek

Budapest első, idegenforgalmi szempontból is jelentős nagy eseménye az 1885. évi Országos Kiállítás volt. Ebből az alkalomból több, mint százezer kül- és belföldi látogató érkezett a fővárosba.

Ugyanakkor a balkáni vasútvonal közelgő, 1888. évi megnyitása is sürgetővé tette, hogy a Budapesten keresztülutazó idegenek „megállítására” megfelelő propagandát fejtsenek ki, az idegenforgalom fellendítése érdekében. A fővárosi törvényhatóság kezdeményezésére 1887-ben Idegenforgalmi Bizottság alakult, amely 1891-ig tevékenykedett.

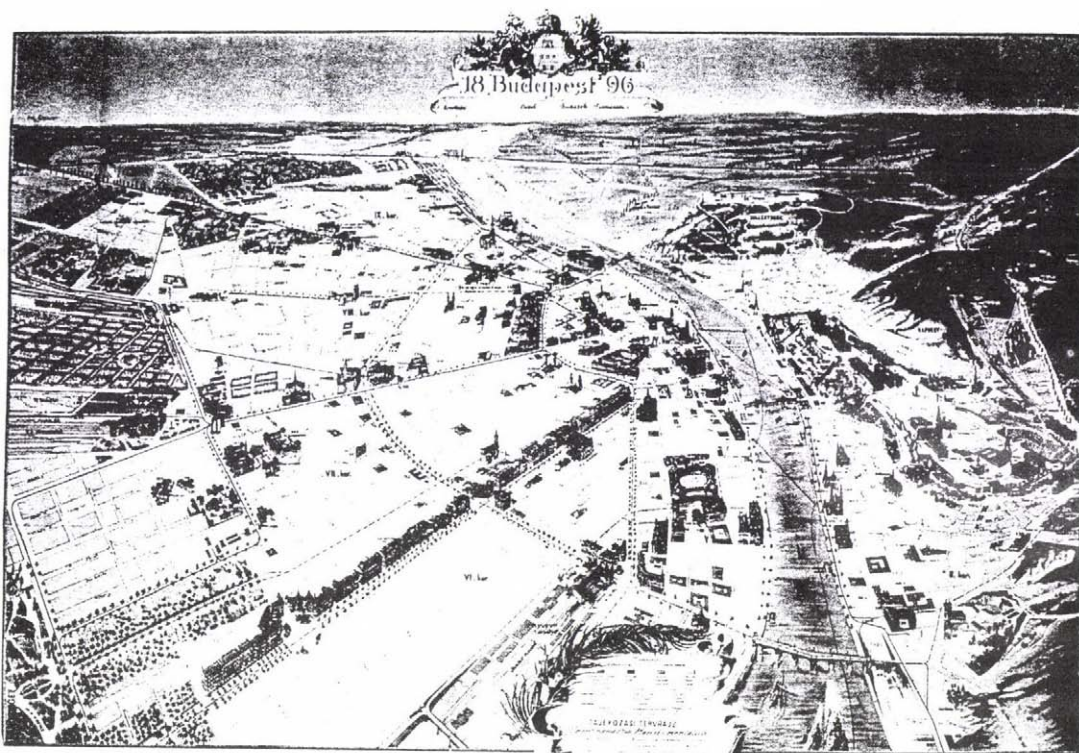
Egy év múlva, a kiegyezés és I. Ferenc József koronázásának 25. évfordulója volt az a rangos esemény, amely ismét sok látogatót vonzott a Monarchia országaiból. E jeles évforduló alkalmából császári és királyi rendelettel székesfővárossá nyilvánították Budapestet, s így azonos rangra emelkedett Béccsel.

Képzeltbeli városnéző sétánkat a Városliget felé, a millenniumi ünnepek kezdetére elkészült földalatti vasúttal folytathatjuk. A kontinens első ilyen jellegű közlekedési eszközét néhány illusztratív dokumentum örökítette meg.

1896-ban az évszázad eseményeként ünnepelte az ország, de különösen a főváros a millenniumot.

„ ... Elérkezett a »nagy esztendő«: az alkotmányos Magyarország fennállásának első ezredik esztendeje, melyet országos ünneplések idejéül tűzött ki a fényes múltra kegyeletesen visszatekintő nemzeti közérzés ... Ünneplésünk külső nyilvánulásai közt kétségkívül elsőrendű fontosságú lesz az országos kiállítás ... Ebben ... mintegy megtettesítve fogja látni a világ Magyarországnak és a magyar nemzetnek múltját és jelenét, viszontagságait, küzdelmeit, dicsőségét valamint általában azt a

hatalmas erőt, mely ezt a szép hazát nem csak megszerezni, hanem fenntartani és az európai műveltség jelenkori színvonalára emelni oly csodálatosan képes volt s tovább fejleszteni s még nagyobbá és dicsőbbé tenni ezentúl is képes lesz ...”⁵

Benedict J.: Budapest madártávlati rajza 1896.

A kiállítás helyszínén, a Városligetben erre az alkalomra nemcsak 202 kiállítási csarnok épült fel, hanem különféle vendéglátó pavilonok, vendéglők, csárdák, büfék is várták ünnepi kínálatukkal a szépszámmú hazai és külföldi érdeklődőt.

„Meghívó levél a külföldi hírlapokhoz. Az ezredévi orsz. kiállításnak igazgatósága egy magyar, angol és német nyelven írt meghívó levelet intézett a nevezetesebb külföldi hírlapokhoz, meleg hangon kérvén azokat a magyar kir. miniszterelnök és magyar kir. kereskedelemügyi miniszter nevében is a kiállítás és az azzal kapcsolatos ünnepélyek meglátogatására. A meghívó levél díszes kiállítású. Különösen ékesíti egy jelképes homlokrajz ... A ... kép közepén Magyarország nemtője áll díszmagyarban: baljával Budapest képére rámutat, jobbjával a hír szárnyas nemtőjét fogja kézen s híjja az ünneplő főváros megtekintésére.”⁶

A májustól decemberig tartó eseménysorozat idegenforgalmi szempontból is jelentős volt: a hozzákapcsolódó kongresszusok és egyéb rendezvények nagy tömegeket vonzottak. Fontos szerepe volt ebben az előkészítést és a propagandát végző Millenniumi Utazási és Ellátási Vállalatnak, valamint az Ezredéves Országos Kiállítás Székesfővárosi Bizottságának. Kedvezményes vasúti jegyeket, kiállítási belépőket, sőt jegyfüzeteket adtak ki, szállásközvetítő irodákat állítottak fel.

A vitrinekben elhelyezett kiállítási emlékek, reklámtárgyak, Klósz-fotókból álló albumok, illetve a fővárosba látogató vendégek szórakozási lehetőségeit bemutató dokumentum-összeállítások a visszavonhatatlanul világvárosi rangra emelkedett Budapest különös fontosságú és sajátos hangulatú korszakát idézték fel.

A századfordulón már világhírű és idegenforgalmi vonzerőt is jelentő magyar konyhát egy éttermi enteriőr terített asztala és korabeli különleges tálaló- és evőeszközök jelképezték.

Budapest fürdőváros

KÖZMŰVELŐDES IRODALMI ÉS MŰNYOMDAI RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG KÖLÖNYVÉI

1906-ban Bárczy Istvánt választották meg a főváros polgármesterének, majd 1918-ban főpolgármesterré nevezték ki. Hivatalba lépése új korszakot jelentett Budapest várospolitikájában. Az önkormányzati függetlenséget, a modern demokratikus haladást és az erős magyar nemzeti kultúrát támogató programjával maradandó értékeket alkotott a városépítés területén és új szellemiséget teremtett a művelődés- és szociálpolitikában.

„... Bárczy megválasztásával, decenniumnak indul az idő, mióta Budapest élén nekivaló helyen arravaló ember áll. E tíz év Budapest megnövekedésének ideje világvárossá. S e tíz év Bárczy István megnövekedésének ideje – ez viszont amerikai szó: reprezentábilis emberré. Amerikai arányok voltak, amikben együtt nőttek, s nőttek bele abba a magyar európaiságba, melyben a fiatal nagyváros s még ötvenen innen lévő polgármestere egymás nélkül elképzelhetetlenek ...”⁷

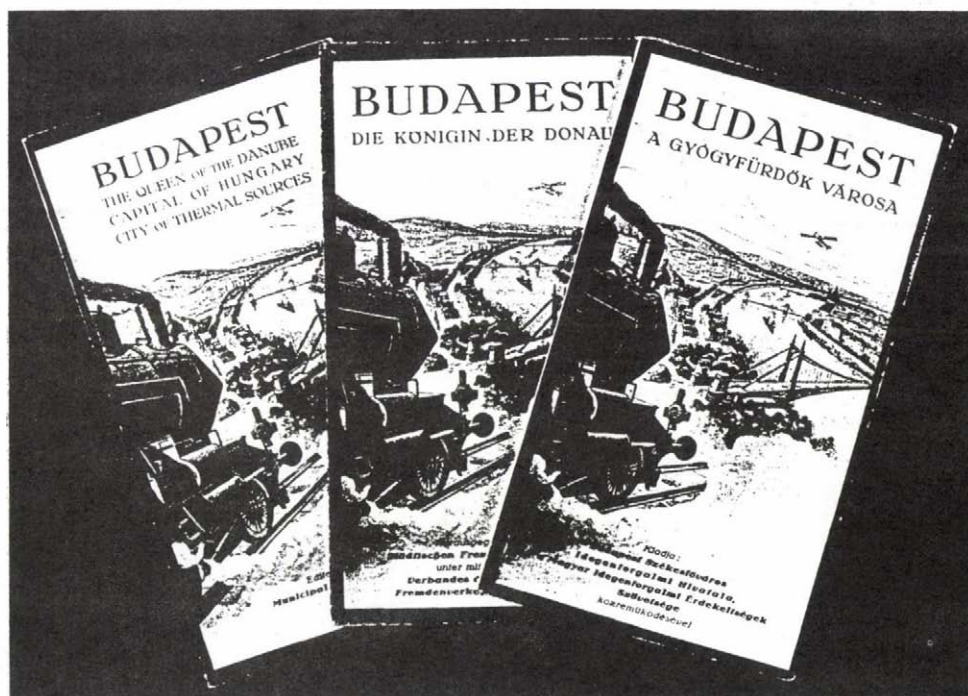
Kiemelt feladatként kezelte az idegenforgalom fejlesztését, s így a budai és pesti gyógyvizek illetve hőforrások felhasználását segítő gyógyidegenforgalom fellendítése is része volt városfejlesztési programjának.

Kezdeményezésére 1916-ban megalakult Budapest Székesfőváros Idegenforgalmi Hivatala. Működése már rövid idő után éreztette hatását. A szervezés és főként a propaganda terén értek el eredményeket, különösen Budapest fürdőváros külföldön való megismertetésével.

Budapest sajátos geológiai adottságai következtében gyógyvizekben nagyon gazdag, s e tekintetben igen előkelő helyen áll a világon. Ezért a fürdőkultúra és a fürdőépítészeti nagy hagyományokkal rendelkezik.

1873 után a várospolitika fontos fejezete lett a fürdőügy. Részben rekonstruálták és bővítették a megmaradt török fürdőemlékeket, a Császár-, Rudas-, Rác- és Király fürdőket, részben újabb létesítményeket emeltek. Az 1909-1913 között épült városligeti Széchenyi Gyógyfürdő, amely még ma is Európa egyik legnagyobb ilyen jellegű épületegyüttese, a régi Sárosfürdő helyén 1912-1918 között felépített Gellért Gyógyfürdő és Szállóval jelentős szerepet játszott Budapest fürdővárossá válásában.

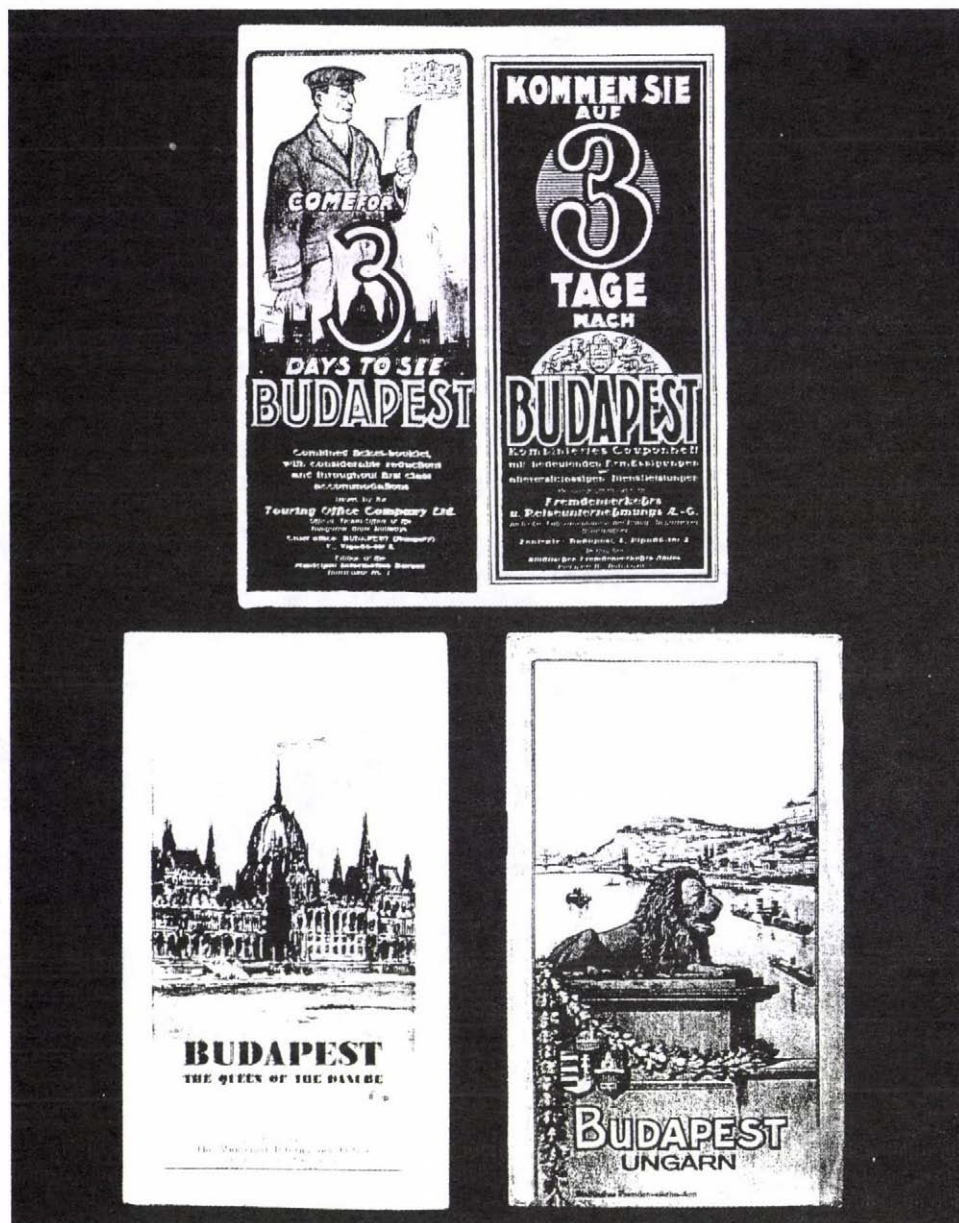
Az 1922-ben alakult Budapest Fürdőváros Egyesület és az 1934-ben létrehozott Budapesti Központi Gyógy- és Üdülőhelyi Bizottság az idegenforgalom növelése mellett a tudományos fürdőkutatás előmozdítását tartotta legfontosabb teendőjének.

Budapest Fürdőváros Egyesület kezdeményezésére 1937. októberében Budapesten rendezték meg az első Nemzetközi Fürdőügyi Kongresszust, ahol megalakították a Nemzetközi Fürdőszövetséget, állandó Budapesti székhellyel, így indokolva e döntést:

„... egyetlen város sem tarthat igényt erre több joggal, mint Budapest, melyet a természet pazar bőkezűséggel halmozott el kitűnő hatású gyógyvizekkel, páratlan természeti szépségekkel: amellet Budapestet magas orvosi felkészültsége, gyógyintézeteinek kitűnő felszerelése, a tudományos kutatás magas színvonala méltóvá teszi, hogy a gyógyfürdők nemzetközi ügyeit innen intézzék ...”⁸

Budapest következetes fürdőpolitikája, valamint az idegenforgalom fellendítésére irányuló törekvések a kiállított értékes dokumentumok és érdekes reklámkiadványok alapján a múlt század utolsó évtizedeitől egészen az 1930-as évek végéig nyomon követhetők. A kiállítás látványos része volt a Gellért Szálló megnyitása idejéből származó hálószoza-enteriőr.

A Székesfővárosi Idegenforgalmi Hivatal reklámkiadványai az 1930-as évekből

Rendhagyó utazásunk végén betekintheztünk a mulató nagyváros éjszakai életébe.

A Kis- és a Nagykörút környéke volt a századvégi Pest egyik ismert és kedvelt szórakozónegyede. Orfeumok, varieték, kabarék várták a vendégeket.

„... Budapesten van öt orpheum, Párisban tíz, New Yorkban vagy harmincz. Az énekes kávéházakról és a másod- meg harmadrangú mulatókról nem szólunk. Orpheumok tekintetében tehát aránylag felülmúljuk Párist és túleszünk New Yorkon. Még jobban szembetűnik ez, ha meggondoljuk, hogy Budapest ifjú város, a másik két főváros már régóta első helyen áll a világvárosok között és mi, nem több, másfél évtized alatt utolértük azokat. Ha így haladunk, sokra visszük! ...”⁹

A század elejétől egyre szaporodó divatos szórakozóhelyeket, a Royal Orfeumtól az 1923-ban megnyílt, s az idelátogató külföldiek körében is népszerű Arizonáig korabeli plakátok, műsorfüzetek, eredeti tárgyak mutatták be. A sejtelmes hangulat megteremtéséhez pedig a Palace Szálló bárjának 1920-as évekből való berendezése is hozzájárult.

(A kiállítás anyagát Csapó Katalin a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, és Karner Katalin, a FSZEK Budapest Gyűjtemény munkatársa állította össze.)

Karner Katalin

Jegyzetek

1. Táncsics Mihály: Fővárosunk. Bp. 1867. (Címlap 6 p.; 8 p.)
2. A Fővárosi Közmunkák Tanácsának hivatalos jelentése 1870. és 1871 évi működéséről. Bp., 1872. 2. p.
3. Budapest Főváros Levéltára, Közgyűlési jegyzőkönyv. 1873. okt. 30.
Részlet az egyesített főváros első főpolgármesterét beiktató ünnepi közgyűlés jegyzőkönyvéből.
4. Edvi Illés Aladár. Budapest műszaki útmutatója. Bp. 1896. 213. p.
5. Vasárnapi Újság. 1896. 1. sz. 1-2. p.
6. Vasárnapi Újság. 1896. 19. sz. 303. p.
7. Magyar Hírlap. 1915. nov. 18. 2. p.
8. Nemzetközi Fürdőügyi Kongresszus, Bp. 1937. okt. 7-14.
9. Jelenkor. 1896. jún. 21.

A SVÁBHEGYI KÁBELVASÚT

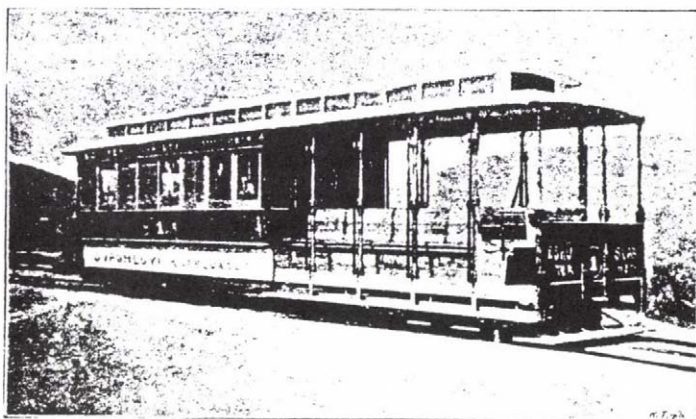
Néhány évvel ezelőtt építészek és várostörténészek körében felvetődött egy kiállítás megrendezésének ötlete Sosemvolt Budapest címmel. A tárlaton korabeli tervrajzok, makettek és más dokumentumok segítségével kívánták bemutatni a múltban felmerült, de az idők folyamán meg nem valósult városépítési elképzeléseket, építészeti terveket. Az érdekes kiállításnak – amely egyelőre csak gyarapítja a meg nem valósult tervek számát – valóságos kincsesbányái lehetnek majd a levéltárak és múzeumok tervtárai, de mindezek mellett a Budapest Gyűjtemény raktára is őrzi számos izgalmas ötlet, elképzelés dokumentumait. Ezek közül találtam rá két – közel száz éves – kiadványra, amelyek egy mára elfeledett elképzelést, a Svábhegyi Kábelvasút tervét ismertetik.

Minden a szőlővel – pontosabban annak kipusztulásával – kezdődött. Az 1880-as években az országban pusztító filoxéra a budai hegyek szőlőit sem kímélte. Mindez éppen abban az időszakban történt, amikor Budapest a legintenzívebb fejlődési szakaszában volt, a népesség néhány év alatt a többszörösére növekedett, a főváros igazi metropolisszá vált.

„A Svábhegy volt a hajdani bortermő vidék. Most már kopár sivatag az egész, az Orbán-hegytől a Sashegyig. Egynéhány torma esett gazda szőlőskertjén kívül nincs ott már szőlő: nem is lesz soha többet. Azért nem lesz, mert a svábhegyi telkeknek az ára felment az új építkezések miatt. Nyolcezer forintot érő egy holdat szőlővel beültetni vagy Rothschildnak vagy poétának való spekuláció. Ennek kamatját a szőlőtőke ki nem csepegteti. Ellenben házteleknek az ötforintos négyszögöl milyen nagy olcsóság. Hát hol van még a pesti oldalon ötforintos négyszögöl telek? Nem vesztegetem én a szót annak híresztelésére, hogy milyen egészséges a svábhegyi levegő! hogy ott soha nem jár tífusz, se kholera, se egyéb nyavalya, ami a pestieket kínozza: a drága levegőről nem beszélek, hanem az olcsó földről. Ide lehet – ide kell egy új városnegyedet építeni (...) Követ maga a telek ád, homokot is az építkezéshez, nem kell a külsőre drága cifraság, egyszerűen lehet építkezni. Aztán lehet mindenüvé kertet, fákat teremteni: paradicsomot csinálni gyerekeknek. Betegek számára pedig ott vannak a közelben a legnagyobb nyilvános kórházak. És hogy mindebből valóság legyen, nem kell hozzá egyéb, mint egy olcsó, biztos és télen-nyáron is használható közlekedési eszköz.” – tanácsolja mindezt Jókai Mór a Vasárnapi újság egyik 1896-os számában.¹ A XIX. század közepén Budán még jókora területek voltak lakatlanok, csak a Várban és környékén (Viziváros, Krisztinaváros, Tabán) valamint egy-két távolabbi faluban (Budafok, Hidegkút) volt számottevő népesség. Aztán néhány évtized alatt megváltozott minden: az Alagút, a Margit-híd, majd a Ferenc József (ma Szabadság) híd elkészültével és a fogaskerekű megindulásával az addig ritkán lakott (és a szőlő kipusztulása után kopár) budai hegyeken és dombokon is sorra bújtak ki a földből az új városrészek: Svábhegy, Rózsadomb, Kelenföld.

Az út- és hídépítésnek nem kis szerepük volt abban, hogy a XIX. század utolsó évtizedeiben egyfajta „tömegközlekedési forradalom” zajlott le Budapesten. A népesség robbanásszerű növekedése hatalmas személyforgalmat idézett elő a főváros útjain, s a társas-kocsik vagy a lóvasút már egyre kevésbé tudták a megnövekedett igényeket kielégíteni. Egy kis túlzással azt is mondhatjuk, hogy a főváros polgárainak még idejük sem maradt kipróbálni egy-egy új tömegközlekedési eszközt, mire már egy másik megnyitásáról lehetett hallani: 1870-ben a budavári sikló, négy évvel később a fogaskerekű, 1887-ben pedig az első villamos mutatkozott be, s a folyamat betetőződéseként nyílt meg 1896-ban a földalatti vasút.

A tömegközlekedés páratlan technikai fejlődését látva, két vállalkozó szellemű budapesti kereskedő (bizonyos Mössner József és Wessely István) azzal az ötlettel állt elő 1895-ben, hogy épüljön kábelvasút az Egyház tér (a mai Döbrentei tér) és a Sváb-hegy között. Ennek érdekében megalapították a Budapesti kábelvasút vállalatot, és az 1890-es években kiadták a már említett két kiadványt, amelyekben ismertették a kábelvasút építésének céljait: „... vállalat vasutat akar építeni a budai oldalnak arra a részére, amely még hozzáférhetetlen, a közlekedésre alkalmatlan, s emiatt néptelen és elhagyatott. (...) Olyan területtel gazdagodnánk mi fővárosiak, amelyre a mai lakásviszonyok mellett égető szükségünk van. A budai részek csodás panorámája, egészséges, üde levegője még manapság is olyan drága élvezet, amelyet nem minden fővárosi ember engedhet meg magának. A hegyvidék legnagyobb része hozzáférhetetlen, vasúti közlekedésre alkalmatlan. A közönséges kocsis közlekedés drága, a gyalogszerrel való kirándulás pedig rengeteg időbe kerül, amellett nyáron a nagy melegben kellemetlen is.”²

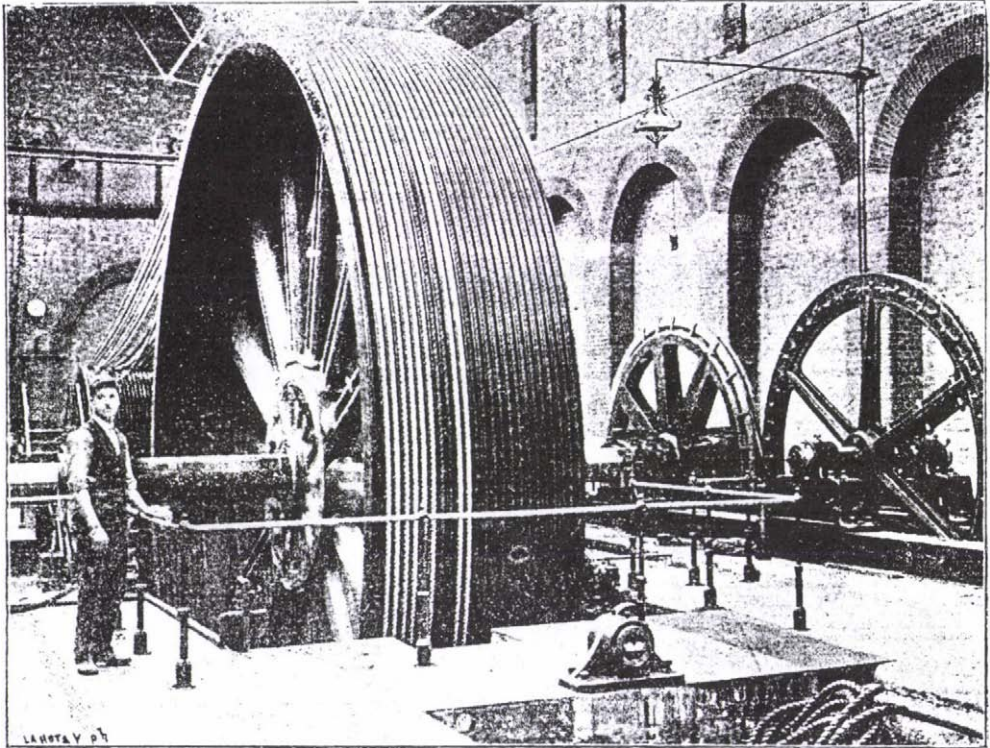

KÁBELVASÚTI KOCSI.

A Sváb-hegyre se lóvasút, se villamos nem tudott felkapaszkodni, a tervezők ezért a fogaskerekű működési elvéhez hasonló és külföldön már szintén bevált, hegyi terepen is közlekedő speciális jármű után néztek, amelyre Edinburghban akadtak rá. A működési elve látszólag nagyon egyszerű, amíg a kötőpályás közlekedési eszközöknél általában a jármű gördül a pályán, itt a pálya (esetünkben a kábel) „húzza” a kocsit, mindez némileg szakszerűbben így hangzik: „A kocsit a föld alatt elhelyezett kábel (drótkötél) mozgatja. A kocsi közep részének ugyanis a föld mélyébe alányúló fogókarja van, amely a kötéltbe kapaszkodva magával viszi a kocsit. A fogókészüléket a kocsiban alkalmazott szabályozóval tetszés szerint lehet mozgatni, s a kocsi abban a mértékben halad sebesebben vagy lassabban, amilyen erősen vagy gyöngén kapaszkodik a fogókar a folytonosan mozgásban levő kötéltre.”³ A jármű biztonságát több szintű fékrendszer biztosítja, s a drótkötél állapotát nemcsak reggel és este, hanem működés közben is folyamatosan figyelemmel kísérik a gépházban: „A kábelek csatornáinál ott őrködnek a gépmesterek, akik éber figyelemmel nézik a kerékre tekerődző kötelet, s mesés hidegvérrel igazgatják, javítgatják a gyorsan forgó kábelben esetleg történt horzsolásokat. A kötelek rendkívül finom acéldrótkötből készülnek, s a legerősebb használatban is harminc-harmincöt hónapi tartanak.”⁴

Joggal kérdezhetnénk: vajon mi indokolta Budán még egy tömegközlekedési eszköz szükségességét, néhány évvel azután, hogy megindult a fogaskerekű? Az 1874-ben átadott „fogas”-t már az építése idején is sokan bírálták, legtöbb kritika a vasút nyomvonalát érte. Nemcsak azzal volt probléma, hogy elkerülte a Diana utca-Templom tér környékét, ami a svábhegyi kolónia őshazája

volt, hanem a városmajori, alsó végállomás is messze esett a főváros központjától. Később a fogaskerekűvel szemben olyan kifogások is megfogalmazódtak, hogy alkalmatlan a munkába igyekvő svábhegyiek városba szállítására, mert lassú és drága, a járatok ritkán követik egymást, ráadásul télen egyáltalán nem közlekednek. Ezek után nem csoda, hogy a múlt század végén, történetének egyik legválságosabb periódusát élte át a fogaskerekű.

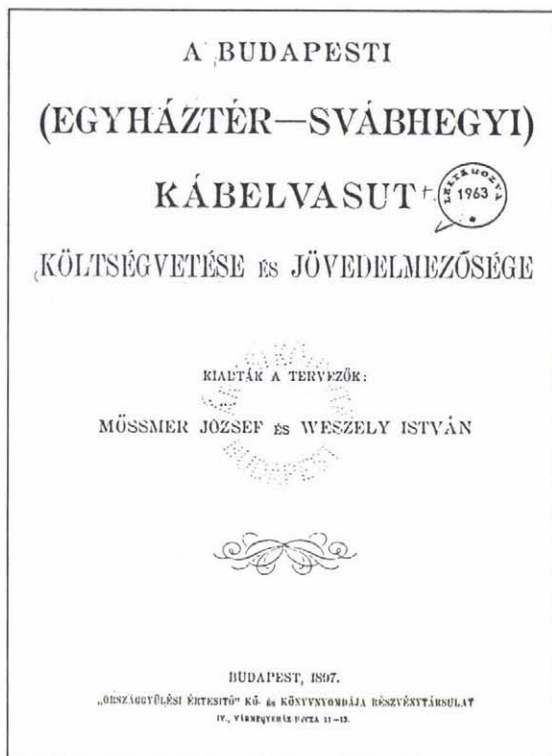

A kábelvasút ötletgazdái azonban mindez nem bátortalanította el, sőt tanultak az előbbi példából: a vasút végállomását olyannyira közel tervezték a város szívéhez, hogy ennél közelebb már nem is igen lehetett volna. A fogaskerekű viteldíjánál 50%-kal olcsóbb jegyárakkal kalkuláltak, s az elképzelések szerint a napközben öt, reggel és este pedig tizenöt percenként közlekedő járatoknak 19 perc alatt kellene a Duna parttól a Svábhegyig eljutniuk. A fogaskerekűvel szemben további előnye a kábelvasútnak, hogy egész télen folyamatosan közlekedne.

Mindezek hallatán, ha valakiben felmerülne, hogy ez az egész elgondolás csupán két fiatalember fantáziálása volt, nos az valószínűleg a már említett kiadványokban szereplő kimutatások és kalkulációk láttán meggyőződhet ennek ellenkezőjéről. A „project” több oldalas költségvetési tervezetében minden apró részletre kiterjedően olvashatunk a jármű építési és fenntartási költségeitől kezdve, a várható forgalmon át, a kábelvasút jövedelmezőségéig, mindez statisztikai számításokkal, táblázatokkal és külföldi példákkal alátámasztva. A száz évvel ezelőtt írt szövegbe olyan szakkifejezéseket olvashatunk, mint „társasági tartalékalap”, „a bruttó bevétel az alaptőke 5%-os kamatjával”, „kocsi kilométerekre számított üzemköltség” stb., állítólag a két férfiú még egy kisebb közvélemény-kutatást – akkoriban úgy mondták: próbafinanszírozást – is végzett a tágabb ismeretségi körben, amelynek eredménye remek üzleti kilátásokat ígért.⁵

Az előbbieket is igazolják, hogy a kábelvasút ötlete elsősorban egy üzleti nyereségre törekvő magánkezdeményezés volt (véltetően egy kis ingatlanspekulációval párosulva), bizonyos pontokon

azonban találkozott az általános városfejlesztési elképzelésekkel is. 1895-öt írunk, a millennium előtt egy évvel már mindenki számára érzékelhetővé vált az az évtizedek óta megindult folyamat, melynek során az ország gazdasági és politikai vérkeringésének központja Budáról Pestre helyeződött át. „A pesti részen kétségbeesve nézi a kereskedő és ipari világ az üzlethelyiségek drágulását, a lakosság szorongó szívvel gondol a fokozatosan emelkedő házberre, a budai oldalon nem történik semmi, nincs kereskedelme, nincs ipari forgalma, nincsenek egymásra stájeroló lakói, pang minden.”⁶
– fogalmazták meg az előbbi folyamat ingatlanpiacra gyakorolt hatását a kábelvasút kezdeményezői.

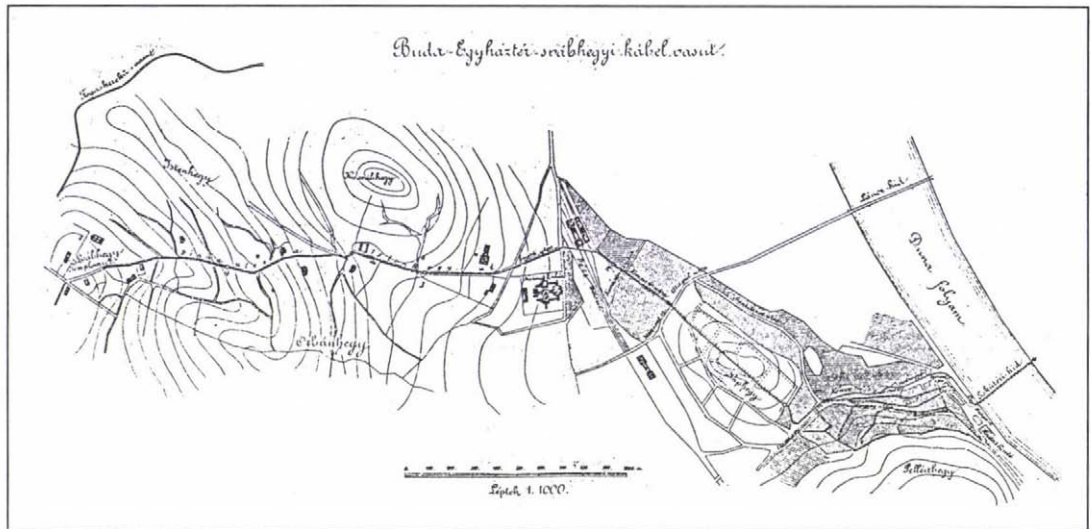

A budai közlekedés fejlesztése fontos városrendezési érdek volt, ezáltal nemcsak benépesülnek az eddig jórészt lakatlan vidékek, hanem a nagyvárosias Pesttel szemben feltűnően elmaradott régi városrészek (Tabán, Krisztinaváros) rendezése is megkezdődhet. A városépítők elképzelései közé tartozott továbbá, hogy a pesti Belváros lakó funkcióját fokozatosan elvesztve, a lakások helyét üzletek és boltok váltanák fel, létrehozva ezzel a világvárossá fejlődött Budapest új üzleti-kereskedelmi központját. A Belvárosból kiszoruló tehetősebb polgári rétegek számára ideális lakóhely lenne a Gellért- vagy Sváb-hegy, ha megfelelő közlekedés állna rendelkezésre, no meg egy új híd a Belváros és Buda között. Ennek az új hídnak a tervei már 1893-ban készen voltak, azonban az átadásra még egy évtizedet várni kellett. Az Eskü-téri (ma Erzsébet) hídról van szó, amelynek bizonytalan jövőjét látva, a kábelvasút vállalat kezdetben a vonal kiépítését csak a budai oldalon szorgalmazta, a hídon való átvezetést későbbre halasztották.

A „Tabán-Svábhegyi kábelvasút” eredeti elképzelése szerint a jármű a Duna-partról indulva, a Gellért-hegy északi lejtőjén (a mai Hegyalja út vonalán), majd jobbra fordulva a Nap-hegyen keresztül jutna el a Déli vasútig. Itt a kábelvasút vonalát alagúton vagy felüljárón vezetnék át a

vasúton, majd a Nagyenyed utca-Istenhegyi-Diana út vonalán kapaszkodna fel a Svábhegyre, egészen a templomig.

A kábelvasút vállalat 1895-ben meg is kapta a főváros hozzájárulását, s a kereskedelmi miniszter által kívánt 50 ezer koronás biztosítékot is sikerült letétbe helyezni. A nagyszabású tervek mögé neves közéleti személyiségek sorakoztak fel, a már idézett Jókai írás is ennek a kampánynak a része volt.

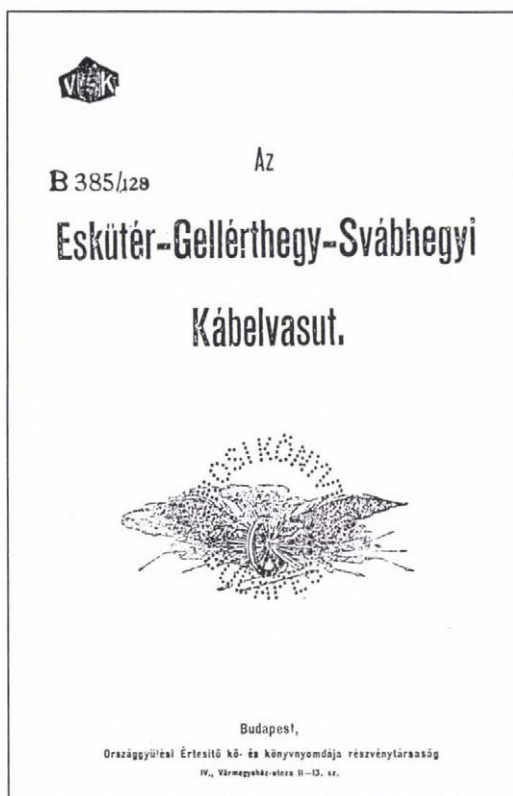

Az engedélyek beszerzésével az építkezés 1896-ban vagy 97-ben akár meg is kezdődhetett volna, de ahogy mondani szokták: évés közben jött meg az étvágy. Az Eskü-téri híd mielőbbi megépítésében bízva, a vállalat most már elérkezettnek látta az időt, hogy az eredeti terveket továbbfejlesztve, a jármű Pestre történő átvezetésére kérjen engedélyt. Az ötlet kézenfekvő volt, azonban egy újabb év ment el arra, hogy a kereskedelmi miniszter 1899-ben leiratot küldjön a fővároshoz, már az „Eskü-tér-Svábhegyi kábelvasút” néven futó elképzelés megépítése ügyében.

A kábelvasút tervének ez a továbbfejlesztett változata – maradván az előbbi hasonlatnál – már túl nagy falat volt a városatyák számára. Műszaki szempontból a legfőbb kifogást a pesti hídfőnél építendő végállomás elhelyezésének problémája jelentette, ugyanis az akkori Belváros szűk utcái nem voltak alkalmasak egy ilyen létesítmény elhelyezésére. Az igazi akadály azonban nem ez volt: hídon való átvezetés a pénzügyi többlet kiadásokon túl, komoly városépítési dilemmákat is felszínre hozott. Ilyen volt az új híd és az akkor kiépülő Kossuth Lajos utca villamos közlekedésének kiépítése, amit a város vezetői mindenképp el akartak kerülni, s a Belváros nagyszabású átépítését is zavarta volna a vasút kiépítése: „Véleményünk szerint sokkal fontosabb érdeke éppen a belvárosnak, hogy a kábelvasút tervezett átvezetésével a folyamatban lévő szabályozása meg ne rontassék, a közforgalom és közönség életbiztonsága szempontjából rendkívül veszélyes sínkeresztezések elkerültessenek (...) a belvárosi közönségnek érdekei sem teszik szükségessé a kábelvasút átvezetését, mert a közönségre nézve mindegy, vajjon az átszállás a hídnak innenső, vagy tulsó oldalán történik-e, amennyiben az esküteri híd körüli lakói gyalog is könnyen megközelíthetik a kábelvasút egyháztéri állomását (...) a székesfőváros már most jelentse ki, miszerint a Kossuth Lajos utcái közötti vasútnak utca-szinten levő vezetését semmi körülmények között megengedhetőnek nem tartja...”⁷

A Kossuth Lajos utcai villamos végül 1914-ben valósággá lett, nem így a kábelvasút, amely egy életképes, mindenki által támogatott ötletként indult, később azonban „veszélyes vizekre” merészkedett, s éppen ez lett a veszte: a belvárosi villamosvonalak elvetésével ez is lekerült a napirendről, s ma már tudjuk, hogy végleg. A vállalat – elvesztve a kezdeményezést övező általános rokonszenvet – nem sokkal később a feloszlásáról értesítette a székesfőváros tanácsát. A Fővárosi

Közlöny 1901-es évfolyamát lapozgatva, szomorú látni, hogyan lett egy nagyszabású tervből szürke napirendi pont a tanács ülésen, amelynek során Piperkovits tanácsnok előterjesztésében arról győzi meg a képviselőket, hogy a székesfőváros tanácsának vissza kell adnia az 50 ezer koronás biztosítékot a Mössmer és Weszely cégnek, mivel a fővárost a kábelvasút építésének elmaradásával közvetlen kár nem érte.

Közvetlen kár kétségtelenül nem keletkezett, ennek ellenére feltehetjük a kérdést: a kábelvasút építésének elmaradásával valóban nem vettett semmit a főváros? Egyszerű lenne azt válaszolni, hogy de, hiszen szegényebbek lettünk egy fogaskerekűhöz hasonló, nagyszerű alkotással. Ám van itt egy másik kérdés is: különös, hogy már száz éve – a mainál jóval gyéresebb közlekedés mellett – felmerült annak igénye, hogy a Sváb-hegy és környéke több útvonalon is megközelíthető legyen a fővárosból. Ötletek és tervek ugyan születtek szép számmal később is, a vidéket azonban ma is csak egy irányból (Istenhegyi út-fogaskerekű vonalon) lehet megközelíteni, amiről az ott lakók bizonyára tudnának is mit mesélni...

Pedig Jókai már 1896-ban megmondta: „Mint mindennek a világon, úgy a Svábhegynek is két oldala van.”(1.)

Horváth Tamás

Jegyzetek

1. Vasárnapi Újság, 1896. 785. old.
2. Az Eskütér-Gellérthegy-Svábhegyi Kábelvasút. Budapest, 1897. 3. old.
3. Uo. 11-12. old.
4. Uo. 15. old.
5. A Budapesti (Egyháztér-Svábhegyi) Kábelvasút költségvetése és jövedelmezősége. Budapest, 1897.
6. Ld. 2. sz. jegyzet. 7. old.
7. Fővárosi Közlöny, 1901. 4. sz.

ABSTRACTS

CHILDREN'S FATE IN 1996

The Metropolitan Szabó Ervin Library organized on October 16, 1996 a scientific session under the above title. The papers read at the session had been written by specialists working in research, higher education, state administration and in the protection of children. Based on their research findings they provided an image of the social, educational, cultural and family environments determining the fate of children. The session was meant to provide a background to the work of children's librarians.

Parallel with the session an exhibition was organized from the materials of the Budapest Collection (with the title "Children's fate and children's protection in Budapest at the time of the Austro-Hungarian monarchy"). After some weeks the exhibition moved over to the Office of the Members of the Parliament in order to provide there a historical background to and to emphasize the importance of the coming discussion in the Parliament on the draft law concerning the protection of children.

Papp István: The public libraries in the new library law

This paper belongs to the long series of preparatory work of a new Hungarian library law. It reflects the attitude, way of thinking, and daily practice of the Metropolitan Ervin Szabó Library, Budapest. In the centre of the deliberations there is the citizen who is entitled to library services in order to satisfy her/his informational, educational and recreational needs. So the emphasis is laid on the public library functioning in essentially changed social, economic and political circumstances. As parts of the national library system other library types/national, academic, special, school/are also taken in consideration from the point of view of a publicly accessible library provision.

Since the date of writing this essay /may 19.-September 17, 1996/the Hungarian Parliament created a new library law by the end of 1997.

Barczy Zsuzsa: Unfulfilled user requests in the branch libraries of the Metropolitan Szabó Ervin Library

In 1995 in twelve branches of the Metropolitan Szabó Ervin Library's system a one-month investigation was carried out to survey the unfulfilled user requests for books and journals with known authors and titles respectively. The performance of library holdings, the strata-specific characteristics of unfulfilled requests, the contents-related composition of lacking works, the relationship between acquisitions and availability, the reasons for dissatisfaction of readers with the offer, the opportunities for improving the basic services of the Library were subjected to analyses relying on the documents registered during data collection and a questionnaire survey of library users

Békés Ilona: The image of librarians in the 20th century Hungarian prose

The essay aims at presenting the library image of the Hungarian society - partly as an expectation, partly as actual experience - emphasizing the differentiated image of librarians, through the impressions of authors as library using intellectuals. What is their image of librarians, what kind of mirror do they hold to them?

Hungarian librarianship had been paying from the 1970s, parallel with developing the standard of services, an increased attention to the person of the librarian. Following a summary of sociological and psychological investigations - analysing the situation of libraries and librarians as part of their

social environment - the essay demonstrates, relying on six Hungarian prose works conceived from the 1920s to the 1960s, which librarian types and characters had attracted the authors prior to the investigations mentioned. The essay's methods are very special: the portraits of librarians figuring in the works of fiction are compared with the findings of later sociological analyses. The "gallery" of librarian portraits, gained from Hungarian literary works, can be well compared with a sophisticated French gallery of characters based on research for a decade.

Karner Katalin: Budapest waiting for tourists. Metropolitan hospitality and tourism in a developing capital (1873-1930)

The joint exhibition of the Hungarian Museum of Commerce and Catering Trade and the Budapest Collection of the Metropolitan Szabó Ervin Library - an event related to the series of millicentennial celebrations - invited visitors to a special city tour of Budapest.

In the second half of the last century, thanks to the tourist traffic having started all over Europe, the rapidly developing Hungarian capital turned into a frequented travel destination of foreign visitors.

In these decades of construction and embellishment (in the period between 1873 and 1930) a spectacular and harmonic town view has developed; with boulevards, splendid squares, impressive public buildings, mansions, bridges on the Danube. These architectural solutions have further raised the exceptional beauty and tourist attraction of the panorama of Budapest originating from its geographical potentialities.

The traveller of this period was awaited by several hotels and restaurants, a number of entertainment opportunities in the flourishing city. During the imaginary city tour a confectionery and a cafeteria was visited and the night life of the city was presented.

The exhibition demonstrated the efforts made to organize tourism and the first successes, emphasizing the importance of turning Budapest into a city of spas and its expected role as such.

Horváth Tamás: Forgotten plans in the Budapest-Collection: the funicular of Buda

The holdings of the Budapest Collection include several documents from the history of town building, among them unrealized plans and initiatives that have nevertheless made a contribution to the history of the capital. The turn of the century was especially rich in such plans: the extensive social and economic changes of the period fully changed the town's image, new traffic means (tram, cog-wheel railway, underground etc.) appeared on the regulated roads of the city. The Buda side of the city was somewhat backward as compared to the Pest side. Its development would have been largely assisted by a plan in the 1890s to build a funicular between the Tabán area and the Buda hills. This profit-oriented venture adapted well into the concepts of town development and the idea of the funicular found supporters. The plan was subsequently modified with the train traveling into the inner city of Pest. It was, however, later turned down by the City Council because this plan was supposed to disturb the reconstruction of the inner city that has just started. The negative decision prevented the implementation of not only this plan but also of the original, more modest plans.

TARTALOMJEGYZÉK

Jelentés	5
A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkája 1994-1996-ban	5
A társadalom előtt	5
Használat	6
Használók	7
Állomány	9
Központi Ellátó Szolgálat	11
Információs szolgálat, tájékoztatás	11
Számítógépesítés	12
Tatarozás, felújítás, beruházás	13
Irányítás	14
A könyvtár kiadványai	16
Vezető munkatársak a FSZEK-ben	18
A társadalmi szervek intézményi vezetői	19
Oktatás, továbbképzés	19
Kitüntetések 1994-ben	21
Kitüntetések 1995-ben	21
Kitüntetések 1996-ban	22
Munkatársaink külföldi tanulmányúttjai	22
Pénzügyi gazdálkodás	24
A könyvtár költségvetésének alakulása 1988-1996	26
A bevételek egyes rovatai 1988-1996	27
A kiadások egyes rovatai 1988-1996	28
Statisztikai adatok 1994-1996	29
Táblázatok 1994-1996	30
A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és tevékenysége a sajtó tükrében 1994-1996	35
A könyvtár munkatársainak szakmai, tudományos és társadalmi tevékenysége	39
Ajándékozó személyek és intézmények 1994-1996	46
A központi könyvtár és a hálózat címjegyzéke 1996	51
Tanulmányok	54
Gyermeksorsok – 1996	54
Vajda Zsuzsanna: Elveszett gyermekkor. A gyermekkor kulturális környezete	54
Somlai Péter: A család átalakulása és az életformák pluralizmusa	59
Dr. Katonáné dr. Pehr Erika: Gyermekvédelmi törvény születik	64
Loránd Ferenc: Az iskola mint ártalom	68
Dr. Radoszav Miklós: Gyermeksorsok 1996	71
Papp István: A közművelődési könyvtárak az új könyvtári törvényben	74
Barczy Zsuzsa: A nem teljesített olvasói kérések a FSZEK hálózatában	96
Békés Ilona: A könyvtároskép vizsgálata néhány 20. századi magyar szépirodalmi műben	126
Karner Katalin: Vendégváró Budapest. A fővárosi vendéglátás és idegenforgalom a városfejlődés tükrében 1873-1930	140
Horváth Tamás: Elfeledett tervek a Budapest Gyűjteményben. A Svábhegyi Kábelvasút Angolnyelvű kivonatok	150
	156

СОДЕРЖАНИЕ

Отчет	5
Работа Столичной библиотеки им. Эрвина Сабо в 1994-1996 гг.	5
Общественные связи	5
Пользование услугами	6
Пользователи	7
Фонды	9
Центральная служба снабжения	11
Справочно-информационная служба	11
Автоматизация	12
Ремонт, реконструкция, инвестиция	13
Управление	14
Издания нашей библиотеки	16
Руководящие сотрудники библиотеки	18
Руководители общественных организаций	19
Подготовка и переподготовка библиотечарей	19
Награды в 1994 году	21
Награды в 1995 году	21
Награды в 1996 году	22
Научные командировки сотрудники за границей	22
Хозяйствование	24
Бюджет библиотеки в 1988-1996 гг.	26
Отдельные рубрики доходов	27
Отдельные рубрики расходов	28
Статистические данные 1994-1996	29
Таблицы 1994-1996	30
Столичная библиотека им. Эрвина Сабо и ее деятельность в отражении печати в 1994-1996 гг.	35
Профессиональная, научная и общественная деятельность сотрудников библиотеки	39
Дарующие лица и организации в 1994-1996 гг.	46
Список адресов библиотеки и сети в 1996 г.	51
Статьи	54
Судьбы детей -- 1996	54
Жужанна Вайда. Потерянное детство: культурное окружение детей	54
Петер Шомлаи. Преобразование семьи и плюрализм форм жизни	59
Эрика Катона-Пер. Новый закон об охране детей	64
Ференц Лоранд. Школьные вреда	68
Миклош Радослав. Судьбы детей -- 1996	71
Иштван Папп. Общественные библиотеки в новом законе о библиотеках	74
Жужа Барциу Невыполненные читательские запросы в сети Столичной библиотеки им Эрвина Сабо	96
Илона Бекешю Образ библиотекаря в нескольких венгерских беллетристических произведениях XX века	126
Каталин Карнер. Прием гостей в Будапеште: гостиницы, рестораны и туризм в зеркале развития города, 1873-1930	140
Тамаш Хорват. Кабельная железная дорога в будайских горах: забытые планы в Собрании Будапешта	150

SOMMAIRE

Rapport	5
L'activité de la Bibliothèque Municipale Centrale Szabó Ervin (1994-1996)	5
La publique et la bibliothèque	5
L'usage des bibliothèques	6
Lecteurs des bibliothèques	7
Fonds	9
Le Service Centrale	11
Service d'information et de référence	11
Automatisation	12
Réparations, modernisation, aménagements	13
La direction de la bibliothèque	14
Les publications de la Bibliothèque	16
Les chefs de la Bibliothèque	18
Les chefs des organisations sociaux de la Bibliothèque	19
L'enseignement et éducation postsecondaire	19
Décorés, 1994	21
Décorés, 1995	21
Décorés, 1996	22
Rérelations internationales	22
La gestion financière	24
Le budget de la Bibliothèque en 1988-1996	26
Resette 1988-1996	27
Dépense 1988-1996	28
Les données de statistique 1994-1996	29
Tableaux 1994-1996	30
La presse sur l'activité de la Bibliothèque 1994-1996	35
L'activité professionnelle, scientifique et sociale des bibliothécaires	39
Liste des donateurs individuelles et institutionnelles	46
Liste du réseau des bibliothèques et de la Bibliothèque centrale	51
Etude	54
Destins d'enfants en 1996	54
Vajda Zsuzsanna: L'enfance perdue: le milieu culturel des enfants	54
Somlai Péter: La transformation de la famille et le pluralisme du mode de vie	59
Dr. Katona-Pehr Erika: Avant de la Loi pour la protection de l'enfance	64
Loránd Ferenc: L'école que un nocivité	68
Dr. Radoszav Miklós: Destins d'enfants en 1996	71
Papp István: Les bibliothèques publiques en la loi nouvelle pour les bibliothèques	74
Barczy Zsuzsa: Demands non-achévées des lecteurs dans le réseau de la Bibliothèque	96
Békés Ilona: Portraits des bibliothécaires dans la prose hongroise du XXI ^{ème} siècle	126
Karner Katalin: Budapest en attendant ses touristes. Hospitalité municipale et tourisme dans une cité en voie de développement (1873-1930)	140
Horváth Tamás: Un projet oublié dans la Budapest-Collection de la Bibliothèque: le funiculaire du Buda	150
Résumés	156
Hors-text	156

CONTENTS

Report	5
The activity of the Metropolitan Szabó Ervin Library in 1994-1996	5
The library and its social environment	5
Services and their use	6
Users	7
Collections	9
The Central Supply Service	11
Information and reference service	11
Automation	12
Renovation, modernisation, building activities	13
Management	14
Publications	16
Senior staff members of the Library	18
The heads of social organs in the Library	19
Education, extension training	19
Honours in 1994	21
Honours in 1995	21
Honours in 1996	22
Study tours abroad	22
Financial management	24
Budget in 1988-1996	26
Incomes 1988-1996	27
Expenditure 1988-1996	28
Statistical data 1994-1996	29
Charts 1994-1996	30
The activity of the Library in the mirror of the press 1994-1996	35
The professional, research and other activities of the staff	39
Donations from individuals and institutions, 1994-1996	46
Directory of the Central Library and the branch libraries	51
Essays	54
Children's fate in 1996	54
Vajda Zsuzsanna: A lost childhood. The cultural environment of children	54
Somlai Péter: The transformation of families and the pluralism of life-styles	59
Dr. Katona-Pehr Erika: A new law on children's protection	64
Loránd Ferenc: The school as a harming factor	68
Dr. Radoszav Miklós: Children's fate in 1996	71
Papp István: Public libraries in the new library law	74
Barczy Zsuzsa: Unfulfilled user requests in the branch libraries of the Metropolitan Szabó Ervin Library	96
Békés Ilona: The image of librarians in the 20th century Hungarian prose	126
Karner Katalin: Budapest waiting for tourists. Hospitality and tourism in developing capital (1873-1930)	140
Horváth Tamás: Forgotten plans in the Budapest-Collection: the funicular of Buda	150
Abstracts in English	156
Appendix	156

INHALT

Bericht	5
Die Tätigkeit der Hauptstädtischen Szabó Ervin Bibliothek in den Jahren 1994-1996	5
Gesellschaftliche Umgebung	5
Die Benutzung	6
Die Benutzer	7
Der Bestand	9
Der Zentrale Versorgungsdienst	11
Der Informations- und Auskunftsdienst	11
EDV	12
Renovierung, Modernisierung, Neubau	13
Die Leitung der Bibliothek	14
Die Publikationen der Bibliothek	16
Die leitenden Mitarbeiter der Bibliothek	18
Die Leiter der gesellschaftlichen Organisationen in der Bibliothek	19
Ausbildung, Weiterbildung	19
Auszeichnungen 1994	21
Auszeichnungen 1995	21
Auszeichnungen 1996	22
Auslandsreisen der Mitarbeiter	22
Die Finanzwirtschaft	24
Das Bibliotheksetat in den Jahren 1988-1996	26
Die Sparten der Einnahmen 1988-1996	27
Die Sparten der Ausgaben 1988-1996	28
Statistische Daten 1994-1996	29
Tabellen 1994-1996	30
Die Tätigkeit der Bibliothek im Spiegel der Presse 1994-1996	35
Die berufliche, wissenschaftliche und gesellschaftliche Tätigkeit der Mitarbeiter	39
Spenden von Individuen und Einrichtungen	46
Adressenliste der Zentralbibliothek und der Zweigbibliotheken	51
Mitteilungen	54
Kinderschicksale 1996	54
Vajda Zsuzsanna: Die verlorene Kindheit. Die kulturelle Umgebung von Kindern	54
Somlai Péter: Die Umwandlung der Familie und Pluralismus der Lebensformen	59
Dr. Katona-Pehr Erika dr.: Vor einem Gesetz über Kinderschutz	64
Loránd Ferenc: Die Schule als Schadensfaktor	68
Dr. Radoszáv Miklós: Kinderschicksale 1996	71
Papp István: Öffentliche Bibliotheken im neuen Bibliotheksgesetz	74
Barczy Zsuzsa: Unerfüllte Leserwünsche in den Zweigbibliotheken der Bibliothek	96
Békés Ilona: Bibliothekarenporträts in einigen Prosawerken der ungarischen Literatur des 20. Jahrhunderts	126
Karner Katalin: Gastfreundliche Budapest. Die hauptstädtischen Gaststätten und der Fremdenverkehr im Spiegel der Stadtentwicklung (1873-1930)	140
Horváth Tamás: Vergessene Pläne in der Budapest-Sammlung: der Seilbahn am Schwabenberg	
Zusammenfassungen in englischer Sprache	150
Beilagen	156

Ára: 900.- Ft